

93569

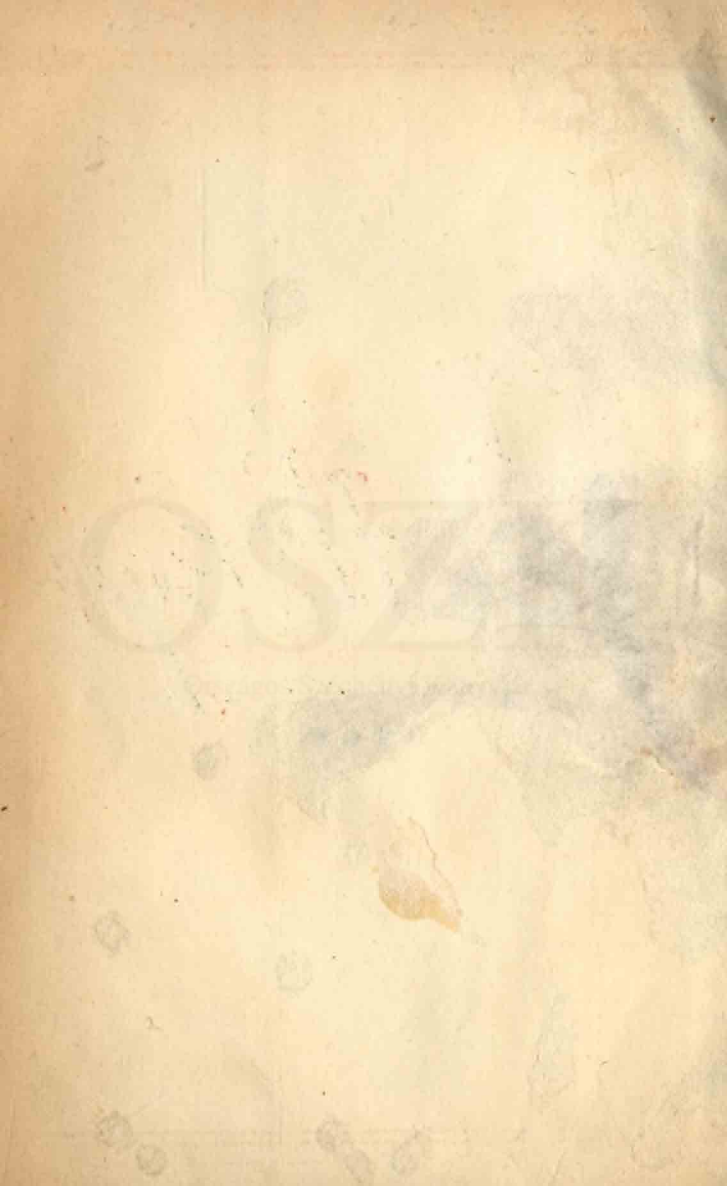
S Z A B Ó D E Z S Ő

Sepilseó!

REGÉNY

G E N I U S K I A D Á S

S Z A B Ó D E Z S Ö
S E G Í T S É G !

REGÉNY HÁROM KÖTETBEN

ELSŐ KÖTET

G E N I U S K I A D Á S

Ebből a háromkötetes regényből
ezen a rendes kiadáson kívül
250 géppel számozott és aláírt
példány is készült finom papí-
roson.

193569

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló

1925 év. 693 sz.

*Circumdede runt me gemitus mortis,
Dolores inferni circumdede runt me.*

*Ki tanyája ez a nyárfás?
Nem hallik be a kurjantás.
Vagy alusznak, vagy nem hallják,
Vagy talán nem is akarják . . .*

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

ELŐSZÓ.

I.

Akarat ez a regény: feltartott paizs, védelemre rándult meztelen mell. Nem azt várom, hogy életed kis esztétikai ítéleteket nyálazzon ki olvasására. Ezt a regényt nem lehet a szép és a csúf ítéletével elintézni. Amint nem lehet így elintézni a vihart, a szerelmet, a végtelen emberi nyomoruságot. Semmit: ami élet és halál. Élet és halál ez a regény: tett, ölelés, bántás. Kétségbeesett kiáltás ez a regény.

Ez a kiáltás nem csak az enyim s nem én kiáltottam el először. Koppány, Dózsa György, kuruc Pázmán Péter, Zrinyi, a költő, Katona József, Berzsenyi és mások: más-más hangon jajgatták be a zuhanó időbe. De a magyar Vazul fülei nem hallottak, szemei nem láttak a Szent István ólmán keresztül. Most az én véres örökségem ez a kiáltás, hogy egy nehéz röggel fájdalmasabb legyen a magyar temető.

Ne irodalmat vakarózz, ne esztétikát ténferegj ez előtt a megáradt sírás előtt. Rontson be a véredbe, mint halálos méreg, vagy mint elküldött megváltás. Húrozza fel minden idegedet, lökje meg az izmokat, az agyvelőt: kiálts vérrel serkedő nemet, vagy zokogó igent. Rázz öklöt ellene, tagadd, káromold, üsd. Vagy sírd, jajgasd, üvöltsd fájdalmát és végtelen szerelmét.

És mégis kérlek, anyából szakadt ember, anyai mellen szoptatott lélek: szabadulj rövid időre az étvágy és a vér, a hit és a rögzött vélemény nehéz lökéseitől. Légy csak ember: nyitott szemű igazság, száanalom és sebezhetetlen jóság. Olyan lélekkel hajolj ezekre a fájdalmas lapokra, amilyennel az édesanyád életét akarnád megérteni.

Nem mond ez a könyv gyűlöletet semmilyen anya fia ellen. Életből, munkából kizárást nem kíván semmilyen vér ellen. Minden küzdő ember benne van életem ölelésében s rokonnak látom a tragikus ember minden arcát. De fáj nekem az Ézsau-magyar.

De fáj, sajog, éget, de éjszakáim lidércnyomása, nappalaim láza a mostoha faj: Európa tépett, rongyos, kilökött Hamupipókéje. Olyan sajátos szépségű arc, ős kincső lélek, dúsan termő jóság. És minden szépsége el van rejtve a világ lelkétől. És minden kincse ügyes másoknak lakodalom s neki örök nagypéntekje van. És minden jósága ravasz másoknak jövő, neki átok és koldusbot.

Nem azt akarom, hogy más vér fölött uralkodjék. Azt akarom, hogy más vér ne nyomja szegényt. Nem azt kívánom, hogy elvegye mások vetését. Könyörgök: hogy ne vegyék el az ő munkája falatjait. Nem mást akarok hontalanná tenni. Segítségért kiáltok, hogy más ne túrja ki arról a földről, mely szenvedő, munkás apái porából állott össze.

Ime nyilván mondom: jöjjön minden vérű tiszta szándék, minden ősű erős gondolat, minden anyáju hősi elszántság a magyar munka, a magyar nyelv, a magyar jövő mun-

kás egységébe. Mi legyünk az emberiség leg-szélesebb ölelése, a mi alkotásunk teljék fel az ember minden színével. Nem azt kívánom, hogy a magyar tűzhelynél hátrány legyen az, hogy valaki más vérű. Azt kérem: ne legyen előny az, hogy valaki nem magyar.

Oh, elátkozott és meddő marad az én magyarságom is? Hiszen ez a magyarság az egész ember megteljesedése.

III.

És az én magyarságom benne van az emberiség igazságtételében.

Nekem nem kevert multu úr a magyar, aki nek élvezet az élet, mert őseinek tépő karjai voltak és tudtak jogot építeni ezekhez a karmokhoz. Nekem nem az magyar, aki élvez, aki kizsákmányol, aki élőködik. Nekem az magyar, aki dolgozik. Aki hivatalban, iskolában, gyárban, műhelyben s künn a széles mezők barázdáinál csiholja az emberek kenyerét. Nekem a tízezer boldog nem magyar. Nekem magyar: az élet nyolcmillió verejtékes szomorú gladiátora. Kaput döngető jog, jogot követelő munka, emberi nagy igazságtétel az én magyarságom.

Oh, elátkozott és meddő marad az én magyarságom is? Mikor száanalom a végtelen emberi nyomoruság iránt.

IV.

Acélszerkezetű boltozat ez a regény. Minden szög, minden kő, minden homokszem az egyetlen célt építi, támasztja, tapasztja. Minden arc, minden mozdulat, minden rész és

minden szó ugyanazt a fájdalmat mondja. Minden parány belső része az egyetlen nagy kiáltásnak: segítség! És mégis meg nem nyirbált, véletlenes összefutásu, ős fakadásu dús élet ez a regény, átélt fájdalom, meglátott zűr, visszhangzó sírás.

V.

Az ember nem gondol, nem akar: a világ gondolja és akarja a folyton-folyó embert. Az emberben gondoltatik és akartatik. Ezért hőseim nem ön-indulásu, csak egyénileg megokolt emberek. A mult, a faj, az emberek, a beléjük ömlő világ akarják őket, végzetesen, el nem bocsátó igézéssel mint az ős elrendelés a görög dráma mozgatottjait. Nem kiötlő események, nem akaratuktól kihívott történésck teszik életük szövetét s szabják meg útjukat. Hivatalba, kávéházba, egymáshoz mennek, sétálnak, otthon ülnek. És mennek életükbe hangok, formák, színek, mozdulatok, az anyagi világ folytonos zápora, mozdul a vérük, él az idegük, emészt a gyomruk, dolgozik a szivük, mennek át életükön emberarcok: ez mind együtt a folyton levő énjük, előteremlő életük, teljesülő végzetük.

VI.

Emberarcok! E regényben számtalanszor előfordul: hogy alakok jelennek meg, kiket bemutatok életük sokféle folyamában, hosszú oldalakon át teljesítem ki arcukat: aztán egykét pillanat mulva eltűnnek és sohasem merülnek vissza a regény életébe. Miért?

Mert az én énem nem a bőröm határáig ter-

jed. Minden arc, mely belém jön, része az én folyton szövődő énemnek és végzetemnek. Hiszen ez a sok arc együtt adja a kort: az ir-
tózatos dsungelt, ahol a tragikus ember ver-
gődik.

VII.

Kétféle jellemzés van ebben a regényben. A nagyobb helyet betöltő személyek tesznek, beszélnek, akarnak, megíjednek, örvendenek, fájnak: az életük jellemzi az életüket, elő-
teremlő napjaik ezer rezdületében.

De egy regényben, mely több száz arcot idéz meg hősei tragédiájába, nem lehet mindig így jellemezni. Hiszen akkor egyetlen fe-
jezet hosszabb volna, mint az egész Mahabaráta. A sok mellék arcot, melyek mégis részei a fő személyek végzetének, tömörített voná-
sokban mint elhatárolt kész adottságot mutatja be az ember. Hiszen nem csak a művészet, de az élet is: néha acélmetszetekben be-
szél.

VIII.

Honnan valók ezek az arcok? Honnan valók ezek a fájdalmas és nagyszerű, kicsinyes és piszkos, de mindig mély emberséggel valóságos arcok?

A főhős, Boór Bálint, élete külső körülményeit nagy részben az én életemből kapta. De azért nem kell a szerénységre predestinált hátaknak lúdbőrözniök: Jaj, ez a Szabó Dezső megint magáról beszél, megint magát magasztalja. Nem: ez nem azt jelenti, hogy a Boór Bálint alakja azonos velem. Csak ezt: Ha én kolerában voltam és aztán egy regényben meg akarom írni azt a lelkiállapotot, me-

lyet a kolera terem az emberben: ezt nem a turócmegyei főispán náthája alapján: hanem a saját kolera-émlékeim után írom meg.

A legfájdalmasabb azonban az, hogy azok az arcok, melyekben felidézem a kort s a korban történő embert: léha, kicsinyes és gonoszszándéku embereknek alkalmat adnak arra, hogy ezeket az arcokat odavarrják a magyar élet egy-egy ismertebb alakjához, hogy vagy az illetőt, vagy a regényt, vagy mindakettőt bánthassák. Sőt: filozopterül terhelt elszültségek még kulcsregényről is dadognak.

Az Elsodort falu még nincs nyolcéves. És kinek fontos már, hogy valamelyik alakjának volt-e élő mása és ki volt az? A regénynek semmiesetre sem fontos. Az ilyen megjelölések oktalanságára legjellemzőbb példa az, hogy e regény Farkas Miklósáról évekig úgy beszéltek, mint Ady sikerült képmásáról. Pedig, amint azt sokszor megírtam, Ady egyetlenegyszer sem merült fel előttem e regény írása alatt. Hiszen nem is ismertem annyira, hogy belső képét felidézhettem volna. Herepey Gergely, kolozsvári református pap pedig egy éven át hitte, hogy Farcádyban őt idéztem meg. Egy ellenpróbát ajánlok: Ha valaki e regény valamelyik szereplőjét megajándékozza egy ismerőse azonosságával: kuttassa: ezen az ismerősén kívül nem hasonlító az illető alak más ismerőségéhez is. Bizonyára még tíz-húsz hasonlóságot fog találni.

Honnan jöttek belém ezek az arcok? Honnan jön belém a láz, a belső seb, az élet sírása? Úgy fájtak belém a fekete napokból s némelyik arc talán ezer arcból teljesült össze. Egy párnál tudom csak a keletkezés sajátos folyamait. Így például a regényben szereplő

Eckhardt János gyökér-alakja egy kolozsvári párvenü-méltóság volt, aki sok gyermek-huncutságon csiklandozta föl. Aztán, mikor ezelőtt hét évvel én is belekerültem a közélet szörnyű kavargásába, egy egész csomó kis Eckhardt János táncolt körültem. A sok aztán, a régi és az újak, egyetlenné undorultak bennem, megtettem tanítónak, miniszternek: a csúf napok egyik jellemző arcának.

És a drága jó Borkuthy Eveline. Egy polgári lányiskola igazgatónöje volt abban a vidéki városban, ahol a legtöbb csók fakadt számomra és nem volt partja a fiatalságnak. Vele és velem történt meg az a jelenet, mely itt Eveline és Baczó Mózes közt ismétlődik. Benne ismertem meg először a nőstrébert. Aztán, az utolsó évek zagyvaságában, szerkesztőségekben, a közélet és a jótékonyág szomorúságainál mind több női arc emlékeztetett rá. És ezek az arcok mind csak feltelő szinei lettek a régi arcnak. És megszületett Eveline.

Plachota és felesége palántái szintén egy vidéki városban nőttek. A férj szerkesztő volt s a város nagyobbik üstökös-csillaga. Valóságos iskolai típusa a kitúró idegen törtetőnek. Aztán ezer és ezer Plachotát láttam: ez a leggyakoribb gomba szegény Magyarországon.

Az egész regényben csak két alak van, kiket egyéni valóságukban vittem regényembe. Mert mindakettő mégis annyi arcot jelentett. Az egyik Póstás Lajos, ki a háboru alatt Ungvárott volt napjaim szelid undorodása. A ropant ámbicióval felépített élet úgy pusztult el a háboruban. A másik, Leiter bíró, a legszomorubb alak az összes között, egy másik vidéki városban volt napi íjesztésem, ahol min-

denki rá fog ismerni. A szerencsétlen a beteg vég makacsságával ragaszkodott birói címéhez, pedig ezt a hivatalt csak pár hétig viselhette. A vér szörnyű mániákusa volt s a világháborút s az első forradalom kezdetét ennek a betegségnek lázában élte meg. És ha el nem pusztul a spanyol betegségben, talán egy véres névvel több ijeszt felénk azokból a napokból. Én megfogtam ezt a nagy emberi szomorúságot s áttettem a még betegebb napok elgurultjai közé.

Legtöbb alaknál én sem látok bele a keletkezés misztériumába. Oh, ha ezek az arcok sohasem lettek volna életem lappangó lázává!

Természetes: hogy a regényben előforduló helyek: Sümeg, Visnyó, Szeged csak tetszőlegesen felvett helyek s az ott előmerülő események és arcok nem felelnek meg ottani valóságoknak. Csupán azért hívtam ezeket a helyeket elő: mert az élet egy pár nagy cirógatásáért vagyok hálás nekik.

IX.

E regény tragikus hősei az események vad rohanásában néha az ó szövetségi próféták szó-ostorait suhintják széjjel. Vérral bugygyanó szavakkal ostromozzák a középosztályt, az ifjuságot, a magyarság minden bántó betegségét. Nem bujok el előle: haragjuk az én haragom, fájdalmuk az én fájdalmam s azok a szavak az én megütött életemből gyötrődtek elő. De sanda mézárások ne ürügyeskedjenek nemzetgyalázást a regényre. Először is: semmilyen osztályt, semmilyen társaságot nem lehet kinevezni nemzetnek s annak ostromozását nem lehet nemzetgyalázásnak keresztelni.

Hiszen ez lehetetlenné tenné a művészet nagy történelmi feladatát, a szép ujjá fürdető erejét. Azután: én a nemzet nagy testét: a nyolcmillió munkás magyart fiatalerejű, dús kincsű emberi valóságnak tartom. Hiszen azért jajgatok levegőért, földért, jövőért számára.

X.

Erotika van a regényben, mint van az egész életben. Csak nem cenzurázhatok bele fekete gummival a világ regényírójának a munkájába, kitörölve azt, amit ő a folytatás szent örömévé tett. De ez az erotika sohasem öncélu, sohasem feleslegesen részletező. Vagy az élet tragikus meghatározottságaira, vagy vigasztaló gazdagságaira mutat. Az egész regény, mint egész művészetem, elrendelt ölelés a tiszta család, a gyermek felé.

XI.

Álltam a rohanó ember partján. Sötét habjainak zúgása az én sírásom, nehéz vizei vergődése az én lázas vízióm. Ne bántsatok, hiszen én nem én vagyok: mától holnapig ténfergő futó gond, időbe széthangzó külön név. Térben és időben szétgyökerezve: én az időtlen magyar vagyok. Csontvázak az én gyökereim s szájjaim felnyilt sebek. Régi öklök mozdulnak bennem és bennem sírnak a magyar temetők.

Oh, ezek a magyar temetők nem mulhatnak tőlem! Egyszer elfutottam, tengerek, erdők, városok mögé bújtam. — Irgalom! nem vagyok magyar! Örvendeni akarok, békét aka-

rok, szeretetet akarok! — És tengeren, erdőn, városon át ott voltak megint éjszakáim körül: — Tőlünk van az erőd, a lelked. Mi vagyunk a te értelmed. Folytatnod kell a mi nagy pörünket.

Utolsó harcom lesz-e ez a regény? Felmozdul-e a leigézett akarat, kinyúlnak-e összefogásra a kezek, visszaébred-e az ontott szemű faj az élet jogaihoz? Vagy holnap négyfelé hasítva, vagy izzó trón fájdalmában fizetem meg, hogy szánakoztam, hogy hős voltam, hogy végtelenül szerettem?

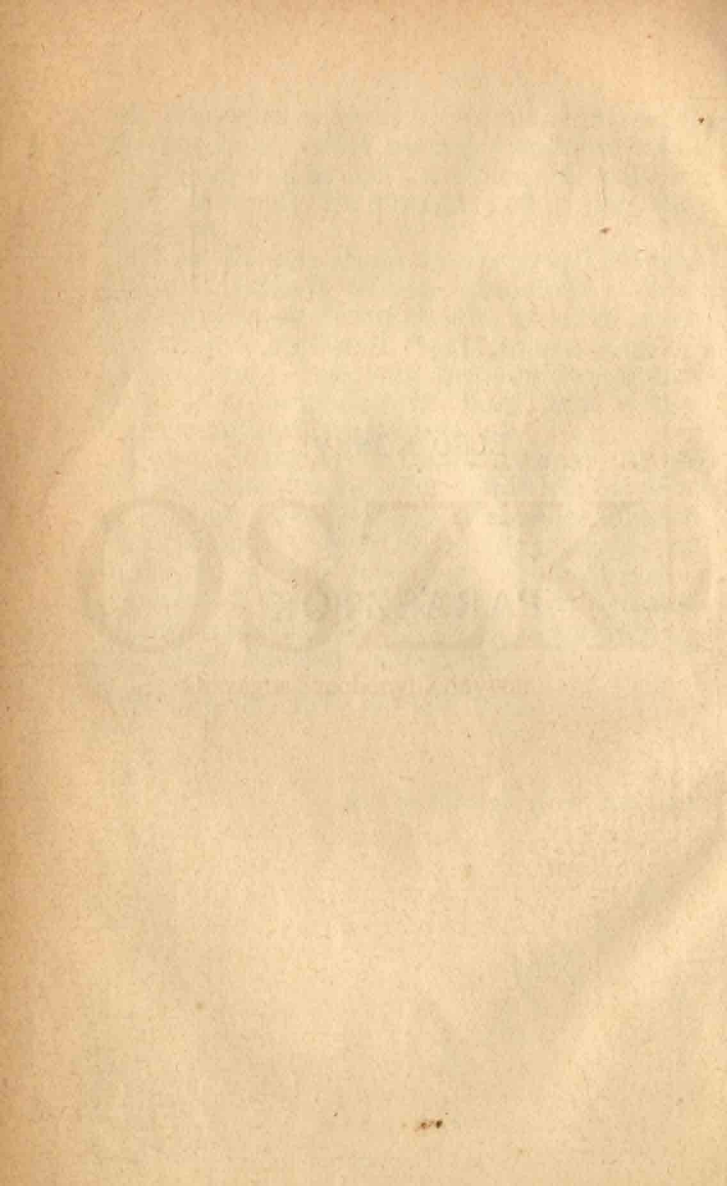
Beteg a világ és sötétülnek a napok. Az élet fáj. A holnap bizonytalan. Jöhet börtön, jöhet halál, vagy más öklözése a mostoha életnek. De mulhatatlan sírás, de milliókat megmondó fájdalom: arcom nem fog lehalványulni a századok faláról. Élő szemeim örök ígézéssel fogják sugározni a tántorgó magyarba: — Élj, akarj, szeresd önmagadat!

Rókushegy, 1925 október 6-án.

a Csodálatos Élet szerzője.

ELSŐ KÖNYV:

PARASZTOK

1.

Egy légy halkan dudorászott a nagy ív-lámpa körül és néha neki-nekikoppant a domború üvegnek. Szeliden repült, óvatos kanyargásokkal, odakoppanásai kiméletesen kimértek voltak. Öreg, vaskos légy volt, aki már ismerte a világot s tudta, hogy halálos veszély a világosság szomjuhozása. Meg már únta is a dolgot s így éjnek évadján jobb szeretett volna aludni egy kockacukor tetején. De hát őt így stilizálta a világ faragója s szegénynek robotolnia kellett az egyéniségét. — Ilyen pocakkal adnom kell Ikaruszt éjfél idején. Pedig hogy utálok már a világosságot. Mindig, mindig mutat és én már nem akarok látni! — sóhajtotta az árva és megint neki-koppant a fénynek. A légy zümmögése befolyta a szíveket.

Csend volt a kávéházban. Csak itt-ott lökdösődött félénken egy pár cingár suddogás. A fülledt májusi éjszaka, mint egy lágy, forró húsu roppant szerencsen kéjleány ráfeküdt a vendégek lelkére s meleg nehézsége széternyesztette a felszivárgó gondolatot, a gyülő szavakat. Ha néha valaki felkiált: fizetek, mindenki ránéz. A szemek megtágulnak, mint mikor csoda veri meg őket. Mintha az éjszaka különös zokogásában csodálkoznának, hogy vannak, hogy élnek, hogy akarnak.

Mert bár tavaszi és virágok anyja: mégis

hosszu zokogás volt az éjszaka. Fenn a levegő raktárain valami csődbe jutott temetkezési vállalat rendezett végeladást. Roppant fekete posztók hulltak a föld felé s nehéz lebegéssel úsztak a fellehelt meleg párákban. A kávéház hatalmas ablakaihoz úgy tapadt a sűrű vak éjszaka, mint egy lidércnyomás. Az Egyetem-ucca és az Irányi-ucca lámpái dideregve mutatták ezt a végtelen fekete sírást. És amint a panaszos piszkos aszfalt elnyult más síró szennyes aszfalt felé, amint az ijedt üres uccák üres uccákba ásítottak, amint a súlyos fekete házak komor fekete házak felé dőltek: az egész óriási alvó Budapest olyan végtelen csőd, olyan egyetlen dermedt jajgatás volt. És künn a mezőkön is, a Gellért barna oldalain, a Lágymányos hallgató síkságain, bomlott virágok kelyhében és millió csira ajakán nehéz zokogás volt az élet. A fiatal Niobé: a májusi éjszaka fekete ölébe szorította fakadó gyermekeit és jajgatva sírta a halál felé: — Minek szülni, minek teremni? Jaj, jaj, ne bántsd őket, csak most az egyszer ezeknek kegyelmezz, csak ez az egy tavasz ne haljon meg! — De a világ vak üressége nem adott feleletet, nem adott vigasztalást.

A vendégek széternyedtt testtel, szétpállott lélekkel ültek a nagy meleg súlyosság alatt. A homlokokat kiverte az izzadság, a tagok önállókká hullva külön lankadtsággal érezték hiábavalóknak magukat. Ernő, az öreg főpincér, az igézett alvó biztonságával jár a vendégek között. Ötven év óta teszi ezt, ötven év óta a Központi Kávéház a világ számára. Itt volt pikkoló, itt volt pincér és harminc év óta itt szedi a pénzt. Már régóta csak megszokott teendőit látja a sok furesaságu világ-

ból. A vendégeket is inkább a fogyasztásukról és nem az arcukról ismeri. — Ma egy hor-dár kereste a cukornélküli szűrt világost. — Vigyen egy Budapesti Hirlapot a citromos-teás nagyságának. — Így szokott vendégeiről beszélni. És talán eszébe sem jut, hogy a cukornélküli szűrt világos kávé, a citromos tea mögött egy-egy külön arcu jajgatása jár a nyugtatott világnak. Teendőiben, számításai-ban sohasem vét. Megbízható mint egy örökre szabott acélgépezet. De ha beszélgetni próbálnak vele, nem hallja. Szürke, összehúzott szemein látszik, hogy folytonos tapadással csak életének mindennap megújuló hivatalát látják. Talán már nem is él. Talán a lélek már kiköltözött belőle szélesebb levegő, éle-tebb élet felé. A kezdetnélküli végtelen nem-levés után kapott hatvan-hetven évnyi életet, hogy lélekké: emberi sírássá, emberi kaca-gássá muzsikálja a rohanó csókok halálos szép zűrjét. És ez az egyetlen élet számára tipegés volt negyven-ötven kávéházi asztal körül, egy csomó szám, egy csomó piszkos bankó, egy csomó aprópénz. És ha egy napon kidül s vak röggé rothad a vak rögek közé, megint végtelenül sohasem lesz.

Éjfél közel van, már gyérülnek a vendégek. De akik most itt vannak: itt voltak egy évvel ezelőtt is, két évvel is, öt évvel is. Mintha egyetlen örök film volna ez a kávéház, melyet egy rögzött gondolatú mozis újból és újból lejárat a bolond masinán. Csak éppen, hogy minden évben kopottabbak a képek és szür-kébbek a fejek.

A kassza előtt, a nagy kerek törzsasztalnál a rendes társaság ül. Ügyvédek, orvosok, ke-reskedők, professzorok. Tekintélyes, éltes

emberek, akiknek már húsz éve kinőtt a pocakjuk és a politikai véleményük. Mindennap elfogyasztják a feketéjüket és az újságjukat. Mindennap vitatkoznak, felhevülnek, lehülnek, lelkesednek, botránkoznak. Húsz év óta minden este tegnapi önmagukat ismétlik meg majdnem ugyanazokkal a szavakkal, ugyanazokkal a mozdulatokkal. És mindig új holnap jön s kora reggeltől lótnak-futnak, kegyetlenül és alázatosan, ravaszul és könyörgőn, ezer karommal és ezer gonddal építenek és rombolnak, ölnek és éltetnek, csakhogy felferjék csalitjában a bestia pénzt. De ha jön az este, a gondok aludni mennek mint letrombitált katonák, az ököl kézzé ernyed, az arc emberré simul. És ide sietnek, hogy egymáshoz dörzsölve az életüket, elhigyjék: hogy élnek, hogy emberek, hogy egy tekintélyes és jóarcu Isten képeire teremtett lelkük van.

Egy távoli sarokban, nagyon zordul, nagyon egyedülvalón, Mike Márton, az ismert székely művész rajzolgat. Erős bronz koponyája egy örökölt dac levethetetlen pózában merevedik. Kemény vonalú arcán valami átvonuló veszekedés néma vihara mozdul. Előtte tálcán sonka van. Azértsem eszik belőle. Egy csészében feketekávé párolog. Azértsem iszik belőle. Egy pincér arra megy s halk udvariassággal kérdez valamit. Azértsem veszi észre. Dacos merevségében, mely mégis mozdulat és majdnem haragos kiáltás, olyan mint egy irredenta-szobor, mely milliók megvert szívét tartja a világ arcába.

Oh, kell neki ez a sok kis apró azértis, az életkirakat dacos póza. Kell, hogy a lelkéből kiszikrázó zord szavak, a dacosan feszülő izmok erős éneke elfeledtessék élete egyetlen

nagy gyávaságát, a helyrehozhatatlan árulást. Nagy tehetséggel és hősiességgel szüzi álmokkal jött fel valaha Erdélyből a rög felé hajló székely parasztok gyermeke. Az elhivatottak nagy szerelmével tanult, dolgozott s a nyomoruság szélesebb szárnyat adott álmainak, erősebbé tette erejét. Első képein az ős mesék csecsein nőtt parasztszeni csodálatos látása és mozgó ereje igézett. Kevesen vették észre, de ezek a legjobb hozzáértők voltak és messze nyúló jövőt jósoltak neki. Éppen külföldre készült, mikor összeakadt egy ravasz, sok karmu és szomjas zsebű hisztérikával, aki meglátta a dús Kaliforniát a tapasztalatlan fiatal székelyben. Mike csak múló fellebből szerette a nőt, vagy talán sohasem is szerette. De ez volt az első nő, aki foglalkozott vele, aki felverte testének legmélyebb visszhangját, aki csókokkal és nagy simogatásu szavakkal meg tudta egyhiteni az anyamellre vágyó csecsemőt, mely ott sír minden művészen. Összeköltözött vele, de már a második hónap ritkuló csókjai között meglátta benne a rideg, éhes és karmos Delilát. Azóta minden héten feltette magában, hogy a jövő héten igazán szakítani fog. De ennek a lovasrohamokra született pogányerejű székelynek nem volt elég ereje a nősírással szemben. Házasságra a nő nem tudta rábírní, mert az ellenálláshoz csak passzív hősiességre volt szükség. És a vergődő művész legalább a szabadulás lehetőségét nem akarta elveszíteni. De mikor rábeszélő józan szavakkal, vagy egy irtózatoss harag felmozdulásában elébe tartotta az elválás gondolatát: egy utolsó nagy jelenetben a nő mindig győztes tudott maradni. Már csúnyául éltek, napról-napra

marakodtak, mint éhes kutyák. A riadt szomszédok füleibe naponként szétröpítették a Nagyszótár minden rosszillatu szavát. És ez még a kisebbik baj volt. De az ezerzsebű nő száz és száz fáradhatatlan fortéllyal üzte a szerencsétlen férfit a pénz után. A nagyszabásu vásznak, a nagyszerű álmok árván maradtak. Nagy erejét szétforgácsolta apró, gyorsan pénzre váltható könnyű ügyességekre. Egyszer csak azon vette észre magát, hogy pikáns képeket rajzol az úri disznóság számára. És mikor mindez nem hozott elég pénzt, elszegődött riport-rajzolónak egy nagy napilaphoz. Azóta rajzol arcokat, arcokat, melyek nem érdeklik, úntatják vagy undorítják, melyekhez nincs szeme a lelkének. Semmitmondó, cédula-lelkű most kinevezett egyetemi tanárokat, tokába fejlődött, hízott szemű gazdasági tanácsosokat, fülig-száj ellenzéki képviselőt, meggyilkolt tőzsdést és gyilkoló szeretőt. Csak a keze rajzol már, csak a keze, a lélek vakra húnyt szemmel zokogja az eltemetett képeket. Ezek a bamba vagy gonosz, közömbös vagy eltaszító arcok oly vastag undorodással nyomják meg a lelkét, hogy néha, mikor késő éjjel halálos fáradtan elnyul ágyában, azt álmodja, hogy lenyelte az emberiséget és arcokat hányik, undorító, irtózatot arcokat. Ilyenkor vonaglik, hörög, vergődő testét kiveri az öklendezés láza. És másnap összetörten újból kezdi a tegnapi robotját.

Most már elmúlt negyvenéves. A régi nagy lázadó zuhatagok, melyek egy-két napra ősi szépségére tisztították vissza, állandó zsörtölődéssé, kirakatos kuruckodássá pocsolyásodtak. Ez az akart zordság, ez a nyers dacosság volt a közhasználatra összetákolt egyénisége,

melyet az embertükrök úgy adtak vissza, hogy az mégis valami kárpótlás volt hiúságának. A pesti kultur-cingárok mitológiájában ő volt a csiszolatlan őserő, a pogány föld szelleme, ő volt a „paraszt“. Ő aztán bőven is élt mindazzal a szabadsággal, amit ez a szerep juttatott neki. A legkényesebben finom és „kultur“ társaságban káromkodott mint egy részeg kocsis s néha hallatlan durva őszinteségeket vágott az emberek arcába. És a Paul Claudelék, a Romain Rollandok, a Rabindranath Tagorék finom takarmányán pipiskelő nőstény cerebrálisok és him intellektuellek minden káromkodására, minden durvaságára még ősbib zseninek, még eredetibb egyéniségnek csodálkozták. De néha, ha nagyon hallgatott a világ és ő egészen egyedül volt: ez a nehéz álarc kiesett a kezéből és szembe nézett önmagával. Ilyenkor felkeltek benne a megfojtott sirások és mint sirató asszonyok hosszú jajgatással zokogták az eltemetett embert.

Mert temető volt már: a mindennapok gépe embere egy súlyos halottat cipelt magában. És ő nehéz órákban tudta, hogy már nincs feltámadás, nincs szabadulás. Az asszony, amint látta, hogy a tükör mind több ráncot mutat az arcán s mind több csillogó szálat a hajában: negyvenéves korában odaszült neki egy kis fiút, hogy most már azértis örökre hozzá legyen kötve. De minek is szabadult volna már? Hogy egy nagy sajtó ürességet vonszoljon egyedül magával? Hogy hiában verje vasvesszővel a temetőt, mely nem adja vissza a fiatal holtat.

A kávéház Irányi-uccai szegletében egy kis kerek asztalnál, közvetlenül az óra alatt, há-

rom alak hajlik össze. Voltaképpen: csak kettő hajlik egy harmadik felé, aki nyárs-egyenesen, vezényszóra domborított mellel, parancskiáltásra tartott fejjel ül egy karos-székekben. Ez az öreg Mátray generális, aki a világháboru gígászi víziói közt is meg tudott látszani a maga külön eposzával. Galiciában csodálatos hősiességgel tartott egy erődöt az utolsó katonáig, az utolsó falat kenyérig. Csak össze-vissza szabdalva tudták elfogni az oroszok. Akkor Európa minden lapja ódát zengett neki s a magyar újságírók száz aranyat is tettek a zsebeibe, hogy annál Zrinyi Miklósabb legyen. Pedig szegény hős soha életében nem látott együtt száz darabot ebből a furcsa ércből. A nagy összeomláskor visszakerült Magyarországba. De a szerény, kevés szavu férfi félrekallódott az emberek érdeklődéséből. Külömben is: a forradalom kitört és új rémek új jajgatásokat vertek ki az emberek szivéből. Ki ért volna rá, hogy a maga ágoniájából kihajolva, utána kérdezzen egy árva hősnek? Ebben az időben, mikor annyi hős hemzsegett az országban, mint hangya a hangyabolyban! Az öreg úr ténfergett, koplalt, ahogy bírt. Végre, a kommün bukása után, bejutott egy biztosító intézetnél valami szerényke állásba. Most ebből él, helyesebben: most ez tartja benne annak a tudatát, hogy napról napra folytonosan meghal. Ebből issza reggeli kávéját, hol a kékesen fehér oldott gipsz-lé alatt kaótikus barnaságok kóvályagnak, a világteremtés legdacosabb kávétlanságai. Ebből eszi délben a panaszos herélt levest, a könnyörtelen főzeléket, melyben különös csomócskákban ad talányokat az ős anyag a szomorusággal evő embernek. És este ebből

telik újból gipsz-lére a misztikus barnaságokkal és két zsemlével. De ennek már vacsora a neve. És minél jobban bántja a nyomorúság, minél inkább kopnak az egyenruhák, minél jobban veri ki a senyvedő testet az eldugott csontváz: annál délcegebb, annál parancsolóbb, annál tábornokabb. Most, hogy az éhség örök lakója lett: szemtelen, garázda lakó, ki tele kiabálja a szomoru lakást, most már minden szék vezéri paripa alatta, minden szava vezénylő parancs. Talán nem is az emberek szemét akarja megcsalni. Talán saját szemeit akarja elzsibbasztani, saját füleit bedugni, hogy meg ne lássa, meg ne hallja önmagában a zokogó haldoklót.

A széles, borotvált képű, falánk szemű és rágós száju férfi, aki a lehető legmutatóbb bizalmassággal feszeng az ősz tábornok felé: Leidenfrost Vilmos, a milliárdos vaskereskedő. Minden új, frissen vasalt és hangosan elegáns rajta: a püspöklila nyakkendő, az angol kabát, a hódító mellény, a világító ingmell. És minden eleganciája egy-egy elhajított szekerce, mellyel a régi nyomorgó éveket akarja kiölni az emlékezetéből. A régi fekete esztendőket, amikor mint remegő inasgyerek el-elszökött mestere korbácsa elől, hogy anyjától, ki szolgáló volt egy öreg plébánusnál, egy falás kenyeret, egy korty kávé, egy melegítő ölelést kapjon. Mennyit éhezett, mennyit szenvedett, mennyi megaláztatás mart sebet életére. De amikor a világháború eloldta a szerencse vad lovait, ő felkapott egyre s veszett nyargalással rohant be a vagyonba, a hatalomba, a nagy uraságba. A tábornoknak apró szivességeket tesz. De mindig csak éppen annyit, hogy az öreg úrnak

másnap megint legyen szüksége rája. Ezért aztán ott van az öreg úr mellett minden látható helyen. És minden hallható beszédjében felidézi mint barátját az ősz katonát.

A másik B. Ádám Ferenc, a tárcacikkeiről ismert író. Valahonnan a Tisza mellől való régi nemesi családból. A B. betű, melyet soha el nem hagyja a neve mellől, Bocskorost jelent, előnév, melynek ősiségére nagyon büszke. Negyven év körüli öreg fiu, akinek nagy barna szemein félénken leskelődik ki az örök gyermeknek maradt lélek. De ezek a szemek már szomorúak s az arcon szétbágyadt az élet akarata. Sajátságos kacsa-csőr szerű száján mintha fáradt sírás vonaglana. Beszéde is emlékeztet a hápogásra. Ténfergő lelkű, akarattalan ember, aki szép tehetségét s fiatal életét úgy hullatta szét lanyha álmokban kódorogva, mint a mese bolond leánya a szitába öntött vizet. Most abból él, hogy vagy egyáltalában nem él, hanem szobájába zárkózva, becsavarva magát az ágytakarójába, koplal és alszik. Vagy apró kölcsönöket ver fel, ritka nyúlait az újjá változott Budapestnek. Mert képtelen minden munkára, minden feladatra. A pesti újságíró világban nagyon rosszul érzi magát: fájnak neki a modortalan emberek, a csúf mozdulatok, a nyers szavak. Az öreg tábornokot halálosan únja, elmaradhatatlan vaskereskedőjét még jobban. És mégis mindegyre hozzá ül, és mégis minden nap keresi. Mert az öreg úr gallérján mégis arany van, ha kopott is. Nadrágán méltóságos a széles vörös sáv, ha fakult is. És ha az öreg kegyelmes urat kedves bátyámnak szólítja, ha az visszaöcsémezi: mégis valami ran-

got, valami ősi színvonalon maradást érez megcsúfolt életében.

Egyik asztalnál franciák ülnek és ma este is únják egymást. Rücskös vedlett ó kokottok, kiket valami titkos szépítő bizottság úzhetett ki Galliából, hogy ne borzadjon a csók és ne dideregjen a vágy. Kecskeszakállu gyúrt emberek, kétes egzisztenciák, de akiket itt a budapesti szemek misztikus diplomáciai nagyságoknak bámulnak. Köztük igyekszik ma este is Steinbach Ede, a kis kopasz egyetemi magántanár. Mert az apró emberke mindig igyekszik, törekszik, szándékozik, akar, nem hagyja magát. Ide is hármás célból jár, eljár jégesőben és kánikulában. Itt szed a begyibe minden este annyi gallicizmust, amennyit másnap szétoszthat tanítványai közt. Egy éjjel még azt az áldozatot is meghozta a tudománynak, hogy az egyik avult Vénuszt lakására kísérte, csakhogy a csók körül előforduló kifejezéseket megismerje. De a szegény Steinbach professzor úrnak nem volt szerencséje. Mert az agg Léda, aki jó negyedszázad óta gyors helyváltoztatásba riasztott minden Jupiter-félét, úgy meg volt hatva ettől a már nem is remélt elbukástól, hogy egész reggelig szótlanul, könnyezve és alaktalan sóhajtásokkal rajongta végig a tanár úr filológiai ekszpedicióját. Másodszor az, hogy állandóan franciák közt látják, bizonyos autentikus jelleget kölcsönöz annak az ösztövérsargonnak, mellyel naponta három órán át megforgatja a holtakat a francia temetőkben. Végül: mikor a társaság szétoszlik, künn az uccán, a homályos sarkokon külön fogja őket és eltikkadt hangon kéri, hogy a magyar kormánynál őt ajánlják a megürült egyetemi tanszékre. Amit

a franciák minden este meg is ígérnek neki.

Rendes helyén ül hugával Kovács Mihályné is. Mert szegény Kovácsnénak is már rendes helye van itt vagy két hónap óta. Pedig Kovács Mihálynét nem a Központi Kávéház számára szűlték. Ugy hűlt a nyomoruság valamelyik zsákjából a budapesti aszfaltra, nőtt apátlanul, anyátlanul pofonok, irgalom-falatok és irtózatos csókok között. Egyszer aztán egy részeges lakatos feleségül vette, hogy legyen kit büntetlenül eldöngetnie a mámor nagy keserűségeiben. Az asszony egy darabig pompásan is betöltötte ezt a hivatást s mindig tudott helyet szorítani a testén egy-egy új kékfolt számára. De egyszer, végső szorultságában, egy irgalmatlan kalapácsot dobott a felgerjedt embernek. A kalapács jóakaratu, családias jószág volt, úgy agyon verte a férjet, hogy meg se nyikkant. Kovácsné börtönbe került. De pár hónap múlva szabadon eresztették, mert a törvényszék felmentette. A dolog meglehetősen zajt vert fel a lapokban és érdeklődő szemek nyitak a Kovácsné lobogó szemű sápadtsága felé. Ujságírók meginterjuolták s ő széles csordulással áradta feléjük élete minden zivataros emlékét. Már kezdte kiválasztott lénynek érezni magát és az élet minden rugását, melyet valaha elszenvedett: elrendeltetett különös érdekű csodának nézte. Egy hírhedt budapesti milliárdos, akinek legendás kastélya volt a Rózsadombon, beteg kíváncsiságával, mellyel mindig a különös izgalmakat kereste, elment, meglátni a körüldobolt asszonyt. Rögtön beleszeretett, veszettül és végzetes eldobódással. Kovácsné bevonult a káprázatos pompába, az uralkodásba. És mint a felmelegített földből a le-

fagyott illatok, a dús tétlenségbe került hisztérikából felszabadult test-lelke minden ősdöröge. Ezer szeszéllyel és ezer gyűlölettel tudta naponta véresre karmolni azt, akinek mindent köszönhetett. A szerencsétlen milliárdos túrt mindent, sőt beteg kéjt talált a minél többet túrésben. Annyira előzékeny volt, hogy nem várt meg egy újabb repülő kalapácsot, hanem lóhalálában elérelmeszesedett és megütötte magát a gutával. Minden vagyonát nehéz gyönyörűségű szeretőjére hagyta. Az asszonyban most már minden vitorla kibomlott az örültség szelének. Elhívatott, külön csodáju egyetlen lénynek érezte magát, akit minden eszközzel be kell reklámozni a világ kirakatába. Megírta életrajzát kétszáz oldalra rohanó egyetlenegy mondathán, ahol a helyesírási hibák varjucsapata alól ki-kivillantak a beteg élet kóros meztelenségei. Elvitte egy híres íróhoz, aki háromheti elnemolvasás után az írást végtelenül érdekesnek, az asszonyt sokat ígérő tehetségnek udvariaskodta. Ezzel végleg ellökte Kovácsnét a józanság partjától. Most már zseni és bohém lett s kitért szájjal és égő ágyékkal futott a dicsőség után. Felszedte Budapest minden beteg fiatalját, kik az első nemi válság lázait tíz öles versorokba torzítják, vacsorákat adott nekik, tivornyákat rendezett velük és a torkig etetett-itatott szerencsétleneket torkig olvasta felhemzsegő műveivel. Valahonnan Budapest homályából felhajtott egy hugot magának, egy vörhenyesen szőke, népileg éhes testü gyermek-hisztérikát. Ezt hurcolta mindenüvé magával, etette minden bolond szeszélyét. Az arany ketrecbe dédelgetett vad madár külön végzetévé tudott lenni a felbolygatott asszony-

nak. Egy idő óta idejárnak a Központi Kávéházba, ide, buzgón reggel és este, árván hagyva a rózsadombi palota harsogó pompáját. Itt tölt magába Kovácsné művésznői idegességgel öt-hat csésze feketekávészerűséget, melyektől majd kifordul a gyomra, de melyektől végzetesen kávéházi zseninek érzi magát. Itt vág elmélázó vagy révüléstől izzó arcokat, itt tölti meg a felrétegesedő „kutyanyelveket“ egymásba kalimpáló végtelen fekete visításokkal. Manci, a „huga“ unatkozik, véres szavakkal gyötri nénjét. Vagy pedig örök férfi-éhségével szétcserkész a kávéház hímei közt s nagy buja beteg-zöld szemeiben odatartja magát nekik.

A kávéház nagy kerek órája tizenkettőt mutat. Az éjféli bús lélekidőzésében, mint régi hulla a tó színére, felmerül az arcokra a lélek. A megölt, a vergődő, a síró lélek, mely már éjjelre sem kíván kiállani a mindennapok taposó malmából. Még több asztalnál ülnek, mintha várnának valamit az éjszakától. Mintha a nappal gyilkos robotja után ez volna életük életere fele. Ütődött tanárok, kik nem mernek hazamenni a butorozott szoba rosszakaratába, ahol minden dolog makacs egyhangúsággal ígéri: — Légy öngyilkos! légy öngyilkos! — Egy-két egyetemi hallgató, akik azt hiszik, hogy úgy nagyon fiatalok és élők, ha itt elúnatkozzák az éjszaka egy részét. Pénzemberek, akik a felhajszolt milliók után szétrozkadva, megrágott idegekkel, az éjszaka gyilkos őszinteségében rémült szemet nyitnak az utánuk vágató temetőre. És szét-szórva mint ritka mák a szegények kalácsában: kokottok, kokottok, kokottok. De tisztos, polgári, erkölcsivilágrendes kokottok, kiken

megérzik az Egyetem, az egyetemi könyvtár, a fővárosi könyvtár, a Franklintársulat és más derék illedelmes intézmény közelléte. Öltözetük is hangsúlyozottan szolid és szelid. Legfennebb abban különböznek más nőktől, hogy mellük, nyakuk szigorúbban el van fedve. Magaviseletük, mozdulataik szerények, halkabban és félénkebben léteznek. A magyar latajner világ egészségi pótlékai ők, finom és megértő Magdolnák, akik a vetkezés merész-ségét irodalmi beszélgetéssel tompítják. És alig hajolnak a borzasztó mosdótál fölé, már újból kifolytatódik belőlük az irodalmi téma. Mert a szerencsétlen filozopternek, az egyedülvalóságtól didergő újságírónak, a Pest-sivatagba tévedt művésznek lélek kell a test odadörzsölődései közt is. Hát ők, szegények, a megállapított taksáért verejtékeznek lelket is, hol egy decit, hol másfelet. Ugy áll ez a lélek készen szomorú mesterségük kellékei közt, mint a szappan, a vázelin, a melegített mosdóvíz.

Baczó Mózes felkönyökölve a nagy asztal márványára, előre nyújtott állat tenyerébe feszíti. Elhomályosult kék szemei nézik az előtte álló párolgó poharat, melyből a furcsa fekete lé rég megszokott undorodást küld feléje. És mintha valahol, messze az éjszaka közepén, valami korgó verkli az öngyilkosság hosszuszálu, lassu nótáját őrlené. Ez a szürke, hullámtalan, szív-nélküli sírás kiszűrődik mindenünnen, az éjszaka feketeségéből, az únott dolgok pórusaiból, az emberek szemeiből. És ez verejtékezik ki a homlokán. A világ únja magát és Baczó Mózesben akar meghalni. Egyszerre csak pohara elkezd nőni. Fekete levébe bedőlnek a lámpák, beloccsan-

nak a gyűrt, kopott, fájni fáradt emberi arcok, behúllnak a falak, behúll a világ. Baczó Mózes is szökődeszkán érzi magát és lendületet akar izmaira parancsolni, hogy beugorjék a fekete lébe.

— Baczó Mózesnek nincs igaza. A művészet fejlődését nem lehet a burzsuj megszo-kottság kényelméből felivesíteni. A konstruktivizmus azzal, hogy a gépeket teszi a művészi alkotás sajátcéluságává, a jövőbe mélyít. Kétségtelen, hogy a modern világban a gépek adják a régi elrothadt mitológiák gígászainak a pluszát. Illik tehát, hogy a gépeket lényegesítse a levőbe a kor művésze.

A kis Kutassy mondta ezeket a szavakat. Aztán levette a szemüvegét, megtörölte és újból feltette. Ezt nagyon doktori és sajátos ténykedésnek tartotta: a szemüvege törlésével mintegy rámutatott mondatai súlyára. Baczó Mózesen átmentek a sokszor hallott szavak. Beléje hulltak, mint most levetett szennyes ruhák, melyeken érzik a nyomorult kis tisztátalan test mindennapi rossz szaga. Lelkében összefutott a nyál s egy nagy szó-köpésbe gyűlt össze: — Lócsecs! — De nem mondta ki. Ásított egyet és aztán végtelen undorodással magába küldött egy kortyot az előtte álló fekete léből.

— Már nekem beszélhettek akármit, én a szimultánizmus hive maradok, — szóló Császár Miklós, de gömbölyű arca rögtön bele is pirult a merész hitvallásba.

— Miért, te marha?! Te szimultánista marha! Nem is tudod, hogy mi fán terem a szimultánizmus. Maradj te csak jó buta magyar jogásznak és hadd az izmusokat. Azt hiszed, hogy amiért két ronda kemény tojást

és egy üveg megzápult sört fizettél nekem, már benne vagy az irodalomban! Különben is marhaság minden -izmus. Füttyülök az -izmusokra. Én én vagyok. A művészetem én vagyok. Teszek minden -izmusra és minden marhára, aki bedűl nekik.

A Kassai Molnár Pista hervadt ajkain beteg düh tajtékozott ki. Omlós haját berázta a szemeibe. Éles hangon, ordítva dobta a szavakat a megrémült fiatal ügyvéd felé. Kassai Molnár Pista mindig azt gyűlölte, azt szerette volna szétharapni, aki neki vacsorát fizetett. Mikor azért ő mindig végtelenül éhes és végtelenül szomjas marad.

— Hogy únom őket és mégis, mégis mindennap itt vagyok köztük, — sírta egy hang Baczó Mózesben.

A társaság a nagy asztal körül ült. A zseniasztal körül, a kávéház egyetemuccai sarkában, mely végleg megadta a kávéház irodalmi jellegét. Nagyrészt még csak kéziratokban lángoló lángeszek, zseni-kukacok, csodalárvák tanyája volt az asztal. Festő, szobrász, muzsikus, színész és újságíró is vetődött közéjük és a végtelen viták mindig új lélegzettel tápláltattak. Legtöbbjüknek itt volt az igazi lakása. Itt voltak egész nap, kivéve a zárórától reggelig tartó órák titokzatosságát. Itt olvastak csodálatos színű német folyóiratokat, melyek mindenikében egy legújabb művészet végezte el a természeti szükségait képek, versek, ritmikus prózák és teóriák szétfecskendezésével. Itt hajoltak titokzatos alaku papírosok fölé és rohantak betükké egy-egy ilyen átkölcsönzött új művészetet, vagy egy még kiadatlan világmegváltást. Itt ettek csodálatos ebédeket, melyek egy-két karcsu szardi-

niából, krumplifőzelékből, szilvóriumból, feketéből és más apróságokból állottak. De néha megtörtént, hogy valamelyikük egy-két vagy több hétre is eltűnt. Ez azt jelentette, hogy Ernő a hitel-garmadák tetején nem volt hajlandó továbbra is potya krumplifőzelékekkel vakolni a jövő művészetét. De ahogy pénz került valahonnan, az új-izmus papja rögtön megjelent. És mintha semmi sem történt volna: pontosan a következő szónál folytatta a félbehagyott vitát, a megszakított novellát vagy a már szélesen megalapozott teóriát. Talán titkos valójukban, az ős tisztaságok fedett mélyein mindeniknek sajtott ez az élet. Talán már undorodtak is ettől a gályától, hol mindennap ugyanazt az arcot, ugyanazt a lelket robotolták. De itt mégis kirakatban voltak. De így együtt mégis új művészetnek és hatalomnak érezték magukat. És a hosszú asztal foltos márványát titokzatos pelenkának hitték, ahol a jövő művészete fog életre vajudni.

— Maga, Pista, megint piszkos száju. Cso-dálatos, hogy a húszadik században, a régi világ összeomlása után ezt még valaki eredetiségnek hiszi. Petőfi volt az utolsó primitív képviselője ennek a stílusnak, de hol vagyunk mi Petőfitől! Mi már ennél mégis csak igényesebbek vagyunk. Lássá, ez a következménye, ha valaki csak magyarul tud.

Virányi Adél, a kis szőke, púpos festőleány akarattal únt, szándékosan elnyújtott és tompított hangon hullatta maga elé szavait. Mintha egy durva kezekkel érintett ázálea-bokrocska ijedné le magáról hervadtabb szirmait. Virányi Adél még nem töltötte be a tizenkilenc évet, még nem igen festett. De ezer

elmélete van, hogy az új művészetnek hogyan nem szabad festenie. Kassai Molnár Pistában, aki ma a szokottnál is éhesebb volt, felrobant a benzin-tartó:

— Maga pedig ne kodácsoljon, maga csak egy kis buta tyúk. Azt gondolja, hogy valaki elhiszi, hogy művészetért jár közénk? Fity-franc! Azért jár, hogy itt fiatal kakasokat kapjon, akiknek odaguggoljon, amint odaguggoltak a vízözönelőtti tyúkok. Hát ez nem primitív stílus? Ez húszadik század, ez igényesség! Fiuk, ki sajnálja ma meg az Adél igényességét.

Adél már belemerült egy konstruktivista folyóiratba, ahol egy anya mint tejvezeték hosszú csövek rendszerévé volt illusztrálva. Csak bágyadt rosszulesés rezzent át arcán. De Mindszenty Margit, aki Baczó Mózes mellett ült, hangosan felkacagott. Széles meleg kacagása kéjes elvegyülés volt a Molnár Pista szavai közé, melyek nyersen és piszkosan, de mégis a csók forró gőzét lehelték örök-éber gerjedésére. Dús teste édes odahagyásokkal rázkódott a nevetés zökkenései szerint. Mintha ez a nagy hullámu meleg kacagás rózsaszínű kövérkés forró húsa bugyborékai volna, mely mint egy égő tenger szüntelen zajlással áradt a férfivágy felé. Beszopó nagy meleg állati szemei mint két éhes csecsemő száj mohó befalásokkal nyelték az élet csecseit. Széles vörös száján a kacagás az élet kicsurranó pompás bora volt, mely erőt mámorít az izomba és fiatallá lázítja a vágyat az infámis halál ellen. A gazdag mell két forró hulláma dermedt volt, de feszültségében örök mozdulással: a vágyó férfiszem minden percben várhatta, hogy megindul ez a nagyszerű

csók-óceán és elborítja hullámaival. Mind-szenty Margit még csak a huszadik évét csókolgatta szét. Egyetemre járt, de nem tudományért. Verseket írt, de nem irodalomért. Nyilvánosan szavalgatott, de nem művészi igénykedésből. Jótékonyági buzgólkodásokban vett részt, de nem az irgalomért. Áradó csókzuhatagai folytonos előrohanásban keresték a férfit, a végtelenül el nem fáradó gigászi ölelést. És mindig csak kóistolót, csak erópatakocskákat, csak vágy-pocsétákat talált Niagarákat kérő szomjusága. Barátai elnyúltak, kidőltek, ágyba rokkantak, megszöktek mellőle. Ez az izzó csók-tank úgy gázolta pozdorjává a férfivagyak frontjait, hogy még sohasem érezhette az ellene feszülő erő halálos kéjét.

A kacagástól rázkodó leánytest belerezgett a Baczó Mózes szemeibe. De nem mint az ismert lány, nem mint szilárd határu valósága az életnek. Alaktalan, mosódott fényű köd-baba mozgott, intett, fenyegetett lelke távolabbi tükrei felé. Az élő köd apró ezüstös bolyhokba szakadt, már zizegett is és millió apró rezdületbe mozdult. És íme egy óriási szomorufűzfa csóválta hús haja szőkeségét a Baczó Mózes lázas lelkéhez. Suttogott, panaszott, hívott a fa s megrázott fűrtjeiből százával húlltak a parányi ezüst levelecskék. Húlltak, húlltak egymásba villózó ragyogással mint omló víznek apró fényességei. Lenn finom halk fényű avarba gyűltek egy hatalmas síron. A sírról, fáradtan meghajolva, mint rőzsét vivő öreg asszony, ó sirkő tartotta fehér homlokát a Baczó Mózes sírása felé. A kövön kopott öreg betük: — A Baczó-család nyugvó helye.

Miért áll most oda ez a sír az elfutott fiú elé? Miért küldi a kolozsvári temető sápadt követét az élet fiatal részegéhez, hogy lelke izzó ablakaira rádermessze a meghidegült apák arcát? A láz most már fázássá lett Baczó Mózesben és összevacogtak a fogai. Olyan elszánással, mintha a Szokratesz kelyhe után nyulna, megragadta a poharat s magába öntött egy hatalmas kortyot. Végtelen undorodás tette keserűvé ajkait s aztán szétterjedt arcán végtelen szomorúsággá.

— Nézzétek, Baczó Mózsi megint Ady-szájat keserít magának. Igazán elég szerény élet-akarás, hogy valaki csak Ady Endrévé stilizálgatja magát. Ideje volna már ezzel a pitiánerral is leszámolni az irodalomban. Ha a Mastodon versciklusom befejezem, végre megírom róla azt a tanulmányt, melyet meg kell írni. Kimutatom, hogy az erész Adyban egy hang sem volt új s hogy nem más, mint a régi jó magyar részeg kálvinista-diák verselés utolsó felszínesedése. Az első teendő a művészetben: tabula rasát csinálni. Kidobni minden mult vacakot, új erők felívelésével teremteni nívót. Ady csak a régi ketrec egy részeg kappanja, aki a nemzetiszínű pózna körül forog s mert rikácsol, azt hiszi, hogy zenét terem.

Aprózott kis mérges falatokban harapdosta maga elé ezeket a mondatokat Lubinszky Elemér. Pizkos, hegyes, sárga fogai betegen és ernyedtt dühvel mardostak a szavakba. Keskeny sápadt arcán zöldes volt a villanylámpa fénye. Kék szláv szemeiben állandó láz fakó fénye terjengett, a fiatal önfertőző örökös idegláza, akinek egyetemessé áradt beteg nemi érzékenységében a düh, az irigy-

ség, az élet minden mozdulata a nyomorult ágyék gerjedését veri át a senyvedő életen. Az alig húszéves fiatalember beesett, silány mellét, majdnem púposra jajgató hátát fehér Tolsztoy-zubbony takarja. A szegény, szűkös koponyára hosszú, panaszosan szőke haj feszül, lelógva hátul a vállakra. Sajátságos beteg haj, nem a fiatal élet dús előömlése, mely hullámaival beléd mámorítja a folytatódó élet nagyszerű borát. E haj érintésére végiglúdbörözik karod, mintha kiásott hullarögök közt nőtt haját érintenéd. Ez a Tolsztoy-zubbony, ez a mutatósan hosszú haj, az ó-világ antik zsenipózái azok, melyekben az új művészetet hirdető lángész egyéniségnek, eredetinek, meglepően új valaminek érezi magát. Különben élete egyetlen makacs, beteg, izzó gyűlöletben lávázik: Lubinszky Elemér van, mert gyűlöl. Gyűlöli a lánytest csodálatos kelyhét, melyet az ő erőtlen, fonnyadt ajkai sohasem fognak kéjjel érintetni. Gyűlöli a fiatal, erős izmot, a szép dolgok szépségét, gyűlöl mindent, ami erő, egészség, kacagás és élő élet. És didergő félelemmel gyűlöli a természet roppant nyers valóságait, melyek a vegetáció irtózatossággal életörömeivel zúzzák el éhes, beteg kis öntudata fontosságát. A szegény kis ember-szű mohón vetette magát neki az irodalomnak, hogy szétrághasson, elpusztíthasson mindent, ami ős egészséggel szép, földből fakadón erős. Mikor ő olyan halálosan beteg és végtelenül nyomorult.

A fa mögött, az ősi sír mögött, most már a többi sírok is felbukkantak. Lassu áradásban most már az egész kolozsvári temető jött Baczó Mózes felé. Sok százados ó sírok, me-

lyeknek bedőlt melléről az örökzöld nagy kék szemei néznek Baczó Mózesre. Oh, hányszor nézett farkas szemet ezekkel a kék szemekkel, mit kérdeznek most és mit panaszkodnak? Újabb fejfák és divatos fényes márványkövek, de a név mindeniken olyan ismerős. Az a derékon tört, félig paláستtal fedett oszlop hányszor merült fel lelke megrázott mélységeiből. Annak a rozsdás vas sírnak üregéből hányszor zokogtak ó zsoltárok kétségbeesett hívással feléje. Már eláradta a temető a kávéházat, sír volt minden asztal, fejfa vagy sírkő minden vendég, a lámpák sugár haja szomorúfüzek ernyős sápadtsága volt. Jött, jött a kolozsvári temető, már hallszottak a tompa nehéz lépések, körül vette Baczó Mózeset. Egy ismerős súlyos hang állj-t kiáltott s nehéz rázkódással megálltak a sírok. — Eljöttünk érted! — mondta valaki. Hangja hideg és szemrehányó volt, mint az ajtó előtt álló bíróé. Azután egy másik hang, — egy másik hang, melynek lágy simítása benne volt Baczó Mózesben mint a legrégebb, legdrágább sírása, — kérdezte: — hol van az én egyetlen fiam?

Lubinszky Elemérnek Sárkány tanár úr felelt:

— Szociológiai és társadalompszichológiai szempontból, mert engem a dolgok csak erről az oldalról érdekelnek, Lubinszky úr a szociális evolúció örök minuszának és pluszának a szintézisét adja. Igaztalan és romboló, amennyiben a múlt energia — objektivált-ságának pozitívumait tagadja: igaz és építő, amennyiben a jövő erőlehetőségeit akarja a szociális termés számára felszabadítani. Én ugyan nem osztom teljesen Simmel nézetét a

forradalmak tömegpszichológiai okait illetőleg és ebben a tekintetben inkább Spenglerhez közeledem, ki *Untergang des Abendlandes* című művében a tiszta idői történés szempontjából nézi a dolgokat s így ezen a téren Bergson követője. De ha csak tisztán a James pragmatizmusának alapjára állok is...

— Pú! — pú!! — pú!!! — hallszott háromszorosan dörgő elkanyargatással az asztal alól.

A hang biológiai jellegét illetőleg senkinek sem lehetett kétsége. A tanár úr szociológiája derékon tört. Mindenki Bihari Jóskára, a vadköltőre nézett, aki eddig hallgatagon, mohó iramban verseket írt s már a hetedik lírai megnyilatkozásánál volt. Most kihívólag emelte Petőfire stilizált fejét Sárkány tanár úr felé s gúnyosélesen mondta:

— Pardon, doktor úr, nem akartam megszakítani. A tanár úrból bizonyára az a csirke beszél ilyen finoman és tudományosan, melyet délben magába ebédelt. Bennem ma csak az Ernő rothadt babfőzeléke gondolkozik. Nem tudom, hogy az egyik szociális termésnek miért kellene elhallgatnia a másik előtt. Mindenki azoknak az anyagoknak a hangjával stréberkedik bele az egyetemes diszhármoniába, amelyekből összeeszi magát. Különben a fészkes fityfene egye meg a James pragmatizmusát.

— Bihari, maga egyszerűen rémes! — nyögdecselelt Virányi Adél s halk illatu zsebkenőjével elfedte arcát.

— Bravó, Jóska! Ha a marha Muntyán szerkesztő megadja a versem árát, ezért fizetek neked egy pörköltet és két hosszulépést, — kiáltotta Kassai Molnár Pista s széles fe-

jedelmi mozdulattal a jobb szemébe lógó fürtjét odaajándékozta a bal szemének.

A társaság nagy része jóakarattal vagy elnézőleg mosolygott Bihari felé, ki minden akart különködése és vadsága dacára, mégis jó fiu és zöld szín volt a pesti pusztában. Sárkány tanár úr zavartan mosolygott, de azért előkelően és megállapító tekintéllyel mondta:

— Bihari úrban határozott zsenialitás nyer érvényesülést, igazi naturzseni. Ritka jelen-ség a kápitálista tultermelés nagyvárosi kulturájában.

Sárkány tanár úr koponyáján már széles tisztást vágott a szorgalom, pedig még csak harminchat éve megy a temető felé. De az udvarias borbély, a halál, elébe ment a fél-útra s rég megkezdte már a tanár úr toálett-jét. Megsárgította a kis ember arcát, homlo-káról, szemeiről, ajkáról lehervasztotta az élet fényét, megmaradt hajszálai közt szét-öntötte fehér porát. Közben aztán, hogy ki-vegye a maga borraivalóját: beharapott a ta-nár úr beleibe. A tanár úr már nem eszik: csak diétát tart. A tanár úr már nem csókol s csinos fiatal felesége, kiből három gyermeket igyekezett életre, néha zokogva néz szembe a társtalan éjszakával. A világ minden forró hullámát, melyekért érdemes ráfeszülni az élet keresztjére, gondosan elkerüli. A tanár úr nem él: a tanár úr szorgalmas. Nagykörö-sön született: apja, nagyapja, minden őse roppant tímárok, herkulesi csizmadiák vol-tak. Az alföldi vad, zsíros vegetáció hatalmas dudorodásai: átölelhetlen bikanyakkal, melyet a gutaütés bibora tett méltóságossá, ket-tős tokával, hegynek szabott hassal. A torkig-evések, a végtelen ivások szörnyeteges óriásai

voltak. Akik sohasem voltak betegek, akiket szélhűtésben, érelpattanásban, vértolulásban egyszerre taglózott le a halál, de akik az örök bőjt előtt kiharapták a maguk részét az enni-valók világából. És ebből a századok óta áradó vad hús-zuhatagból egyszerre csak ez az élettelen, vértelen, étvágytalan nyomorult kis halálszerűség fakadt. A kis Pistát hat éven át minden nap úgy húzták ki a halál ujjai közül, mindig új félelemmel nézve a holnap elé. Akkor mégis állott annyi lélegzet belé, hogy iskolába lehetett adni. Ott egycspásra jeles tanuló lett és végzetes elgurítással az maradt egész életére. Mint a hegyről gördülő testnek a sebesség: a fiúnak a szorgalom lett éltető ereje, soha nem alvó, minden percben növő szorgalom. Ez vitte át őt az elítélt szervezet alá nyílt sírokon. Ez az egyetlen megtartó ereje ma is s talán lelke mögött ott áll a hidegkezü félelem: hogyha egy percre megszűnnék szorgalmas lenni, rögtön lerogyneék valamelyik kész gödörbe. Alig volt harmadéves egyetemi hallgató, mikor nekikoppant a szociológia szónak. A szóból áradt a tudomány-szag és rengeteg szorgalom lehetőségét ígérte. Azután efélével nemigen foglalkoztak Magyarországon s messzebb lehetett jutni egy olyan úton: ahol nincs hozzáértő szem és versenytárs. Garmadába vásárolta a német szociológia termékeit és pár hét alatt olyan bibliográfiai ismeretei voltak, hogy a felszolgáló pincéreket is könyvcímekkel szórta tele. Amint az első öt könyvet elolvasta, ő maga is írt egy vékonyabb füzetet, melyben nagyon tudományosan kanyargó mondatokban, tekintélyes homályossággal mint egy hasisálomban, visszaadta a bevett szociológiát. Et-

től kezdve mindig olvasott és mindig írt szociológiai könyveket. Szegényvérű fáradt agyveleje nem bírta a nagy horizontokat, a hatalmas egybelátásokat: előtte voltak a leg-homályosabbak a dolgok, melyeket olvasmányjaiból összeírt. De megjelenő műveit nagyon jól átgondolt ajánlásokkal személyesen vitte el a tudomány és politika kimagasló hatalmaihoz. Ezek aztán, mert egy bizonyos arcú fiatalember évente kétszer-háromszor úntatta őket egy-egy negyed óráig valami könyv kíséretében, lassanként ehez az archoz a tudós képzetét kötötték. Így a tanár urat egyszerre csak elismert fiatal tudóssá unatkozták. Senki sem olvasta könyveit, de mindenki elismerőleg szólt tudásáról. A magyar élet hatalmas intézői pedig bölcs örömmel örvendtek, hogy az új kor látó szemű, véres kezű tudománya olyan ember kezeibe került, aki minden fiatal akaratot el fog undorítani tőle. Így Sárkány tanár úr rohamos gyorsasággal egyetemi magántanár, az Akadémia levelező tagja, a közoktatási bizottság jegyzője és még sok más tekintélyesség lett. Az uralkodó osztályok politikusai minden olyan helyre oda-biztosították maguknak ezt a cingár szellemi kappant, ahol a gondolat erős kakasai, a jövőbe kiáltó hang és a becsületes akarat halálos veszély lettek volna számukra. Sárkány tanár urat pedig megdagasztotta a sok kitüntetés, mint a kovász a farsangi fánkot. Most már anélkül is színtelen, nyálas beszédét a raccsolás előkelőségével tette élvezhetetlenebbé. Szociológiáját úgy bontotta ki minden percben az emberek képébe, mint páva a farkát s mint súlyos szellemi táplálékról beszélt önmagáról. Ennél az asztalnál csak vendég

volt. Eljött ide hetenként kétszer, bár mélyen megvetette ezt a társaságot. De azért eljött, amint eljárt minden lehető társaságba, hogy a megfigyelő szociológus látszatát népszerűsítse maga köré.

A társaság már napirendre tért a dolog fölötte. Hiszen ez a zenei megnyilatkozás a Bihari Jóska enyhébb meglepetései közül való volt. Bihari maga is elfelejtette már a dolgot. Egy pohár szilvóriumot kért, felhajtotta, lábait elnyújtotta az asztal alatt. Kabátzsebéből kivett egy piszkos zacskóféle valamit, mellényzsebéből pedig egy összegyűrt cigaretta-papirost. A papirost letette a márványra, nagy gondosan kicsomagolta. A zacskóból dohányt rázott rája. Dohányt, mely tanító ábra lehetett volna a Halotti Beszéd — is a por és hamu vagymuk-jához. Akkor az egész panaszos valamit cigarettává nyálazta. De a nagy meglepetés, a kétségbeesve dédelgetett eredetiség, az egyetlen petőfiség most jött. Nadrágzsebéből előmutatott egy éktelen nagy kovakövet és egy tört acélrudacskát. Az acélt többször odaverte a kovához, szikrákat csiholt ki belőle, meggyújtotta velük cigarettáját. Akkor hátravetette magát s fejedelemmé duzzadva, gögösen nézett szét a kávéházban.

De senki sem képedt el, még csak ügyet sem vetett rá senki. A kávéházban már olyan megszokott volt a Bihari Jóska eredetisége, mint a tejeskávé sötét ülepedései vagy az Ernő főpincér doktor-úr — megszólítása. És szegény Bihari Jóskában már újból feltámadtak a megpofozott élet dühei, felcsuklotta minden keserűségét. A fiatal Drágos Jóska, mert ez volt az igazi neve, egy biharmegyei oláh paraszt család fia volt. A nagyszalontai magyar

gimnáziumban magába szívta a magyar nyelvet és telt tüdővel szívta magába Petőfit. Nem csak széles fiatalságu ritmusait, hanem káprázatos pályáját: a parasztházból kifakadó őserőt, mely meghódít egy országot és szétsugárzik a világra. Ez a nagy ígézet állandó izzó lázává lett, ez határozta meg minden mozdulatát. Eljött éjjel is, elverte az álmodat és a fellángoló oláh gyermek magyar ritmusokat kiáltott az éjszaka széles suhanásába. Petőfi — részegen jött Pestre. Jött zseninek, világcsodájának, emberek királyának. De a könnyörtelen Budapest nem állt tótágast, az emberek nem képedtek el, az írók nem ujjongtak fel az új szikra meglátásán. Szegény Petőfi—Biharinak úgy kellett verseivel végigkilincselnie a szerkesztőségeket, mint koldusasszonynak a bérbe fogadott csecsemővel. És hányszor visszadobták verseit, hányszor nem közölték a már elfogadottakat. És ha közölték is: mit adtak érte, neki, a naprendszer legnagyobb költőjének? Három verse honoráriumából sem tudott egyszer megebédelni. Irtózatosságot nyomorúságokat állott ki. De a szörnyű kapcsolások, a hajléknélküli éjszakák vak kietlenségei valami vad mámort, valami beteg kéjt gyűjtöttek a félregurult fiatal parasztra. A rongyokban, az éhség csuklásai között, az éjszakák szörnyű menedékein még zuhatagosabban Petőfinek, egyetlen eredetiségnek, végzetesen zseninek érezte magát. Ugy fitogtatta nyomorúságait, mint diplomata az érmeit s száz éve mult bohém időszerűtlenség volt az elegánsan öltözött intellektuellek, cérebrálisok és más efélék közt.

Lubinszky odahúzódott Virányi Adél mellé. A két fonnyadtan született ember-venyige mo-

hón hajolt a német folyóiratba, mint letört ág a beteg pocsolyába. Egyszer csak a fiatalember felkiáltott: — Zseniális! — Savós kék szemein bolygó tűz csapott ki, a meddő kéjek beteg tüze. Mintha megcsiklandott hátgerincéből jönnének a szavak, kéjes nyelésekkel mondta:

— FigyeljeteK ide, ez nem vacak sablón, nem felmelegített töltött káposzta, nem Csokonai-Petőfi-Ady-Pósa. Kurt Schwitters határozottan elüljár azok között, akik a jövőbe mélyítenek. Az új művészet jön, ha megpukadnak is a vén fókák! — Aztán olvasni kezdte:

Cigarren

Ci

gar

ren

Cé

i

gé

á

err

err

e

en

Cé

Céi

CéIGé

CéIGéÁ

CéIGéAeR

CéIGéAeReR

CéIGéAeReR

CéIGéAeReR

eREeN

EeN

eN

Cé

i

gé

á

err

err

e

en

Ci

gar

ren

Cigarren

— Micsoda zseniális köpés tizezer év rothadt kulturájára! Nem érzelemverkli, nem giccs-kirakat többé a művészet. Kurrogok, kukorékolok, dadogok, ciripelek, amint a kozmosz szekszuálitása kitermeli azt belőlem, mint a madárból, az üzekedő kutyából, a szél-rázott fából. Az új művészet az emberben közvetlenül megszólaló kozmosz lesz, és nem hazafias programbeszéd, nem szívlimonádé, nem lelki havifolyás.

A vézna, hitvány test kiegyenesedett, a lefűsült haj beteg kóca felmozdult, a szemekből mint részeg bakter vörös lobogót rázott a láz. A göthös fiatalemberből kilobogott a szláv nihilizmus fáklyája, hogy egyetemes pusztulásra gyűjtsa a csődbe rohant világot. Baczó Mózes szemeiben megrázkódott a kolozsvári temető. A sírok dombjai rögökké gurultak szét, fák és kövek elmerültek a föld barna hullámai közé. Aztán szépen elsimult a száraz tenger s végtelen nyugodt, nagy barna síkság terült el Baczó Mózesben. És messze, a horizont túlsó szélén megmozdult valami. Jött, jött, lassan jött feléje. Már egy fényes lap látszott, már az eke látszott, már két erős barna kéz is látszott. Az eke behasított a földbe és zsíros, nehéz életszagu rögök dőltek sorjába tőle. Már az arc is látszik: az öreg Baczó arca. Utána másik eke jön, másik ember: az öregebbik Baczó. És ekék végtelen során erős, nyugodt emberek jönnek. Minden mozdulatuk erő, termés: nagy szélességű betakaró béke. Mindenik úgy hasonlít hozzá és jaj, úgy különbözik tőle! Most mindenik rá néz. Oh, milyen mély hívó szemek, hogy szédítnek maguk felé, mint megnyilt örvény. Aztán kutatva néznek szét a föld elhagyott

barnaságán. Milyen ijedt lesz az arcuk, milyen szomorú lett a szájuk. Mintha a földből felmerült apák elzokognák az otthagytott rögök panaszát: — Hova lett az én szerelmes fiam, hova lett az utolsó Baczó? Ki fogja levágni lenge hajunkat, hogy anyaszemű tehenek dús teje legyen? Ki fog csokrot szedni barna kebelünkről, hogy legyen végtelen csók és fakadó gyermek? Ki fog kenyeret hívni szelid kalászaikból, hogy jobbak legyenek a szegény, szegény emberek?

A kis Kutassy eszterháján megint csordulásra gyűlt az esztétika. Szemüvegét megint levette, megint törölt egyet rajta. Akkor kivette a folyóiratot a Lubinszky kezéből, egy képre nyitott s a társaság felé fordítva halk, de eldöntően tekintélyes hangon magyarázta:

— Lubinszky igen adekvátul mérlegeli a jövő művészet teljesítményskáláját. Nézzék ezt a képet. Ez Piccaviának, ki kétségtelenül a legtehetségesebb konstruktivisták közé tartozik, a festménye: a francia anya. A laikus örültségnek mondaná: semmi emberi, semmi hús, nyoma sincs az emberi testnek. Ez a középső vízszintes cső s a köréje szilárdított tetraéder jelenti a gyomrot. A hátsó cső a hátgerincet. Az első egyenes és görbe apró csövek rendszere a mellet és az ágyéket. Fenn a ventilator-szerűen mozgó motor a fejet. És íme: a csövek egész világa a bőven csorduló csap felé rohan, hiszen az egész anyaság nem más, mint egy szoptató gépezet. Nem zseniális és nem adekvát-e korunk gépmitológiájához, hogy a festészet az idealizmus pólyájába göngyölt embert is géppé mezteleníti?

Sárkány tanár úr már teljesen visszanyerte

egyensúlyát. Kis tudománybegyét megint odaduzzasztotta a társaság elé:

— Kutassy úrnak a szavában meglepő sok szociológiai pozitivum van. Simmel egy helyen azt mondja...

— Tessék gyufát venni! Tessék gyufát venni!

Ős frissességgel ömlő, édes gyermekhang énekelt a fülükbe. Egy alig tízéves kisleány tartotta kosárcáját a tanár úr elé, amely halmozva volt gyufás dobozokkal. A villany kékes beteg fényében a dúsabb nap külön aranyfényével világolt ez a gyermek. Haja meleg aranyfürtjeit olyan pazar gazdagságban, olyan gondtalan vidámságban rázta szét, hogy szinte édes kacagásokban folytatódtak be a megcsiklandott levegőbe. Nagy kerek szemei fényesen és királyian gyermek voltak. Az élet két forró csókja, szerelmes hű izenete volt ez a két szem, hogy van egészség, van élet s a holnap nem lesz beteg tegnapok koldusa. Kis kövérkés arcán a bőr oly élően rózsaszín volt, mintha kalács-sütő karácsonyi tűzhely csókolgatná. Édes széles anyacsókoló száján az élet zsírja fakadó jókedvvel volt vörös. Gazdag kis testét kopott ruha fedte. De az olesó rongy áradó életet kapott ettől a bő omlásu gyermekségtől. Az életnek ez a nagyszerű sugara kijött a síró éjszakából, hogy diadalmas kacagását végighúzza a beteg város megszállottjain.

Sárkány tanár úrból az új megszakításra fortyogva jött ki az alkalmazott szociológia:

— Éjfél elmúlt s egy kiskoru leánygyermek így csatangol az éjszakában! Ezért nő olyan hallatlanul a gyermekbűnözés statisztikája.

Baczó Mózes lelkére ráhúllt ez a gyermek-

arc, mint egy messziről küldött esők. Valami széles meleg tavaszi lehellet ment át rajta s kibomlottak benne a fiatal vitorlák. Felkapta a gyermeket ölébe, rohanó szavakkal mondta:

— Gyere, kis lányom, veszek én.

Azzal benyúlt zsebébe, öt-hat bankót gyúrt a gyermek kis nyárfalevél tenyerébe. Édes dédelgetéssel szólt:

— Nesze, szivecském. A gyufát majd más-kor adod ide, ha a bácsinak elfogy a gyufája.

A gyermek arcára boldog, sugaras gyermekség sütött fel. Egyik kezével megsimogatta a Baczó arcát:

— A bácsi jó, olyan jó, mint a nagyságos bácsi.

— Ki az a nagyságos bácsi? — kérdezte Baczó.

— Az egy öreg bácsi, reggel mindig ott ül annál az asztalnál. Az mindig cukorkát ad nekem és hí, hogy menjek hozzája a lakására.

Baczó Mózes arcán árnyék lebbent át. Aztán elvette Kutassy elől a folyóiratot, odatartotta Piccavia-képét a gyermek elé:

— Na, baba, ha megmondod, mi ez, kapsz ezer koronát.

A gyermek édes bölcsességgel vizsgálta végig a képet. Ujjaival követte a csövek vonalait, biggyedt kis alsó ajakával követte ujja mozdulatait. Aztán nagy-biztosan kiáltott fel:

— Ez kávémasina!

A társaság kacagott. Baczó Mózes szelid kémleléssel mondta:

— Nem, fiacskám. Ez egy mama, a te mamád.

A gyermek még egyet pillantott a képre, aztán ömlő mézű édes kacagás gögicsélt ki belőle. Fürteit belerázta kacagásába:

— Oh nem ... ez hülyeség ... az én mamám szép asszony volt, nem masina.

Baczó Mózes mély, forró, belső zokogásu csókot adott a gyermek arcára. Aztán kezébe nyomta az ígért ezer koronát. Kutassy, Virányi Adél és Lubinszky nagyon finnyás arcot vágtak. Sárkány tanár úr ködbe merülő szemmel a jelenet szociológiai törvényeit próbálta megállapítani. De a Bihari Jóska, a Kassai Szabó István, a Császár ügyvéd szemében egyazon fényesség gyült fel. Az eltemetett apaság mint meleg jóság-hullám csapott át a bitangjában kószáló legényeken. Mindszenty Margit pedig ölelésre szétvetett szemekkel nézte, hogyan csókolja a fiatalember a kis lányt. És ezen a csókon át beléje lobbant: milyen nagyszerű élethullám lehetett az a férfiölelés, mely világra szerette ezt a csodálatos gyermeket. Testében millió csók mozdult fel, kiragadta a kis lányt a Baczó öléből, összevisszacsókolta haját, arcocskái zsenge duzzadását, felfényesedő nyakacsokáját. Csókjai közt kacagott mint egy megkefélte boldog kanca és cirógató szavakat dobált rá: — Édesem, aranyom, cukros! — Azután ő is pénzt adott a gyermeknek, letette a földre s üresen nézett maga elé, mint egy özvegyen maradt ölelés.

A kis lány továbblengett a meggyérült vendégek között. És mintha a boldog nap izenete volna, mintha dúskalászu mezők csókját hozná az éjszaka megfáradottjainak: a gyűrött arcokon, a keserű ajkakon egy percre mindenütt mosolygás fakadt. Mikor a gyermek kiment a kávéházból, egy percre megállt a küszöbön. Vad mostohája, az éjszaka, feketén állt mögötte. A kis lány egy dal végső

futamát dalolta, odamosolygott Baczónak s halvány sugárzása beletűnt a sötétségbe.

Mind sűrűbben hangzott fel: — fizetek! fizetek! — Ernő félig húnyt szemmel, egyforma mozdulatokkal járta örök robotját. A zseni társaság is oszolni kezdett. Pont egy óraker Sárkány tanár úr távozott, mert diétája nem engedett további éjszakázást. Aztán Virányi Adél, Kutassy és Lubinszky álltak tovább. Császár ügyvéd az ökleire nehézkedve édesen aludt. Az árnyékszék-néni seperni kezdett a kávéház egyik csücskében. A felvert por nehéz szaga, az asztalok alúl előkotort szemét és szivarcsutkák végtelen szomoruságba folytatódtak a lelkekben. Mindenki menekülni igyekezett egy új, enyhébb szomoruság felé. Már a tábournok léptei is ráharsogtak a fekete aszfaltra. Baczó Mózes fizetett.

Mikor a kávéház ajtaján kilépett, majd összeütközött Mike Mártonnal. A festő rá-mordult:

— Vigyázz, marha!

De akkor felnézett, megismerte Baczót, ki-nek szüleinél többször megfordult Kolozsvá-rott. Megenyhült zordsággal mondta:

— Te vagy az, öcsém? Jobban tennéd, ha aludnál ilyenkor. Te még fiatal vagy, te még aludhatsz.

Azután a ráeső lámpafénynél egy nagy be-olvasó pillantást vetett a fiatalemberre:

— Nem szeretem az arcod. Mit szólna sze-gény anyád, ha látná. Te is a mi útunkra ke-rülsz. Pedig annál olcsóbb egy töltött pisztoly.

Elköszöntek. Baczó lassu léptekkel ment a nehéz forróságú nedves éjszakában. Még nem volt az Egyetem előtt, mikor lépéseket és forró lihegést érzett maga mögött:

— Mózes, Mózeske, állj meg!

Baczó bágyadt kedvtelenséggel fordult vissza:

— Mit akarsz, Margit?

A lány forró horzsolással ért Baczóhoz:

— Gyere hozzám, Mózeske, ma gyere hozzám. Engem sohasem öleltél úgy, mint azt a gyermeket, olyan egészen. Mindig csak félig voltál az enyém. Gyere most hozzám.

— Ugyan hagyj, nem vagyok én ménló! Menj vissza a kávéházba, költsd fel Császárt, az robotra végzi az efélét.

Dühösen és undorodással mondta ezeket a szavakat. A lányból sírás csuklott fel. Ijedten állt az éjszakában. De mikor a fiatalember a Kecskeméti-uca szélére ért s előtte állott a Kálvin-tér nagy fekete üressége, már érezte fellobbanása ernyedtségét s valami szégyenfélét is. Talán az az egyedülvalóság kevésbé sajgott volna? Talán az az izzó állati hús mégis társ és menedék lett volna? Megfordult: hátha követte a lány. Bekiáltott az uca nagy hallgatagságába:

— Margit! Margit!

Nem jött felelet. Egv nagy csepp esett a fejére. Aztán nehéz omlással megeredt az eső.

Atténfergett a Kálvin-téren, verte, verte a nekisúlyosodott eső. Tömör, meleg tavaszi eső, mely hangtalanul omlott el a poros köveken. Levette kalapját, hogy közvetlenül fürtjei közé hulljon a víz, hogy onnan csurogjon lázas homlokára. A hulló esőben a lámpákat finom ködglória vette körül. Mintha a vak Salomé, a gerjedt májusi éjszaka száz és száz apostol levágott fejét tartaná fekete kötényében.

Gondolat és belső beszéd nélkül ért az Üllői-út huszonegyedik száma elé. Itt lábai mondták: — Itt meg szokott állani gazdánk. — És megállottak. Baczó Mózes felrezzent. Hát már hazaért. Milyen gyorsan jött, mintha kergette volna valaki. Már keze kinyúlt a csengő után. De csengetés helyett a kinyitott kéz nekitámaszkodott a kapunak. Láta maga előtt a kis keskeny butorozott szobát a két ágygal, a sivár falakkal, az elítélt butorokkal. Az egyik ágyban már alszik szobatársa, hanyatt fekve, kitátott szájjal, torkán apró hörgésekkel jön ki a vacsorára megevett szafaládé fokhagymás szaga. A két ágy között, salamoni igazsággal egyenlő távolságra, egy éjjeliedény gőzölög. A levegő irtózatosan nehéz, megnyomja az álmod és véres-szemű örültekké teszi az álomba felmerülő arcokat.

Nem, nem lehet most bemennie ebbe a minden sírnál halálosabb sírba! Nem tudja most begyömöszölni kétségbeesését ebbe a vak skatulyába, ahol az élet csúfsága megkarmolja minden parányát és testileg fáj minden részének. Jobb itt künn maradnia, az éjszaka fekete sírásában, elvegyülni a vajudó élet roppant szomorúságába.

Imbolygó léptekkel indult tovább az Üllői-úton. Omlott, omlott az eső s az ucca fekete ásitásában céltalan patakok futottak és szemetet vittek a hátukon. Olyan nehezek voltak a házak az út szélein, úgy nyomták a földet, úgy egymásnak dültek. És ezekben az óriási fekete ketrecekben, elraktározva mint egy hullakamara polcain, sorjában elnyult emberek alusznak és mindenikben ott súlyosodik az élettől nehéz lélek. Az egyetemes nehézkedés kisúlyosodott az alvó városból és rádült az anyjától elfutott fiu szívére. Szegény Baczó Mózes az egész céltalan világot, az egész beteg várost vitte fiatal fájdalomán.

És amint sajtó léptei egymás elé nehezedtek, amint a megcsavart lélek átfázott az egész testen, amint szemei a belső éjszakától kидideregtek a külső éjszakába: a mult napok kikeltek mély ágyukból és odajöttek a menekülő fiu sírása elé. Odaálltak és halkán énekeltek. Énekeltek az eltemetett gyermek végtelen meséit, az erős ifju tiszta fakadását, az otthon széles szárnyu szerelmét. Lassan, lassan odaénekeltek neki multja minden gazdagságát, hogy a megkorbácsolt lélek a mult egész boldogságával legyen boldogtalanabb.

Három évvel ezelőtt még otthon volt Kolozsvárt az édesanyja, szoknyája mellett. Az öreg ház a Holdvilág-ucca szélén állott, egy

hatalmas kert közepén. A kerten túl már széles mezők nyúlnak, melyeket a feleki erdő dús tüdeje lehel át frissességével. A kert s a hozzá tartozó pár holdnyi szántó föld ősi birtok. Ezt a földet századok óta Baczók dédelgették kenyérré s édes gyümölcsökké. A tizenhatodik században Kalotaszegről: Tüéről jött ide az elhatalmasodó paraszt család egyik tagja, hogy új földet hódítson a régi étvágnak. Itt vetette meg lábát ezen a helyen, mely akkor még erdő széle volt, távol a várostól. Azóta az erdő folyton futott el, a város folyton közeledett. Most már a ház a város szélén van s az erdő egy jó órányira. Régebben még vad állatok s vadabb emberek ellen kellett itt védekezni. A Baczó házon nem egyszer gyultak fel kóbor martalócok csóvái. A tüzet eloltották, a halottakat eltemették, a tiprott földet új csirákba gyógyították, az elrabolt állatok helyébe újakat neveltek. Nemzedékről nemzedékre izmosodva fakadt tovább a győzhetetlen paraszt faj. A ház tágasodott, a kert nőtt, a földek gyarapodtak. És évtizedről évtizedre mind több alapítvány volt az ősi református kolégyomban, melyben mindig tanult egy-két Baczó csemete. És a temetőben évtizedről évtizedre hízott a Baczó család új sírja. A család örök horgonyt vetett a kolozsvári földben.

Acél-karu, acél-koponyájú, kenyér-szivű paraszt-civisek fakadtak sorjában a Baczó törzsből. Mély gyökerű szeretettel tudtak szeretni, nagy ölelésű védő szeretettel tudtak gyűlölni. És mert a drága földet nem akarták jelentéktelen dirib-darabokra osztózni: a férfisarjak egy része Isten szántójára ment magot vetni. Mindenik Baczó nemzedékben akadt egy-két

kálvinista pap. Az ősi falu, Türe, századokig nem is választott más családból lelkészt magának. És azok, akikben megvolt a kalásszá bomló földnek végtelen szerelme: jó istápolói tudtak lenni az emberi lélekké nyílt kalásznak. A türei kálvinista istennek nagyon jó, ős testvériséggel emberi Baczó arca volt.

Egyszer aztán jött ezernyolcszáznegyvennyolc: a nagy remények, a nagy családások torz eposza. A családot elkapta a tüzes szél. Öt Baczó ment el, hogy a fekete gyóntatónak megsugja szerelmét a megtámadott föld iránt. Baczó Tamást, a türei papot a templom kertjében verték agyon az oláhok. Vére, agyveleje szétfreccsent a cinterem apró fejfáira. Baczó Gergelyt a gyalui harc után mellén véres rózsával találták meg a mezőn. Baczó Imrét egy katonai küldetésben gyilkolta meg valaki. A szép fiatal Baczó Gáborért a táborba ment a fekete menyasszony, a kolera, onnan csókolta el magának hűvös ágyára. A nagy elzuhanást csak az öreg Baczó Mózes élte túl kis tízéves fiával, Józseffel, a Mózes apjával. És nem csak a magvetőket ették meg a nagy-torku napok. A vihar elvitte a szerzett vagyont, el a vér és verejtek százados szent rögeit. A szép ősi birtokból csak a vén ház, az ősi kert s mögötte négy-öt hold szántó maradt meg. És egy csomó nehéz adósság.

Furcsa, ténfergő lélek volt a fiatal Baczó Mózes apja. Egész télen át reggeltől estig ott ült a nyitott lángu tűzhely mellett s nagy eres kék szemeivel nézett ki az apró ablakon a megdermedt világra. Nem dolgozott, nem beszélt, nem akart. Még a pipáját is a Mózes gyerekkel töltötte meg. Az akaratát teljesen a feleségénél tartotta. Nem lehetett

a házon kívül csalni, még a templomba sem. Helyesebben: ide a legkevésbé. Irtózott a templomoktól, az imáktól és halálosan irtózott a papoktól. Mintha ebbe a földerős testbe visszalobbant volna a pogány ősökben eltaposott láng: vérszerinti, szerves — de beszéd és gesztus nélküli — gyűlölettel utálta a keresztény vallást. Mikor felesége, az öreg szucsáki pap egyetlen leánya, esténként a vén családi Bibliából részeket olvasott fel a kis Mózesnek, ő mindig szelid meneküléssel elaludt a székében. És mikor az asszony, néha a jó csókok szelid ígézetével, néha a félelem síró könnyörgésével, megfogta ezt az álmatag lelket, hogy odavonja Istene rúdjához, Baczó József bágyadt legyintéssel háritotta el az örök kegyelmet: — Sohse törd magad, Mária, már én így halok meg. Be nem véteti velem azt a német huncutságot még a Herkó Páter sem. — Ez volt az egyetlen pont, ahol Herkó Páter és az asszony ellenállásra találtak ennél az odahúlló léleknél.

De amint a februáriusi rögökben felfeszengett a tavasz, amint a fiatal szél meztelenné csókolta ébredő szeretőjét: Baczó József egészen más emberré lobogott. A téveteg szemekbe új lakó ült ki: az élet teremő akarata. Az arc vonalai élővé mozdultak, a hatalmas testet megegyenesítette a munka láza. Pitymallattól az éjszaka lehúlltáig a kertet vagy a szántóföldet ápolta, ültetett, vetett, gyomlált, végezte millió toálett gondját egyetlen nagy szeretőjének, a földnek. Csodálatos egyetemes szeretettel szeretett mindent, amit a föld adott. Szerette a kalászt, de szerette a konkoly gonosz szeszélyét is s a pipacs fínom lángjait órákig el tudta bámulni. Szerette végte-

lenül a virágokat, de szerette a burján furesa apró mitológiáját. Hogy ismerte a föld bogarainak ezer fajtáját, hogy el tudta nézni, amint egy ilyen apró jószág nehéz tülekedésben bibelődik a roppant világgal. Hogyan dédelgette a fákat és ismerte a gyökerek étvágyát. Szájában kóstolta a földet és tudta, hogy melyik virágnak melyik rög esik jól. Minden nap míves nap volt neki s vasárnap épen úgy túrt, oltott, gyomlált, öntözött, mint máskor. Márciustól novemberig a szoba nem látta őt. Még éjjel is künn hált a tornácon, hogy gyakori felébredéseiben meg-megnézhesse a növő élet egy-egy csücskét. Hogy fölébe hajolva a fakadó csiráknak odamondhassa az idegen éjszakának: — ne bántsd őket, én virrasztok és szeretek! — De ha az új kenyér már a nyugodt magvakban pihent a kamarában, ha a gyümölcs a padlásra, a zöldség a pincébe került, ha a hidegedő rögökbe bebónyálta már a jövő kenyér magvait, ha a tél végtelen halálát rásápasztotta a földre: Baczó József visszaruskadt megint a tűzhely mellé. És volt álmodó szem, akarattalan élet, hamvába hullott tűz.

A fiatalember az Üllői-út végére ért s vak léptei már bevitték a Népligetbe. Az ég omló sírásán, az embertelen feketeségen át csak a tavasz nagy hívását figyelve: a dúsan virágzó bokrok illatai csendes körtáncot lejtettek. Körülvették az átbotorkáló fiut és megsimogatták a szivét: — Emlékezz, emlékezz vissza mindenre, amit szerettél, — súgták neki. Baczó Mózes átlehelt szivében kinyílt a mulhatatlan dolgok szeme, hogy lássa az örökkévaló időt.

És látta most édesapját ama nevezetes éj-

szakán. A világháborút megelőző év volt ez s az öreg már két hónapja nehéz betegen feködött ágyában. Mozdulni, beszélni nem tudott, az ételt ravasz tudományukkal az orvosok lopták belé. Mi baja van: nemigen tudták. Száz bajt is megállapítottak, de az egyetlen bajt nem is sejtették. És íme egy éjszaka, két-hónapi szótlán dermedtség után az öreg felült ágyában és nagy fenszóval kiáltotta kis fiát:

— Mózes! Mózes! Mózes!

A kis diák kiugrott az ágyból és odafutott az apjához. Az öreg már ki is szállt ágyából s meggyújtotta a kis éjjeli lámpát. Az füstös-vörös fényét rásírta az öreg úr alakjára. Az öreg tág, sápadt szemein már látszott a nagy megidézés, megroskadt hatalmas alakját titkos erők emelték. Halkan mondta:

— Add a kezed, fiacskám.

A gyermek nem szólt, nem kérdezett semmit: engedelmeskedett. A szemeit alig nyitó kis lélek megérezte, hogy valami végzetesen nagy dolog történik, az életnek egyetlenes parancsa mozdul meg, mely ellen nincs emberi sírás, melynek meg kell történnie. A férfi ropant teste ránehezedett a zsenge fiucskára, de az most erős volt, elbírt a kasza suhanásában álló apát. Az öreg majdnem testetlen szóval parancsolta:

— Nyisd ki az ajtót!

A gyermek elvonta a reteszt és feltárta a súlyos öreg tölgyfaajtót. A sötét házba egyetlen fényes áradással szakadt be az áprilisi éjszaka. A levegőben hosszú tárogatóval nehéz léptű erős illatok jártak s harsogták a bomló csirák szilaj indulóját. A fiatal ég boldog, szerelmes várakozásában minden gyertyáját kitette ablakaiba. Az élet-Adonisz nagy tág

szemeket nyitott önmagára: — Milyen szép vagyok! Milyen szép vagyok!

Az öreg kilépett a kertbe. Egy pillanatra megtántorodott. Mintha a fakadás roppant mámora a nyílt gödörbe akarná taszítani azt, akit már a sötét fejedelem elverbuvált magának. Aztán melle feldomborodott: végtelen szívással lélegzelte be az élettől nehéz levegőt. És az élet még egy utolsó ölelésre vissza-csókolta erőit az elítélt tagoknak. Az öreg kiegyenesedett, lépései lázasan határozottak lettek. Már nem támaszkodott fiára, csak zsenge kis kezét fogta. Mintha mégis ez a kis kéz volna a legerősebb lánc, mely ideköti a jó kenyér és édes csókok partjához.

Odament a komoly jegenyékhez, melyek hosszú hallgatag sorban őrizték a kert középső útját. Átölelte derekukat, megsimogatta hátukat, megcsókolta kergüket. Azok halkán morogtak öreg gazdájuknak, mint álmukban megcirógatott húséges komondorok. Odament a virágágyashoz, egymásután fedte fel a palántákat óvó virágcserepeket. Az egyik sárgaviolatő már bátor fényes kis viráglándzsákat szúrt a levegőbe. Nagy világosság ült ki az öreg arcára, mely fényesebb volt az éjszaka világánál. Mögöttük egy szelid hang fojtott zokogással könyörgött az éjszakába:

— Jóska lelke, az istenért, gyere be! Hálálra hütöd magadat.

Az asszony volt, aki a hosszú ápolás nehéz virrasztásaiban ezen az éjszakán álomba bódult s csak most ébredt fel. Sápadt, jó és végtelen szomorú volt arca a nagy barna kendőben az éjszaka világánál. Az öreg szembe fordult vele. Két lázas szeme nagy tapadó szere-

tettel fogta meg ezt az arcot, végtelen szelidséggel mondta:

— Ez kell, ez kell, Mari. Ne félj, már mind-egy minden.

A hang súlyos volt a kikerülhetetlen végzéstől. Az asszony nem felelt, de fájdalmas széles száját eltakarta kezkenője csücskével. Most már ketten kísérték az öreg lépteit.

Az öreg szétjárt a kertben. Minden rögöt megvigyázott, minden csira fölé lehajolt. Néha mosolygott, néha elbújt sírás villant át arcán. Szája néma volt. De szemei halálosra felnyílt tág kelyhei beszéltek. Végtelen szeretetet, végtelen búcsut mondtak.

A kert végére értek, az összeláncolt szárnyu kapuhoz, mely kis földjükre nyílt. Az öreg újból szólt:

— Nyissátok ki a kaput!

A gyermek és az asszony nagy szélesre nyitották a kaput az öreg elé. És most olyan méltóságos, olyan fejedelmi volt a fényes mezőkbe tárt kapu előtt az öreg. Mintha a halál királyi palástot vetett volna a bevonuló parasztra s az elnyúló fényes földek az örökkévalóság hallgatag mezői lettek volna.

Mert előttük állott a kolozsvári határ az éjszaka szélesebb mezőivel. És az egymásba szakadó földtáblák között előttük volt a kis darab Baczó föld, utolsó megmaradt csücske a szét harapott ősi birtoknak. Micsoda határtalan szeretet, milyen mindennapi titáni munka kellett, hogy ezt a pár rögöt megvédje a károgó hitelezőktől, a szükmarku évektől, a sápadtarcu szükségektől. Itt van az ő egész élete, beágyazva a rögök jóságába, a szétmaró gyökerek étvágyába, a növő élet megnőtt kedvébe.

Milyen ereje lesz a holnapi vetésnek, ha a gazda örökre elmegyen?

Az öreg lassan ment végig a vetés szélén, szemei néma beszédével cirógatta a zöld szálakat. A már magasra zsendült zöld vetés fényes volt a holdban. Néha, mintha halk nevetés futott volna át a táblán, szelid hullámokba fodrozódtak zsenge szálai. — Fűből kalász leszek, kalászból kenyér leszek, kenyérből emberi jóság leszek! — kacagta halk örömmel a vetés.

Egyszerre csak megállott az öreg s mint éles hang ütésére, megszegte fejét. Szemei megtárgult ölekezéssel nyultak előre, arcán titkos kinyilatkoztatás elámulása volt. Közel hozzá, a zöld tábla szélén, finom lángocska lebbent feléje az ingó szálak közül. Mint leszállani készülő tűzpillangó lassu hintázással lebegett piros szárnyain. Mintha a föld mélyéből rebent volna fel, szárnyas boldog öröme a rögök mély titkainak, hogy megjelentse az öreg úrnak: — Ne félj, hazatérő vándor, jóság és pihenés vár a föld mélyén.

Az öreg letérdelt, kinyult a gyöngye láng után. Reszkető elámulással mondta:

— Pipacs! Pipacs április végén! Ez az üzenet!

Lehajtotta fejét a virágra s majdnem elszálló finom kelyhére lehelt csókot adott. Akkor szép-óvatosan félkörbe feküdt a virág mellé. Hosszu rezdületű nagy emlékeztetéssel mondta:

— Mózes, szegény kis fiam, légy jó, szeresd az édesanyádat.

Az asszony csendesen zokogott. A gyermek néma sírással nézte apját az anyja nagy fájdalmában. Az öreg most már hosszába nyult

el a földön. Karjait végtelen öleléssel nyújtotta el a vetésben, ujjai reszkető tapintással ernyedtek szét a zöld fürtök között. Megint szólt:

— Fiacskám, szeresd a földet.

És akkor a távozó tenger egy utolsó vad hullámát csapta vissza feléje, utolsó szerelmes hívását. Kimarkolt egy darabot a nedves rögök közül s a gyökerektől átfutott zöldhaju földdarabot odaszorította arcához, ráfektette homlokát, benyelte áradó szagát, csókolta, csókolta.

— Jóska, Jóska az istenért!... — könnyögött a síró asszony.

A föld kihullott az öreg kezéből. Megint elnyult az élet fakadó ágyán. Egy percig hallgatagon nézte az ég fényes mesgyéit. Aztán nehéz zokogásban jött ki belőle:

— Oh föld, föld, föld!..... A hang megtört. A karok utolsó ölelésben ernyedtek szét a földön. Az elsimult arc nyugodtan nézett a kenyér zöld fürtjei közül az égre. Baczó Józseffel kevesebb lett az emberi fájdalom.

A fiatalember már rég maga mögött hagyta a Népligetet. Kiért a városon kívül. Elszórt házacskák s nagy-sudaru gyér fák közt ment. De minderről nem tudott semmit. Szemeiben az egész világ egyetlen sápadt halott arc volt. A vetésén elaludt öreg paraszt arca.

Aztán gyors kergetésben nagyhívásu képek mentek át rajta. Mint kis diák megy haza, hátán batyu tele nehéz könyvekkel. Édesanyja jó bivaltejes kávéval és sült máléval fogadja. — Feleltél-e, fiacskám?... Mit mondott a Kovács tanár úr?... Nem szidott össze a Török tanár úr a térképert?... Mi van fel-

hagyva?... — Mint a jóságos öreg nap, ezer sugárral hajlik gyermekére és milyen dús, minden csirába fakadó föld ez a gyermek. Az özvegyasszony száz és száz kérdéssel kopogtatott be az épülő kis tudomány minden csücskébe, szegény gyűrött életébe betanult kis fiával tücsköt-bogarat: a rövidített szorzást, a hármasszabályt, Hollandia vasuti gócpontjait, Chile flóráját. Csakhogy a gyermeket minden gondolatában, fakadó kis lelke minden csirájában magához ölelhesse, vérrel, lélekkel tapadó magához. Hogy el ne vegyék tőle, hogy el ne veszítse.

És látta azt a csodálatos májusi estét. Egy májusi estén — oh, talán épen ez a nap volt — künn ültek édesanyjával a ház előtt. Az özvegyasszony beszélt. Szavai széles omlással hozták vissza a föld alá tért életet. Sajátos idegen és mégis régről ismert arcok jöttek a kis fiu elé s átmosták lelkén az embertenger egy-egy meleg hullámát. Hátuk mögött benn a konyhán a százados tűzhelyen még füstölgött hamujában az elköltött vacsora tüze. A halvány füst finom szaga mint egy hosszú nyírettyű családot: az ölelkezés ős boldogságát hegedülte a gyermek életén. A kert hallgatag boldogságában minden dolog, minden parány végtelen lett. És a holtak életével, a tűzhely mély emlékeivel, a violák szagával, a lombok sötét omlásával, a végtelen éggel a gyermek lelke határtalanná mélyült. Nem volt lélek és nem volt test és nem volt időre és térre tagolva külön dolgok a világ. Egyetlen végtelen szeretetben, egy óriási ölelés jóságában egyetlenegy valami volt az élet. És ez a valami a végtelenné terjedt gyermek volt. Benne volt minden csók, sejtelem és aka-

rat. A csodálatos májusi estén a kis Baczó Mózes volt a világ.

A Nagygöncöl rúdja lehajlott s az anya nyugovóra hívta kis fiát. Bementek a csendes házba, ahol az öreg butorok is régi jóságok emlékével fodrosodtak a gyermek lelkévé. Az anya meggyújtotta az öreg lámpát és a gyermek új hullámban jóságos világító lámpa is volt. És ekkor történt a kinyilatkoztatás. Amíg az özvegy az ágyakat vetette, friss vizet hozott, elmosta a vacsora edényeit: a gyermek írni kezdett. Maga sem tudta egész tisztán, mit csinál. Írt, írt kergetett gyorsasággal. Arcán titokzatos csipkebokor csodás lobogása gyult ki. A papirosra hajló gyermekben az ős titku szent átlényegülés történt meg. A májusi estébe zsufolt világ dolgai: emberi szavakká, emberi dallammá, emberi ujjongássá lettek.

Botorkázó szavu, furcsa szavu gyermekes versike volt, de a végzetes eljegyzés záloga. Egyszer csak meleg ráhajlást érzett a háta mögött: az édesanyja mély zengésű hangja kérdezte:

— Mit írsz, fiacskám?

— Semmit... csak... csak verset.

Az özvegy most már egészen ráhajolt s fenhanganon olvasta el a gyermekbetüket. Arcára nagy boldogság világolt, de fájdalmas széles ajkán azért játékos volt a mosolygás:

— Oh, te csacsi, te kis csacsi, cigle kell még neked, nem vers.

A gyermekben a rásütő anyai szemekre teljes kelyhére nyílt ki a jövő. Kigyult kis arcát odacsókolta anyja sápadt arcához. Megnőtt, fényes szemekkel mondta:

— Meglátja, mama, hogy én leszek a század legnagyobb lírikusa, az egész világon!

Az özvegy mély hosszú csókban vonta vissza anyai életébe a gyermeket. Azután édes kötődéssel szólt:

— De előbb feküdj le, szivem, hogy el ne késs holnap az iskolából. Nem szeretném, ha a Kovács tanár úr megpofozná a század legnagyobb lírikusát.

A gyermek ágyba ment. De a rátalált láng nem engedte aludni. Amikor édesanyja lélegzésén érezte, hogy már alszik, halkan kikelt ágyából. Odament az ablakmélyedéshez, ahol cókómókja állott. Egy diktándós füzetéből kivágott egy ünnepélyes tiszta lapot. Az éjszaka beszerkedő világánál tintaceruzájával széles lábon élő édes betűkkel írta rá: — Én Baczó Mózes, a kolozsvári református kolégyom harmadik osztályának tagja, ma: ezerkilencszáz-tizenöt május huszonhatodikán éjjel féltizenegy órakor megfogadtam mamának, hogy én leszek a jövő század legnagyobb lírikusa az egész világon. Vándor, ha valaha kiásod ezt a rejtélyes írást, légy tanum, hogy megtartottam ígéretem.

Akkor elővette pléhskatulyáját, melyben kincseit tartotta: plajbászvégeket, parittyagummit, elhasznált töltényt, idegen bélyegeket és két ezüst koronát. A gazdag tartalmat szépcsenedesen kiürítette, helyébe tette a nagy fogadást. A skatulyát gondosan bezárta. Óvatosságból még madzaggal is keresztbe kötötte. Kiment a konyhába és a hátsó nyitott ablakon — hogy az öreg ajtó nyikorgása fel ne ébressze az özvegyet — kimászott a kertbe. Egy pillanatra tikkadt gyönyörűséggel állott a májusi éjszakában. Aztán odament az első

jegenyéhez s tövéhez elásta a skatulyát. És akkor, ott az örök erők kivilágított törvényházában, nagy esküvésre tartotta fel kezét. Hogy mindig jó, nagyon jó lesz. Hogy azok sírását fogja világgá sírni, akiket ver az élet, akik éheznek és szomjuhozzák az igazságot. Hogy nagy szánakozásában meg fogja váltani a szegény magyarokat, az országot, az egész világot.

A fiatalember egy pillanatra megállt. Végtelen elkeseredés, világtipró harag támadt fel benne. Öklét belevágta az éjszaka nedves arcába. Élete mélyén itéletes zúgással kérdezte valaki: — Piszok, gyalázatos élet, hova tetted azt a tiszta gyermekeket? Hova pazaroltad azt a lobogó szüzi hitet?

De a felzajlott múlt félremosta a pillanatra felgyült indulatot. Baczó Mózes megint múlt napjai közt ment tovább. Érezte a júniusvégi reggel nagy vidámságát, mely akkor boldog kacagássá tette életét. Az érettségi lakomáról jött haza, a fiatalság bornélküli tiszta mámorával. A Felső szénucca hágóját repülő lépésekkel rohanja, hogy hamarabb édesanyjánál legyen. Az érettségi tegnap este későn végződött s rögtön díszes vacsorába folytatódott. Nem volt ideje hazajönnie egy jutalmazó csókra. A helybeli esti lapok tele voltak dicsőséggel. Mindenből jeles volt, pályadijakat nyert, a vacsora alatt az igazgató és a tanárok ékes pohárköszöntőkben ígértek fényes jövőt neki. A világ Baczó Mózesé volt s ő megtoldta fiatalsága végtelenségével, hogy messzebb nyargalhasson benne. Az édesanyja már mindent tudott. Világító boldog arccal fogadta, betakarta sírása meleg lombjával, körülcsókolta öreg jószágos lelkével. Aztán egyszerre ünnepélyesre

árnyékosodott az arca, a kálvinista papok lánya felébredt az özvegyben. Levette ujjáról megsoványodott jegygyűrűjét s katédrai széles zengéssel mondta:

— Nesze, édes fiam, fogadd el legdrágább kincsem ennek a napnak az emlékére. Szegény édesapád lelkét ez a gyűrű kötötte az én lelkemhez. És nem voltunk soha hűtlenek chez a kötéshez. Szegénynek minden haragja elmúlt, minden keserősége jósággá lett, ha erre a gyűrűre ránézett. Hordd mindig a kezeden, fiacskám, ne válj meg soha tőle. Az én lelkem veszed vele és meg fog őrizni minden gondtól, akár benned van az magad ellen, akár mástól jön ellened. Légy tiszta, légy jó mindig, fiacskám, mert csak ez az élet. Ne tántorodj soha félre attól, amit lelkedben igaznak találsz. A világ gonoszai feltámadhatnak ellened, de a seregek Ura táborot fog járni körülöd. Oh Mózeske, maradj mindig az én édes jó fiam!

A bibliai zúgással áradó szavak sírásba törtek. A prédikátorok lánya megint fiát ölelő síró anyává gyengült. Mózes aznap a feleki erdőket járta. És a föld s az életbe induló legkisebb királyfi mulhatlan dolgokat mondtak egymásnak.

Azon év szeptemberében feljött Pestre. A határtól kezdve, a román vámtisztek motozásai után, a gyorsvonat nagy rohanásában egész éjszaka nem tudott aludni. Igézett oda tapadással jövőjét nézte. És mintha a vonat rohanó csattogása hosszú kürtök riadása lett volna, hogy jön a fiatal király. Jön a fiatal király, aki a szépség és igazság megváltó egységébe fogja hozni a széttépett ország egymásnak futó betegeit. Egy kőbányai átlónál zökkentette vissza a vonat a valóságához. Kora

reggel volt s a fölkelő nap vörös dűhvel gurult a sinekre, szembe a vonattal. Mintha egy levágott fejet hajítottak volna a rohanó kerek-
kek elé. A jövőbe rontó nagygyermek fel-
forrósodott szívét egy hideg kéz fogta meg.

Aztán jöttek a nehéznapu évek. Három esztendő, melynek minden napján vesztett valamit felgyült kincseiből, melynek minden óráján összehúllt valami az eddig épült csodavárból. Az élet testvértelen kivetettje lett az anyai ölelések dédelgetett fiából. Tanárjelöltnek ment, a magyar és francia irodalmi szakra, hogy magába ölelje e két nép roppant életét, minden arcát. De az olvasás volt egyetlen kincsosztó öröme. Az egyetemen vaklátásu, papiroslelkü germán tanárok köpdöstek üres szavakat méltóságos címük magaslatáról az elibük tartott lelkekbe. A fiatalok általában műveletlen léha legénykéek, vagy meddő szorgalmu, horizont nélküli törtetőek voltak. A háboru és a két forradalom után irtózatlos pocsolya volt Budapest, melyben apró kis torz állatok kerekedtek felül. A morális keretek széttörttek, az élet vad harapás volt a pénzért, a közélet csúfsága elborított minden tiszta szándékot. A valóság mint egy részeg néger bokszólo, fekete öklével lépten-nyomon arcba vágta az anyai csóklok tiszta gyermekét. Verseit beküldte egyik-másik szerkesztőségbe -- személyesen nem ment volna el egy világért sem. — És azok a lapok, melyek tehetetlen stréberek silányságait garmadában hozták, az ő nagylevegőjú új verseire nem is hederítettek. Még szerkesztői üzenetre sem méltatták. Élete minden hősi álmát megfojtották a valóság gonosz kis manói. Anyagi helyzete is mind feketébb lett. Mert nem volt lelke, hogy

az özvegytől kérjen valamit, mert tudta, hogy okvetlenül megkapná, bármibe kerülne is az. Ráadásul, mindjárt az első évben, halálosan szerelmes lett egy fiatal leányba és irtózatossal csalódás érte.

Minden álmát a jövőről egy valótlan világhoz kötötték, melyet édesanyja szavai, halálos ígézetű könyvek s talán vissza-visszatérő Donkisott ősök építettek bele. Ez a világ szétomlott s maga alá temette egész jövőjét. Minek a cél, a tett, az akarat az éhes csúf kis bestiák világában? — Oh anyám, édesanyám, hogy meggyilkoltál engem a te tisztasággal, a te örökgyermek álmaiddal! — zokogott egy hang a fiatalemberben.

Végtelen üresnek érezte magát. Minek élni, minek hadonázni a csúf napok nehéz robotját? Mikor éppen abban öl meg bennünket a világ, amiben tiszták, jók, hősök: végtelenbe lendülők vagyunk. Mikor ő nem tudja pulya célocskákkal élővé hitetni magát. Előre kiszemelt állásocskával, megszagolt vagyonkával, melyekhez az élet minden piszkán át egyengesse útját megundoríthatatlan makacssággal. Ha az élet megölte álmai titáni Baczó Mózesét, minek cipelje ezt a hullát a minden napok latrinái közt? Ha az élet nem mitológia, nem eposz: minek fetrengeni az embergörény apró étvágyait?

Meghalni, meghalni! Visszaszivódni végtelen szétoszlásban a parányok vak rohanásába. Nem tikkadni a lélek-láz égő szomjuságait, nem fájni szorongó lélekké az embereket, a világot. Lenni vak hullám a vak tengerben, kihámlani az öntudat Nesszus-ingéből, szétgurulni a hűvös anyag változásaiban. Sötét atomok fekete zápora a világ, a tér végtelen

éjszakájában. Visszasodródni hulló cseppnek e célnélküli örök omlásba! Nem érezni, nem tudni, nem fájni, hogy hiábavalók vagyunk!

A fájdalom elöntötte a fiatal élet minden mezőjét. A régi napok fényes ormai eltűntek a sötét özön alatt. Meghalni, meghalni! De nem a pisztoly vagy a Duna hangos halálával. Pátosz és esemény nélkül kihajolni az életből, észrevétlen undorodással kiejteni az életet az életből, amint a száj kiejt egy utálatos falatot. A megsemmisülés vágya határtalan, alaktalan fájdalommal oldta szét az éjszakába futott fiut.

Megállt. Teljesen átázott, fázni kezdett. Oh, hogyha itt volna a régi tűzhely s a régi jó világító arc, mely kimelegítené életéből a fájást. — Anyám, édesanyám! — sírt a felébredt gyermek Baczó Mózesben.

Az eső gyérülni kezdett s a híguló esővel szitálni kezdték az éjszaka nehéz lisztjét is. Mind-mind ritkább lett. A széthullott éjszaka lassan visszaszivódott a dolgokba, hogy legyen a világ titkos lelke. A nap még valahol lenn vivódhatott a tenger karjai közt. Zöldes-szürke végtelen szomorúság volt a megázott tájék.

Az életdidergés mind jobban kiverte a fiatal embert. Körülnézett. Valami kertészeti telepen állhatott. Balra tőle gondos virágágyások voltak, jobbra káposzta palánták. Két óriási jegenye közt egy hátnélküli deszka-pad özvegykedett. Odament, leült. Távolról, a szétkődősödő reggel mélyéből idesejtődött a vasuti hid hatalmas íve. Behúnyta szemeit. És lesátorozott lelkében látta a szürke víz széles omlását. Nagy csobbanást hallott. Egy fiatal test fölött csukódtak össze a halálos gyűrűk.

Jó félóráig nem tudott magáról. Elszende-

redett-é vagy fásult zsibbadásba gurult a két-ségbeesés vak lejtőjén? Széles meleg csókra rezzenet fel.

Fejét, mellét a nap sütötte. Nedves ruhája füstölgött tőle. Még csak az ég szélén volt a nap, de szuronyai felhasították az ég fegyenc-ruháját s meztelenül áradt a boldog levegő kék kacagása. Mindenünnen roppant párák szálltak fel. Mint reggeli csóktól ébredő vőle-gény, felmozdult az élet.

Sütötte, sütötte a nap Baczó Mózeset. A le-vegő sepert mezői ős tisztasággal voltak jósa-gosak. És ebből a levegőből millió kis kéz nyult Baczó Mózeshez. Megfogták fiatal teste minden parányát s mint apró pólyából a síró gyermeket, kibontották testének millió apró lelkét, meleg tenyerükön elringatták. Egy-szerre csak mindenik kis lélek elkezdett ka-cagni: az élet diadala bezuhogott a fiatalember fájdalmába. Millió apró tűzhely édes boldog-sága öntötte el testét. És Baczó Mózes — mint drága emlékeztetést, mint szájalmat kérő jajt — könyörögte oda fájdalmának:

— Fiatal vagyok! Olyan fiatal vagyok!

Szemei már éhes megnyílással ették a vilá-got. A kétizű világot, melyet a halál odatart lázas meghívottjainak: — Egyetek, fiacskáim, minden evés vacsora és minden vacsora úr-vacsora. Aki eszik, felém jön.

Baczó Mózes már csak egyetlen óriási húr volt, élő húr a világ hegedűjén. És mintha a földdé szakadt apák feltámadtak volna benne, hogy visszaöleljék az eltévedt fiut az élethez: az édesapja hült ajkán tört kiáltás fájdalmas, szerelmes hívással zengett ki belőle:

— Oh föld! Föld! Föld!

Mi volt ez a kiáltás? Visszavágyás az ősi öl pihentetésébe? Segítségül hívása az apákon át feléje nyuló erős anyának? A fiatalember a fa nedves kérgére nyugtatta fejét és május ölelő hívásában sírt, sírt, mint egy kitaszított gyermek.

3.

Arcával odafordulva a roppant ablak világosságának: Boór Bálint mozdulatlanul aludt. A hatalmas test féloldalt feküdt, kissé megörbülve, fejét előre szegve, mintha álmában tűzcsóvás szarvu bika elé toppanna. És ebben a helyzetben valahogy kiteljesedett a rengeteg férfi ős bölény jellege. A lelógó lábszárak nem voltak vastagabbak az átlag emberénél. De az inak acélkötelei, az izmok csomói áttetszettek a ráfeszült nadrágon. A gyomor és has is aránylag még szerények voltak s a negyvenedik év elernyesztő válságaiban sem polgáriasodtak még pocakká. De a mell hatalmas torlott hulláma kidomborodik, még az alvás nyugalmában is egy faltörő gép dacos mozdulatát mutatja. És ebből a törzsből vastag bika nyak haragosodik elő örök harcra mozdulással. Minden a fej felé árad, az izmok, csontok és inak e gígászi világában, a hatalmas fej felé, melyet dús szőke hullámokban borít az előömlő haj. Csodálatos fej, mely még így az alvás ernyedtségében is viharos élettel él. Sajátságos, sokféle élettel. Mert ahogy az álom lemákonyozta az egyetlen akaratot: a részek kis lelkei fellázadtak s mindenik elkezdte élni a maga külön életét. Már nem az egyetlen Boór Bálint feküdt ott, aki élete titokzatos erőiből mindennapi súlyos harcban előterem-

tette a maga arcát, mint egyetlen meglátott képet a márványtömeg ezernyi rejtelméből. A lezsúfolt, sötétbe lökött lelkek kijöttek az alvó élet felszínére és dacos mutatással mondták: — Azért mi élünk, mi vagyunk a valóságod és végzeted.

A fej, a maga egészében, futó látszatra, egy római cézár képét adta. Egy római cézárét, kinek minden paránya az álomban is emlékszik a koronára és mindig minden trón lesz alatta. De részletesen vizsgálva ellentétes, külön arcok bújtak elő ebből az egyetlen arcból. A hatalmas alsó állkapca előrenyult, a száj egy kissé megnyilt, a vastag vörös ajkakon fénylett az élet zsírja. Mintha valami roppant lakoma örömeire nyilnék ez az öserejű száj, hogy magává nyeljen bort, húst, kenyeret, az ömlő anyag minden változását, az egész világot. Hogy millió erőpataokban az egész világ legyen. Valami ösbárbár, ős vadkan volt ebben az állkapcában, ebben a nyilt szájban. Az evés vad ősi egészsége áradt ki belőle, a primitív ember vegetatív akarata, ki még nem szakadt különne az erdők, sziklák, végtelen legelők zöld húsából és ereiben a világ teremő vére kereng. Az orr klasszikus félsasorr, határozott akarat és úri parancs. De a tövén, a cimpáktól szétfutó finom vonásokban bújt ravaszság és örökölt kegyetlenség lappang. A lehúnyt szemek nagyok, gyermekes szelidség és megszokott bágyadtság van e szemek vidékén. A homlok magas, tiszta, mintha a lélek anyagtalan álmait örizné. A két halántéknál kidomborodik a koponya. A bő haj szőke hullámai között már sűrűn csillognak az ősz szálak. Egyik keze lelóg a diványról, szétesüngő akarattalan ujjakkal. A másik görcsösen

ökölbe szorítva mellére feszül, mint egy támadásra készülő birkozóé.

Körötte az óriási műterem hallgat. A heverődivány mellett az íróasztal van. Cseresznyefa Bidermayer-asztal, mosolygó vörös-sárga fénnel, finom karcsu öz-lábakkal. Mert a zsúfolt lelkű gazdának van egy Bidermayer-lelke is, melynek jólesik elpihenni e mosolygó asztal finom vonalaiban. Az asztalon a tintatartó egyszerű négyszögletű üvegkocka fekete piederstálon, fekete fedéllel. De nagyvonalu, de trónszerű. Körötte egy csomó írás. Az asztalon nincsenek csecsebecsék: antik emlékek, modern finomságok, azok a díszleti kellékek, melyekkel a modern művészek szeretik otthonuknak az ószer, vagy a műkereskedői kirakat látszatát adni. Egyetlen kis fénykép van egyszerű fakeretben. A fénykép egy öregasszonyt ábrázol. Ez az arc élethűségre nagyítva ott van a szemközt fekvő falon is. Mellette egy tizenhároméves fényes szemű szőke fiucska hasonló nagyságban. Az öregasszony az édesanyja, aki már régen földdé omlott a sümegi temetőben. A kis fiu a valamikori Bálintka, aki mélyre, mélyre van temetve a zord évek viharvert Boór Bálintjában. Az asztal mellett, balról, hatalmas nyitott könyvállvány. Polcain: Homérosz, Aiszkhülos, Szofoklész, Eüripidesz, Vergilius, Dante, Cervantes, Rabelais, Shakespeare és a többi, az embertenger kiötlő fároszai. Mindenik eredeti nyelvű kiadásban. Aztán minden elképzelhető kiadása mellett a magyar népmeséknek: finn, vogul, török, hindu és egyéb mesék. A nagy magánosok mellett a nagy tömegek arcai. Az asztalal szemben, a két fénykép alatt, egy kis állványon egy öreg oszlopos francia óra. Az ara-

nyos sas kitárt szárnyaival mozdulatlanul vigyázza az alatta tovaörlődő időt. Az inga fényes kerekje a napot ábrázolja, egy sugár-bajuszú, sugárszakállu, sugárszemű jó nagybácsit, aki kedélyes ringással lebben jobbra és balra, fel és le. De a fehér alabástrom oszlopok, az aranyos domborművű faalkotmány nemes vonalai mégis ünnepélyessé teszik az öreg órát s mintha ébenlépcsőit az örökkévalóság fehér habjai mosnák.

Aztán a szobrok titkos élete következik. A rengeteg terem közepén, piszkos zöld vászonnal betakarva, van a most lélekbe induló agyag. Félig kész vázlat: egy fiatal, tizenöt-tizenhatéves lány, félig fekvő helyzetben, kemény fakadásu édes emlőcskével. Zsenge ágyékát mintha odatartaná a levegő, a fény, az illatok: a világ csókjának. A fej, sajátosan, még alaktalan agyag. Tovább márványból egy álló parasztasszony. Egyik karja lelóg, másikkal bluzának egy gombját fogja, feje előre hajlik. Arcán az élet gyűröttségei, megrokkanásában néma szavu fáradság, hűséges házőrző szemében az örökölt ima. Ez az egyetem: a népanya, akinek ágyéka katonát és adófizetőt terem. Akinek a mostoha munka vak inkvizitorai csavarják testét. Aki fájja a mások fájdalmát s megfeszüli a másokra kimondott ítéletet. És akinek a lelke mégis új emberbarázdákban tovább folytatódó isten. Tovább egy bronz kuvasz kutya, első lábaira sunyított fejjel, végtelenbe nyuló életpanaszszal. Aztán a megütött Toldi Miklós, egy gí-gászi meztelen kamasz, kinek dermedt haragjából már felmozdul a halhatatlan visszaütés. Közel hozzá egy finom női arc. És betöltve a roppant termet: halk mozdulatban vagy jaj-

gató rángásban, fagyott hullámban vagy nagy szárnyu lendülésben: az emberré sírt és kacagott világ arcai. És mint kétségbeesetten megismételt anyai hívás: a sajátos vonalak dermedt erdejéből mindegyre ugyanaz az arc merül elő, mindig más étellel: a művész saját arca. Néha alig híva elé egy-két vonással a titkolózó márványból, csak mint szeme egyik sajátos nézése, vagy ajkainak egy-egy rejtett fájdalma. Néhol gígászi mozdulásban, epikus pátosszal, világra mozduló erővel. Máshol ernyedten, megverten, a megtaposott ember százados fáradságával. Egyikben legénykedő szerelmes hengegésben az izmokból kifeszengő tavasszal. A másik márvány szorongásában olyan ijedt gyermek, olyan anyát-keresőn panaszos. És mindenik szoborban, rajzolt vázlatban, sőt: a műterem minden bútorában, kis és nagy dolgában van legalább egy vonás a művész valamelyik arcából. Mintha ős igézetel csak azokat az arcokat látná meg a rohanó csodák világában, amelyekben az élet Boór Bálinttá jajgatja, ujjongja, fenyegeti és könnyögi magát.

A műterem rengeteg kapu-ablakán: tornyai kiáltásaival, a parti házsor napos homlokával, a Duna széles levegőjével beárad Budapest. Folytonos özönlésében a külső élet lüktetésével tágítja meg a dermedt formák hallgató világát. A műterem egy Verbőczy-uccai öreg ház hátsó részében van. A hatalmas ablak alatt szakadékos mélységben virágos kert kapaszkodik, egy pár vén fával. A műteremből tágas alkóv nyillik. Ajtaja nincs. Az ajtófélfákon poros barna drapéria lóg. Az alkóv közepén komolyan és királyian hallgat a hatalmas barna ágy. Fölötte a falon egy több

százéves fafeszület. A szú, mely több helyen átlyukgatta a felfeszített testet, őszintébbé, mintegy aktuálissá teszi az arc szenvedését, a tövisekre és a testre serkedt vércseppeket. Az ágy mellett éjjeli szekrény. Kancsó, pohár, egy csokor virág: viola, verbéna, rezeda és egy néhány könyv. Az alkóvból jobbra a fürdőszoba, balra a konyha nyillik.

Az öreg óra szívében rezzent valami. Aztán, mintha az emlékezetéből húzná elő, messzi rezdületű hangon ütötte a délutáni két órát. Az alvó vetett egyet a testén. Hátára fordult, testét kinyújtotta. Szemei még csukva voltak, de kezét bedugta mellényzsebébe: kivette zsebóráját. Az órát becsukott szemei elé tartotta. — Jaj, jaj — sóhajtott csendes dúdolással. Mintha ez a szó volna a kulcs, melylyel a távozó bezárja elhagyott álmotthonát. Aztán kinyitotta szemeit. — Már két óra, — mondták a szemei. Az órát visszatette zsebébe. Felült.

A két nagy nyitott szemben az álm nedves homályai gomolyogtak és valami nagy únottság. Néztek és nem láttak: mintha nem akarnának többé enni a világból. Boór Bálint felkelt. Lomha léptekkel átment a műtermen. Az alkóvban, az ágygal szemben a falon egy öreg szeplős tükör szomorkodott. Elébe állt és sajátságos: félig kémlelő, félig szánakozó arccal nézte magát.

Aztán széles vállán vont egyet. Visszament a műterembe. Egy nyeletlen seprücskét vett elő, lehajolt egy vízzel telt veder fölé, hogy felfrissítse a félig megmintázott agyagot. De ahelyett nagyot nyújtózkodott és ásított. A seprút a földre dobta. Mint egy álmos medve egy öreg karszékhez cammogott az íróasztal

mellé. Ugy beleejtette magát, hogy a temérdek jószág elnyögte rá a testamentoma felét.

Szemei kinéztek az ablak felé. Nem láttak. Feje előre súlyosodott. Nem gondolkozott. Az üres szemeken, a széthúlló vonásokon, a leeresztett állon, a külön nehezedő tagokon lát-szott, hogy Boór Bálint tökéletesen elfelejtette önmagát, amint az ember elfelejt egy láb-haihoz zökkentett batyut.

Éles csengetés szúrt be az előszobából. A szétmálló óriás egyetlen zord arccá borult:

— A fene egye meg a bőrödet, akárki vagy! — mormogta dühösen.

A csengő megint szólt, hosszabb sürgetéssel. — Csengess, csengess, amíg megszakadsz — dohogott a művész gondolata.

Négyszer-ötször szólott a csengő. Most már csak ünt volt a Bálint arca. Megint ásított, nagyot, óriásit. Kinyitotta a műterem ajtaját, kikiáltotta az előszobába:

— Csengetett valaki?

— Én vagyok, édes Bálintom, — válaszolt kívülről egy nagyon baráti és illendőséges hang.

— Akkor druszák vagyunk: én is én vagyok, — mordult vissza Boór Bálint.

— Én vagyok, Póztás Lajos, kedves Bálintom. Igen fontos beszélni valóm van veled.

Bálint kinyitotta az ajtót. Most már egy nyájas fejedelem széles udvariasságával fogadta az érkezőt:

— Te vagy, édes Lajoskám, minek köszönhetem ezt a rendkívüli szerencsét?

Élesre vasalt elegáns csíkos nadrág, gondosan vasalt fekete zakett és hasonlóan vasalt fehér mellény jöttek be. Először csak ez

az egyetemes vasaltság látszott, mint a legnagyobb fény lobogása a kis világok közt. Aztán előfontoskodott a szövetek finom eleganciája és diszkrét színe. A vasaltságokon és finomságokon belül egy kis barna ember mozgott.

Csinos, sötétbarna, alacsony emberke. Azzal a sajátos csinossággal, amilyennek a varróleányok és trafikusszasszonyok képzelik a szivrablót. A vidéki cigányprímás és a jómodoru fizető pincér különös vegyülete volt a kis ember. Fényes fekete haja gondosan hátra volt fésülve, egy-két oldalra csapzó fürttel. Apró bájuzskája csókolnivaló angolosra volt nyírva. Olajbarna arcán s ajkai körül komolyság, öntisztélet s valami útnyitó ünnepélyesség volt. Mozdulatai a vasárnapi borbélylegény s a vidéki kokott keresettségével voltak választékosak és finomak. Ez a választékosság, mint ruhája eleganciája, valahogy egészen külön valami volt tőle s azok is egymástól, úgyhogy hárman együtt meglehetősen centrifugális triáaszt alkottak. Hangja mély zengéssel, meggondolt ütemmel kellemsen csengett. De nagy barna szemében, melyeket félig mindegyre lefedett pilláival, volt valami a mindig résen levő hamis kártyás leskelődéséből, hogy mikor kell elődőfnie a végzetes lapot.

A kis emberke sajátos ringó kecsességgel lebegett be a műterembe. Boór Bálint szája elszéledett. Halk mosolygás szüremedett rá, mely mégis olyan súlyos volt: félni lehetett: leesik s a kis embert agyonlapítja. Póstás szerkesztő úr finom szürke kalapját a divánra dobta, maga beült egy karos-székbe:

— Hogy vagy, édes Bálintom? — kérdezte

és valami nagy októberhatodiki nemzeti fájdalom ünnepélyesedett el az arcán.

Boór Bálint tudta, mit jelent ez a résztvevő arc e mellett a banális kérdés mellett. A fővárosban szörnyű legendákkal hízlalták egymást az emberek anyagi helyzetéről, idegei megrongáltságáról. Az erő széles uszályu megvetésével viszonzta:

— Köszönöm, igen jól, édes Lajoskám. Hallom, hogy a boldog házasság réve előtt állasz.

A kis ember sötét arca zöldre sápadt. A nagy tenyerű szavak cirógatásában megérezte az irtózatot visszaütést. Fialtal hányódó éveiben egy nála tíz évvel idősebb nővel tartatta el magát. És most ez a szétfoszlott őszirózsa kicsattanó botrány fenyegetésével kicsikarta tőle az eljegyzést. Egy pillanatra lélegzetét vesztette, sötét szemei bandzsallá torzultak, a felkavart lélekpocsolya kis szörnyetegei gyilkos harapással leselkedtek ki rajtuk. Torkán apró nyelések futottak le, aztán fokozott tisztelettel folytatta:

— Hallom, Bálintom, hogy nem a legjobb anyagi helyzetben vagy....

Bálint alsó állkapcája harapásra vonaglott. De rögtön a jókedvű fejedelem leereszkedésével mondta:

— Ne féltsetek engem, Lajoskám. Az ilyen szabásu embert mint én majd csak eltartják a fehérnépek.

A gyűlölet zöldje megint kiverte a kis ember arcát. Tikkadt részvétellel szólt:

— Ne vedd tolakodásnak, Bálintom, de egy ilyen arányu művésznek nem szabadna így élnie. A por és pókhálók mutatják, hogy még takarítónőt sem tartasz. Ezen okvetlenül változtatni kell. Én alig tudok kijönni abból a

koszos tíz millióból, amit a lapom havonta kiizzad számomra. És az egész városban nyíltan beszélnek, hogy neked hónapokon át egy krajcár jövedelmed sincs.

A részvétes, tisztelettel kent szavak mögött odatartotta diadalát a legyűrt titán elé: — Nézd, koszos zseni, én a senki, én, a kicsike, én, akit mindig megvetettél, felédbe kerültem! — Bálint ásított egy nagyot:

— Kedves Lajoskám, ez a legsürgősebb mondanivalód?

— Nem, Bálint, én nem hiábavaló szavakért jöttem ide. Aki ismeri húszéves újságírói multamat, az tudja, hogy Póstás Lajos tesz, vagy hallgat. És aki multamat ismeri, azt is tudja, hogy az én politikámban a keresztény morál nem csak jelszó. Póstás Lajos el tudja feledni a bántalmakat. Te, édes Bálintom, ne félj, nem szemrehányásból mondom, sokszor vérig sértettél királyi megvetéssel. Pedig talán Póstás Lajos van valaki a nemzet életében. De én csak a művészt néztem benned. És a sokszor megbántott, lekicsinyelt Póstás Lajos most azt mondja ennek a művésznek: — Mester, neked kötelességed van a művészetteddel szemben, neked kell a jólét, hogy teremthess. Én magammal hoztam ennek a jólétnek a lehetőségét.

Bálint szemeit sajtáságosan összehúzta. Az orra tövén külön apró mosolygások serkedtek s villóztak a szája széléig. Alsó ajkát leeresztette. Arca gyerekesen, majdnem hülyén tétova lett. Összetapsolta a kezeit:

— A jólét lehetőségét! Mutasd, édes Lajoskám, ezt a lehetőséget!

Póstás szerkesztő úr most már fenn ült a

bakon. Oktató, majdnem szigorú hangon folytatta:

— Azt talán te is tudod, hogy Füley gróf régóta érdeklődik irántad. De politikai bunkolózásaid s kegyetlen irodalmi kritikáid, melyekkel éppen az ő embereit ütötted agyon, elidegenítették tőled. Minek is kellett neked politikába, irodalmi harcokba egyeledned? A szobrásznak az a kötelessége, hogy szobrokat csináljon. Punktum, ezzel vége. Aki az egész világgal harcol, az előbb-utóbb a rövidebbet húzza. Nem képzeled, Bálintom, mennyit ártottál ezekkel a szélmalomharcokkal magadnak.

A művész szemei most már nagy tágra nyíltak és visszajött rájuk legsötétebb kékjük. Nagy jóleséssel mondta:

— Fejtegetéseid igen mélyek, Lajoskám. Tényleg a világ győzött. Oh, ha hamarabb magyaráztad volna meg a dolgot nekem!

Póstás szerkesztő úr egyik kezét lassu megelégedéssel tette a másikba. Mintha gratulálna az elért sikerért. Most már nagylelkűvé lobogott:

— Ezekben a hadonázásokban talán felém ütöttél a legkegyetlenebbül. És én most azt kérdem tőled: Bálint, akarod, hogy állandóan milliók álljanak a rendelkezésedre?

Bálint hátát meggömbítette, fejét besunyította a két válla közé. Óriási macska lett: szeméből, a szemektől szétsugárzó ráncokból, orra cimpáiról, szája szélére apró mosolygások sugároztak Póstás felé. Kedélyes-hizelgően dorombolta:

— Hogyne akarnám, Lajoska, egyebet sem akarok.

— Hát akkor megmondhatom egyenesen,

hogy a Füley gróf megbízásából jövök. Mindenekelőtt engedj meg nekem egy kérdést. Az az álló parasztasszony a legutolsó munkád?

— A legutolsó. Tavaly nyáron csináltam Sümegen. Azóta csak úgy maszatólok az agyaggal. Unom már a művészetem is.

— Ismerik sokan ezt a szobrot?

— Éppen a te Füley grófod. Akkor járt itt, hogy megvegye lapomat, mikor a szobor megérkezett. Más nem igen tud róla. Azt tudod, hogy művész, író nem jár hozzám, nem szeretnek. Az a mindenféle nép pedig, aki még nálam is megpróbálja aranyat ásni, nem azért jön, hogy a szobraimat nézze. Ezek különben úgysem számítanak.

Póstás szerkesztő szemei mint két ügyesen elhelyezett tör húzódtak össze a megfogás vadászgyönyörűségével:

— Kedves Bálintom, azt az ajánlatot, mellyel most eléd állok, nem merném egy átlag művésznek tenni. Ezek csak hiúságukban élnek s ha hiúságukat bántod: őket öld meg. De a te nagy művészeted — és engedd meg, hogy ezt olyan ismerje el, akit többször vérig sértettél — fölötte áll minden kicsinyes esetlegességnek. Ajánlatom örökre megalapítja anyagi helyzeted, mert most, hogy lapod beszűntetted, mi csak a művészt látjuk benned. Szeptemberben francia, angol és olasz művészek fogják meglátogatni a Hunnia klubot, hogy a sajátos magyar kulturába, magyar művészetbe betekintést nyerjenek. Füley grófot elragadta a te parasztasszonyod. Nincs olyan összeg, melyet ő meg nem adatna kivánságodra. Ötvenmilliót kérsz: ötvenet kapsz, százat kérsz: százat kapsz. Viszont azt

te magad is beláthatod, hogy azok után az ádáz harcok után, melyeket az arisztokrácia, a középosztály, a vezető állásokban levő művészek és írók, az irodalmi társaságok és mindenki ellen viseltél — látod, édes Bálintom, hogy én magamat mindig száudékosan kifelejttem a sértettek listájából — egyelőre lehetetlen a te nevednek a klub propagandájában szerepelnie. Mondom, bármily összeget kérsz, rendelkezésedre áll, de a szobor nem szerepelhet a neved alatt. Viszont a gróf égető magyar érdekeknek tartja, hogy odaállítsuk ezt a szobrot az idegen művészek szemei elé, mert a kegyelmes úr szerint ma ilyent Európában senki sem tud alkotni. Jól vigyázz, Bálintom, itt nyílik egy herkulesi arányú szép alkalom a te nagy magyar önfeláldozásod számára. A fiatal Kelecsényi báró, aki nem egy tehetséges szobrával tünt fel, a gróf hosszas rábeszélésére hajlandónak mutatkozott, hogy a szobor szerzőségét elvállalja. Minden anyagi előny a tied. Mit jelent a te nagy tehetségednek odadobni ezt az egyetlen művet, melyhez hasonlót bármikor csinálhatsz! Fülely gróf becsületszavát adja, hogy ezután a megrendelések egész záporával fognak elárasztani. Közben telik az idő: módját találjuk, hogy hídat verjünk közted és a klub között és te majd neveddel vonulhatsz be műveid diadalmas csapata élén.

Póstás szerkesztő pontot tett zengő vezércikke után. Bálint arca sötétvörös lett, szemei elfehérültek, melle feltorlott, mint támadó hullám. Felszökött székéről, az ablakhoz ment, kinézett. Egy nóta végső futamát dudorászta. Mikor visszafordult, alázatos és hizelgő volt:

— Júniusban negyvennégy éves leszek, La-

joskám: az én eszemnek is meg kell jönnie. Elfogadom az ajánlatot.

Póstás szerkesztő nagy-jólesőt nyelt. Már látta a Füley gróf felsugárzó kegyes arcát. Siető előzékenységgel mondta:

— Határozd meg az összeget, Bálintom.

— Százötven millió.

A kis ember belső zsebéből csekkfüzetet vett elő:

— Milyen előleget parancsolsz? Húsz-huszonöt milliót?

Bálint egy pillanatig hallgatott. Összehúzta szemeit s mintha alkudozott volna önmagával. Aztán könnyedén dobta oda:

— A pénz nem sürgős. Jobb lesz majd a szobor átadásakor egész összegben. De a szobrot csak az utolsó napokban szállíthatom. Valamit még ki kell dolgoznom rajta. Hiszen még jobb lesz, ha a legutolsó percben érkezik. Nem fecsegnek előre róla.

Odavitte a szerkesztőt a szobor elé. Szemei ösztönös megtágulással csókolták magukba a csodálatos életű márványt. De aztán hunyorogva mutogatta az emberkének:

— Nézd, itt a száj körüli vonásokon még dolgoznom kell, hogy kihozzam a nagy életfáradtságot. Itt a halántéknál pedig még egy-két simítást kell tennem, hogy tisztábban mondja az örökemberi ima nyugalmát.

Póstás szerkesztő úr, akinek összes plasztikai tanulmánya az ébenfabotja végén úriaskodó ezüst kutyafej volt, rögtön otthonossá lendült a művészi kritikában:

— Igazad van, Bálintom. Itt az orr körül változtatni kell a vonalakon. Hogy minden izma éljen s a formai megoldás teljesen kife-

jezze a tartalmát. Mert a művészet élet, csak az művészi alkotás, ami él.

Bálint halálos komolyan mondta:

— Kár neked a publicisztikára pazarolnod magad, Lajoskám. A műkritika volna igazi tered.

Póstás fájdalommassá árnyékosodva cirógatta rá szemeit önmaga élő szobrocskájára:

— Talán valamikor erre is ráérek, talán soha. Mindenekelőtt a nemzettel szemben vannak kötelességeink. Minden percünk, minden idegszálunk ezé az átkozott politikáé.

Sóhajtott. Bálint nagy zöld vászonnal letakarta a szobrot:

— Látod, le is takarom. Ezt már többé nem fogja senki látni. Nyugodtak lehettek: a pontos időben ott lesz.

Mikor a kis embert kikisérte, odatette fülét az előszoba ajtajához s úgy hallgatta, hogy halkulnak lefelé a léptei. És a csodálatos arc bozótjából most Néró jött elő, a felgyújtott Róma Nérója, aki vad örömmel lesi, hogy kapnak a lángok a rémulten futó árnyékokba. Bement a műterembe, kilökte karjait a levegőbe, óriásit nyujtózott. Megint csengettek. Dühösen loholt vissza az előszobába. Felnyitotta a kis kémlő-ajtócskát, kikukkantott rajta:

— Ki az?

Két meztelen térdű, harmatosan gyermek gimnázista rezzent össze az erős hangra. Válasz helyett nyeltek egy ijedtséges-nagyot. Bálint türelmetlenül kérdezte:

— Mit akartok?

Az egyik, nagy kékszemű, szőkehaju, lecke-mondós édes szepegéssel dadogta:

— Autogrammot akarunk kérni a legnagyobb magyar művésztől.

— Takarodjatok, gazemberek!

A két kis diák biborvörös lett, szemük kiharmatosodott. Szembe néztek egymással, aztán nehéz indulással kullogtak lefelé a lépcsőn. Bálint dohogva ment az alkóvba. Kinyitotta a nagy szekrényt, vizsgálgatta a lelógó nadrágokat:

— Megpofozom, aki még autogrammot kér tőlem! — robbant ki belőle.

Két nadrágot kiválasztott, az ágyra dobta. Aztán éjjeli szekrényéből három-négy pár viselt cipőt kurkászott elő. Orvosi részletességgel mustrálgatta őket. Megnyomkodta hatalmas hüvelykjével talpukat, tapintotta ujjahegyei közt bőrüket. Közben arca nagyon szeliddé, szemei nagyon kékké és messzenézővé lágyultak:

— Milyen szép, egészséges gyermekek voltak! — húzott át rajta egy gondolat, mint egy meleg pelyhű madár. A cipőkből is kiválasztott két párt, odadobta őket a nadrágok mellé. Akkor odaténfergett gyermekkori képe elé, nagy szomorúsággal nézte a zsendülő szőke emberkalászt. Mintha a lobogó kék szemek édes kéréssel nyultak volna ki a képből:

— Bácsi, adjon autogrammot!

A csengő megint tökéletlenkedett. Sún yi, halk csengetés volt. Olyannak a csengetése, aki tudja, hogy már erről ráismernek. Bálintnak megint unottá fakult az arca. Kikiáltott:

— Te vagy, Mariska?

— Én... — lihegett be egy visszafojtott meleg hang.

Bálint ajtót nyitott. Huszonhárom-huszonnégy éves kövérkés barna lány dült a nyakába. A megdőlt csókzsákból lapos-nyálas csó-

kok gurultak a férfi arcára, fejére. A művész ráfordult:

— Várj a fenébe, csak nem akarsz itt a küszöbön apává tenni!

A műteremben a lány rádobta kalapját egy székre és sírni kezdett. Egészséges, de már szétomló mellét rázta a zokogás. De a síró szemek mélyén ravasz leskedés vigyázta a férfi arcát.

— Mit bógsz? Csak nem azért jöttél, hogy a lelki zaftoddal szétspricced a műtermemet?

A lány rádobta magát a heverő diványra, eltakarta arcát. Úgy sírt, hogy a divány acélrugói ritmikusan vele rengtek a bánatával. Szoknyája fájdalmasan fennakadt s harisnyáin felül a meztelen lábszárak búbánatos elfelejtkezéssel fedetlen maradtak.

Bálinton egyszerre bolond jókedv csapott át. Szörnyű keserves hangon énekelni kezdte s tagjait utána nyujtogatta a nóta bús galandférgének:

— Sújt az átok, mert szerettelek.....

A lány felült. Most már csak szepegett. Duzzogó szemrehányással mondta:

— Nem is feleltél a levelemre.

— Majd én koptatom a póstások talpát, csak azért mert neked firkálni tetszik.

A lány, ki már két év óta eljárógatott Bálinthoz, azelőtt egy pár héttel egyszerre elmaradt. Várta, hogy a férfi szomjas hívással jön utána. Hogy Bálint semmi jelt nem adott, végre ő írt levelet. Duzzadt lelkű zokogó levelet. Hogy Bálint őt csak a testéért szereti. Ő most már bevégzi tanulmányait, egy pár hét múlva leteszi a polgáriskolai tanítónői képesítést: akkor itt kell hagynia az intézetet és Pestet. A jövőjéről kellene gon-

doskodnia, el kellene szakítania magát attól, aki benne csak élvezeti cikket lát. De ez rá nézve a legírtózatossabb halál volna, aminél inkább az öngyilkosságot választja. Pedig ő a lelkével szereti Bálintot, a Bálint lelkét, a művészetet, ami testetlen és örökkévaló benne. Milyen hű ápolója tudna lenni, hogy megosztaná vele az élet terheit, hogy letörölné verejtékét.

— Hogy van lelked ilyen kegyetlenül bánni velem? — siránkozta a lány.

Bálint köldökéig kacagott.

— Lélek! lélek! Gyomlay Mariskának lelke van. Ni, hogy behorpad a divánom a lelke alatt. Tudod, drágám, hogy a rugókat mind tönkre mozogtad a lelkeddel?

Újból csengettek. Mariska felrémült egy székre, maga elé kapott egy könyvet s buzgókomolyan lapozni kezdte. Bálint ajtót nyitott. Előre kifésült ünnepélyességgel két egyetemi hallgató jött be.

Bemutatkoztak. Lécfalvi Kabos István és Baróti Balázs Benedek. Az alliterációs nevű kihúzta magát, megigazította a nyakkendőjét, szónokolni kezdett:

— Kedves Bálint bátyám, mint a menekült székely egyetemi hallgatók képviselői, ismerve ős turáni magyarságát, lángoló hazaszeretetét...

Bálint benyult a mellébe, az inge alá. Kínos arccal nyögte:

— Várj, fiam. Már reggel óta kínoz egy bolha. Hopp, megint elszalasztottam! Még kiszívja minden vérem.

A fiatalember nem zökkent ki:

— ... a legnagyobb magyar művészhez jötünk, hogy azon a nyomoruságon, mely a

nemzet jövőjét, az ifjúságot akarja aláásni, az ő nagy lelkével segítsen.

— Már ez is a léleknél van, — mormogta magában Bálint.

— Távól áll tőlünk, hogy azt kívánjuk, hogy a mai nehéz gazdasági helyzetben készpénzzel hozzon nehéz áldozatot, hanem arra kérjük, ajándékozza kegyesen egyik kisebb művét nekünk, hogy azt az éhező diákok számára kisorsolhassuk. A jövő nemzedék örök hálája...

— Félrecsúszott a nyakkendő, — dünyögte Bálint.

A fiatalember nyakkendőjéhez kapott. Bálint lassan ejtette egymásután a szavakat:

— Szorítsd meg jól, fiam, hogy ne jöjjön több hóhullám ki belőled. Mert már úgy fellelkesítettél, hogy majdnem kívánom a hősi halált. Hát kedves fiacskáim, édes jövő nemzedék, mikor a múlt nyáron olyan irtózatossá hajszáat intéztek ellenem, mikor lapomban kétségbeesett hívást intéztem hozzátok, hol voltatok akkor, hol volt az a húszezer éhező diák?

— Mi akartunk... A Hetéssy tanár úr tiltott be minden mozgalmat.

— Édes jövő nemzedék, mikor minden kenyérforrásom bedugták, mikor galádul el akarták venni mindenemet, mikor egy hülye idegen sehónnai, csak azért mert államtitkár, meghurcolhatott minden bíróság előtt, hol volt az a húszezer turáni diák?

— Plachota államtitkár úrnak nagy befolyása van a diákmenzákra, nem merhettünk...

Mikor a Toldimat kiállítottam s a jött-ment korcsok magyar sajtója agyonhallgatta vagy megpiszkolta, mikor lakáj-tanárok a katedrá-

ból s Krisztus szenzáljai Szűz Mária vagy Kálvin hóna alúl köpdösték művészetemet, csak azért, mert új szépség, ős emlékezéssel magyar és jövőt teremtőn forradalmas, hol volt az a húszezer lánglelkű diák?

— Az elnökünk, Wolfenauer Tibor akadályozott meg minden mozgalmat.

A roppant testen kidomborodott a földből jövő erők pátosza. Allkapcáin irtózatos harapás vonaglott, felégő arcát odatartotta a két megrökönyödött gyermekember elé:

— Hát menjete a Plachotáitokhoz, a Wolfenauereitekhez, idegen csiszáraitokhoz. Kolduljatok szent püspökeiteknél, kegyes grófjaitoknál, húszezer lélekért csak adnak egy kevés hús nélküli főzeléket. Megpumpolni, megrabolni, kikönyörögni a nehéz falatot a számból, azt tudnátok. De amikor jajgatok elhagyatottságomban, amikor riadót fuvok vagy sikoltom a magyar halált, akkor idegen püspökeitek szoknyája alúl sopánkodtok felforgatónak, veszélyesnek, mérgezőnek. Ti vagytok a jövő nemzedék, ti vagytok a fiatalok! Ma én, én a negyvennégy éves Boór Bálint vagyok az egyetlen fiatal Magyarországon, ma itt én vagyok a fiatalság. Ti vénnek vagytok mint egy tized-árára vénült szajha s az ezeréves idegen szifilis rágja lelketeket. Nincs fiatalságotok hősi akaratra, nincs szemetek az élet meglátására és földsüketek vagytok a szépség hívásai előtt. Dögölt lelkű apák rothadt kölykei, dögöljete meg, dögöljete meg!

Kinyitotta az ajtót, kitudszkolta a két elbóduít fiatalembert. Most egyetlen arc volt s a külön lelkek betűntek haragja izzásába. Mellébe visszaziháltak a ki nem mondott szavak,

inai, mint megfeszített szíjak, majdnem patantak. Teljesen elfelejtette, hogy a lány is ott van. Bedobta magát egy karszékbe, sötét göggel ült mint egy megtagadott király. És ott, szobrai hűvös élete s a nőstény macska leskődő szemei előtt olyan végzetesen, olyan nagy pusztasággal volt egyedül.

Az izzó arc lassan széternyedt. Az elszéledett ajkakra néma zokogás vonaglott. Mariska gombolyaggá húzódva nézte a vihart. Szemei megbársonyodtak, hangja átforrósodott:

— Bálint, olyan szép vagy, ha haragszol. Ha így meg tudnád örökíteni magadat.

Bálint felkacagott:

— Jaj igaz, te is élsz. Bocsáss meg, hogy megfeledkeztem egy ilyen terjedelmes lélekről. Mi is van a lelkeddel, szivem? Ügye, fáj értem?

A lány rá tapasztotta szemei forró kerekjét:

— Nem is mondod, hogy levetkezzem? — kérdezte lassú síránkozással.

Bálintból új, édes nevetés fakadt:

— Á, a lelket szorítja a bugyogó!

Aztán felkelt, a lány mellé ült s föléje hajolva széles ernyőjű komolysággal kérdezte:

— Mondd csak, Mariska, hát igazán lennél a feleségem?

A lány a haja tövéig elbiborosodott. Nagyot tátintott a levegőbe. Elfulva mondta:

— Miért kérded? Tudod, hogy ez életem egyetlen célja.

— Igen, drágám, de én húsz évvel idősebb vagyok. Ez sok. Nem lesz gyermekünk.

A lány könnyedén vont a vállán:

— Annál jobb. Legalább szabadok leszünk.

Utazhatunk, teljesen a művészetednek élhetünk.

— De amikor én kétségbeesetten apa kívánok lenni. Odaadnám az egész művészetem egy kis szőke gyermekfejért.

— De ugyan, Bálint, honnan veszed, hogy egy ilyen Herkulesnek mint te, nem lesz gyermeke! Meglátod, milyen szép kis Bálintunk lesz. Nem képzeled, hogy én is mennyire szeretnék anya lenni.

— Gyermeket felfogadni pedig nem lehet. Idegen vér, idegen arc, idegen élet folytatása. Csak örökös fájdalom volna.

Mariska hevesen rázta a fejét:

— Nem, nem, azt semmi esetre! Sohasem tudnék jó szívvvel lenni hozzá.

— De talán az ember mégis próbálkozhatna egy nagyon kis gyermekkel, — töprengött Bálint.

Mariska felvillanó arccal kapott a levegőbe, mintha egy repülő ötletet fogna el.

— Én ismerek egy szegény asszonyt. Alig egyéves csodálatos szép szőke kis bébéje van. Nem képzeled, hogy egy esztendő alatt mennyire a gyermekünké szeretném.

Bálintból most már fergetegesén tört ki a kacagás. Legurult a divánról, végighempergett a szőnyegen. Úgy nyögte a kacagás hullámai közül:

— Fényes, Mariska, óriási!

A lány halálosra tágult szemekkel meredt rá. Bálint úgy a földön ülve mézes hangon prédikált:

— Édes lélek, ne légy a feleségem. Ilyen alkalmazkodó tehetséget nem foglalhatok le egymagamnak. Menj, szívem, Tihanyba vissz-

hangnak. Hidd meg: az kényelmesebb és jobb állás. A másik ügyis megzápult. Te sokkal több szótagot tudsz visszaadni, igaz, hogy csak a férfiakét. És ne vetkezz le, drágám, hagyd a lelkeseden összes hüvelyedet. Tudod, szívem, veszettül szerelmes vagyok egy lányba, egy nagyon fiatalba, nagyon szépbe. Annak spórlom a csókjaimat. A kicsike pont Boór Bálintnak akar a felesége lenni! Mért nem ajánlod fel családfentartó képességeid a római pápának! Menj csak vissza, lelkem, a Boros tanár úr laboratóriumába, hiszen vele kísérleteztél először a családi kémia téréen. Hátha megcsiped férjnek, az éppen hozzád való. Tudod, hogy te szörnyen pedagóga vagy. Még meztelenül is pedagóga vagy. Mindig úgy éreztem, hogy a Herbárt szelleme kísért pucéron.

Mintha más, idegen lány ült volna a Mariska helyére. A csókot kínáló száj eldurvult, a lelket mímelő vonások dühbe torzulva nagyon közönséges, cselédarcot adtak össze. Rosszá lett szemében otromba és piszkos volt a felkergetett lélek mint egy meztelen szolgáló. Érdes, elfakult hangon mondta:

— Azt hiszed, hogy én szerettelek? Azt hiszed, hogy egy huszonhárom éves leány szerethet egy negyvennégy éves kivénült bikát? Mindennap megcsaltalak volna. Azt hiszed, hogy amíg hozzád jártam, te voltál a szeretőm? Különben is: Boros pünkösdkor el fog jegyezni.

Felszökött, feltette kalapját. Az előszobában megállt. Visszanézett a férjira, aki néma mosolygással kísérte ki. Belekémlt az arcába: látszik-e a friss karmolás nyoma. De a Bálint mosolygása csak únott volt. Felfor-

tyant dühe vért kergetett arcába. Mint egy mérges köpést vágta a férfi arcába:

— Ugyis már torkig voltam a ronda szobraiddal.

Bálint most már csendes-nyugodtan nevetett. Roppant udvariassággal nyitott ajtót s jegenye természetét földig hajtotta. A lány kissé megrezsent a küszöbön. Az ajtó előtt egy sápadt fiatalember állott, éppen habozott, hogy becsengessen-e vagy nem. Mert az ajtón egy cédulán a Bálint nyers betűi kiáltották: — Kivétel nélkül csak d. u. 2 és 3 óra közt fogadok. — Most pedig már félnegy is megvolt. Mariska lerohant a lépcsőn. Bálint nyersen kiáltott a fiatalemberre:

— Mit akarsz?

A fiatalember sápadt volt s valami nagy csőd szomorúsága árnyékolta. Szemei azzal a szeretettel néztek Bálintra, mely vallásos tisztelet is s az emberélet egyetemes ülése. Dadogva felelte:

— Tanácsot jöttem kérni és kritikát.

— Természetesen vers, úgy-e? Hát én legyen minden hülyeség bábája! Menj a fenébe!

A szavak guruló sziklái megütötték a fiatal embert. Elzsibbadva, mozdulatlanul állt a haragos férfi előtt. Ez a nagy fiatal fájdalom megfogta a Bálint szívét. Durván szólt:

— Gyere hát be.

Benn szelidebben kérdezte:

-- Ki vagy, fiam?

— Baczó Mózes egyetemi hallgató vagyok. Bocsánatot kérek, hogy eljöttem. Nagyon boldogtalan vagyok. Költőnek hiszem magamat. Senki sem akar meglátni, még csak kritikát sem mondanak a verseimre. Olyan egyedül vagyok. Pedig én hiszem...

Bálint behárított a levegőbe:

— Ezzel áll elő mindenik, hogy ő hiszi. Hát mit hiszel, fiam?

Baczó Mózes egy pillanatra elhallgatott. Apró nyelések futottak le a torkán, sápadt arca fellázasodott. Aztán mélyről fakadó könnyörgéssel mondta:

— Ha a Mester beletekintene egy pár versembe. Ha azt mondja, hogy nincs tehetségem, becsületszavam adom, hogy visszamegyek Kolozsvárra szántóvetőnek.

Bálintban felfeszengett a türelmetlenség. De ez a fiatal arc, melyen a szenvedés teljesre nyílt mint lótusz az árnyékos tavon, de ez a hang, melynek zengése olyan volt, mintha saját életéből jönne fel egy régi sírás, lefogták rossz szavait. Megadással mondta:

— Hát olvass fel belőlük!

A fiatalember elővette füzetjét. Egy pillanatig keresgélt benne, hogy melyiken kezdje. Bálint hátradült székében, szemeit félig behúnyta. Széternyedő arcán látszott, hogy gondolatait kezdi más mezőkre küldeni. De a fiatalember alig olvasott öt-hat sort: az elmosódó arcba hazajött az élet, melle kissé előrehajolt, a nagy szemek felnyíltak és sajátos elfakuló merev nézéssel fogták a fiatal költőt.

Már vagy három költeményt olvasott fel Baczó. Bálint felszökött, melléből tagolatlan hangok törtek elő. Odaállt a roppant ablak elé, mintha elébe akarna toppanni a berohanó Budapestnek. Baczó elnémult. Rémülten nézett a művészre.

— Olvass csak! Olvassd tovább! — parancsolta ez mély felzúgással.

A gyermekember tovább olvasott. Hangjában ott volt az élet és halál küszöbén álló fiatal

élet könnyes nagy szorongása. De azért a szépség édes tejének gyönyörüsége is kireszketett rajta. Bálint most már fel s alá sétált a szobában, hogy rengett belé a műterem. Az arca elkomorult, homlokán mély tüzek gyultak fel. A fiatalember minden második vers után megállott. De a parancs meg-megújult:

— Olvasd tovább!

A füzetnek vége volt. Bálint egy pillanatra úgy mérlegelte szemeivel az elnémult fiatalembert, mint egy levágásra kiszemelt zsenge fát. Egyszerre csak ráordított:

— Takarodj!

A Baczó Mózes szemei halálos szürkére tágtak. Kezei elejtették a füzetet. Dermedt-ségében nem tudott egy mozdulatot tenni. Az elborult férfi rádobbantott a padlóra, ingerülten hörögte:

— Takarodj, ha mondom!

A költő felvette füzetét. Felállt s valósággal tántorogva ment ki az előszobába. Mikor a kalapja után nyult, két gígászi kar forrósága ölelte be. Maga fölött látta Boór Bálint arcát, szemeiből kicsorduló könnyekkel, végtelen szomorú szeretettel. A férfi beszéde olyan volt mint egy nehéz zokogás:

— Fiam, fiam, szerencsétlen halálra ítélt fiacskám! Menekülj, fuss el ebből az országból! Menj idegen boldog országba, tanulj meg nyelvé, muzsikáld abba az életedet. Te nagy tehetség vagy, csodálatos új hattyudala a halni rohanó fajnak. Menekülj, fiam! Itt rád gyújtott ház lesznek napjaid és irtózatosan vérző ciliciumok az éjszakák. Itt megölnek, amint megöltek engem. Elmarják a mindennapi falatodat, megmérgezik benned az alkotás kedvét, alárágják dacod s a hitedhez

való hited. Bélpoklos vagy, fiam, mert bélpoklos ebben az országban mindenki, aki hős, aki tiszta, aki szépséget terem. Nincs számára közösség, nincs befogadó szív és kinyújtott kéz. Magamat siratom benned, fiacskám, az én meggyilkolt jobbik részemet. Menekülj, fuss innen! Jaj, jaj neked, mert magyarnak és zseninek születted.

Baczó Mózesbe visszaforrósodott minden jószág, mely valaha életébe sütött. Az édesanyja keze, az apja arca, az otthoni dolgok ölelései, a föld friss csókjai s az édes könyvek széles szárnyai. És most ez a zokogó titán volt minden jószág és élete minden csirája felfakadt e roppant élet ölelésében. Elkezdett sírni, omlós, rázkódós jó gyermeksírással.

Bálint visszavitte a fiut a műterembe. Odaültek az ablak roppant tárulásához a vakszívű város elé. Most már nagyon jó, nagyon apa volt a Bálint arca. Melegek és szomorúak voltak szavai mint a májusi sírdomb:

— Nézz szét, fiam, ebben a műteremben. Itt van összezsúfolva minden, amit alkottam. Három év óta egyetlen szobrot sem adtam el, azelőtt is keveset. Zsákot még hordhatok a Dunaparton, de arra, hogy potyapénzen szétprédáljam műveimet, soha senki és semmi nem fog rávenni. Inkább haljak itt éhen közöttük. Oh, mit adtam én bennük ennek a lelkét vesztett fajnak! Eddig csak dadogott, vagy történelmi leckét, vagy elfutó életanekdótát mondott a magyar szobrászat, legfőbb jól eltalált etnográfiai vonást. Én a magyar föld titokzatos mitológiájában fogantattam. Életembe nőtt ez az egész föld s az én egyéni életem lett minden ereje, vonaglása és látomása. Bennem nincs színekre, vonalakra,

illatra, hangra, izekre, lélekre és testre szét-törve az öt zenéjű világ, én minden rezdületében az élet teljes szimfoniáját élem. És úgy látok és látatok szobraim minden csücskében, hogy az nem csak forma, de mozduló beszéd, az élet jó vagy rossz ize s nagy emlékeztetésű illat, sugárzó lélek és diadalmas test. Én a millió formában kisíró magyar tragédiát ezekben a szobrokban az egyetemes emberi lélek mulhatatlan sírásává tettem. Én vagyok a véres sziklákön megnőtt faj deltája, melylyel belezuhan a nagy embertengerbe. És látod, látod, ez a műterem az én lidércnyomásos mellem, itt zsufolódik minden megmondó kiáltás. És nem hallja a világ, és nem tud senki róla!

Kezei már irtózatossá öklök voltak, homlokán már felgyultak a harag tábortüzei. Egy percig hallgatott. Aztán, mint nehéz parancsu katonák, megfogó nyugodtsággal jöttek a szavak:

— Én új hang tudtam lenni a magát kiénekelte Európában. Megmutattam, hogy nálunk is lehet kezdés, hogy az egyetemes emberi vigasztalás egyik széles folyója itt is felfakadhat. Ha franciának, angolnak, zsidónak, olasznak, vagy ha születtem volna négernek, hottentottának; műveim már benne volnának a világ vérkeringésében s az öt világrész trombitálná szét nevemet. Te még nem tudod az egyetlen nagy fájdalmat: mélyjáratu hajónak születni világrabomló vitorlakkal, és elzárva, eldugva senyvedni ebben a vak és süket pocsolyában, hol undok békák röhögik szemedbe mindennapi tragédiád. Oh, bennem dagad teljessé a nehéz magyar temető és mindennap magva vesz bennem egy-egy

új hadseregnek. Ismered-é pályámat. Az amerikai földhódítók nem égetik ki oly részletes dühvel a dudvát, nem taposák úgy el az erdőt, nem írtják oly ösztönös gyűlölettel a mérges kigyókat, amint engem égettek, tapostak és írtottak itt. És hogy a holnap is süketgát legyen, kegyes papok és törekvő tanárok hazugsággal, rágalommal, beteg epéjük vad lúgjával égetnek ki a fiatal lelkekből. Mert az én művészetem nem csak szobrászat. Mindent felmozdító tüzes szele a jövőnek s ha az én szépségeim mámorea megtölti a lelkeket, olyan ítéletnapja lesz itt, hogy senki sem multhatja el. Oh, hogy gyűlölöm néha a fajtámat!

— Bátyám, édes bátyám, — könnyörgött fájdalmas hívással a fiatalember.

— Irtózatos, hogy mit szenvedtem. És beláttam, hogy a márvány és bronz néma nyelve nem elég a jövő felkiáltására. Itt rábeszélni és üvölni, mutatni és öklözni kell. Be kell rontani az alvadt magyar lélek minden csücskébe, égő fáklyákat kell szétdobálni, kitérni minden ablakot. Új szemet, új fület, új élethez való akaratot adni neki. Intézményesen megsemmisíteni a fattyuvérű ragadozó arisztokráciát, istenük mellé szorítani a papokat, kioperálni a beteg, hibrid, idegen vagy rabszolga középosztályt s az élet minden sorompóját tágra nyitni a magyar falu előtt. A magyar paraszt az egyetlen megváltás. Ő a titokzatos ős kincses bánya és a jövő termése és ha az élet Szezámja még feltárul számunkra, azt csak az ő lelkéből kitermő szó nyithatja meg. Ezért kezdtem politikai és kritikai harcba, ezért alapítottam lapomat. Oh, mennyire én mutattam az élet egyetlen útját!

Hány tántorgó lépésnek lettem egyetlen ereje, hány éjszaka vak kietlenségébe gyultam fároszul bele. És mit tettek? Szellemi harcot meg sem próbáltak a tetvesek, a rongyok, mert ha mind egybekapaszkodtak volna is, egy lehelletem elfújta volna őket. Hát mindennapi apró árkokat ástak ellenem, elvették kenyérforrásaim, a sajtóban megpiszkolták a nevemet. Minden részeges sváb, vagy szenteltviztől meggárgyult stréber tábournok lehetett a magyar ifjuságban, a magyar közönségben, ha hazafias hadjáratot indított ellenem. Gróf, pap s idegen hódító úszított s a magyar kutya belémharapott, hogy kiejtettem kezemből a fegyvert, mellyel őt védtem. Te nem képzeled, gyermekem, milyen vere-ség volt az, mikor be kellett szüntetnem lapomat. Hát ezek számára teremjek én szépséget?! Hát itt legyen akaratom az építéshez?!

— Új nemzedékek jönnek. Bátyámra még szép napok...

— Ne mondj, fiam, polyva szavakat nekem. Itt nincs jövő és nincs új nemzedék. Ezer év óta itt egyetlen nagypéntek és egyetlen kálvária van. Nézz végig az országon, hogy rendezkednek be a gyermekek és ifjak lelkében azok, akik magyargyilkolásból s a munka kirablásából élnek. Itt minden gyermek Vazul, kioltják életet látó szemeit, beólmozzák az életösztönt halló füleit. Olyan egyedül vagyok, fiam. Mindenki, aki hozzám közeledik, valamit ki akar harapni a húsból, valamire fel akar használni. Senki, senki sem szeret lényegemért való szeretettel. Nekem már nincs hazám, mert megváltó akaratom voltam, nekem már nincsenek honfitársaim, mert na-

gyon szerettem, és nincs jövőm, mert milliók életének születtem.

— Bátyám, bátyám! — ismételte visszalökött sírással Baczó.

Bálint megráztá magát, mintha az üldözött embervadkan a neki hajrázott kutyákat dobná le magáról. Arcára titokzatos ravaszság ült ki, szemei gyermek huncutsággal mosolyogtak:

— Pedig azért felsültek: az erősebb én vagyok. És fiatal vagyok, bizonyisten fiatal, fiatalabb annál a sok taknyosnál, akik most új művészet után nyafognak. Engem még nem tudtak bezavarni a halál egyik sikátorába sem: sem az alkoholba, sem a kétségbeesésbe. És ha egyszer kidobok mindent a hajómból, olyan lakodalmat fogok még lakni, hogy eláll a világ szeme-szája.

Felugrott és széles mozdulással lendített a levegőbe. Aztán rátette kezét a fiatalember vállára:

— De téged féltelek, fiókám. Te nagyon tudsz fájni. Verseidben megtapogattam a sebeidet. Meg fognak ölni, fiacskám, irtózatosan megölnek. Mit akarsz, hogy fogsz küzdeni ellenük, mik a terveid?

Visszaült székébe s nagy gyóntató szemekkel nézte a gyermekembert. Az elkezdett beszélni. Beszélt az elhagyott otthonról, szülei-ről, gyermekálmairól, terveiről és csalódásairól. Szavai mind gyorsabban omlottak a gyermekszív és a géniusz ős fakadásával. Bálint feléje hajolt, mintha őserdő fejét belemártaná a fiatal lélek kiáradásába. Lelke eltéresedett s a nehéz napok avarja alúl előbujtak a régi gyermekszemü virágok. Az idő utána futott a rohanó utasnak s mint elejtett virágot, oda-

tartotta neki ebben a fiatalemberben saját fiatal lelkét, fiatal életét.

Végre Baczó elhallgatott. Fellázasodott szemei tele voltak a belső könnyek homályosságával, utolsó szavainak szomorúsága megülte a levegőt mint egy fekete madár. Egy pár percig csend volt a teremben. Aztán Bálint szólt:

— Szegény, szegény fiacskám, rég megölt magamat látom benned. Ahoz igen művész vagyok, hogy azt tanácsoljam: dobd el a pen-nát, öld meg életed életét, fuss vissza a föld-höz, kapálj, butulj és iratkozz be az uralkodó politikai pártba. Azt ugyan tanácsolom, hogy menekülj innen, de azt is hiába. Kövesd hát azt az akaratot, melyet benned akar a világ. Legyen egy halálos szép virággal több az örült Ofélia, Magyarország koszorujában.

Megint nyugtalan lett. Elkezdett fel s alá-járni a műteremben. Aztán nagy hirtelenséggel mondta:

— Most, fiacskám, eleresztelek. Valami furcsa ügyem van még hátra és nem akarom, hogy tanuja légy. De keress fel ezután többször. Jőjj el, ha valami bajod van s jőjj akkor is, ha nincs. Ezt még ember fiának nem mondta, hozzám csak hívatlanul jönnek az emberek. Lehet, hogy sokszor be sem eresztelek, lehet, hogy néha hamar kidoblak, vagy kellemetlen leszek. De azért jőjj mindig újból, hozd ide nekem az új szenvedés frissességével a régi Boór Bálintot.

Ahogy Baczó elment, Bálint megint a nagy szekrényt nyitotta ki. Most egy nagy prémes bundát vett elő. Aztán kiment a konyhába, onnan egy marok port s egy fátyolszitát hozott. A bundát egy állófogasra terítette a

szoba egyik zugában. A port lassan, széles lendítésekkel szitálta a bundára. Úgy hogy finom por lepte el a prémet s az egész bundát. Azt a hatást tette, mintha hónapok óta állott volna ott s úgy porosodott volna meg. Akkor a nadrágokat és cipőket visszadobta a szekrénybe, rájuk zárta az ajtót s a kulcsot a szekrény tetejére dobta. A földre hullott porszemeket eltakarította s a szitát visszavitte a konyhába.

Mind türelmetlenebbül sétált a hallgatag szobrok közt. Mindegyre az öreg órára nézett. — Már öt elmúlt, hogy a fene álljon a göthös handlójába! — mormogta dühösen.

A jó kivánság használt. Csengettek. Diszkréten, óvatosan. Egyetlen szökéssel az előszobában volt és kipirult az arca. De ott nagyon hideg, nagyon unatkozó arcot vágott.

Kinyitotta az ajtót. Ásítva és álmos meglepetéssel kérdezte:

— Hát magát micsoda szél hozta ide, Friedländer bácsi.

A handlé megtörölte homlokát. Alázatoskedvesen mondta:

— A nagyságos úr parancsolta, hogy jőjjenek. Másképp nem mertem volna jönni. Az öreg Friedländer szereti az üzletet, mert abból tengeti az életét, de sohasem tolakodik.

Bálint megfricskázta a saját homlokát:

— Jaj igaz! — mondta finnyásan. — Hanem baj van, öreg. Már nincs szükségem pénzre. Éppen most vették meg egy szobromat. Nem találkozott a Bürner báróval, nincs tíz perce, hogy elment?

Az öreg elszontyolodott:

— Pedig, nagyságos úr, én egy nagyon jó üzletet hagytam el, hogy eleget tehessek a

nagyságos úrnak. Most már csak nem engedi el üres kézzel a Friedländer bácsit. Csak akad valami a ház körül.

Bálint tovább fanyalgott:

— Jól van, na, a régi barátság kedvéért keressünk valamit. Jöjjön bennebb.

A handlé lekanyarította nyakából a rézcsattal zárt üres zsákot és ledobta az előszoba padlójára. Bálint bevezette az alkóvba. Ki akarta nyitni a szekrényt. Felmorfondírozott:

— Ez is éppen most van bezárva! Hova a fenébe tehettem a kulcsot? Lássá, öreg, ma a sors sem akarja az üzletet.

Öt percnyi keresgélés után végre rátalált a kulcsra. Kinyitotta a szekrényt. Hosszas turkálás után előhúzta a két nadrágot és a két pár cipőt. De hozzátette:

— Alig hordtam őket s igazán futó bolond vagyok, hogy eladom, mikor nincs szükségem pénzre. De ne mondja, hogy falnak állítottam.

Az öreg az ablakhoz vitte a tárgyakat s a világosság felé fordítva vizsgálta: tapintotta, hallgatta, szagolta, belehelte őket. Közben fejét csóválta, homlokát ráncolta, ajkát biggyesztette és nagyokat sóhajtott. Bálint pedig azért sem vett észre semmit, hanem beszélt, beszélt bőven, egy omlásban, az időjárásról, a termésről, a piaci árakról. Közben hanyagul mondta:

— Annyi drága holmim megy úgy prédába, hogy nem használok őket. Néha futó bolondériából megveszek valamit, aztán többé hozzá sem nyúlok. Nézze ott a szegletben azt a nagyszerű bundát. Már három esztendeje függ ott érintetlenül, amíg majd a por és a moly meg nem eszi. Strassburgban láttam meg egy kirakatban s úgy megtetszett, hogy

rögtön megvettem. Hát alig érkezem Budapestre, látom, hogy a Makkay képviselőnek éppen ilyen bundája van. Erre úgy megundorodtam tőle, hogy örök nyugalomra ítéltem.

A handlé odanézett. Pillanatra megtáguló szemei átvillantak. Letette a kezeiben vizsgázó nadrágot, odament a bundához, megfogta prémjét. Furcsa, éhes hunyorítással mondta:

— Ezt már inkább megvenném. Ezzel lehetne valamit csinálni, de azok... — és kicsinylően legyintett a levegőbe.

Bálint felbiggyesztette az ajkát:

— Eladni! Minek ilyent eladni? Miért? A mai rongy pénzért. Ez különben sem a Friedländer bácsinak való anyag. Nincs magának annyi pénze. Maradjon csak a nadrágoknál.

Az öreg üzleti önérzetébe beleszúrta a mondat:

— Nem olyan emberek vagyunk mi, nagyságos úr, amilyeneknek látszunk. Friedländer bácsi megveszi a rongyos nadrágot is, mert minden folthoz lehet zsákot találni. De csinálunk mi nagy üzleteket is. Veszünk mi antik butort, perzsa szőnyeget, mindent. Kötünk mi százmilliós üzleteket is.

Bálint hitetlenül mosolygott:

— Érdekes, hogy ezt a bundát mindenki meg akarja venni. Tavasz elején a Póstás szerkesztő volt itt s három millióért akarta elvinni. Pedig az akkor több pénz volt mint most őt. Szerencsétlenségére akkor is éppen nagyobb összeget kaptam.

Az öreg leeresztette a szempilláit. Azok alúl nézte a művészt:

— Három milliót én is adnék érte.

— Vizsgálja csak, öreg, tovább azt a két elegáns nadrágot és szép cipőt. Mit ad értük?

Az öreg egyszerre nagyon keserves ábrázatot vágott:

— Azt a két nadrágot! Hát mit csináljak én ezzel a két nadrággal! A szegénynek igen úri, az úr nem veszi. Különben is kopottak és már nem is divat az eféle. A cipők! A cipőkínálat a legnagyobb. Most is van vagy ötven pár a nyakamon. Mire arra kerül a sor, hogy eladja az ember, még a pénzét sem kapja meg. Hát mit kér a nagyságos úr?

Egymásután emelte fel őket, forgatta ide, forgatta oda, motyogott, visszadobta a padlóra. Bálint gyilkos hidegvérrel mondta:

— Én nem kérek semmit értük, mert nem akarom eladni őket. Maga akarja megvenni, maga ígérjen.

Hosszas küzdelem után a handlé kifizette a dolgot. Mikor az előszobában zsákjába gyömöszölte az új árut, széles vigyorgással tartotta fel arcát s a Bálint szeme legmélyére nézett:

— Nagyságos úr, adok azért a bundáért három és fél milliót. Senkitől sem fog annyit kapni.

Bálint édesen elnevette magát:

— Kedves Friedländer bácsi, először is a bunda nem eladó. Másodszor: az édesapámnak sem adnám öt millió alul. És a másik percben már akkor is kötnivaló bolondnak tartanám magam. Különben is, inkább majd valami szegény fiatalembernek ajándékozom.

Az öregből kitört a keserűség:

— Nahát, bolond is volna a nagyságos úr, engedelmet kérek. Ajándékozni! Ki ajándékoz ma, mikor a lélegzet is pénzbe kerül? Ma mindenki örvendjen, ha élhet magának. És azal a négy millióval a nagyságos úr is kezdhet

valamit. Ha máshol nem, a börzén. Friedländer bácsi nagyon jó tippet tud.

— Melyik négy millióval? — kérdezte ártatlan csodálkozással Bálint.

— Hát nem adja négyért a nagyságos úr? — síránkozott az öreg.

— Én? Nem ettem meszet. Négy millióért én is megvenném.

Az öreg lecsapta a zsákot. Visszaloholt az alkóvba, leakasztotta a bundát, leverte róla a port. Tíz percnyi tragikus küzdelem után zsebéből előkurkászta az öt milliót Bálintnak.

Mikor az öreg után betette az ajtót, a művész táncos lépésekkel jött vissza a műterembe. Füttyülte:

— Három hétig kuvasz leszek,
Ha a szeretője leszek.

Ledobta házikabátját, tükre elé állott. Büjén ömlő fürtjei közt végigszántott az öt ujjával. Szemei sötétkék derűltséggel ragyogtak vissza. Előre feszített mellét ökleivel megveregette:

— Ma fiatal vagyok! Ma nagyon fiatal vagyok.

Dúdolván, legényesen illegette magát. Aztán a szekrényből világos-szürke nyári öltözetet vett elő s vidáman füttyörészve öltözködni kezdett.

— Bálint bácsi! Bálint bácsi! Ildikó, itt van Bálint bácsi!

A két kis fiu otthagya a szökőkútát, ahol egy három lábbon tengődő falovaeskával igyekeztek elhíttetni, hogy itatják. Virágágyakon, bokrokon keresztül rövidítették az utat, úgy rohantak nagy barátjuk elé. A megrázott orgona és jázmin bokrok szirmokat hullattak lobogó fürtjeik közé. Meztelen térdecskéik friss kacagása átvillant az esteledő kert nehéz illatu levegőjén.

A másik percben már csücsörös ajakkal másztak fel Bálindra, mint egy rengeteg ár-bócra. Az emelintett rajtok s odadörzsölte erős férfi arcát tej-friss pofácskájukhoz. A gyermekek rohanó szavakkal újságolták:

— Sokan vannak, sokan, a báró bácsi is itt van. A kövér miniszter bácsi is, a Maczuga bácsi és még sokan.

De akkor már le is szöktek a Bálint karjairól s már a messzi bokrok virágai mögül hajlott vissza édes hangjuk:

— Mama, Ildikó, itt van Torony bácsi!

Ez volt a Bálint családi neve a gyermekek-nél. Rögtön utána a kavicsoson felzajlottak a hatalmas léptek. A társaság akaratlanul elhallgatott. Czeglédy György, a fiatal költő, keresett ugyan valami nagy cinikusságot, hogy

belefesztenkedjék a csendbe. De mire talált valamit, már eléjük magaslott a Bálint alakja. A hang belé ragadott s elrugta lábától a kis Floki kutyát.

Rendekyné bágyadt mosolygással nyugtott kezet Bálintnak:

— Éppen jókor jön. Magának való témán rágódunk. A kedves Adyját ütöttük.

Bálint megcsókolta a hullatag fehér kéz lágy húsát. Jóétvágyu nevetéssel mondta:

— Ha ez a kéz üt, tartom a hátam Ady helyett.

— Na, hiszen te is megkapod a magadét, — kacagott Rendeky Antal.

A kert a Gellérthegy déli lejtőjén volt, a Ménesi úton. A társaság a villa hatalmas teraszán ült. Bálint csak meghajlással üdvözölte a társaságot, melynek minden tagját ismerte már. A legtöbb arc olyan lett, mintha ajtót zárnak el az éjszaka veszedelmei elől. Szinte hallszott a kulcsok csikorgása. Bálint leült. Különös hideg hallgatás feszült. Mintha ez az ember egy nagy tükröt hozott volna magával. És mindenik életében felgyúlt volna a keserű köpés önmagával szemben: — Pfuj! Hát téged cipeltelek annyi hajszán át idáig.

Ildikó belekacagott a csendbe. Szemei zöldeesen csillogtak, rövidre nyírott dacos szőke fürtjeit előre rázta:

— Milyen vitézek voltak az előbb s most hogy hallgatnak. Maczuga főigazgató úr, miért nem folytatja az előadását?

A főigazgató úrnál apályszerű jelenségek kezdtek történni. Kövér bősége eddig ráfolyt a szomszéd szék felére is. Most a saját székénél is kisebb területre húzódott. Behízott szemei súnnyal aggodalommal kutattak segítségért

az arcokon. De kihurkásodó tokáján s elszélesedő száján mint szokott fészken ott gögölt a tekintély pávája:

— Na, hiszen én csak az én véleményemet mondtam. Én mindig lojálisan tisztelem az ellenkező nézeteket is, — mondta méltóságos szerénységgel.

Bokody Tamás, a színész, kimerészkedett a csúfsága közepéből:

-- Bizony jó, hogy jöttél, Mester. Csunyául ütöttek téged is, Adyt is. Már nekem is kezdett fájni. De én nem merek ennyi nagy úrral ujjat húzni. Én csak egyszerű komédiás vagyok.

Tarnay báró, aki Rendekyné mellett ült s az asszony odaömlő felét egészen magának parcellázta, elszánt szó-osztagokat küldött a demokratikus Amerika felfedezésére:

— A gondolat világában nincs úr és szolga, gróf és komédiás, kedves Bokody. Nagyon könnyen megtörténhetik, hogy én magam tévedek valamiben és ön találja el az igazságot. A huszadik században már nem lehet a kasztok sorompói közé szorítani az igazságot. Különben is, én mindig elismertem, hogy az az Ady nem tehetségtelen ember.

Igy mondta a költő nevét: Ady. Szavai közé csaknem odatette a szokott megszólítást: tisztelt választó polgárok. De már le is szállt a demokrácia lajtorjájáról. Térdeit az asztal alatt visszaszorította a Rendekyné teste fehér elfutásához.

A kis kövér Eckhardt János felfakadt mint egy megszúrt pöfeteg gomba:

— Már engedj meg, kegyelmes uram, de én, mint volt magyar miniszter, mint a magyar keresztény társadalom szerény harcosa,

azt mondom, hogy akinek a versében a zongora ugat, az vagy hülye, vagy perverz szédelő.

Maczuga főigazgató úr látta, hogy hatalmi tulsúlyra van kilátás. Kárpótló dölyffel visszadagadt a szomszéd szék kétharmadára. Kitérő keserűséggel mondta:

— Nem is ugat, még az hagyján volna: az élet mindennapi mozzanata. De vonít, vonít, amit a kutya is csak akkor tesz, ha tűz vagy halál van a háznál. Hát már kérem, mi oka van egy zongorának vonítani, még ha szimbolum is? Kérem, hogy állítsam én a tanárjaimat a gyermekek elé egy olyan költővel, akinek a versében vonít a zongora? Ez már szellemi bolsevizmus. Amíg pedagógiánk nemzeti és valláserkölcsei alapon áll, addig Ady-nak nincs helye az iskolában.

Bokody halk szomorúsággal mormolta ajkai közt, mint egy vallásos melódiát:

Bolond hangszer: sír, nyerít és bűg,
Fusson, akinek nincs bora.

A volt miniszter az asztalra csapott:

— Hát nem csak egy részeg disznó mondhat ilyent! Nem delirium tremens kell ehhez! Fusson, akinek nincs bora! Mi lenne a világból, ha mindenki futna, akinek nincs bora? Miért nem írta így: fusson, akinek nincs absintje?

Eckhardt kegyelmes úr ezelőtt tíz évvel egy vasmegyei tanyai iskolában evett főzeléket és törölte a parasztgyermekek lelógósát. A kis sváb tanítóban jó hangja tartotta a lelket. Hangja kedvéért hol itt, hol ott hívták meg egy-egy kövérebb falatra. Egyszer egy ilyen több napos lakomából hozta haza a szekér. A tanító úr nehéz alvásban hajlott előre, oda-

odarángott a szekér zökkenéseinek, a szája szélén csúrgott a nyála. A részeg álom felapozta benne az ősi katekizmust. Azt álmodta, hogy vándor cigányok ki akarják dönteni az iskola előtt álló keresztet és ő szörnyű dulakodásban védi azt. Akkor a szekér nekizökent valaminek, felugrott, elordította magát:

— Emberek, ne hagyjátok a Krisztust! Gyertek, haljunk meg az édes Jézusért!

Tébolygó szemmel nézett szét. És ime valóban rengeteg nép állt körötte: kiabáltak, hadonáztak. Egy falu piacára ért a szekér, nagy választói gyülekezetbe. Az ország egyik leg-híresebb katolikus grófja éppen akkor végezte be programbeszédét. A kántor ordítására mindenki feléje fordult. A tömeg halljukot kiáltozott. A mámoros emberre átfolyt a valóság s ha már benne volt az elvekben, tovább hadonázott. A kis káté minden tudása visszaduzzadt fejébe: a kormány szemére vetett a Gellért guruló hordójától kezdve minden merényletet a kereszténység ellen. Különösen a bécsi békét nem tudta megbocsátani Tisza Istvának. Beszédére az emberek egymásba folytak a lelkesedéstől: a tömeg kész volt legyilkolni az országot, hogy megbosszulja Gellértet s a többi szabadkőműves disznóságot. A gróf pedig áradó kegyességgel nyújtott neki kezét: — Keressen fel Pesten. Ön határozottan politikai tehetség. — Egy hét mulva már a tanító úr vezércikkeket írt egy budapesti klerikális lapnál. Ő maga csodálkozott legjobban, hogy mennyi politikai véleménye van. Mindig írt és sohasem olvasott, mindig irányított és sohasem tanult. Lassanként a hat elemi kulturális ajándékait is elfeledte. A két forradalom után képviselő lett s csakhamar beleöklelte

magát egy miniszteri székbe. Itt, hozzájutva az úri bűnök dús válujához: az éhes szemű, éhes száju cingár kis emberke egy pár hét alatt olyan beteg-kövérre zabálta magát, hogy a szabója alig győzte utána nyargalni a tudományával. Mintha a nagy bűnfolyóban a készre érett hulla puffedt volna fel az úrrá rothadt kis tanítóban. Miniszteri szobájából néha kihallaszott a pártfogásra talált művésznő vagy tanítónő kéjes visítása. A kis tanyai Jupiter ott végzett el mindent hivatalos szalonja izgató pompája közt. Egyszer aztán egyik főúri püspök — bejelentés nélkül — éppen akkor nyitott be hozzá, amikor egy fiatal tan-Lédával nagyon hattyu volt a kegyelmes úr. Ez aztán hattyudala is volt a miniszterségben. Le kellett mondania, de számadásait nagy kárpótlásos szemhúnyással intézték el. Ő megmaradt politikai vezérnek s a katolicizmus öregebbik oszlopának.

Sárkány tanár úr, aki a közelben lakott és mindennapi vendége volt Rendekyéknek, Eckhardt kegyelmes úr mellett ült és nagy szerényen behúzta a szociológiáját. A politika igen ingadozó volt ezekben a napokban. Ha a mérsékelt liberális elem kerül fölül: Tarnay bárónak akár két miniszteri szék is áll a rendelkezésére. De azt sem lehetett tudni: nem fog-e jönni egy új erős klerikális áram, mely Eckhardt kegyelmes urat vissza erkölcsivilágrendezi a magyar kultúra csúcsára. De azért mégis elhelyezte a maga mondatát. Összehúzott homlokkal, töprengő elmélyedéssel mondta:

— Meg kell adni azonban, hogy az a harc, mely Ady körül dúl, érdekes kor-pszichológiai jelenség.

Rendekyné langyosan mondta:

— Nagy disznó volt, annyi bizonyos. Én meg seni tőröm a háznál a köteteit. Égy volt meg, az az Illés próféta sátra, vagy micsoda, azt is kidobtam. Az Ildikó szedte fel valahol. Lányos háznál csak nem lehet efélet tartani. Hanem, Bálint, maga nagyon hallgat. Pedig maga méltó társa a kedves Adyjának. Ha halotta volna, hogy mit mondtak az előbb magáról az Eckhardt kegyelmes úr és a Maczuga főigazgató.

Hangja enyhén gúnyos és sűnyian kihívó volt. De a szemek kéjes lebágyadásában, a mell hanyag hátradőlésében, ott volt a nagy nőstény gyönyörűség várakozása, melyet e hatalmas élet haragja fog okozni.

Mindenki Bálint felé fordult. Az arcokra előre kiült a gyengék visszafizető gyűlölete. Csak a Bokody csűf arcán égtek különös tüzek s a kinyilatkoztatás ájtatos várakozása. Az Ildikó szemei szűrkére tágultak, ajkai sajtáságos kéjjel félig nyitva csűcsörödtek előre, mintha egy fűrdő férfi forró meztelenségét nézné. Maczuga főigazgató úr, az utolsó pillanatban, jónak látta villámhárítót rántani elő:

— Kérem, művész úr, én csak a magam véleményét mondtam. Én különben is csak morális és nemzet-pedagógiai szempontból szóltam a dologhoz. Én a művész úr tehetségét mindig tiszteltem. Quot capita, tot sensus, ahány fő, annyi vélemény.

Bálint attól a pillanattól kezdve, hogy leült, semmit sem hallott és semmit sem látott. Elszűrkült szemmel nézett maga elé. Érzékei becsukott szájjal érintetlenül hagyták elfolyni a világot. A sok ezer és ezer apró bántó benyomás, kivillanó kis gonoszságok, irigység,

gúny, melyek lépten-nyomon lesték ezt a páratlanul fejedelmi életet, sajátságos védekezést váltottak ki szervezetében. Bárhol, ahol már nem is tudatosan, hanem a rejtett ösztön biztos rátapintásával, érezhette, hogy kellemetlen eledele lesz érzékeinek: teljesen ki tudott halni a környezetből. Ez a sajátsága oda fejlődött, hogy órákig el tudott beszélgetni: felelni, kacagni, helyeselni egy társaságban, anélkül hogy tudta volna: mit beszélnek és miket mond ő maga. Most, hogy a Rendekyné fülledt szavai meghorzsolták, hirtelen fel-emelte fejét. És mert egy közeli ágyás közepéről pompás japáni birs ontott bíbor zuhatagot feléjük, felkiáltott:

— Micsoda virágok! Ezt még nem láttam. Mikor ültették ide?

Már fel is szökött, odarohant a cserjéhez. — De szép! De szép! — ismételte. Ildikó megrántotta a Czeglédy György kabátját:

— Engedjen, mafla!

A fiatalember elsötétült arccal, de nagyon udvariasan utat nyitott. A kis leány odalebent Bálint mellé. Egy pillanatra behajolt a férfi arcába. Szemeiben apró fénylapok villogtak fel, ajkáról apró sajátos kacagások törttek le. Aztán letépett a fáról egy nyitott száju vörös csókot, tréfás zsarnoksággal parancsolta:

— Hajoljon meg, nincs lajtorjám.

Bálint lehajolt. A kis lány mellére tűzte a virágot. Akkor kis fehér öklével jót ütött a férfi hátába:

— Én adtam az utolsót! Adja vissza, ha tudja.

El kezdett szaladni csalogató félreugrásokkal a bokrok körül. Bálint diákos nekirohanás-

sal futott utána. De a kis lány gyors kanyargásaival a megfogás pillanatában mindig tovább tudott szabadulni. Rövidre nyírt szőke haja lengő fényes kelyhéből vissza-visszanézett s hosszú diadalmas kacagásokat fürtözött a levegőbe. Betűntek a lombok közé s mind messzebről jött vissza a lány nevetése.

A társaság egy részét kövé meresztette a megbotránkozás. Sárkány tanár úr elmerülve vizsgálgatta bal tenyere vonalait: nehogy olyan pillantással találkozzék, mely állásfoglalásra kötelez, vagy ítéletet keres az ő szemeiben. Maczuga főigazgató úr valláserkölcsi alapnak érezte a másfél széket maga alatt s elképedve nézett Rendekynére. Eckhardt kegyelmes urat pukkadásra fújta a harag, mint kis diák az üres papirzacskót. Rendekyné macskás hátradörzsölődéssel nyujtózott egyet, alsó ajaka előrevonaglott, szemei elfátyolozódtak:

— Nagy gyerek ez a Bálint, — mondta sajtós mosolygással. Magában, a gondolata utána tette:

— A kis taknyos Ildikónak most jó dolga lesz.

Eckhardt kegyelmes úrban szétfűtyült a harag s a legmorcosabb szavak ugattak fel benne. Fogta, fogta a farkukat, de egy falka mégis kicsapott belőle:

— Már ide művészet, oda művészet, de amért valaki kőfaragó, mégsem viselheti magát ilyen parasztul egy úri társaságban. Ha mást nem tekint mint a hölgyeket és a báró urat...

A báró közbevágott:

— A művész előtt, kedves barátom, nincs báró, csak ember. És ha a méltóságos asszony-

nak nincs kifogása a magaviselete ellen, nekünk nincs jogunk kritizálni.

Czeglédy György, aki eddig helyeslő arcával és tisztelettel figyelő szemeivel néma visszhangja volt mindenkinek: most saját hangot mert vállalni a dühe mögött:

— Hallotta a méltóságos asszony Boór legújabb botrányát egy tizennégyéves boltoslánnyal? Ha méltóztatik parancsolni, utánuk megyek, hogy Ildikó...

Rendeky Gizella, a háziúr vénleány testvére, hamis szőke haja dús fészke alól mosolyogva kiáltott rá:

— Ugyan, Gyuri, hagyja csókolózni őket.

Czeglédynek a szemei is szájjakká torzultak és maguk elé haraptak. Maczuga főigazgató úr két tokája alá egy harmadikat gyűrt a megbotránkozás. A három toka méltóságával mondta:

— Csókolózni! Mit szól ehhez a méltóságos asszony?

Rendekyné bele legyintett a levegőbe:

— Ugyan, mit szóljak hozzá! Az egyik művész, a másik gyermek, micsoda nagy szerencsétlenség, ha megcsókolják egymást. Különben is: az Ildikó ideáljai nem tartanak tovább egy hétnél. Most Boór van a soron. Nem lehet mindenki olyan szigorú erkölcsbíró, mint mi ketten, kedves Maczuga.

Huncutul, jelentősen kacagott. A Maczuga arcána sötétvörös naplemente borult. A homokon megint léptek hallatszottak s a két kis fiú győzelmes hangja:

— Mama, vendégek jönnek! Mama, vendégek jönnek.

Két idősebb nő tartott a társaság felé. Heylesebben: egy éltesebb lélek és egy idősebb

nő. Mert Borkuthy Evelinenél a test s a világnak megfogható domborodásai csak megtúrt alkalmatosságok voltak, melyek közt a nemes lélek kibonthatta végtelen ideáлизmusát. Ez a lélek kiütött egész valóján, mint a kövér test a ráizzadt ruhán. Járása, test-tartása, arcának folytonos nemzeti gyásza olyan volt, mintha most lépett volna ki egy keretből, ahol a fájdalmas hazát allegorizálta. A hüvely maga, mely e tultengő lélek földi pályája volt, használatban lehetett már vagy ötven év óta s egyáltalán nem volt művészi kivitelű. Az alak inkább alacsony-középtermetű volt, az arc ráncos mint egy szalmába dugott februárusi batul-alma, néhoi vörös foltokkal. Ezek a vörös foltocskák kissé szerénytelenül hangsúlyozzák, hogy ezen a lélek-kocsonyán mégis test hártya van. Az oltár-néző szürkés kék szemek szélein hatalmas könnyzacskók táskásodnak, elárulva, hogy a finom lélek csapadéka erősen tengeri klimára emlékeztet. Az orr papagályosan görbe. Az ember majdnem verkit képzel alája szétszórt sorscédulákkal, melyek közül ez a fenyegető csőr fogja kihúzni a végzetet. Az orr tövén, a ráncok szétfutó bozótjában elfojtott étvágy és ádáz ravaszság sejtődnek. De az egész arcot mártírságos némaságba parancsolja a száj fájdalmas pátosza. A ruha sötét, egyszerű és méltóságos. Csak egy nagy fehér gallér világít fel az arcra. Ez az a pléh-ellenző, mely a léleklámpa fényét megsokszorozva adja vissza.

A másik nő, Bethegné Bartók Flóra: ádáz zömökség két óriási szemfog közt. Mert először a két támadásra álló szemfogát látja meg az ember, ez mondja meg őt, ez benne a természet akarata. Csak azután ijed rá az ember

a négyszögű tömzsi fejre, a két négyszögű dühös szemre, a négyszögű lapos orra, a négyszögű kiátkozó szájra, a test vaskos négyszögére. Széles vaskos kezeiben úgy tart egy bús fekete réticulet, mint egy kezeibe tört buzogány vastagabb felét.

A társaság felugrott és ellelkendezte az ilyenkor szokásos mondatokat. Rendekyt az erősebb lelki mozgalmak dadogóvá tették. Már mindenki ült és javában folyt a beszélgetés, amikor sikerült befejeznie mondatát:

— Milyen rendkívüli szerencse hozta ide Méltóságokat?

A szokott udvarias érdeklődések, a kert és a villa megdicsérése után Eveline arca eltérsedett. Sajátságosan: a ráncok elsimultak, az orr merész büszkeséggel majd kifeszült az arcból, az alak kiegyenesedett. Mintha a galéria is fehérebb fénnnyel telt volna fel. A lélek kiduzzadt minden póruson. Ünnepelesen kezdte:

— Kedves Emmám, méltóságos uram! Ezuttal a baráti szereteten kívül a hazafias kötelesség hozott engem és Flóra barátnőmet úri házatokba. Kérni jöttünk: kérni a nagy édesanya sírásával, a nagy édesanya sebeiért. Mi vitte az ezeréves Magyarországot a sír szélére, mi juttatta a négy folyó és három bérc hazájának legszebb részeit idegen kezekre? Az, hogy idegen kufárok magukévá lopták a magyar sajtót és a destruktív fáklya akkor gyújtotta ránk a hazát, mikor mi millió sebben vérezve védtük a küszöböt a százszor nagyobb ellenséggel szemben. Kedves Emmám, méltóságos uram, a haza mindenkitől megkéri áldozatját. Tudjuk, hogy a mai nehéz gazdasági helyzetben milyen önmegtagadást kívá-

nunk, de aki kívánja Magyarország feltámadását, de aki hiszi, hogy Turán lelke kitör még az idegen békó alúl s Európa fölött még felcsattognak a turul szárnyai: az nem tagadhatja meg segítségét a szent ügytől. A keresztény sajtó számára kérünk filléreket...

Itt a bal könnyzacskója megnyilt s egy kövér könnyesepp gördült ki. De ez most tapasztalatlan és illetlen könnyesepp volt. Míg elődei mindig nemes melankóliával ülték meg a szem belső szögeit: ez rágurult az orr görbe ormára, elérte az orrhegyet s onnan csüngött le kómikus rezgésekkel. Borkuthy Eveline egy finom kis zsebkendővel s még finomabb mozdulattal eltávolította a fájdalmas lélek nedvét és folytatta:

— Több százmillióra van szükségünk, ezért kell felkeresnünk minden igaz magyart.

A Rendeky arcán látszott, hogy szeretne most hamis magyar lenni. Rendekyné lanyha kéréssel fordult feléje:

— Adjon kölcsön, Anti, ötvenezer koronát.

A férj csikorgó lelkesedéssel reszketett elő százezer koronát. Az asszony felkacagott:

— De maga is ad legalább annyit.

Rendeky beleharapott a levegőbe, de azért lebúsulta a maga százezerét. Mindenki előkotorászta a tárcáját. Maczuga széles gesztussal, elünnepélyesedett arccal nyujtott át tízezer koronát:

— Fogadja, méltóságos asszonyom ezt a szerény összeget a nemzet egy szerény napszámosától. Bár ezer annyit adhatnék erre a szent célra. Mert igazán szent cél, Borkuthy Evelinehez méltó. Én már rég rajongó csodálója vagyok a méltóságod írásainak s habár irodalomtörténetem második kötetének kétszáz-

kilencvenkettedik lapján nem méltathattam őket érdemüknek megfelelő terjedelemben...

Borkuthy Evelineben szétsütött a nap. Arca egyszerre nagyon női arc lett. Már nem figyelt a befolyó összegekre, melyeket társnője, mohón kihajolva két szemfoga közül, besepergetett. Szétlágyuló melegséggel kérdezte:

— Olvasta, főigazgató úr, utolsó elbeszélésemet a Göncölben?

Maczuga elrévülve nézett az egek kárpitja felé:

— Hát írhat-e méltóságod egy betűt is, melyet én el nem olvasok! Micsoda fínom elbeszélés, mennyi halk női rezdület, mennyi arisztokratikus vonás. Magyar szekfü egy sévrei vázában. Mert magyar, magyar.

Maczuga főigazgató úr nem olvasta az illető novellát. Maczuga sohasem olvasott semmit. Mindig írt. Irodalomtörténetet írt. Ős özöne volt az irodalomtörténetnek, mely elől nem volt mentő Ararát. Írt egy mázsás irodalomtörténetet a szaktudósok számára. Egy ötven kilósat az egyetemi hallgatóknak. Tíz kilósat a középiskolai diákok, öt kilósat a szegény művelt közönség számára. Az adatokat könyvei számára hervadt tanárok gyűjtötték össze valami megsegítő jóakarattal reményében. És tényleg: Maczuga főigazgató melegen rázott kezét velük és kedves barátomnak tegezte őket. Az adatok közti üregeket aztán ő töltötte ki azokkal az általános frázisokkal, melyeket őt nemzedék undorodott át egymásnak. Egy újítás azonban mégis volt a főigazgató úr tudományos működésében. Minden olyan közhivatalnokot, aki a hetedik fizetési osztályon fölül volt és pennát vett valaha a kezébe: bevett irodalomtörténetébe egy-két általánosan jel-

lemző mondat hizelgésével. Maczuga főigazgató ilyen mondatokkal töltötte meg az örökkévalóság batyuját: — A szép-próza terén ki-tűnt Drasche-Lázár Alfréd államtitkár, ki húsz éve kedves ódon házában lakik a Krisztina-tér hatodik szám alatt s finom irányával s minden botránkoztatót kerülő ízlésével az előkelők kedvenc írója lett. — Így a Maczuga irodalomtörténetét előkelő lakásjegyzéknek is lehetett használni. Ezért vette és ajánlotta könyveit a minisztérium és kényszerültek meg-venni az iskolák, a tanárok s a szegény meg-gondolatlanul szült diákocskák.

A Borkuthy Eveline hangja mélyebb zen-gést kapott:

— És mit szól a soproni irredenta beszé-demhez? Nem igazam volt?

Maczugának fogalma sem volt az Eveline szónoki tehetségének ez újabb földrajzi meg-szélesedéséről. De annál inkább áradott a lel-kesedéstől:

— Oh, méltóságos asszonyom, rögtön utána levélben akartam üdvözölni. Minden szavát aláírom. Fájdalom, a rengeteg munka elvesz minden időt a legkedvesebb kötelességek tel-jesítésétől. Az ország talán majd hasznát látja, de mi rámegyünk erre a munkára.

Rendekyné huncut kötődéssel kérdezte Eve-linetől:

— Tudod, édesem, ki van itt?

Borkuthy Evelinebe visszatértek soproni mondatai mint tavasznak robogó kancák s most ezek vágatását hallgatta. Alig odafor-duló lélekkel kérdezte:

— Kicsoda?

— Az a férfi, akit legjobban szeretsz, — rejtélyeskedett Rendekyné.

Eveline elpirult. Apró nevetés serkelt ajkára. Tizenhétéves lánykori mozdulatai visszajöttek a mult század tulsóbbik táskájából. A kakas elől futó jérce boldog leguggolásával mondta:

— Te mindig olyan hamis voltál, édes Emmám.

— Csak nem a König Lajos! — zúgta szemfogai közül Bethegné.

Borkuthy Eveline lelke újabban erősen párologott a híres özvegy író felé. A vén leány arca biborvörös lett. Kéjes szégyenkezéssel nyeldeste:

— Flóra! Flóra!

Rendekyné összecsapta kezeit:

— Nem találtátok el. Boór Bálint.

A vér eltűnt Eveline arcából. A zöldre változott arcra feltetszett minden év, hogy az évek kegyetlenségével legyen kegyetlenebb. Szemei egészen férfi szemek lettek, orra ragadozó. Összehúzott szája beharapott a levegőbe:

— A gazember!

Aztán mégis visszafinomodott:

— Bocsánat, hogy úri társaságban ilyen plebejus-szót használok. De ez az ember, aki megfertőzte a magyar lelket, aki eladta lelkét, elárulta a legszentebb ügyet, alig érdekel más szót.

Bartók Flóra zömök gályája komor irammal evezett segítségére:

— Sohse vond vissza, édesem. Találó szó volt az. Gazember. A legnagyobb gazember, akit ló farkára kellene kötni és aztán felakasztani. Csodálom, édes Emmám, már engedj meg, de csodálom, hogy a ti házatokba egy ilyen ember beteheti a lábát.

Rendekyné vállat vont. A báró kérdezte:

— És miért haragszik úgy rá a méltóságos asszony?

— Miért haragszom? Miért haragszom Boór Bálintra? Hát lássa, báró úr, ilyen kérdéseket tesznek az emberek, ha zsidó barátaik vannak és a liberálizmussal kacérkodnak. Egy ember, aki Csokonayt meztelenül ábrázolta mint furulyás pásztorfiut. Csokonayt anyaszült meztelenül! Egy perverz disznó, aki csak azért lopja az időt kőfaragással, hogy az emberi test undokságaiban kéjelegjen. Egy rothadt destruktív, aki a mi általánosan tisztelt barátnőnk írásait is sárba tiporta. Aki azt merte mondani, hogy Borkuthy Eveline nem magyar. Hát talán ő magyar a nyugati disznóságával! Aki henceg, hogy nem keresztény, csak hogy megmételje az ifjuság lelkét. Persze, ezért fizetik a zsidók, ebből rendezhet orgiákat. Hát nem lábánál fogva kellene az ilyent felakasztani?

Az ezüst kereszt ide-oda táncolt a zord asszony nyakán, mintha főbe akarna kóllintani valakit. Elszélesedő vad szájával, kidárdásodó agyaraival, tágra harapó szemeivel: az ős erény bestia volt, a keresztény unikornus, az Istennel, törvénnel, renddel harapó rettenetes ember-dúvad. Eckhardt kegyelmes urat magával ragadta ez a fakadó epe-kanális. Elővette a döfősebbik bátorságát:

— Mit várhatunk egy volt kommunistától. Azt mondják, hogy pertu volt Kún Bélával.

Maczuga szétkémlelt az arcokon. Aztán kitűzött arcára egy nagy darab szánakozást, mint egy fekete lobogót:

-- Kár érte. Tehetsége volna. De Nyugat teljesen megrontotta. Én nem akarom hiinni,

hogy művészi perverzitásból tényleg együtt-járt a Lenin-fiukkal, de futurista, becsületesre futurista!

Az utolsó szavakat már acsarkodva kiáltotta. Széles, zabáló szemei rosszak lettek. A futurista jelző mitológikus szörnyűségeket jelentett szótárában. Oly sokszor dühbe gurította ez a szó, hogy voltak percei: maga is kíváncsi volt megtudni, mit is jelenthet a futurizmus. Két igen sikerült cikket is írt ellene, melyek olvasását az iskolákban a minisztérium hivatalos körirattal rendelte el.

Czeglédy György alkalmasnak látta a pillanatot, hogy taposson egy két lépést a jövője felé:

— Én sokkal fiatalabb vagyok, hogysem ítélkezni merjek Bálint bátyám fölött. Még kevésbé tenném ilyen társaságban, ahol annyi illetékes előkelőség van. De annyit kénytelen vagyok megvallani, hogy az ifjúságnak az a fele, melyben még élnek a nemzeti hagyományok, fájdalommal fordult el tőle. Végre is nekünk nem okvetlenül művészet valami csak azért, mert Párizs romlott izlését tárja elő. Azután a Bálint bátyám kalandjairól olyan furcsa hírek szállanak...

— Ne bántsák. Olyan pompás alak és legalább nem unalmas, — mondta vontatott hangon Rendekyné.

A Borkuthy Eveline atomjai megint fenséges élőképet adtak össze. Most már nyugodtkomolyan mondta:

— Kedves Emmám, ne vedd rossz néven, de te mindig csupán a nő szemével nézed a férfiakat. Boldog vagy, hogy ezt teheted. De nekünk, akik a szerencsétlen nemzet holnapját virrasszuk, akarva — nem akarva maga-

sabb nézőpontra kell helyezkednünk. Ez az ember farag itt Toldikat, Csokonayakat, magyar parasztot és fogalma sincs a magyar pszihéről. Magyar levegő helyett francia meztelenséget ad. Láttad-é a Peturját? Mennyi vad lázadás, mennyi fenyegető pogányság van ebben az irtózatosszoborban. Már bocsánatot kérek, azt hiszem Szent István országában élünk. A magyar sohasem volt lázadó. A magyar mindig mélyen keresztény volt: imádta istenét, szerette királyát, tisztelte fellebbvalóit és a törvényeket. A magyar pszihéből mindig kikonganak Szent István harangjai s nekem nem magyar művészet az, ahol egy jobbágy szemtelenül megragadja egy főúr karját. Ne gondold, hogy családi elfogultság mondatja ezt velem, ne gondold, hogy Hont vezér késő unokája...

— Kezeit csókolom, Hont vezér késő unokája. Milyen poros a cipője, mindig mondtam, hogy jobban kellene seperni azt a vereckeit szorost.

Kicsattanó kedv lobogásával szólt a hang. Boór Bálint állt előttük, valami új nagy fiatal-ság győzelmével az arcán. Mögötte Ildikó imbolygott, lehajtott fejjel, sajátosan elbágyadt arccal.

Nehéz csend zuhant le. A két nőt villámütötte ez a hirtelen eléjük toppanó hatalmas élet. Végre az öreg Rendeky Gizella megsajnálta a társaságot. Legmélyebb találékonyságát vette elő:

— Tényleg, igen meleg este van. Még eső lesz az éjszaka.

Bálint kegyetlen jó kedvében volt:

— Örömmel látom, kedves Eveline: a hazasorsa megint lendül egyet. A haza mindig két-

szeresen lehet hálás magának. Először azért, hogy fáradozik. Másodszor: hogy azalatt nem fárassza magát regényírással.

Eveline úgy elfehéredett, hogy nagy fehér gallérja szürke lett. Mind a két nő felállott.

— Miért siettek, édeseim? — énekelte Rendekyné.

— Még sok járni valónk van, — szólt Eveline belső hidegrázással.

Bethegné szembe fordult Bálinttal. Két szemfoga majd kiszakadt a gyökereiből, úgy feszült a férfi szemei felé. Súlyos, lefojtott hangon nyögte:

— Vannak nagyon aljas férfiak.

Bálint hatalmas-édeset kacagott. Ildikó utána csilingelt apró vicogásával. Rendekyné tréfás feddéssel csóválta fejét:

— Nagy lókötó maga Bálint. Egészen elrontja az Ildikót.

Tarnay báró is felállott:

— Én is megyek méltóságtokkal. Egy darabig közös az útunk.

Eckhardt és Maczuga is csatlakoztak. Bálintot kivéve mindenki készült. Hallgatagon mentek a kert kapuja felé. Csak Rendeky próbálta ijedt jókedvével kitipegni a lelkekből a kellemetlen emlékeket. Két csodás nagyságu rózsát letépett és öreg bókkal nyujtotta át a két nőnek.

A búcsuzás azért a szokott szavakkal volt kedves. Tarnay báró, mikor lehajolt a Rendekyné kezére, odasugta neki:

— Remélem, hálás lesz, hogy viszem őket.

Rendekyné mosolygott. Aztán egy nagy fehér libbenéssel a színész mellett termett. Ráütött a vállára:

— Maga, Bokody, mit siet? Maradjon itt a barátja kedviért. Ma úgysem játszik.

A színész hosszú sovány arca elszélesedett a boldogságtól. Mikor a többiek már elég messze voltak, Rendeky a tarkóját vakarva szelid aggódással dadogta Bálintnak:

— Te szépen elkergetted őket.

— Ezek sem jönnek többet honmenteni hozzánk, — kacagott Rendekyné.

— Igaz, legalább elmentek, — sóhajtott szelid megnyugvással Rendeky.

A három nő felkacagott. Rendeky gyermekes fellobogással mondta:

— Most itt hagylak benneteket, csináljatok, amit tetszik. Megyek, folytatom Fredegundát. — És már iramlott felfelé a lépcsőkön.

— Vigyázzon, mert féltékeny leszek, — kiáltott utána az asszony.

Mikor a férj alakja betűnt az előcsarnok széles világosságába, Rendekyné odaállt Bálint elé. Egészen közel hozzá, görbés feléje hajlással, finom testét mintegy bemártva ebbe a roppant életfolyóba:

— Tudom, hogy magának Ildikó kell, maga öreg csacsi. De ma nagyszerű volt, ma magának adom.

Kezével meglegyintette a férfi arcát. Aztán hosszú visítással kacagott. Belecsimpaszkodott Bokodyba s gúnyos sürgetéssel mondta:

Jöjjön, maga Adonisz, hagyjuk magukra a fiatalokat.

Rendeky Gizellából kijött a rég megszokott bölcs tapintat:

— Megyek, megvacsoráztatom a gyermekeket.

Rendekyné a színésszel már letűnt egyik út

homályába. A nehéz virágu bokrok mögül visszaénekel:

— Vigyázz, Gizikém, az öregre!

Bálint egy pillanatig mozdulatlanul állt. Ildikó egy feléje hajló aranyeső fürtjét babrálta, de lelógó haja közül leste a férfit. Az lehajolt hozzá, felkapta karjaira és futott a kert mélye felé.

Késő este volt, amikor a Rendeky hangja lekiáltott egy emeleti ablakból:

Emma, Emma! Mi az ördögöt csináltok? Már tizenegy óra.

— Olyan érdekes meséket tud ez a Bokody mondani, — kacagott vissza egy hang.

— Várjatok, lemegyek én is.

— Maga csak maradjon fenn, már úgyis mennek. Csak kikísérjük őket.

A párok előkerültek. Rendeky újból kiáltott:

— Bálint, nem nézitek meg az avar koponyámat?

— Majd máskor, most már mennünk kell. Mennyire vagy Fredegundával?

Rendeky, aki öreg korára az archeológiából félig átbolondult a regényírásba, szétbimbózó örömmel kiáltott:

— Nagyszerűen halad. Éppen csókolózik egy gall vitézzel. Óriási merészségek lesznek benne. Meglátjátok: lepipálom Zolát. Ez lesz az első naturálista ókori regény. Gyertek fel, felolvasok egy részt.

Rendekyné édes pajkossággal mondta:

— Ugyan, ne izgassa fel őket az éjszakára. Nem való eféle olvasmány két ilyen zsenge fiatalembernek. Csak fekügyék le, mi is rögtön jövünk.

A társaság nevetett. A férfiak elköszöntek a férjtől. Mikor a kapuban voltak, Rendekyné megint odadörzsölte forró kihívását Bálinthoz:

— Ugye, ma jó voltam magához? Meglátom, milyen hálás lesz.

Ildikó a Bokody csúf arcának boldog izzását nézte megtáguló, visszaolvasó szemekkel:

— Milyen furcsán csúf maga Bokody. Majdnem csiklandja az embert, — szólt és sajátos mosolygással anyjána nézett.

A két férfi hallgatagon ment egymás mellett. Csak a Bálint ajakáról tört le néha egy népdal csücske. Mindaketten fiatalon, ruganyos léptekkel mentek. Mint akiknek izmaiban most terjed szét a friss női csók íze. Köröztük, a szétömlő kertekben áhítatosan hömpölygött a tavaszi éjszaka. A levegő mint millió apró meleg női csók surlódott bőrükre. És ők úgy érezték, hogy minden pórusukból egy új férfi vágy mered a tavasz boldog méheibe. Hogy millió csókos akarásban ölelkeznek az egész tavaszi világgal.

Egyszer csak Bokody nagyot kacagott. Megállott, a homlokához csapott:

— Most már tudom!

— Mit tudsz, hogy úgy örvendesz neki? — kérdezte Bálint felrezenve a jóleséséből.

— Tudom, hogy minek köszönhetem a mai napot.

— Minek?

— Hogy olyan csúf vagyok. Hogy olyan mindenkit megállító, minden szemet megtágító pocsek pofám van.

Édesen, majdnem csemesegve kacagott, mint akit egy jó étel emléke csiklandoz. Bálint édes vidámsággal mondta:

— Mondasz valamit. Többször vettem észre,

hogy az ilyen mitológikus ős csúfság jobban gerjeszti a csókot minden szépségnél. Egyszer fiatakoromban az Akácfa-uccában egy népies tánchelyen egy csárdást járó fiatal szakácsnét láttam meg. Minden külön túlzással volt csúf e rengeteg fehérnépen. A széles, bujarahapásu zöld szemek, az esőt gyűjtő tömpe orr, a férfizabáló hürkás vörös száj, a kaszárnya-ölelő termet. És együtt ez a sok csúfság tüzes számum volt, mely átforrósította gerincedet s részeggé tett a vágytól. Hónapokig voltam a bolondja és talán ezzel a borzalmas nősténnyel játszta rajtam legforróbb csók-dalát a világ.

Egy lámpa fényébe értek. Bokody dacos büszkén feszítette magát Bálint felé:

— Ugye, csakugyan olyan rusnya vagyok?

— Mesésen, inréhetetlenül, tömegesen! — kacagott Bálint.

Sajátos volt a színész arca. Egyszeri látás után visszakisértett egész életen át, mint egy bizarr dallam, egy lidércnyomásos látomás. A vas-szinű kerek koponyáról vas-szinű serték dús tömötségekben rohantak szét a tér minden kinálkozása felé. Szétfutásukban a drótszerű hajszálak azt a hatást tették, hogy szemlátomást nőnek. Olyanná tették a fejet, mint a borbélyok hengerkeféje, mely a korpával a lélegzetet is kisépri az áldozatból. A két fül ijedt messzire nyulásában mintegy tüntetőleg nem akar szolidaritást vállalni ezzel a fejjel. Az összenőtt bozontos fekete szem alúl két acélkék szem révül a világba, csodálatos messzinezéssel. Szakadatlan sajátos rajongó fény árad belőlük. Ilyen szeme van a máglyára vitt szentnek, aki alatt már lángol a halál s aki fölött már megnyilt az örök élet. Az arc so-

vány, kissé vörhenyes: az erős bor és erős vér színe. A száj mindig félig nyílt, beszél, ha hallgat is. Néma vonalain minden percben az emberi lélek nagy zuhatagait látod előáramlani. Amint megy, két karját széttartja, két nagy vörös kezét nyitott tenyérrel viszi. Így megy az Isten részége a szent zászló után, a mártir a tűz lobogásába. Léptei erősek, viszszadöngők és mégis ténfergők, botladozók. Az egész alak tragikus és jó, kómikus és fel-fakassza benned a szánakozás könnyeit.

Bokody alig volt két évvel fiatalabb Bálintonál. Sümegi volt ő is, parasztember fia. Együtt járták a sümegi reáliskolát és később a pápai református gimnáziumot. Gyermekkoruktól nagy barátságban voltak. Bokody a hitvalló rajongásával imádta ezt a szélesvitorláju embert. Túrte szeszélyeit, szorongta válságait. Tudott meghunyászkodó kutyája és dorgáló apja lenni. Azok közé tartozott, kik már zsenge korukban hallják magukban az egész életre elhívó hangot. Már hatéves korában eljátszotta azokat az embereket, akik valami titokzatos ős oknál fogva életévé lobbantak. Az iskolában, ha nem tudta a leckét, olyan sokszínű komikummal tudta jelenetezni ezt a nem tudást, hogy tanáraiban a nagy kacagástól szétolvadt a négyes. Ahogy a sziniakadémiát végezte, egy pár évi keserves vidéki kóborlás után egy csodálatos véletlen bejuttatta a Nemzeti Színházba. Mély és nagy tehetség volt; de sajátosan korlátolt. Igen sok szerepben meg sem tudott moccanni s ha mégis ráerőszakolták, csapnivalóan rossz és élettelen volt. De a magyar parasztot, a nyomoruság furcsa figuráit, az élet-vízió különösait oly dermesztő, vérbeli valósággal tudta

adni, hogy a közönség lelkesedése elismerésre kényszerítette a különben ellenséges pesti kritikát.

Mikor a Gellérthegy-uccába értek és eléjük lobogott a millió szemű város, megint megálltak. Bálint kilökte karjait a levegőbe:

— Fiatal vagyok! Bizonyisten fiatal vagyok!

Nagy-legényesen nézett le Bokodyra. Az böles melankóliával mondta:

— Vén csacsik vagyunk mindaketten.

Bálint szembe állott a színésszel, mintha birkózni akarna vele:

— Tudod, hogy veszettül szerelmes vagyok ebbe a kis nyavalyás csitribe. Pedig szememmel láttam, amint egyszer az undok Üzeglédyvel falták egymást. Többet mondok: határozottan tudom, hogy még a Maczuga Rezsővel is gyenge tudott lenni, csakhogy megkóstolja az anyja egyik étvágyát. Fúj! Egy borjufókát inkább megbocsátanék neki. Romlott a körme hegyéig. Tízéves korában már nem volt ártatlan s lehetett már vagy ötven viszonya. Így nevelte az anyja, aki örvendett, ha az alma a fa tövénél marad. Néha kicserélik, néha egymásnak ajánlják udvarlóikat, néha egyik a másik segítségével szerez meg valakit, néha testvériesen osztoznak. Az anyja valóságos szerelmi gócpont. Nem láttad, hogy a báró, Eckhardt s az a hüllő Maczuga milyen kövér szemekkel tátogtak feléje. Mindenik ki akarta bőjtölni a másikat, hogy ő maradjon itt. Én aztán szétugrattam az egész bandát és te húztad ki a kvinternót.

Megindultak. De alig léptek hármat, Bálint megint megállott:

— Pedig nem igaz, hogy szerelmes vagyok belé. Ha reggel halála hírét venném, annyit sem bántana, mintha a kiflim elmaradna a kávé mellől. Csak ki kellene nyújtani az ujjam, száz lányt kapnék, sokkal szebbet, több rezgésűt, nagyobb horizontút. És mégis halálosan izgat. Tudod miért? Mert egész bizonyos, hogy ennek az elítélten született lánynak én vagyok az első kinyilatkoztatás, az első szerelem. Eddig csak játszott, nyalakodott vagy zabált. Én mint tüzes eső záporoztam rá, hogy elállt a lélegzete. Elzúzom életemmel élete minden mozdulatát és hiszed-e, hogy néha órákra lelket tudok gyűjtani ebbe a beteg testbe. Aztán mindegyre kicsúszik a kezemből. Az anyja visszahódítja tőlem. Már csak azért is, mert reméli, hogy egy elkeseredett percben vele folytatom. És ez a harc, hogy én, a negyvenéves ember, mindegyre visszarágadjak magamévá egy csitri lányt, aki még soha senkié sem volt, még az ölelésben sem: ez ad valami vad mámort, valami végtelen ingerlőt a dolognak. A nyavalyás Czeglédyt, a fiatalt, a huszonhatévest, a híres szavalót, úgy kilódítottam a nyeregből, hogy majd elharapta a nyelvét. Minden cseléd a zsoldomban van, azonkívül az öreg Gizella is az én kémem és egész bizonyosra tudom, hogy négy hét óta senki mással nem ölelkezett. Én vagyok a legény a csárdában. És majd ha megúnom a játékot, én fogom faképucl hagyni. Én a negyvenéves a tizenhatéves kis bakfist. Én fogom kinozni azt, aki annyi fiatal kinozott.

Roppant termete támadóan feszült előre. De arca most végzetesen szép volt. Lázadó gigász volt, aki ellene támad a bestia időnek

és visszarugja a halál kutyáit. Bokody úgy nézett rá, mint egy nagy tűzbe:

— Hej, Bálint, Bálint! — mondta félig csodálkozva, félig panaszosan.

— Mi a bajod, öreg?

— A fene egye meg ezt a cudar világot! — sóhajtott Bokody és odaköpi Pestnek.

Bálint nem kért szövegmagyarázatot ehhez a tömör kivánsághoz. Hozzá volt szokva a színész homályos felkiáltásaihoz. A Krisztina-téren Bokody el akart köszönni. A Hüvösvölgyben lakott egy nyomorult ketrecben. Onnan jött be gyalog naponta a próbákra, az előadásokra, mert villanyosra nem telt. Bálint titokzatos mosolygással nézett rá, mint aki nagy ajándékot tartogat. Vidám parancsolással mondta:

— Nem fogsz hazamenni.

— Muszáj. Holnap reggel tíz órakor próbám van. Hétkor már nyakamba kell venni a világot.

— Faluzni fogunk.

A különös szóra csodálatos öröm világolt fel a színész arcára. Apró csúfságai néma kacagással villóztak fel s az összeömlött jókedv valahogy rácsúszott a hajszálaira és szétsugárzott az éjszakába. A Krisztina-tér csendes sátrai előtt bokázni kezdett. Beledúdolta a nagy hallgatásba:

Hajnalba,
Hajnal előtt
Rózsafa nyillik a
Házam előtt.

A sarki patika előtt egy öreg rendőr szundikált. Azt álmodta, hogy mind a nyolc gyer-

mekének lyukas a cipője és hogy a szive nagyon sajog bele. A hangra felijedt. Amint látta, hogy egy ember dalolva táncol, csendesen mondta magában:

— Ni, ez örvend. Ugy látszik, hogy alszom. Hogyan is örvendene egy valóságos emberfia ezen a világon, ahol a nyolc gyermekemnek lyukas a cipője. — És ezzel viaszasúlyedt a valóságosabb álomba.

A két férfi gyorsan mászta meg a Várba felvezető lépcsőket. Fenn a Sétány fái mintha lassan konduló harangjai lettek volna a csend roppant templomának. Egy hársfából úgy jött a méz édes szaga, mint meleg a sütő-kemenceből. A Szentháromság-téren, a Mátyás-templom előtt egy percre megálltak. Mélyebb húrjaikra átrezgett az öreg kövek éneke. A városház órája éjfél ütött. Továbbrezzentek.

Haza érkeztek. Bálint becsengetett. Az udvar mélyén egy ajtó nyikorgott. Lassu csoszogás indult a kapu felé. A kapu alatt kijött a közeledő lámpa fénye.

Zömök, rücskös öreg asszony nyitott ajtót. Ingben volt, csak egy óriási barna kendő fedte le a temetőbe készülõ mulandóságait. Bálint vidáman köszöntötte:

— Jóestét, Borcsa néni, fenn van még az öreg?

— Már levetkezett. A csizmáit faggyuzza.

— Mondja, hogy öltözzék fel. Faluzni fogunk.

Az öreg asszony arca tulsugározta a kezében tartott lámpát:

— Csakhogy megjött a kedve Bálint úrnak. Már aggódni kezdtünk.

Bokody előugrott Bálint mögül, ahol eddig bujósdit játszott. Átkarolta az öregasszonyt:

— Itt vagyok, Borcsa néni! Ma szarvat rakunk az öreg Gergely bá homlokára.

Az öregasszony felkiáltott:

— Jézus-Mária, a Károly úrfi! Egész világleletében félfertályos volt. Így megijeszti az embergyermekét.

Aztán visszasietett az udvar mélyére. A két férfi hallgatagon várt a sötét szűk udvaron. A krumplikövek közül nedves, pincés földszag jött, a levegő bebörtönözött volt. De fenn végtelen elmélyülésből néztek le a csillagok.

Egy öreges férfihang szólt ki:

— Bálint úrfi!

— Mi az, öreg?

— Faluzni fogunk?

— Igen, siessen, Gergely bácsi.

— A gubámat is hozzam?

— Hát persze.

Egy perc múlva egy öreg paraszt jött ki a kapus lakásból. Hosszu fehér szőrű juhászbunda volt a vállán. Halkan jóestét kívánt. Bálint szólt:

— Értesítsük a sógort is.

Az udvar egyik zugába mentek, egy házikó-szerű kutyaólhöz. Hízegő boldog nyöszörgés jött feléjük. Az öreg Gergely eloldta a láncot. Nagy lompos fehér kuvasz jött ki az ólból. A kutya halk örömmel táncolta körül a férfiakat s meg-megnyalta kezüket.

Visszafogott léptekkel, csendben mentek fel a lépcsőkön. A kutya mindegyre előre futott, de mindenik emeleten megvárta őket. A harmadik emeleten Bokody kicsorduló boldogsággal mondta a kutyának:

— Lompos pajtás, ma megint otthon leszünk.

Felgyujtották a műteremben a villanyt. Az

egész óriási ablak nyitva volt. A mérhetetlen város, mint egy őrt álló Ciklopsz, véres szemével benézett a néma szobrok világába. A mélyből hűvösen jött fel a Duna lehellete.

A kutya odaguggolt az ablakhoz, mint aki várja a történendőket. Titokzatos lázas készüldés kezdődött. Bálint és Károly nagy csomó holmit cipeltek ki az alkóv nagy szekrényéből és öltözködni kezdtek. Az öreg Gergely betűnt a konyhába.

Egyszerre a kutya felszökött és síró örömmel ugrándozott a két férfira. Két paraszt állott előtte lompos szőrű gubával a vállán. Bokody rengeteg látvány volt ebben a változatban. A nagy gubancos suba kitoldta csúfságát s minden szőrszála hegyéig ő volt csúf abban is. Bálint olyan volt mint egy ős paraszt király, megmaradt szálfája egy kipusztított embererdőnek.

Az öreg is előtipegett a konyhából. Egy nagy fehér deszka-asztalt cipelt. Odatette az ablak elé. Aztán három falusi széket, szalonát, hagymát, sőt, egy szalmával befont kancsó bort és poharakat tett az asztalra. Végül egy egyszerű ócska gyertyatartóban egy szál gyertyát. Mikor meggyújtotta, Bálint lecsavarta a villanyt. A hatalmas műteremben, a behemót várossal szemben szelid vidámsággal lobogott a kis jószág.

Asztalhoz ültek. Az asztalfőn Bálint ült, szemben a várossal. Jobbján Bokody. Balján Lompos, mert neki is külön szék dukált és mellette az öreg Gergely.

Bálint szeliden mondta:

— Gergely bá, először töltsön kóstolónak. Csodálatos meghatottság volt mindenik ar-

cán. A kutya szelid nyugodtsággal űlt székén, nem alkalmatlankodott. Nagy meleg otthoni szemmel nézte a három parasztot.

Az öreg töltött. A három paraszt összekoc-cintott. Ittak. Letették a megürült poharakat. A Bálint szemei nedvesek lettek s végtelen eltéresedéssel néztek maguk elé. Mintha az éjszakán át, a végzetes városon át látná a napos sümegi lankát, ahol egy meghajló öreg ember ültette a bor tőkéit. Ahol egy göndör szőke gyermek játszott a fakadó venyigék közt. Ahol egy barna öregasszony végtelen szeretettel vigyázta az öreg embert, a szőszke gyermeket.

Enni kezdtek. Lompos is megkapta a maga szép porcióját a szalonnából, még kenyeret is szelt neki Bálint. A kutya evett, de falatjai közül rá-rászerette szemeit a három falu-belire. Elnedvesedő nagy szemébe lélek gyűlt és emberi szemek lettek. Mintha mondaná: -- Egy anyagból esszük az életünket, a lelkünket. Meneküljünk egymáshoz a közös íjesztések elől. Mindenki testvér, aki születik, fáj és meghal.

Éttek, hallgattak. Talán már nem is voltak külön négy élet, külön sajgó négy lélek. Talán az élet, elmosva külön énjük határait, összevegyült habokba folyt tovább az időben. A századok rovátkái szétmállottak bennük, elmerültek az időknek ormai s voltak a falu, az ős paraszt, az időtlen magvető az egyforma örökkévalóságban. Voltak a kenyér ősi jó-sága, a rög emberhimnusza, a jó munka összefogása. Voltak az eke, voltak a kalász, voltak a csók.

Az evésnek vége volt. Már csak iddogáltak. A negyedik pohár után Bokody az éjszaka

felé fordult s belebámult a messze homályosuló városba. Halkan dudorászni kezdte:

Ki tanyája ez a nyárfás?

Nem hallik be a kurjantás.

Tán alusznak, vagy nem hallják,

Vagy talán nem is akarják...

Ismétlésénél már Bálint is vele tartott. Mint ős pogány zsoltár, mint a földnek és napnak énekelt imádság: komolyan és szerelmesen, bánatos könyörgéssel és büszkén jött a nóta belőlük. Az öreg nézte őket és a szemeivel énekelt.

Amint a nóta elhangzott, a levegő szelid lányai tovább osztották édes ízét. A három férfi arca olyan egy arc volt: egy fájdalom, egy ösztönös gondolat, egyetlen dac. Az öreg Gergely odabiccintett a városnak, csúfondáros, svábos nyújtással mondta:

— Pudapészt!

Bokody csúfos-büszke tokát eresztett. Hangja kövér volt:

— Láttam én már karón varjut.

Bálint széles hajtással itta ki poharát. Aztán az egyik karján megfeszítette az izmot, másik kezével megveregette a kiduzzadó hatalmas békát. Odakaccsintott a két férfinak:

— Meglátjátok, még felülkerülünk. Mi leszünk az erősebbek. Bizony isten, mi leszünk az erősebbek.

Bokody énekelve ütemezte:

— Háromszor veri ezt kendnek Ludas Matyi
vissza.

Felkacagtak. Hunyorgatva, ravasz boldogsággal néztek egymás szemébe. A hat szem ab-

lakán ugyanazzal az arccal nézett ki egy paraszt, hogy meglássa önmagát és erősebb legyen. Néha mintha Dózsa György lett volna. Néha Toldi, néha Ludas Matyi.

— Beköti még a sümegi bíró a lovát a királyi palota istállójába, — hengegett Bokody.

Bálint édes emlékezéssel kacagott fel:

— Jól felhúztam a Weinkeller Hánit. Micsoda dühös volt! Csunya egy portéka, hogy a varangybéka egye meg.

— Hát az ki? — kérdezte Bokody.

— Kicsoda? Hát azt sem tudod! A Borkuthy Eveline. Az apja, az öreg sváb Weinkeller Szepi kutyatömő volt s a Bach-korszaknak volt egyik mindenre-kaphatója. Mézes, síma ember volt, a gróf urak szolgálatjukba vették. Nagyon sok méltóságos agarat és kanarit mentett meg az utókornak. Egyszer aztán az egyik Andrássy gróf beajánlotta Ferenc Józsefnek, akinek egy kedvenc vizsláját örökítette meg. Ezért királyi tanácsos és nemes Vadkerti Borkuthy József lett. A Háni lehetett akkor vagy huszonötéves s még csak titokban bűnözgetett irodalmat. De erre a Hániból Eveline lett. Kimutatta rokonságát Árpád apánk nagynénjével és kiadta elbeszéléseit. Szegény azért olyan részletesen és fáradhatatlanul előkelő és turáni, hogy eltakarja a boldogult sváb kutyatömőt. Az átöröklés egy sajátos faja érvényesült nála. Apja annyi főnemlő agár és előkelő cica arisztokráciáját nézte be a szeméibe, hogy ez üt most ki Eveline-Hániból. A forradalom bukása óta olyan iramban ősmagyarodik, hogy az Eveline név valószínűen csak muló állomás és egy szép reggel Emese lesz.

Bokody kómikus ijedtséggel kiáltott fel:

— De nehogy én rólam álmodjék valamit! Nem szeretnék vele kárhozni el.

Megint kacagtak. Lompos is belevihogott a jókedvükbe. Aztán ittak egy hosszú kortyot. Hallgattak. Az öreg Gergelyben kezdett szomorúsággá párázni az ital. Nagyot sóhajtott:

— Bálint úrfi, én már érzem, hogy sohasem kerülök vissza Sümegre.

Az öreg a Boór család vincellérje volt. Mikor az öreg Boór meghalt s az anyai házon kívül mindent el kellett adni, Bálint felhozta az öreg párt Budapestre. Az öregnek szolgai állást szerzett egyik minisztériumban, azonkívül beajánlotta a házhoz őket házmesternek. És mert az asszony mindent tűrő, csendes ingyen igavonó állatnak bizonyult, a háziúrék megtartották őket még akkor is, mikor már Bálintot szerették volna kitenni a lakásból. A művész különös szemmel nézett az öregre:

— Nem az a fontos ám most, öreg, hogy mi kerüljünk vissza a faluba, hanem hogy a falu jőjjön fel előnteni Budapestet. Aztán Bokody felé fordult. Gyújtott fáklyákkal mentek rohamra a szavai:

— Ma hiszek, Károly. Ma újból erős és fiatal vagyok. Az a sok kis drága, okos koponyájú parasztgyermek nem fog mindig a semmibe pusztulni. A földnél marad a földhöz való. A többi majd erős tavaszi áramban jön elárasztani a műhelyt, az iskolát. A here arisztokrácia, a beteg középosztály fölött kondítja már harangját a halál, jön az új élet elhívott királya: a magyar paraszt. Dús Vezűv lesz minden magyar falu. Termékeny lávája előnti a gyárat, a boltot, a hivatalt, a közéletet s kiégeti belőlük a beteg századokat. Mi va-

gyunk az erős ököl, a ravasz ész, a lebírhatatlan munka. Mi vagyunk a megtartó végtelen ölelés, szentséges termő ős pogányság vagyunk mi. Mi szarunk a kegyes frázisokra s a kergés középosztály becstelen gyilkos idealizmusára. Mi a föld, a kenyér, a hús, a pénz erős valóságaira építjük fel lelkünk csodáit. Meglátod, Károly, mi leszünk itt még a gondolat vitorlája, a gyár akarata, az üzlet győzelmese: mi, a magyar paraszt. Most még kilökött csillagok vagyunk. Magánosan dideregjük géniuszunk végzetét és átok számunkra minden kincsünk az idegen világban. De húst eszik már a magyar falu, de megmozdult a történelem. Az idő pitvarában már döngnek lépései a megváltó magyar parasztnak. Ebben az országban minden rög mélyén, minden kálász tövén, minden élet gyökerénél egy nagy szerzett tőke van eldugva. A paraszt munka, a paraszt vér, a paraszt szenvedés tőkéje. Oh, vissza fog ütni a magyar temető. Hogy le fog csapni a paraszt ököl a zsiványokra: hol a tőke és hol a kamat?!

Hirtelen megrázkodott. A négy karácsonyfát néző szem fényes káprázatában meglátta önmagát. Ajkai gúnyosan elszélesedtek, vonásai szétestek. Különös nevetéssel mondta:

— No, beugrottatok? Meg akartam mutatni, hogy jó képviselőjelölt tudnék lenni. Gergely bácsi, tudja, hogy kell feltámasztani egy döglött szamarat?

Az öreg szemei elárnyékosodtak. Nem felelt.

— Szentelt vizet kell tartani az orrához s tüzes tömjént a farka alá. Akkor azt hiszi, hogy sváb püspök a mennyországban. Felugrik és elkezdi ordítani: i-deál-izmus! i-deál-izmus!

Bokodyból kikanyargott a gyülő mámor:

Nagypénteken mossa holló a fiát,
Ez a világ kigyót-békát rám kiált.

Az öreg Gergelynek mind jobban felhőzött a lelke. Szemeiben már csüngött a sírás lába:
— Pedig biz-én szeretnék a sümegi temetőben nyugodni.

Bokody lenyelte a nóta másik felét. Rázsémbelt az öregre:

— Ne temetkezzék itt, öreg sírásó. Előbb még tapsolni fog a jutalomjátékomon. Kapjam meg egyszer a Tiborcz szerepét, az egész Budapestet a sarkam alá tiprom.

Nagyot sóhajtott. Ugy kiitta borát, hogy majd a pohár feneké is belé dült az itallal. Bálint kötekedve mondta:

— Szeretném már látni.

A színésznek minden csúfsága külön szomorodott el:

— Szeretnéd.... szeretnéd. Hát tehetek én róla, ha elmarnak minden szerepemtől. Oh, ha úgy halok meg, hogy nem játszom meg őket. Még a koporsómban sem lesz nyugtom.

Gyermekes síránkozással mondta a szavakat. Bálint apává melegedett szemeiben. Úgy nézte a művészt, mintha mögötte az egész végzetet látná:

— Jaj, fiam, ezzel nem mondasz nagyot. A magyar temető mind ilyen nyugtalan sírokkal van tele. Gergely bácsi, hozza elő azokat a pipákat. Hívös az éjszaka.

Az öreg előhozott három hosszuszáru pipát s egy nagy zacskó szűzdohányt. Megtöltötte őket. A három pipából nagy bolyhu felhőkben jött ki a jó füst. Meleg suhanása meg-simogatta a homlokukat, a lelküket. Aztán

szállt ki lassu lebegéssel az éjszakába. Ott terjedt, terjedt, parányokba foszlott. Azok el-
tévédtek egymástól a kietlen vakságba. És
már nem volt füst, már semmivé lett. A nagy-
város idegen és hűvös volt az éjszaka mélyén.
Lompos fejét visszacsavarta a farkához s úgy
aludt. Ők füstöltek és közben sűrűn ittak.
Néha-néha egy szó lepergett a lelkük lomb-
járól.

Egyszer csak az öreg Gergely kinyújtotta
a kezét, megtapogatta Bálint subáját:

— Kár ezért a bundáért.

— Miért, Gergely bácsi?

— Nem hordja már ezt el a Bálint úrfi. Az
ilyen eltart kétszáz esztendeig. Aztán idegené
lesz. Bálint úrfi az utolsó Boór. Ha meghal,
oda lesz a család, mint egy kiöntött pohár
víz. Pedig ilyen subája nincs a zalai főispán-
nak sem.

A Bálint alsó állkapcán néma zokogás vo-
naglott végig. Aztán a szemei végtelen szeli-
dek, végtelen jók lettek. Belenézett a borába:

— Ha csak egy kis fiacskám volna. Egy kis
kékszemű fényes fürtű fiacskám.

— Megkéstünk mi már a fajfentartástól,
Nagyúr, — szólta Bokody, aki magában Tibor-
czot játszott a Bálintot Bánknak nézte.

Bálint szemei sötét-kékké teltek. A füstön
át messze bámult:

— Oh, hogy szeretem a gyermek-kacagást.
Csodálatos fényes szigetek a gyermekkacagá-
sok. Néha, mikor az uccán gyermekeket lá-
tok, ha belém ugrándoznak mondataik vagy
rám száll nagy árnyéku szemük: jön, hogy
egy óriási öleléssel egyszerre mindeniket fel-
szorítsam magamhoz. Hogy érezzem, hogy

vagyok, hogy holnapom is van, hogy nem vagyok egyedül.

— Sümegen már harmadszor kapálják a kolompért, — mondta nagy gondolkozással az öreg.

Bokody már nem hallott semmit. Már rá-talált királyabbik magára a mámor szinpadán. Maga elé szavalta fojtott hangon:

A jó merániak legszebb lovon
 Ficánszólódnak, — tegnap egy kesej,
 Ma szürke, holnap egy fakó: — nekünk
 Feleség — s porontyainkat kell befogni,
 Ha veszni éhen nem kívánkozunk.
 Ők játszanak, zabálnak szüntelen,
 Úgy, mintha mindenik tagocska bennök
 Egy-egy gyomorral volna áldva: nekünk
 Kéményeinkről elpusztulnak a
 Gólyák, mivel magunk emésztjük el
 A hulladékot is. Szép földeinkből
 Vadászni berkeket csinálnak, a
 Hová nekünk belépni sem szabad;
 S ha egy beteg feleség, vagy egy szegény
 Himlős gyerek megkívánván, lesujtunk
 Egy rossz galambfiat, tüstént kikötnek:
 És aki száz meg százezert rabol,
 Bírája lészen annak, akit a
 Szükség garast rabolni kényszerített.

Gergely bá megint felsóhajtott:

— Kár volt nekünk ide tévedni, Bálint úrfi, e közé a sok nemjőféle ember közé. Szép, szép az a sok kőfaragás, de nem úrnak való mesterség. Ott kellett volna maradni a föld mellett, az illik Bálint úrfihoz. A föld hozott volna feleséget, gyermekeket. Nem volnánk most kódisok a más portáján, a rosseb egye meg.

Bokody tovább tántorgott a mámor kárpótlásában:

El kellene pirulniok,
 Midőn ezüst-arannyal varrt övek
 Verődnek a lábszáraikra; mert
 Véres verejtékünk gyümölcse az.
 Lelkemre mondom: egy halotti fátyolt
 Kötnének inkább a hasokra — leg-
 Alább csak úgy külsőkép is mutatnák
 A gyászt azon szegény nyomorultakért,
 Kiket kiálthatatlan sajtolásaiokkal
 A sírba döntenek.

Bálint hallgatagon nézett szembe az éjszakaiával. A gyertya körül nagy árnyék szemfedők lebegtek s betakarták a bezárt férfit. Arca sötét bronzzá merevedett, ahol mozdulatlanná örökülnek az emberi fájdalemak. Bokodyt mind jobban elöntötte a mámor. Szavallata végén kiürítette poharát. Tragikus dühvel kiáltott fel:

— Szerepet nekem! Szerepet nekem! Adjatok ide az én helyemet! Én vagyok a legnagyobb magyar színész!

Akkor leborult az ökleire, zokogni kezdett. Félénk, megvert kutyaszemmel könyörgött Bálint felé:

— Igazán én vagyok a legnagyobb magyar színész, Nagyúr. De eltakarnak, de félre tipornak.

Bálint nem mozdult. Gergely öreg kékes szemei szomorú messziséggel néztek. Kiitta borát, szép rendesen megtörölte száját. Mint ó házból a mállott kő, úgy dült belőle a sóhajlás:

— Istenem, istenem, ha én a sümegi temetőben nyugodhatnék.

Bálint már nem hallotta, nem látta őket.

Eltűntek a közeli formák, a terem falai beolvadtak az éjszaka vizébe: a világ az éjszaka egyetlen síksága volt. A gyertya is eltávolodott a messzi vakság ölébe. Onnan jött vissza, mint vert gyermek hívása, mint csendes női sírás. Talán már nem is fény volt: elkapott vitorlás fehér villanása, mélytitku erdőből felrezzent szárny. Mert már erdő volt az éjszaka, nehéz csendű végtelen erdő. Lombjai már felmozdultak. A fekete zúgásu erdőben jajgatott a magános lélek. Már fa volt ő is. Mély gyökereivel fájta a földet, a kenyért és a holtakat. Nehéz fekete levelek hulltak le róla:

— Sírsz, édes fiacskám, mert nem születhetél meg? Azt sírod, hogy egyedül vagyok.

Nem fakadhattál a napra élni. Megfojtott a fekete erdő, a magyar erdő. Tavaszi föld voltam és megölték a magvaimat.

A nap fiaitól elvették a színeket. A föld dajkáitól elvették a földet. A kenyér adóktól kicsikarták a kenyeret. Egvedül állok az éjszakában és számon kérem a holtakat. Azokat, akik hiában éltek és azokat, akik nem tudtak megszületni.

Én vagyok az utolsó magyar paraszt. Magammal viszem a magyar falut a föld alá. Alá viszem az elpihent szántóvetőkhöz, hogy együtt legyen minden szépség és minden fájdalom.

Én vagyok az utolsó arc és belehalványulok az elnyelő időbe. Én vagyok az utolsó zokogás és visszánémulok a rokon rögökbe.

Kihalsz, csodálatos fajtám, dús kalászu, ősi álmu magyar paraszt, a valóságos Európából. Gróf, sváb, tót, zsidó marják szét maguknak a földedet. És te a király, a zugó erők és halk szerelmek Toldija, eltűnsz mint földre öntött drága bor.

Kis pulya ló a történelem, csak törpéket bir el a hátán. Én óriás vagyok és egyedül vagyok, mert én vagyok a magyar paraszt. Oh, ha lett volna számomra elég szeretet, talán még minden jóvá lehetett volna...

Elcsuklott a hangja. Szemei az örület döbbenésével néztek. Megindult az éjszaka, fekete vize kavargott, visszahozta a terem elzáró falait. Forgott, forgott a terem, tragikus táncban kerengték körül a néma alakok és sírt a gyertya. Kétségbeesett könyörgéssel kiáltott fel:

— Gergely bácsi, Károly, ugye lesz még szőlő s lágy kenyér?

Azok nehéz mámorban aludtak az asztalra fektetett fejjel. Besúnyítva fejét mélyen aludt a kutya is. Senkisémm vigyázta az ő fájdalmát.

Nagy félelem fázott rá. Meglökte a horkoló színészt:

— Károly, Károly, ugye nincs vége mindennek, ugye, lehet remélni?

A színész megmozdult. Felemelte sötétvörös arcát tenyeréből, színtelenné szürkült szemeit kifordította. Püffedt ajkai közül nehéz lélegzéssel jött ki:

— Szerepet! Szerepet!

Az öreg Gergely álmát is meghorzsolta egy pillanatra ez a vonagló élet. Kinyult félig lecsúszott subája után. De vén keze visszacsuklott az álomba. Sóhajtása már az álmából jött:

— A sümegi temetőben akarok...

Elnémult. A nagy zuhanásu csendben a kis gyertya megíjedt. Összehúzódott, nyöszörgött és kialudt. A halál vak sátra volt a világ. A ravatalnál egyedül virrasztott a fájdalmas ember.

MÁSODIK KÖNYV:

SZENT GELLÉRT ÉJSZAKÁJA

1.

— Ezt megcsináltad. Te hüllő, te marha!

Felgyult arccal, kiszélesedő kék szemeivel ordítva dobta a szavakat társa fejéhez. Az édesen kacagott:

— Így, Mózeském, jól van, csak szavalj ki szépen minden dühöt és kakasgögöt magadból. Annál szelidebb leszel majd a szent férfiak előtt.

— De hogy juthatott valakinek ilyen örütség az eszébe? Hogy mertél az én nevemben tudtom nélkülilyent tenni? Mintha taknyos gyermek volnék, akivel úgy rendelkezhetsz, ahogy akarsz. Azértsem megyek el.

Dühösen lógatta le lábait a vetetlen ágyról, melynek szélén még öltözetlenül, nyitott hálóingben ült. És így a harag lobogása előtt olyan mamájával duzzogó nagy gyermeknek látszott. Konkoly szelid, meleg szavakkal csitította:

— Hogyan mertem? Mert szeretlek. Mertem, mert a jövőd, egy nagy tehetség jövője, nekem még fontosabb mint neked. És el fogsz menni, mert tehetségednek tartozol vele és mindazoknak, akiknek műveid türhetőbbé fogják tenni az életet. Hiszen nem a büszkeség tart vissza tégedet, hanem az átkozott magyar gyávaság. Mit változtat az rajtad, hogy végig türöd két olajban főtt szent János frazeológiá-

ját? Csak célt érj, csak megjelenjenek a verseid. Szegény édesanyádnak tartozol ezzel. Képzelheted, milyen öröme lesz neki.

— De egyszerre két ilyen Kálvária. Ha legalább az egyik elmaradhatna, — mondta szelídült duzzogással Baczó.

Konkoly mosolygott. Tudta, hogy ez az alkudozás már a betörés kezdete. Két napig volt erő-mámoros Baczó a Boór Bálint nagy lehelletétől. Ezen a két napon mintha okszigénnel telített bura alatt lett volna: viharos megsokszorozással akart és tett. Kiválasztotta életre ítélt verseit, szépen letisztázta, két kis kötetbe osztotta őket. Az eléje toppant élet ígérete ahoz is elég erős volt, hogy a félénk, imbolygó akaratu fiu két kiadóvállalathoz be is állítson verseivel. Az egyiknél kézbe sem vették kéziratát. Kijelentették, hogy a mai gazdasági viszonyok közt csak az örültek házán belül adhatja ki valaki egy ismeretlen író művét. A másik vállalatnál egy alacsony kis fürge emberke megnyálazott ujjaival belekúszált a kézirat lapjai közé. Szórakozott gyorsasággal futott át hol itt, hol ott egy pár sort. Közben egy üzleti levelet diktált a gépíró leánynak. Aztán különös mosolygással adta vissza:

— Miért nem ír inkább regényt, kérem. A misztikus vagy Wells-féle regényeknek van ma csak piaca. Több mázsa vers van a raktárunkon, a kutyának sem kell. Vagy talán a filmdrámát próbálja meg. Ezt fizetik még a legjobban.

Szegény Baczó Mózes aznap olyan orrvérzően, olyan néma zokogással ment haza, hogy szobatársa komolyan megijedett. Pedig hozzá volt szokva e vulkánikus lélek nagy lecsüggedéseire. A verseit odavágta egy sarokba s

visszaharapott könnyekkel lihegte oda Konkolynak:

— Ha mégegyszer azt látod, hogy verset írok, üss pofon. Tudnék csak tizedannyit zongorázni mint te, kitolatnám a szemeimet és beállanék vak zongorásnak egy bordélyházba.

Az összehullott szárnyak mélyen megindították Konkolyt. Különben is: ennek a meleg és gazdag életnek kellett valaki, akit dédelgeszen, féltsen, akinek apja-féléje legyen. Két éve laktak együtt. Nagyon sokat veszekedtek és nagyon szerették egymást. A szócsatákban mindig Baczó volt a hangosabb, a diadalmaszkodó. Konkoly szelid türelemmel hagyta győzedelmeskedni ezt a ki-kizúduló forró lírát. De az akaratban, a tettben mindig Konkoly irányított. De olyan ügyesen, hogy a nagy gyermek mindig azt hitte, hogy a saját akaratát akarja.

Konkoly másnap titokban előszedte a Baczó vers füzeteit. Nagyon ravasz tervet főzött ki, hogy barátja verseit a nyilvánosság elé juttassa. Az utolsó években két vállalat kakasviadalozott egymással, hogy magának kaparintsa a közönség lelkét és zsebét. Mindakét vállalat lobogó keresztény és magyar jelszókat csóvált. És mindakettő szívesen társult volna egy alkalmi tatárjárással, hogy a másikat tönkretégye. Az egyik a *Sursum Corda* volt, melyet a kommün bukása után hatalmas katolikus tőke hívott életre. Alig volt meg a vállalat, alig tették fel a cégtáblát a roppant palota kapuja fölé: a kálvinista szentek nagy meghökkenési gyűlésbe futottak össze. A gyűlésen olyan hévvel szónokoltak a középkori máglyákról, hogy a zsúfolt teremben érzett a perkelt hús szaga. E kellemetlen szag hatása

alatt egyhangulag elhatározták, hogy ellenvállalatot alapítanak *Christus et Libertas* néven. Bajok csak a tőke összehozásánál ágaskodtak. Mert a zsebek még a középkori lángokra sem akartak megnyilni. Végre, különösen a hollandiai és angolországi kéregetések eredményével, nyélbe lehetett ütni egy legalább annyira erős vállalatot, hogy a másiknak kellemetlen lehessen. És alig hozták ki a könyvkötőtől a *Sursum Corda* első könyvét: Szent Bazil életét, a *Christus et Libertas* nyomába villámlott egy díszes kiadású értekezéssel, melyben a híres Zalutnay Jenő mély elmével boncolgatta a kor izgató problémáját: Az Atyától származik-e a Szentlélek, vagy a Fiutól, vagy mindkettőtől, vagy egyiktől sem. Konkoly e két vállalat versengését akarta kihasználni barátja javára.

Két levelet írt barátja nevében és az ő nevét hamisítva alá. Az egyik levelet Habina püspöknek írta, a híres katolikus szónoknak, aki a *Sursum Corda* igazgató tanácsának elnöke volt. Sorokat idézve a Baczó verseiből és vitáikban eldobált szavaiból, egy még nyugtalan, kereső fiatal lelket mutatott be, azzal a sejtetéssel, hogy szerető felkarolás meg tudná nyerni a katolikus törekvések számára. Kiemelte, mint megihlető benyomásokat, a püspök bőven ömlő könyveit, melyekben a modern tudományok népszerű jelszavai s a dekadensnek szidott új magyar próza stiláris fogásai összebékekonferenciáztak Krisztussal és a szentekkel. A másik levelet Nyerges Sámuelnek, a református teológia tanárának készítette, aki a *Christus et Libertas* mindenhatója s a magyar kálvinizmus dédelgetett ellen-Habinája volt. Ennek felemlégette a Mózes kálvinista apáit, papi őseit és úgy tün-

tette fel a dolgot, mintha egy kisértések közt tántorgó lélek nyujtaná kezeit segítségért, nehogy elrántásák a Kálvin jászlától. Sűnyi szavakba azt a sejtetést dugta, mintha Baczó már ajánlatot kapott volna a Sursum Cordától versei kiadására. A levelekhez hozzácsatolta Baczó egy-egy verskötetét s boldog Macchiavelli arccal tette őket póstára.

Pár nap mulva mindkét helyről megjött a válasz. Mindkét lelki hatalmasság saját kezével válaszolt. Mindakettő felhívta Baczót, hogy személyesen jelentkezzék.

A dolog nehezebbje most következett: odatorni ezt a félénk és büszke szűzi lelket, hogy kihasználja az előidézett helyzetet. Egy este, hogy eljátszotta neki pianínóján kedvenc dalt, Konkoly nagy lekönyörgő félénkséggel mondta:

— Mózeském, te most meg fogsz pofozni engem.

Aztán megvallott mindent. A levelek ravasz tartalmát, a szavak dugott értelemait és diadalmasan mutatta elő a két választ.

Baczó Mózes percekre teljesen megnémult. Akkor beteg zivatar csapott át rajta. Ráviharzott barátjára minden rossz szót, mely mar vagy piszkol. És amikor látta, hogy barátja milyen szelid derűltséggel áll a csatorna alatt, csúf gyermekdühében szétmatatott valami olyan után, ami mégis megsebezze ezt a nyugodt jóságot. Felgyult arccal köpte szemébe:

— Ilyent csak egy tehetségtelen fráter lehet. Mert tudd meg, hogy a zenében sincs semmi tehetséged. Árva flótás vagy, tehetségtelen, soha sem lesz semmi belőled.

Konkoly Zoltánnak a zene volt egvetlen élete. Az ősz elhivatásu tehetségnek a világ

minden mély izenete hangban lett életévé. Egy évvel idősebb volt Baczónál, már negyedéves s az Egyetemen a magyar-német szakot robotolta. De minden idejét a zenének adta. Napot-éjszakát kottákat másolt, tanult, komponált, játszott egyetlen kincsén, a pianínóján. A primitiv szentek rajongása volt neki a zene: nem csak művészet: hanem hit, az élet magához-ölelése, az életakarát egyetlen formája. A rádobott csúf szavak közül nagy szánalommal nézett barátjára:

— Szegény Mózeském, hogy sajnállak: mennyire fogod szégyenleni ezeket a szavakat. Az olyan tiszta életnek mint te, nem szabad rossznak lenni: csak magadnak okozol fájdalmat vele.

Baczó másnap egész nap egy szót sem szólt barátjához. Sőt: olyanforma készüléteket is tett, mintha el akarna költözni. A könyveit összekötötte egy régi nadrágszíjjal, gallérjait, fehérneműjét csomóba rakta. Konkoly ismerte már e nagy gyermek minden hullámzását, ki sem kukkant a kottái közül. Ma reggel aztán Mózes már a paplan alul kifélszemezett barátja felé, ki hajnaltól fogva a kottái előtt ült. Végre nagyon komoly, nagyon férfias és sötét szemrehányással kérdezte:

— Mondd csak, Zoltán, hogy tehetnél ilyent a megkérdezésem nélkül?

Konkoly tudta már, hogy a vendég-lélek visszament odujába s visszatért helyébe a gyermekszemű jó fiu. És most, hogy egy órai vita után befogta az akaratát, szeliden kérlelte:

— Annak igazán semmi értelme nem volna. Vagy elmész mindkettőhöz, vagy egyikhez sem. Hiszen nem bizonyos, hogy mindkettő-

nél sikerül a dolog. Hátha éppen azt mulasztanád el, aki a jó választ tartogatja számodra. És így könnyebb is: egy elszánással egy délélőtt átesel mindakettőn. És nem maradsz adós szemrehányásokkal magadnak.

Baczó felugrott az ágyból. Úgy ingben nagy lépésekkel méregette a szobát. Arca nagyon komoly volt, száját összecücsörítette, homlokán nehéz árnyékok mentek át. Egyszer csak hirtelen megállott, fejét kissé féloldalra felfelé tartotta. Nagyon jó fény világolt ki arcára, még fürtei is felvilágosodtak. Az elkényeztetett gyermek királyságával mondta:

— Nem bánom. Érted megteszem. De csak egy feltétel alatt.

— Mi az? — kérdezte kikövérédő meglepéssel Konkoly.

— Ha eljátszod háromszor egymásután a zsoltárodát.

Konkolyból boldog kacagásban nyújtózkodott ki a megcirógatott lélek. Tettetett csodálkozással mondta:

— Eljátsszam a zsoltáromat! Én a senki, a tehetségtelen, a szegény flótás játsszam a te méltóságos tehetséges füleidnek.

Mózes füléig pirult. Kacagott és nagy szeretet volt a hangjában:

— Marha!

Aztán elkezdett táncolni a szobában. Belecsettintett ujjaival a levegőbe:

— Te, Zoltán, ha valamelyik szent Kajafás előleget talál adni, délután kimegyünk a János-hegyre és olyant mulatunk mint a pinty. Te, ha akarod, kölcsön adok arra a Bachkottára is, hogy ne kelljen elsejére várnod.

Konkoly ijedten ugrott a pianino elé:

— Inkább eljátszom gyorsan a zsoltáro-

mat, mert még a lakodalmi frakkom is kiszabadod abból a bankóból, melyet még a Habina püspök zsebéből kell kikereszténkedned.

Elkezdett játszani. Baczó visszaült az ágyra. Egyik lábát a másikra fektette, kezeit térdén összekulcsolta. Előrehajolva félig nyitott szájjal hallgatott. A szoba az udvar mélyén volt. Egyetlen rácsozott ablakkal a szürke udvarra, melynek dohos kövein mint elfalazott mostoha lány, ült a szomorúság. Keskeny, hosszúkás szoba, éppen csak hogy elég arra, hogy két nyomoruság elférjen benne. Az egyik fal mellett egymás végibe a két ágy volt, még vetetlen mindakettő. A szoba mélyén az egyik szögletben a Konkoly pianinója volt, elömlöve kották és könyvek tömegétől. A másik szögletben egy ó írósztal csügged, félig levetkezett tintafoltos zöld vászonnal, teleszórva a Baczó lírájával. A szoba közepén egy nagyocska asztal van, rajta himlőhelyes pléhtálca egy üvegkanna vízzel és két pohárral. Az öreg kannának kitünő kémiai emlékezete van: oldalain emlékez minden salakot, mely vízeiben valaha volt. A Mózes ágya mellett egy töredelmes öreg szekrény van, melyen időnként nagy keresztyéni rohamok mennek át s ölelésre tárja két ajtószárnyait. Ilyenkor a tág kulcslyukból a földre esik a lógó kulcs. Ez a zár és ez a kulcs már harminc év óta nem zárnak s csupán pszihikai megnyugtatói a magánvagyonnak. A szekrény mindkettőjük ruhatára. De azért még szellős térségek vannak benne kihasználatlanul. A Konkoly ágya mellett a közös mosdó van, a szoba külön kis Vezuvja, ahonnan a két Hefasztosz szappan

lávát szikráz szét a kis világ minden valóságára. Még a Baczó lírája s Beethoven kottái is kapnak pöttyenéseket. A mosdó fölött egy hajdani tükör, melynek farámájából még mindig visszasejtődik valami az emberarcból. Az ablak mellett egy hátnélküli diván, mely folytonos pelikáni nagylelkűséggel osztogatja beleit a szoba lakóinak. A földön az egyik szögletben egy csomó üres literes, félliteres, háromdecis üveg, parafadugók s egy pár fájdalmas ócska cipő. Az alacsony hengeralaku vaskályha tetején, mely télen is meg tudja őrizni hidegvérét, egy vén ébresztő óra kotkodácsol. Egyik lába papírral körülfáslizott gyufaszál. Hátáról hiányoznak a felhuzó csavarok, hangja is kehes már. De azért a vén közalkalmazott olyan igyekezettel méri az időt, mintha a végső összeroggyanás előtt még egy felsőbb fizetési osztályba akarna jutni.

Egy nem rég felfedezett tizenhatodikszázadi istenes versre írt zsoltárt Konkoly és most ezt játszotta. Fejét egészen odahajtotta a felszálló hangoknak. Különös ijesztő-vonzó fej volt ez. Majdnem vörösen rótbarna haj, rótbarna bajusz és szakál buja gazdagságban. Az arc is vöröses volt s ezen a rezes vörösségen kiáltott a két nagy dühös kék szem. Első látásra barbár és ijesztő volt ez a fej, a düledt kék szemek folytonos dühével, a vörös szakál démoni tüzével s az arc örökölt szomorúságával. Ebben a szőr-rengetegben nyolc-tíz évvel idősebbnek látszott, egy fáradt Kékszakálnak, ki már minden feleségét felakasztotta a titkos szobában és aki már tudja, hogy nem érdemes újból próbálkozni. De a húsos vörös száj mindig derült

volt, a gazdag vérű kacagás örök fakadásával. De a szemek dühös látszata mögött néha nagy jószágok szánakoztak kifelé.

Ez a zsoltár volt eddig a fiatal szerző legnagyobb alkotása. Nem keresztyén sírás volt, nem Krisztus juhainak bégetése. Az Európába tévedt magyar lélek ős pogány visszaemlékezése volt. Visszatalált beszélgetés a nappal, a földdel, a jóttevő dolgok erős isteneivel. Százados sírása volt annak a léleknek, mely Kálvin cégérét is csak azért vette föl, hogy elszabadulhasson az idegen megváltó jászlaitól.

Mikor az utolsó hangok is tovább rezdültek, Konkoly megrázta bozontos fejét és fújt egy nagyot, mintha fürdőből merülne fel. Ránézett barátjára. Az még mindig úgy ült, térdeit átkarolva, előre görnyedve, mint egy mesét ívó gyermek. És nagyon gyermek volt az arca is: ajkának sírásba vonagló görbülésével, nagy kék szemeinek hólyagos könnyeivel. Csendesesen mondta maga elé: — Szegény édesanyám.

Mert erre a dallamra az élet minden íze összefutott a távoli gyermek szájában és anyja jött a lelkébe. Konkoly nagy dühös szemeivel lelkendezve kiáltotta:

— Te, ennél nagyobb dicséretet sohasem fogok kapni!

Már harmadszor sétált el a nagy szürke épület előtt. — Az ötödik visszatéréskor okvetlenül be fogok menni, — mondta erős hangon magában. Egyszerre képek mentek át rajta, melyek között nem volt semmi összefüggés. Láta egykori görög tanárát, az öreg Geréb Mártont, akit ezer huncutsággal tudott bosszantani. Hallotta, amint az öreg úr kövérkés selypítő hangja mondja: — Na, Baczó Mózesz, bizonyiszen szohaszem lesz beczületes ember belőled. — Láta anyját, amint az udvar mély kútjából felhúzza a vedret. Szép halvány arcán ott van a sóhajtás: milyen nehéz, milyen nehéz. — Aztán a Konkoly vörhenyes bajuszát látta, alatta széles vörös kacagásával. De közben azért gépiesen számolta visszatéréseit és már a nyolcadiknál tartott. — A tizenkettediknél fogok bemenni, — szolt újból és úgy markolta az akarátát, mint egy vasbotot. — Hátha nincs is otthon Nyerges? — szolt benne egy reménykedő hang a tizenegyedik elsétálásnál. De azért a tizenkettedik fordulónál nagy elhatározó lépéssel belépett. Háromszor kellett nyálát lenyelnie, amig oda tudta nyögni a kapusnak: — Itthon van a nagytiszteletű úr?

A kapus, az öreg Tóthfalussy bácsi, a kálvinizmusnak valóságos sündisznója volt.

Mert két vad-hegyes bajusza, hegyes vonásai, döfő szemei, szűrő hajszájai és egyéb zordságai mint kis protestáns dárdák szúrtak a bálványimádó világba. Felmorconult a reggeli újságjából:

— Hát hol a fészkes fenébe lenne máshol!

— Én Istenem, segíts! Istenem, csak most segíts! — rimánkodott az élet Baczó Mózesben minden lépcsőfoknál. A legfelsőnél ezt is hozzátette: — Édesanyám, imádkozzál értem.

Az iroda az első emeleten volt. A folyosó olyan ellenséges és szegény volt, az ajtók fakó barnasága olyan visszataszítóan rideg. Nem volt feléje hajló lelke a dolgoknak. Majdnem elfutott, mikor észrevette, hogy már kopogtatott.

Belépett. A tágas előszobában egy asztalnál egy simára fésült halványszőke fiatalember írt, aki kérdő arccal nézett feléje. Az előszobában még egy köpcös, magas, már őszbe csavarodó úr volt. Ez kemény nagy léptekkel járt le és fel. Bronz színű arcán, ahol sok jó lakoma emléke rózsállott, most nehéz felhők lógtak. Összeszorított ajkain felgyült néma káromkodás. A halvány-szőke fiatalember mézes udvariassággal kérdezte:

— A nagytiszteletű urat méltóztatik keresni?

— Igen, — nyögte Mózes.

— Milyen ügyben?

A fiatalember arca lángba borult. Jaj, vajjon ki fog férni száján a nagy dolog. Suttogásba fult hangon lehelte:

— Egy verskötetem kiadásáról van szó.

A sétáló úr megállt, mintha orron ütötték volna. Lábaik szétyetette, hogy erősebb alapon álljon, kezeit bezárt marokkal mélyesz-

tette zsebeibe, hasát kilökte és úgy nézegette a költőt. A szőke fiatalember szemei rosszak lettek. Egyszerre hideg és kimért lett:

— Kiadási ügyekben itt nem fogad a nagytiszteletű úr. Tessék a Múzeum-körutra menni, ott van a kiadóhivatal. Még nekem is oda kell mennem, ha valamelyik könyvem kiadásáról van szó.

Az utolsó mondatban a konc tövén féltékenykedő kutya harapott. Baczó halkán mentegette magát:

— A nagytiszteletű úr hívatott.

— Úgy? — szólt elnyujtott hangon a titkár. És belemélyedt az írásába.

— Öcsém verseket ír? — kérdezte nyersen a bámuló férfi.

— Igen.

A zord úr körüljárta Mózeset, úgy nézegette:

— Hm, hm, verseket ír, verseket, — morgogta. Aztán felkapta fejét s odaszegző szemmel nézett Mózesre:

— Olyanokat, melyekben rímek is vannak és a sorok nagybetűkkel kezdődnek?

— Olyanokat, — hagyta rá Baczó határozatlanul.

— Az már más. Mert én a kisvári kálvinista pap vagyok. Megesküdtem, hogyha egyszer találok egy olyan bolondot, aki rím nélkül ír verseket és kis betűvel kezdi a sorokat, hát felpofozom. A múlt karácsonykor láttam ilyen verset egy aféle modern lapban a somogyvári doktor feleségénél, mert annak is félreáll a küllője. Majd hogy a gutta meg nem ütött. Különben azért ne búsuljon, öcsém, én is írtam verset, mikor elsőéves teológus koromban legátus voltam. Azért mégis kisvári

kálvinista pap lettem. Átestek már az efélén különb emberek is.

Fojtó, sűrű szomoruság szállt fel Baczó Mózesben és megtöltötte minden zege-zugát. A szőke fiatalember rosszakarata mint egy rideg nyálkás kéz fogta meg. Ennek a szavai pedig vaskos csizmákkal tapostak be lelkébe. Különb is: az anyamellre született gyermekembernek elég volt egy arcvonás megrándulása, egy átvillanás valaki szemén, hogy vitorláji összerogyjanak s a mart sebekből felszálljon az élet láza. Ha nem szégyenli, veszi kalapját és fut, fut, amíg emberek, házak elmaradnak és elhagyott mezők hűvösülnek rá. A falom egy csoportkép volt: egy valamikor végzett teológus nemzedék arcai. Odaállt, nézte őket. Szájak, szemek, arcok mentek be szemibe. De mindenik olyan szomorú volt, de mindenik mögött az ő szorongása reszketett.

A belső szentély ajtaja kinyílt. Vállnélküli, mellnélküli, csipőnélküli, formanélküli sápadt nő jött ki rajta. Huszonöt és ötven év közt lehetett, közelebbi meghatározás nehéz munkát adott volna, mert az egy dimenzióvá soványodott nőn az idő nem talált helyet pontosabb feljegyzésekre. Hóna alatt hatalmas kézirat volt. A kisvári tiszteletes földöntő léptekkel döngött be a helyébe. Baczó ijedten hajtotta meg magát a csúcsíves hölgy előtt és elpirult. Maga sem tudta, miért szégyenli, hogy itt látják.

Fehérvári Horváth Julia a kilenc Múza legnehezebb lidércnyomása volt. Mert nem volt műfaj, mellyel össze nem akasztotta volna a tengelyét és mindig a műfaj húzta a rövidebbet. Baczó egy irodalmi összejövetelről ismerte. A kommün alatt a bűnét soha meg nem

bánó Magdolna kitárta keblét az emberiségnek. Futurista, aktivista s más ista-versekben terhelte a forradalom számláját. A kommün bukása után, nehogy elveszítse tanítónői állását a fővárosnál, fejest ugrott a keresztyén világnézet közepébe. Marxhoz, Leninhez, Kún Bélához döfött ódáit átírta az új napok hatalmasaihoz. Lángoló szavakkal dedikált műveivel ott volt minden nevezetesség előszobájában. Verseit meg is zenésítette, némelyikre táncot is komponált és saját tervezésű kosztümben szavalta, énekelte és táncolta el őket. Nem volt olyan érzékszerv, amelyiknek a Julia zsenije nem tudott kellemetlenséget szerezni. Az öreg szűz kegyesen bökte oda Mózesnek:

— Mit keres itt?

— A verskötetem miatt hivatott magához a nagytiszteletű úr, — sugta Baczó.

— Akkor tovább is mehet. A kálvinizmusnak nincs érzéke a művészethez. Csak a katolicizmusban van jövő. Különben is, Nyerges annyit ért a vershez, mint a harangöntéshez. Mit akar maga, ha az én kötetem sem fogadták el.

Kilebbent, anélkül, hogy köszönt volna valakinek. Két perc múlva már a kálvinista tisztetes is künn volt. Valami nagy jót kaphatott, mert arcáról vörösen duzzadt szét az öröm. Odareoegte Baczónak:

— Na, öcsém, aztán csak írja azokat a verseket, amig be nem nő a feje lágya. De nagy betűvel kezdődjenek ám a sorok. Különben ne jöjjön Kisvár felé.

Mózes belépett a nagytiszteletű úr szobájába. A küszöbön, az ajtó megnyitásakor örvénylő nagyot lélegzett. Benne volt ebben a lélegzetben a szíve, az anyja arca, gyermek-

kori jóságai és minden imádkozhatósága. — Csak most, csak most segíts, édes istenem, — sírta a gyermekkori lelke.

A meglehetősen nagy szobában csak egy-néhány kálvinistásan rideg és sötét butor volt. A falak is kálvinistásan csupaszok. Csak az íróasztal fölött függött Kálvin életnagyságu képe, éles, ravasz-kalmár profiljával. Nyerges Sámuel nagytiszteletű úr az íróasztalnál ült. Fejét oldalra hajtva baltenyerébe fektette. Bal könyöke könnyedén érintette az asztalt. Jobb keze a tollat fogta. Mintha ez a toll a folyton előre áramló gondolatok villám-vezetője volna. Valami írás volt előtte és abba mélyedt. Ez a mélyedés olyan szemmelátható volt, mint szórakozott fürdőő a parti iszapba. Tágas s kopaszodó koponyájára és homlokára is átfolytatódott az elmerülés ünnepélyessége. Nagy kerek szemeit nagyobbakká és rejtelmessékké tette a még nagyobb és kerekébb ablaku szemüveg. Ezek a szemek még így: az olvasás felé hajolva is valami kéjes önmagára nézést, saját egyéniségének édes kóstolását mutatják. Az orr kissé sasos. Ez az orr s a barna ravaszul praktikus szemek halvány zsidóságot jellegeznek az arcra. Az arc borotvált, a száj széles. Ezen a széles szájon és az orr tövétől a száj széléig futó vonalakon a rétor örök ünnepélyessége, a szép metaforák és hasonlatok beágyazott édessége sejtődnek. A test középtermetű, sovánkás. A fej azzal az igyekezettel ül ezen a testen, hogy lehetőleg azt a hatást keltse: a gondolat, a lélek agyonnyomja, megemésztí a földi hüvelyt. Úgy ült az asztalnál, mintha valamelyik heti képeslap címlapja volna: „a gondolkodó főpap“ aláírással.

Ott állt Baczó Mózes a nagytiszteletű úr

előtt. Szive átnagyobbodott a debreceni templom nagyharangjává és tűzvészre harangozott. A nagytiszteletű úr nem hallotta ezt a harangszót. Arcán sima jólesés volt, mely ezt mondta: — Milyen szép, milyen mélyen gondolkodó nagy egyházi férfi lehetek én most ennek a fiatalembernek a szemében.

Végre a nagytiszteletű úr kinézett elrélvüléséből. A fiatalember összerezett és belesápadt. Mosolygás folyt a főpap széles szájára. A sápadt embertükörben a saját nagyságát látta. De szemei a szemüveg mögött rosszak és kutatók voltak.

— Ön Baczó Mózes, nemde? Foglaljon helyet.

— Baczó Mózes vagyok, — nyeldeste a költő és besorvadt egy bőrkarosszék sötétségébe.

— A Mózes nomen jó omen, csak találjon rá ön is a maga csipkebokrára. Erdélyben, Kalotaszegen sok Baczó nevű kálvinista pap volt.

— A mi családkból való volt mind. Huszonkét Baczó volt kálvinista pap.

— Olvasta az Erdélyi kálvinizmus élete című munkámat? Azt hiszem, sikerült képét adtam benne az erdélyi kálvinista parókiának. Itt én is megemlítek egy Baczót. Ebben a munkámban mondtam azt, hogy az erdélyi kálvinista egyház Krisztus élő teste volt a századok keresztjén.

— Olvastam, — lehelte Mózes. De már bibor volt és szerette volna leköpni önmagát. Soha még hírét sem hallotta a könyvnek.

A nagytiszteletű úr szemei melegebbek lettek. Alig rejtett mohósággal kérdezte:

— Emlékszik arra a részre, ahol a Detoná-

tát Erdély megfagyott zengő szivének nevezem?

Mózesnek a nyelve alá dagadt a szive. — Igen, nagyon szép, — dadogta.

A főpap jóakaró hangon mondta: — Verskötetét olvastam. Szereti Petőfi Sándort?

— Gyermekkoromban tudtam minden versét könyv nélkül. Szegény édesanyám egy nagy képes Petőfiben tanított olvasni.

Az utolsó szavak akaratlanul meleg bugyogással jöttek. Mintha édesanyja jó íze csordulna lelkéből az ajakára. A nagytiszteletű úr kegyesen bólintott:

— Olvassa, fiam, olvassa nagyon sokat Petőfit. Ő az igazi költő, ő az ideál. Ő megvéd a mostani beteg irányzatoktól. Benne az élő Krisztus beszél. Ismeri azt a beszédem, melyet a Kisfaludy-társaságban róla tartottam.

— Még nem tudtam hozzájutni, — könyörgött a fiatalember.

A főpap hamloka elborult. Szemei sajátságosan: száj-szerűen nyeltek egyet és elsötétedtek. Szája ridegen visszautasító volt:

— Elég kár, elég kár. A mai ifjuság azt hiszi, hogy elég önmagából felépítenie életét. Nem igyekszik gyökereket bocsátani a lélek tápláló forrásaiba. Nem kellene neki sem Krisztus, sem a próféták. Pedig ebben a beszédben, gondolom, elég találóan mutattam meg, hogy Petőfi múzsája egyszerű és természetes és hogy mindig azt írta, amit gondolt és érzett. Az a megállapításom, hogy Petőfi az Alföld lelke, valószínűleg meg fog maradni.

Szemei meghólyagosodtak és visszánéztek önmagára. Súnyn mosolygott:

— En nem tudom, de sokan mondják, hogy a Habina püspök beszéde Petőfiről csak

gyenge visszhangja volt az enyimnek. Hiában: mi eretnekek is tudunk valamit. Bennünk is az élő Krisztus lakik.

Baczó Mózesre hirtelen nagy álmoság jött. Kétségbeesve kapaszkodott elhomályosuló tudatába. Össze kellett harapnia ajkait, hogy a feltoluló ásításokat visszaszorítsa. Már nem félt, nem aggódott. Nem bánta, történiék akármi, csak mehessen innen. Csak elszabadulhasson valahová, ahol egy nagyot ordíthat, vagy lefekhetik és alhatik mindent elborító vastag álommal. Ez az álmoság elmosta minden lehető szavát. Némán, elhomályosult szemekkel tátogott a főpapra.

A nagytiszteletű úr türelmetlenné lett. Kikereste az írások özül Mózes verseit, átnyujtotta neki:

— Itt vannak a versei, barátom, visszaadom őket. Ezek bizony még egy fiatalembernek dekadens tévedései. A Petőfi-Arany hagyományokon kívül nincs magyar költészet.

Baczó átvette a verseket. Alvajáró mozdulatokkal ment az ajtó felé. A főpap, aki népszerűségét a legapróbb részletekig féltette, mégis hozzátette:

— Természetes, nem mondom, hogy nincs tehetsége. Ha visszatér a nagyok nyomdokaihoz, még egy Pósa Lajos is lehet.

Az ajtótól aztán megint visszahívta a fiatalembert:

— Nézze, csak most látom, hogy véletlenül van még egy példányom a Petőfiről tartott beszédemből. Ez az utolsó példány és én magának adom. Olvassa és olvastassa fiatal bárátaival. Járjanak el a Kisfaludy- és Petőfi-társaság üléseire. Keresni kell az igazságot, az utat, az életet. Krisztus tartsa meg.

Amint az ucca élete s a külső levegő rádörzsölődtek, olyan nagy súlyosság zuhant le a fiatalemberről, hogy álmosága egyszerre elmult. Sajátos visszahatással valami konok-erős elszántságot érzett. Most már azértis végigjárja az utolsó lépésig a nehéz utat, kicsikarja a végzettől a döntő elhatározást. A Sursum Corda palotája, ahová a püspök megidézte, a Markó-uccában volt és ő ezt a nagy távolságot egy negyed óra alatt rohanta meg. A Markó-ucca elején, közel a palotához, éles hang szúrt belé:

— Térjen vissza! Az istenért, térjen vissza!

Horváth Julia sajgott vele szemben, fehér izzásban a dühtől:

— Tudom, hogy itt akar próbálkozni, — visította. — Akkor akár főbe is lőheti magát. Ezeknek középkor, ezeknek hunyorgató szentek kellenek. Csak a zsidóknak van érzékük a művészethez, csak ők jelentenek kulturát Magyarországon. Megyek a Világhoz, ott tárt karokkal fognak fogadni. Aztán beszéljen még nekem valaki kereszténységről, mert szembeköpöm. Bizonyisten szembeköpöm.

Ezzel az igérettel aztán belefúrta magát a tulsó kiterjedésbe. Mózes látta szemeiben a nagy zsidó lap szerkesztőségét, amint tárt karokkal fogadják Juliát. Diákos, huncut kacagás buggyant ki belőle. A járókelők különös szemmel bámultak rá. — Ni, ez él és örvend! — volt egy sápadt csodálkozás a szemekben.

A kacagás felhozta az élet ízét a nagy gyermek szájába és tövén ez a mondat fakadt:

— Hogy fog szegény édesanyám örvendeni, ha megjelennek a verseim.

Mert a megkinzott gyermek most mégis egy nagy bizonyosságot termelt ki magából. Szinte örvendett az előbbi vereségének, mert az anyatérden rácirógatott morál ezt érdemül sugta neki a most rászakadó boldogságra. Amikor befordult a palota kapujába, egy cseléd futott vele szembe és neki ütődött. A cseléd fiatal volt: nagyot kacagott, tovább illant. A fiatalember úgy érezte, mintha friss lombbal érintették volna az arcát. Lelke egyik távolabbi kanyarodójánál egy régi ismert ének szállt fel, de a szavait nem tudta volna hozzámondani. Sajátságosan: a kolozsvári kolégyom nagyudvarát látta s érezte a fű nappörkölt szagát. — Olyan jó leszek, hogy megérdemeljem az élet jóságát, — szolt benne egy régi gyermek.

A Keresztény Ujság szerkesztőségének nagy társalkodójában, mert ez volt egyszersmind az igazgatóság előszobája is, már sokan voltak. Amint Mózes belépett, rögtön az a sajátságos vakérzése volt, hogy valakit megbántott. Mintha valami fájós lábra lépett volna, És már látta az arcot is. A terem tulsó felében egy diványról egy halvány, erősen hátrafésült haju szőke fiatalember szökött fel. Szemei gyűlöletre ijedtek, szája a harapás védelmére nyílt. De már minden vissza-simult s a szláv cseléd édeskés mosolygásával ment Baczó elé:

— Alászolgája, kolléga úr. Micsoda csoda hozza hozzánk?

A hozzánk szót erősen, gúnyosan megnyomta. Egy hang felelt Baczó Mózesből:

— Nem tudom, a püspök úr hivatott.

Ő maga is idegennek hallotta ezt a hangot és csodálkozott, hogy a saját száján jött ki. Miért mondta ezt, miért hazudott? — nem tudta. A Roznyák arca majdnem csikorgott a felvonagló beteg dűhtől. Hát ezt hívja a püspök! Ezt, aki eretnek, aki magyar, aki senki kutyája. És neki, a szláv testvérnek, a katolikus költőnek, aki naponta három istenes verset ír, a Krisztushoz és Máriához címzettet nem számítva, neki egy hétig kellett kérnie a fogadtatást. Hegyes, sűnyi bicskát szúrt ki a lelke zsebéből:

— Nincs valami belső baja a kedves koléga úrnak? Olyan különösen halvány az arca.

Mózesnek fájt ez a csúf mondat, fájt ez a harapósra rángó arc, mert az ember rosszaságát karmolta ölelni született életére. Feleletet keresett, mellyel elhárítsa magától ezt a hideg nyálkásságot. Valaki a vállára tette kezét:

— Szervusz, székely testvérem, jó napot, Roznyák úr! Olvasták a tegnapi beszédemet? Jól alányaltam a miniszterelnöknek.

A szemüveg két nagy kerek táblája mögül két apró barna szem hízelgett a két fiatalember felé. Mert ez a két szem ős szoktatással mindenkinek ezt mondta: — Jaj, de kiváló, jaj de tehetséges Ön, csókolom a kezét-lábát, olyan rajongó híve vagyok. Ugye, nem haragszik rám, ugye, pártfogolni fog? — A jóétvágyas piros arc, a fekete bajusszal és elégedett mosolygással prémezett száj pedig így ajánlkoztak: — Lássá, nagyságos, méltóságos, kegyelmes úr, azért én sem vagyok kutya. De tőlem nem kell félni, én mindenre kapható vagyok, csak nem kell megfélekezni

rólam. — A magát jobbra-balra riszáló kövérkés test s a bizalmas, fényeske, kényeske pocakoska ezt dorombolták: — Lám, milyen tisztos tokácskám, milyen kedélyes megbízható pocakom van. Engem nem kell nagyon komolyan venni, ha néha fenegyerekeskedem. Az ilyen pocak nem veszélyes. Csak meg kell nyugtatni, meg kell nyugtatni.

Szász Lénárt képviselő ha nem volt a parlamentben, valakinek az előszobájában volt. Fő foglalkozása az volt: hogy székeljen. A többi: a rajongó irredenta költő, a mély áhitatu keresztény lírikus, az elvhű politikus stb. csak mint mellék jövedelmi források szerepeltek benne. Csodálatos tömegesen és terjedelmesen tudott székelni. Ha Párizsban egy erdélyi származású ember virslis boltot nyitott, már nyújtotta feléje a póstás a Lénárt úr rajongó, esetleg verses névjegyét. Ha egy háromszéki hivatalnokot reggel kilenc órakor kineveztek miniszteri tanácsosnak: kilenc óra egy perckor már Lénárt úr rázta a kezét szétáradó testvéri gratulációval. Bármilyen alkalommal bárhol jött össze két székelő ember egy ünnepélyes falatra, egy meghitt kortyra: Lénárt úr már ott volt tósztoló, lelkesedő, szolidáris harmadiknak. Lénárt úr kifogyhatatlanul szolidáris volt. Erdély elvesztése az élet egyetlen nagy kvinternója volt számára. Most már a tipikus, a lelkes, a humoros, a lófő székelő mellett fájdalommal szemlélő is lehetett. Ha potyajegyet kért egy vicinálisvonathoz, ha lealkudta a borbélynál a havi előfizetés árát, ha pásztorórát kért a házigazdája szobalányától: azt most a megszállott, sárbatiport székelő számára tette. Irredenta verseinek roppant tö-

megével pedig a szellemi termelés súlypontját határozottan Magyarország felé billentette. Megválasztását is székelységének köszönhette. Mikor már nem győzte elvekkkel, ott a szónoki széken rogyásig táncolta a székelység csürdöngölőt. Ezzel aztán olyan kacagásba árasztotta a szavazókat, hogy az behengergette a képviselőségbe. Itt azonban mintha szerencséje egy kissé elhidegült volna tőle. Egy lármás ellenzéki csoporthoz csatlakozott, mert így gondolkozott: — Ha rögtön a kormánypártba lépek, senkinek sem lesz érdeke, hogy megvásároljon, így pedig majd csak bedugja valamivel a kormány a számat. El is kezdett éktelenül ordítani s a kormányt hol hazaárulónak, hol a kereszténység megromtójának, hol zsidóbérencnek leplezte le. De hízélgésre, szolgáljra, apportera beidégzett jó kutyus természete nem bírta sokáig ezt a nagy fene haragot. Ezért: ha délelőtt nagy beszédet mennydörgött a kormány ellen, délután már ott volt a miniszterelnök, a miniszterek, az államtitkárok és más hatalmaságok előszobáiban és megsugta nekik, hogy nem kell nagyon komolyan venni a dolgot: ő hazafias székelység, akivel lehet beszélni. De az idő kegyetlenül telt és senki sem próbálta meg Lénárttal ezt a lehetőséget. Most már majdnem sírva cipelte az elvhűséget, mely a kutyának sem kellett.

Roznyák Gáspár, aki tegnap egy névtelen cikkben leszamarazta Lénártot, mély meghajlással mondta:

— A képviselő úr beszéde valóságos élmény volt számomra. Éppen fel akartam hívni rá a kegyelmes püspök úr figyelmét.

A Lénárt szemeiből, sajtóságot szétszipor-

kázással, mint csillagok a tüsszentő görög-tűzgyufából, egy csomó apró mosolygás villogott elő. Ezeket aztán szemüvegének nagy kerek ablakai szétvetítették az arcára, a pocakjára. A szája félig megnyilt mint a kutyának, ha jólesően dörzsölődik. Mintha beitta volna mosolygása egy részét. Lihegés-szerű kacagással mondta:

— Akar Roznyák úr potyajegyet a Lukács fürdőbe? Az igazgató székel testvérem, komám, csak egy szavamba kerül.

Már ki is vett egy névjegyet s egy vastagon csorduló töltött pennával már kente is rá a pártfogását.

Valaki köhintett mögöttük. Nehéz, rothadt lehellet hőköltette az orrukat. A bor, sör, pálinka szaga együtt rontott benne valami erős kolbász illatával. Kassai Molnár Pista, aki eddig egy szegletben szundikált, most oda lödörgött hozzájuk. Fekete üstöke egész a balszeméig úszta meg homloka halványságát. Arcán, szemeiben végtelen megvetés nehezedett. A nadrágon át is látszott, hogy a zsebeibe dugott kezek most öklök. Ugy állott ottan, mintha döntő bokszolásra hívná fel a világot. Az illendőséges teremben minden szem ráijedt, amikor kicsattant támadó hangja:

— Hát te mit keresel itt, Mózes? Te becsületes ember vagy.

Szász Lénárt már ismerte a Molnár Pista őszinteségi teljesítményeit. Ijedt-gyorsan a Roznyák markába nyomta a félig megírt névjegyet. A következő pillanatban már a terem legtávolabbi zugában gratulált egy rettenetesen süket úrnak, aki már volt megyei hivatalnok, képviselőjelölt, forradalmi megyefőnök, ellenforradalmi kormánybiztos s most min-

denből kisüketülve, belekönyökölt az irodalomba. Lénárt ravasz székely machiavellizmussal azért választotta éppen ezt a süket embert, hogy minden feltűnés nélkül kiabálhasson és így a saját hangjától ne hallja azt, amit Molnár fog mondani. Roznyák, aki még ebben a rothadásban sem tudta megbocsátani a tehetséget, beledöfött a szerencsétlenbe, hogy valami botránnyos lármára dühítse:

— Ah, hát a híres Kassai Molnár Pista is előszobázik, egy katolikus püspöknél!

Molnár Pista elhomályosuló szemmel nézett szét. A mámor egy újabb hulláma csuklott fel benne. Mintha újból széket keresne, hogy leüljön és aludjék. De aztán megrázta a fejét s kezének egy széles kanyarításával a tulsó oldalra simította haját. Közelebb lépett Baczóhoz. Most már halkabban mondta:

— Hát téged, szegény Mózes, mi hozott ide?

Mózes elpirult. Ennek a rég sárba gurult, hulló végzetű fiatal költőnek nem tudta megismételni az előbbi hazugságot. Roznyák arra magyarázta a fiatalember habozását, hogy szégyenli itt a Molnár ismeretségét. Megpróbálta Baczóra úszítani a tántorgó lelket:

— Amint látod, a kolléga úr nem nagyon örvend a barátságodnak.

— Menj, nimolista, mert leköplek. És tudd meg, hogy én nem kunyorogni jöttem a püspökökhöz. Azért jöttem, hogy megmondjam, hogy marha. Marha, mint te, csak díszkötéses marha.

— Pista, Pista, — kérlette Baczó.

Molnár széles fejedelmi mozdulatot kanyarított a levegőbe, mintha a palástját igazítaná meg:

— Ne félj, öcsém, ha engem látsz. De meg-

mondom, becsületemre megmondom. Legfennebb kirugnak. De megmondom. Engem úgyis mindennap kirugnak valahonnan. Hol korcsmából, hol bordélyból, hol püspöktől. Egész Magyarországon egyedül Kassai Molnár Pista meri neki megmondani, hogy díszkötéses marha. Ha nem ad kétszázezer korona előleget a leendő kötetemre, megmondom.

Erre a leendő kötetre három év óta már Budapest minden pontján vett fel valami előlegecskét. De a könyvnek még csak a címe volt meg: A napívók. Sokszor, mikor a szörnyű éjszakák tükrében meglátta arcát s göggel próbálta elverni az anyjától kapott zokogást: királyi daccal nevezte magát a Napívók szerzőjének. Baczó mondott egy-két csitító szót. De ezt már nem hallotta. Visszadüllöngött egy székre, leült s lehullatta fejét a térdeire. Két szomszédja ijedten ült el mellőle.

Baczó csak most nézett szét a teremben. Oh, hogy ismerte, hogy fájta, hogy undorodta ezeket az alakokat. Szabályos romántikával fésült, elegáns öltözetű, kokottosan finom mozdulatu jó családbeli ifjak, akik a vagyon és a dicsőség útját először az irodalomban keresik, mert azt hiszik, hogy ez is olyan úri tétlenség, mint a miniszteriumi alkalmazás, de dicsőségesebb. Akik elkergethetlenül bekilincselnek minden névhez jutott íróhoz, a tisztelet elképedésével arcukon s firkálásaikkal a hónuk alatt. Akik egy néhány rajongó mondat hódolata után kijelentik a „Mesternek“ vagy a „mélyen tisztelt kedves bátyámnak“, hogy azért hozták munkájukat éppen hozzá bírálatra, mert csak őt tartják Magyarország egyetlen élő nagyságának. És akik, ha nem kapják meg a reklámhoz szükséges szavakat,

apró fogaikkal a legkegyetlenebbül rágdossák a géniusz szomorú hőseinek becsületét és becsülését. — Öregedő tanárok vagy közhivatalnokok, kikben a hajdani önképzőkör örök megszállottság lett s az erotikus mánia rögzöttségével hajszolja őket a nyomdafesték felé. És ha egy elbeszélést, egy versikét meg tudnak jelentetni valahol, nagy gerjedésükben képesek új elitétet csókolni roskadt nőstényeikbe. Ezek a végzettől elhívott gyűlölői minden tehetségnek. — Széttört idegű beteg emberek, akik a front vagy idegen fogság hosszú tétlenségeiben, a visszafojtott csök zsúfolt vérével s az eltépett család felkiséző emlékei közt rímet, szavakat, metaforákat pattanásoltak s nem tudtak többé visszagyógyulni az életadó munkába, az erős csókba, a megváltó családba. Mert amint az ország szét-húllt s az örvös napok földet, kenyeret, holnapot kimartak a szerencsétlen faj kezéből: mindenki íróvá betegedett. Az irodalom volt a roppant kór-terem, ahol a vérbajos idők minden víziója feltorzult, minden bomlott arca megmutatta magát. Baczó Mózes egyetlen remegő mondatba fázott: — Oh, hátha én is csak ilyen vagyok, de nem látom magamat!

Dél elmúlt, mikor rá került a sor. Nagyon bágyadt volt s az éhség émelygését érezte. Egyszer csak hallotta: — Dícsértessék az Ur Jézus Krisztus. — A püspök fogadta így az ő köszönését. Szemben állt az ország legnépszerűbb egyházi szónokával.

A legsúlyosabb az volt szegény fiura, hogy nem ülhetett le. Nem: mert maga a püspök is állt egy magas íróállvány előtt. A főpap jobb keze az írás megszokott mozdulatában nyult az állványra. Ez jólállott neki: majdnem

portrait-szerűvé tette alakját. Ez az alak szép volt: még hatvanöt év rétege alatt is egyenes s az élet feszítő erejét mutatta. A kimagasló testet szép nagy fej koronázta: a széles homlok gondolkodásával, a félsasorr férfias határozottságával, a széles száj néma pátoszával. De ebből az első látásra klasszikus arcból: a szemek gyanakvó kutatásában, a száj és orr közt szétredőző mosolygás bújt ravaszságában elő-elő kukkant a fortélyos, ügyes, praktikus tót, aki makacs kitartással épített magának pályát, népszerűséget, hírnevet. Egyszerű, majdnem kopott reverenda volt rajta, mozdulatai is egyszerűek voltak. De ebben az egyszerűségben volt valami akartság és öncsodálat. Mintha az eldugottabb énje minden percben kicsodálkozna: — milyen nagy ember és mégis milyen egyszerű és természetes vagyok.

Szemei egy pillanat alatt átkutatták az előtte álló fiatalember lelki zsebeit. Összehúzott homlokkal, hűvös hangon kérdezte:

— Ugye, fiatal barátom, önt nem az anyagi haszon reménye kergette hozzánk? Mi szegények vagyunk s csak Krisztus szerelme tartja bennünk a lelket.

Mózesnek a lábujjaiból is az arcába tolult a vére: még szőke fürtjei is rózsaszín sugárzást kaptak. Ijedt büszkeséggel rázta meg fejét:

— Ugyan, törődöm is én a pénzzel!

A püspök ajakára halvány mosolygás serkedt erre az inkább diákos mint kegyelmes úr elé való kifakadásra. Az arca egyszerre megnyilt és nagy kedvesség jött ki rajta. A nagy primadonnák kedvessége, mely tudja, hogy nem lehet neki ellenállni.

— Nagyon örvendek, hogy hozzánk jött. Ez a legjobb bizonyítvány ideálmusa mellett.

Bár minden fiatalember az első lépésnél rászánná magát. De úgy látszik, hogy az az isteni akarat, hogy előbb tévelyegjünk. Szent Ágoston is tévelygett. Én is tévelyegtem.

Nagyon egyszerűen, majdnem alázatosan mondta az utolsó mondatot. De valahogy mégis úgy, hogy a Baczó Mózes remegésében így folytatódott:

— Mit akarsz, te kis giliszta? Látod, én, a nagy Habina püspök, én is csak ember vagyok.

Egy percig szünetet tartott, mintegy időt adva Baczónak, hogy megfussa e mondat távlatát. Aztán folytatta:

— Különben elismerem, a kezdő íróra sok veszély leselkedik. Az utóbbi évtizedben a világirodalom legnépszerűbb bálványai mind a démon megszállottjai voltak. Az ördög szebben öltözködik és jobban tetszik a szemnek, mint a Krisztus. Baudelaire-nek a *Fleurs du mal*-ja, Flaubertnek a *Saint Antoine*-ja, a Zola regényei, Richepin *Chansons des gueux*-je, Wilde *Dorian Gray*-je mind különböző dialektusai a kárhozatnak.

Megint megállott. Széles szempillája alúl leste a hatást. Látod, koszos kis eretnek poéta, én, a katolikus főpap, még ezeket is ismerem.

A fiatalemberre ráhullottak ezek a nevek. Mennyi szárnylendülést, a szépség mennyi vigasztalását jelentették ezek neki. Már nem látta a püspököt. Helyette a Dorottya-ucca egyik nagy butorkereskedésének fényes kirakatát látta, ahol egy amerikai könyvszekrény is ki volt állítva. A könyvszekrény polcain, hogy valóságosabban hasson a szemre, mesterséges, ál-könyvek voltak. Könyvek kemény papirosból, melyeknek csak a háta volt meg, de könyv nem volt mögöttük.

Az üres hátakon aranyos betűkkel írók és munkák neve szédelgett. És sajátosan: most kezdte érzékelni a szegény Molnár Pista többszörösen megismételt díszkötéses jelzőjét. Nem tudta miért: de ez a szép darab, szép fejű és szép szavu ember azoknak a dúsán aranyozott díszkötésű könyveknek a hatását tette, melyek ott hüvöslenek a fogorvos váróterme asztalán. Ha kinyitod őket: valamely nagy cég vagy fürdő reklámját találod bennük. És gyermekes azértissel látta foszlós tábláju, ujjhegyes lapu legrégebb gyermekkori könyvét: a Regélő Gólyát. Úgy jött ebből a melegség, mint megölelt édesanyjából. — De jó volna egy kis csokoládés rizskása, — ugrott lelkébe egy rövidnadrágos mondat.

A főpap, aki egyáltalán nem volt kíváncsi ennek az emberkének hangjára és véleményére, tovább hallgatta önmagát:

— Ugy hiszem, első verseit ön is inkább kritikai útbaigazításért küldte hozzánk s önmaga fogja a legigazságosabbnak találni, hogy ezeket még nem visszük a közönség elé. Ez igen szép és ritka tulajdonság egy fiatalemberben. Versein még nagyon érzik annak a szegény rothadt, pogány Adynak a hatása. Ebben a szerencsétlen alkoholistában beszélt ki magát legteljesebben magyarul az ördög. Lássa, nem véletlen ám, hogy ezt az embert a magyar kálvinizmus termelte ki magából. Tagadásból nem lehet élni. Ahol nincs pozitív krisztusi tartalom, ott nincs morál, nincs termés, nincs élet. Ön tudja, hisz közismert dolog, hogy én, a katolikus főpap milyen megértéssel vagyok az Egyház kívül didergő fiai iránt. Mert dideregnék, mert Krisztuson

kivül nincs melegség. Nem mondom, vannak bölcsek kálvinisták, akik belátják ezt és keresik a gyógyítást. Csak az egyetlen, az igazi gyógyítást nem akarják megtalálni. Lásd, én igen becsülöm az önök Nyerges Sámueljét. Minden során, és amint mondják, egyházi beszédein is látszik, hogy szorgalmasan tanulmányozza műveimet. Metaforáim, hasonlataim semmit sem vesztenek frissességükből nála. Ostobaság ezt plágiumnak nevezni! És szerénytelen volnék, ha ezt a magam hatásának ítélném. A műveimben lévő katólikum fogja meg akaratlanul a Nyerges úr lelkét.

Baczó Mózes halálos sápadt volt. Apró kínos nyelések futottak le a torkán. Egyszerre az az örült félelme támadt, hogy nemsokára szédülni fog és felbukik. Szemei fuldokló erővel kapaszkodtak a püspök arcába. Azt, hogy az utolsó reménye is elveszett, nem érezte. Talán tudatába sem jutott. — Öt lyukra fűződik a püspök cipője, öt lyukra fűződik a püspök cipője, — ismételte magában.

A püspök mosolygott és könnyedén a levegőbe hárított:

— De hagyjuk ezt, ne beszéljünk magunkról. Ami jó van bennünk, az Krisztustól jön, ami gyenge, az a miénk. Az istenit az emberi alkotásban már a modern filozófia is kezdi elismerni. Bergson intuiciója voltaképpen a bennünk megnyilvánuló isteni megmutatás. A modern pragmatizmus pedig nem zárja ki a vallásos megismerést az emberi lélek forrásai közül. Jaj, igaz, mondja csak, igaz hogy a Nyerges főprédikátor úr világi előadásait ülve szokta tartani?

— Igaz, — hullott ki Baczóból. És bolond kedve támadt, hogy öklével belevágjon a püspök tintatartójába.

— Ez hiba, határozottan hiba és igen csökkeni a szónoki hatást. Az álló emberi test a maga mozduló erejével növeli az élő szó dinamikáját. Én sohasem ülök le. Ezzel tartozom a közönségemnek. Lehet ugyan, hogy én nem értek a szónoklathoz.

Félig lehúnyta szemét, mosolygott és kéjesen hátra nyújtózott. Hallotta a tapsok lázas zaját s testén érezte a nők rátapadó forró szemét, akiket még most, hatvanötéves korában is hisztérikus rohamokba tudott felejtkeztetni a szónoklatával.

— Ma nem ebédelek, ma nem eszem semmit, — nyögte magában Baczó és sajátságos kénes ízt érzett a szájában.

A püspök kegyes tréfával ütött a fiatalember vállára:

— Sursum corda, fiatal barátom! Krisztus most is hí mindnyájunkat, csak meg kell hallani a hangját a modern Bábel zshivájában. A modern Múza elzüllött, csak az ágyék körül tud tapogatni: vigyük vissza az idealizmus fehér mezőire. Dobja tűzbe az Adyját s ha magyar poétát akar olvasni, olvassa Hlatky Edét, Krepuska Özsébet és a fiatal Roznyák Gáspárt. Minden munkánk kiáltsa, mint a megbántott Pál apostol: civis christianus sum. Különben...

A fiatalember száján csukló hörgések jöttek ki. Egész arca görcsbe rángott, szeme fehérje kifordult. Az ajtó felé tántorgott, de már nem volt ereje rátalálni. Oda támasztotta fejét a falnak s irtózatossá öklendezéssel hányni kezdett. Ma reggelizni is elfelejtett s a sok izga-

lom felkavarta anélkül is érzékeny szervezetét. A püspök óriási felháborodással kiáltott rá:

— Mit csinál, szerencsétlen! Hogy jöhetett ilyen állapotban ide?

Amint látta, hogy Baczó nem hallja, felrántotta az ajtót és türelmetlenül kikiáltott:

— Vigyétek, kérem, el innen ezt az embert!

Egyszerre ötön-hatan ugrottak engedelmeskedni. A szörnyülködés egy pillanat alatt általános lett. Amint kihozták, bevezették egy szerkesztőségi szobába s a mosdó mellé állították. Akkor rögtön ott is hagyták. Nem akarták annak a látszatnak a felelősségét, mintha baráti segítséget nyújtanának egy olyannak, aki ő-ekszellenciája jelenlétében lett rosszul. Baczó már visszakarta tudatát, de még nem nyitotta fel szemeit. Úgy lehunyt szemekkel rátapogatott a vízvezetéki csapra, megeresztette s a víz alá tartotta kilázasodott homlokát. Most már felnyilt lelke két fájdalmas sebe, a két nagy szem is. Száját kimosta s két nagy pohár vizet mohón lenyelt. Aztán kitántorgott. Amint a szerkesztőségi szobákon átment, senki sem vette észre a köszöntését.

Leérkezett a kapuba. Végtelenül gyengének, hiábavalónak, megvertnek érezte magát. Szeretett volna lefeküdni a küszöbre, elaludni. Aztán nagy vágya támadt, hogy valaki sírva nézzen rá. De már künn volt Budapest aszfaltján s az idegen járókelők, saját sírjuk utját futva, nem látták az ő fájdalmát.

3.

Annuska tréfás duzzogással felkelt s vagy húsz lépésnyire ült le a társaságtól. Ott aztán hátra feküdt a homoktól gyéren kiserkedő fűre, kitárta karjait s úgy tartotta magát oda a napnak mint egy mohó vőlegénynek. Hallgatott.

Az öreg Sisák térdei közt szorította a félig ürült üveget. Jobb kezében a telt poharat tartotta. Kerek, kopasz-fényes feje egyetlen gömbölyű kacagás volt a napban. Kabátja, mellénye mellette hevert a földön, megnyílt ingéből kifolyt kövér teste a napra. Cipői, harisnyái is levette gőzölögtek. Úgy ült, hogy lábainak csak a sarka érte a földet, a talpak, mint a kaktusz bütykös kezei, a nap felé fordultak. Odanyújtotta poharát a társaságnak s kövérkés, boldog hangon recsegte:

— Éljen az általános titkos választói jog!

A társaság odakoccintotta poharát s vidáman éljenzett. Csak Králik, a gépész, lökte mogorván magába a bort. Maró sötét délszláv szemeivel, sovány beteg-fehér arcával ő ebben a napban is sötét tudott maradni. Rózsi odakiáltott Annuskának:

— Hé, Annuska, gyere inni.

Az nem felelt. Sisákné anyáskodó hízélgéssel kotyogta:

— Miért nem jön inni, lelkem? Miért bújosott el tőlünk?

Annuska vontatott, tréfásan bús hangon felelt:

— Félttem, hogy megecetesedem Králik mellett. A nap melegebben udvarol mint ő.

— Na, Králik, te megkaptad, szép gavalér vagy! — kacagott az öreg Sisák és az egész társaság ingerkedve vihogott utána. Sisák újra töltött: — Erre iszunk egyet.

A másik két leány tényleg jobban járt gavalér dolgában. Juliska mellett a szép beszédű, elegánsan öltözött Róbert pincér feködött, Rózsi pedig a Sisákék segédjével, Osváthtal volt a legszorosabb szomszédságban. Ezeknek volt testük is, lelkük is a nő számára. Most, hogy a nap sütötte őket, fiatalnak, boldognak, hódítónak érezték magukat, amint azt a moziban és színházban látták. De Králikot még az Annus szélesen ömlő élete sem tudta átcsalni a forradalmából a szerelmi líra terére. Most sem felelt semmit. Kibontotta az újságját és savanyu arccal olvasni kezdett.

Az öreg Sisák újból felvette a hármónikát. Kövér testével belerezegve a nótába, marcangolta:

— Egy rongy van, egy rongy van a szivem helyén.

A jóhangu Osváth s a két lány érzelmesre halkult hangon daloltak. Sisák néni a blúza kigombolásával volt elfoglalva, de rezgő tokája szejzmografálta, hogy mindjárt offenzívát indít a hangzó művészetek ellen. Róbert, a pincér, egészen irodalmi szemmel merengett a levegőbe. Sisákné elvégezte a kigombolkózást, arca már meghatottá ünnepélyesedett, alsó állkapcáját már előre nyújtotta a nótá síneire. Akkor egyszerre felkiáltott:

— Ni te, az mindjárt belepottyán a vízbe.

És kövér ujját bedöfte a levegőbe a folyó felé. Mindenki odanézett. Nem messze tőlük, ahol már meglehetősen felmagasult a part a Duna fölé, egy fiatalember állott. Különös, merev állással dűlt a víz fölé. Sisák elszakította a nótát:

— Mi a fenét bámul olyan nagyon?

— Az angyalát látja, — kacagott Rózsi.

— Bele fog esni a vízbe a szerencsétlen, — sajnálkozott Osváth, aki végzetesen jónak született s minden szóban adott valakinek egy darabot a szivéből.

— Azért sem fog bele esni, — kötekedett Rózsi.

Osváth nem ellenkezett, sohasem ellenkezett. De Juliska felvette a harcot:

— Azértis bele fog esni.

— Nem fog.

— De bele.

— Fogadjunk, hogy nem esik.

— Fogadjunk, hogy beesik.

— Mibe?

— Ha beesik, te nekem adod a szürke ridikülödet, ha nem, én neked adom az ibolyás tükröt. Vágja el, Sisák néni.

A lányok kezét fogtak. Sisákné kurta kövér mancsával elvágta a fogadást. Erre Annus is felült, odanézett:

— Milyen szép szőke haja van. Egészen fiatal, kár volna érte, — mondta.

Sisáknéből új ötlet csirázott:

— Hívja ide, lelkem, hogy magának is legyen valaki. Az bizonyosan nem fog maga mellett újságot olvasni, mint Ambrus.

A fiatal nő két karját hátra támasztotta a

fűre, mellét elő feszítette. Éneklő hangon kiáltott a fiatalember felé:

— Fiatal úr, hány óra van?

Az nem mozdult, szemei errefelé sem rebentek. Tovább bámult a vízbe. A nő új, huncutabb kanyargással énekelte:

— Fiatal úr, legyen olyan szives, mondja meg, hány óra van.

Semmi hatás. Mintha egy hullát állítottak volna a partra. Annus felugrott:

— Majd megmutatom, hogy rám fogsz nézni!

Felfogta ővig szoknyáját, a felsőt és az alsót is és mért bugyogó nem volt rajta, félig meztelen testtel futott a fiatalember felé. Ahogy fehér combjait egymás elé rakta, fényes villózások rezzentek szét a levegőbe. De amikor már egészen közel ért és látta, hogy a fiatalember mégsem moccan, eleresztette ruháját. Valami megokolatlan ijedéssel lassan, óvatosan lépett melléje.

Baczó összerezcent s ha a nő meg nem fogja, beesik a vízbe. Szürkére holt szemeire visszamerült élő kék szeme:

— Mégsem lehet,... — esett ki az ajkai közül.

— Mi nem lehet? — kacagott a nő. De a másik pillanatban már ez a szenvedő fiatal arc felkisértette benne az eltemetett anyát. Kissé érdes hangja meglágyult:

— Beteg a fiatal úr?

— Nem, nem, csak nagyon szomjas vagyok, — hebegte Mózes, akinek képzelme sem volt: hol van és hogy jutott ide.

— Jőjjön közénk, mi szivesen látjuk. — És azután hozzátette halkított kacérsággal: — Nekem úgy sincsen párom.

Mózes csak most nézett rá a nőre. Aztán

a társaságot fürkészte végig. Rögtön tudta, kivel van dolga. De azért ennek a hullott nőnek is meleg emlékekkel volt anyás a melle. Hosszú sötét haja volt s a szemeiben levő belső szemek szelidek és gyermek-dédelgetők voltak. És ő már nem tudott tovább egyedül lenni. Mint az eltévedt gyermek, akit egy jó néni visszavisz az elvesztett útra, panaszos-hálás gyermekszemmel nézett a nőre.

Ez a fiatalember egyetlen szemrándulásán észrevette, hogy az már tisztában van vele. Egészen bizalmas lett:

— Gyere, húsom, ma nagy blaumontágot tartunk. Mulass velünk, nem kell fizetni semmit. Ma mi vagyunk az urak. Tudom, hogy nem vet fel a pénz.

És már átkarolta a fiatalembert. Az engedte vinni magát. A társaság nagy derendóciával lármázott eléjük:

— Na, maga Králik, főbe lőheti magát, — visította Sisákné.

Juliska kilobogott nyílt szoknyájából, úgy kiáltott Mózes felé:

— Gyere, kis szőke, mert az Annus már majd belehalt az özvegységébe.

— De aztán van-e töltés a pisztolyában, fiatal úr? — gonoszkodott Sisák. — Mert az Annus haton alul nem adja.

— Na, megálljon, öreg malac, ezért kikap!

És Annus már nagy csattogással verte az öreg meztelen hátát. Az nagy ijedtségesen kiáltozott a felesége felé:

— Tercsi, Tercsi, segítség, eltörik a baltád nyelét.

— Poharat az ifju úrnak, poharat az ifju úrnak! — előzékenykedett Róbert.

— Vesd, le, pofám, legalább a kabátod és

mellényed, előttünk nincs mit szégyelned magad, — biztatta Rózsi.

Mózes, mint minden férfi, aki nagyon a nő szerelmére termett, ösztönösen irtózott az uccai nőktől. Gyermekes érzékenységgel azt képzelte, hogy érintésük lemoshatatlan piszkot hagyna testén. És most mégis olyan hazatérés volt neki ez a társaság. Már szerette őket és meleg, majdnem síró köszönésben nyult feléjük.

De nem is volt a társaságban semmi visszataszító. A morcos Klárik is inkább csak olyan árnyék volt, mely a többi melegét annál érezhetőbbé tette. Az öreg Sisáknak az Óriásucca egyik régi, tépett bőrű földszintes házában volt egy kis asztalos műhelye s egy egy-szobás-konyhás lakása. Csak ennyi: mert a többi három szobában a három nő kereste a nehéz kenyeret. Sisák néni rendes, jó asszony volt, ő főzött, tisztított nekik és mert nem volt gyermeke, anyáskodott fölöttük. Ha le is nyírta a maga gyapját, sohasem tövig: hagyta, hogy a lányok is éljenek. Részeg, szájas, rendetlen nőt nem is tűrt a háznál. Így aztán lassan kiválasztódott ez a három, akik már évek óta voltak nála s egy családdá bizalmasodtak Sisákékkal. Rendes, tisztességes, házias volt mind a három. Különben is, csak burzsoá szenteskedés és Baudelaire-betegek képzelete borzolja démonokká, raffinált vérivókká az éjszaka szomorú madarait. Nagy részük — a szegényebbek és olcsóbbak majdnem mind — teljesen egynemű atomja a kispolgári társadalomnak. Istenről, Jézusról, a rendről, az életről, a halálról, a tisztelendő úrról és a magánvagyon szentségéről éppen olyan felfogásuk van, mint egy tanító,

egy adóhivatalnok, vagy egy tiszta életű lutheránus pap feleségének. S hogy kenyérkeresetük módjában nem látnak semmi tragikusan szégyenletest, ez onnan van, mert azt — vak érzéssel és szavakban meg nem mutathatóan — az egész társadalmi végzet kényszerének vagy hibájának tartják. Különben is: hogyan látnák magukat gyalázatosnak olyan tettért, melyet általában a társadalom tisztos alkotó elemeivel végeznek s amely azoknak láthatólag jólesik?

A három nő az évek folyamán testvérré melegedett a Sisákné bölcs vezetése alatt, aki a versengés minden veszélyét el tudta hárítani. A két fiatalabbik: Rózsi és Juliska még „lányok“ voltak. A már huszonkilencéves Annusnak volt férje és kis lánya. A férfit a háboru, a gyermeket a járvány vitte el. A nehéz időben nehéz volt a kenyér. A fiatal özvegy rákényszerült a legnehezebb kenyér útjára.

A súlyos éjszakák lányainak nem volt nap-talan az élete. Ott voltak a kerület minden lakodalmánál. Ezt úgy kell érteni: Ha híre ment, hogy valamelyik háznál esküvő lesz, ők már ott szorongtak a ház előtt órákkal azelőtt, lesték az érkező kocsikat és vendégeket, elkisérték a menetet a templomba, végignézték a szertartást. És a sok szép felvirágozott ostor és ló, a fekete cilinderes, fehéringes, frakkos vőlegény, a fehér fátyol, a menyasszonyi habruha, a csokrok, a pap titokzatos mormolása és igéző mozdulatai, a remegő fogadás, a csókos egymáshoz borulás, a boldog mosolygások és boldogabb sírás, a gratulációk: nagy békét és rangos megnyugvást vittek a lelkükbe: hogy az élet jó. Hogy van öröm és hogy a

világ egy igen jóakaratu, népszerű Isten rendes, elfogadható világa. De legnagyobb boldogságuk mégis a temetések voltak. Amikor komoly, sötét ruhában, elkomolyodott és elsötétedett arccal ott várták az uccán a halottas kocsit és a gyászolókat, hallgatták a kizokogó gyászéneket, látták a kocsira rácsikorgó koporsót, ünnepélyes léptekkel kikisérték a temetőbe és ott együtt sírtak az egymással kezét fogók tisztos és előkelő világával: valami csodálatos nagy megtisztulást és önbecsülést éreztek. A halál előtti nagy együttlésben valahogy ők is társadalomnak érezték magukat. Ezeken a napokon még a beszédük is megtisztult és bizonyos formákat keresett.

Aztán néha görbe napot is csaptak. Hétfői napokon, amikor úgyis pang az üzlet, ha szép idő volt, kiruccantak egész napra Budapest valamelyik levegősebb helyére, sőt néha Visegrádig vagy a torbágyi völgyig is eljutottak. Ilyenkor Rózsi letette Amália, Juliska Melanie és Annus Natália nevét s visszavették gyermekségük kalász-szagu neveit. Sisákné ilyenkor pompás elemózsiát süttőfőzött. Osváth, aki évek óta Sisákéknál segédeskedett, Rózsának, Róbert Juliskának volt az állandója. Ők már részei voltak a megtárgult családnak s mindig vele mentek. Eljött rendesen Králik is. De csak azért, hogy élete egyetlen értelmét, a benne készülő forradalmat hegyes szavakban bele-beleszurdossa a természetbe, mely azért szemtelenül nyugodt és derült maradt.

Töltöttek és nagy zajos barátsággal koccintottak a Mózes poharához. Ő egyetlen hajtással itta magába a telt poharat. És szemei már abban a pillanatban rátapadtak a Sisákné

mellett domborodó batyura, honnan fehér kenyér, hideg bécsi szelet s a halhatatlan lélek más kellékei leskelődtek. A fiatalság visszajött az elárnyékolt lakásba s már kurjantotta: élni akarok! — Annus meglátta a két fiatal szemben az emlőt kereső csecsemő száját. Sajátságos belső hangon, majdnem szégyenkezve mondta:

— Sisák néni, kínálja meg szegényt.

Ez a szegény szó máskor öklökké vagy könnyekbe lökte volna e túlérzékeny, romantikusan büszke életet. Most olyan jó meleg sajnálkozást érzett benne. Sisákné kacér szerénységgel szabadkozta elő a dús lakomát. Az egész társaságnak megint megjött a kedve az evéshez. Juliska közösen falt egy szeletet Róberttel, versenyeztek, ki ér hamarabb a középre. Minden falat után tapadó-hosszan megcsókolták egymást. De azért a nőnek az új him felé is volt szeme s kikacagott a nagy szerelmes csemecsegből:

— Egyél, édes pofám, tudom, hogy ti diákok nem sokszor juttok eféléhez.

Mózesnek nem kellett biztatás. Percekig nem látott, nem hallott. Fejét előntötte a vér, füleiben megnagyobbodva zúgott a rágás muzsikája. Csak a harapás és nyelés mozdulatainak vad örömét érezte. Nyakizmaiban egyszerre roppant erőt érzett. Szeretett volna négykézlábra állani s úgy a kezek segítségével enni, enni a drága húst, ropogtatni a csontokat. Amikor aztán semmi kínákozás sem tudott több falatot dugni belé s már az ötödik vagy hatodik pohár bort nyelte le, mindent elmosó diák-jókedve támadt. Felugrott, féllábát felhúzta s a kakast utánozva mind sebesebb körben sántikálta körül Annust és

veszettül kukorékolt. Az majdnem meztelenné kacagta magát s az egész társaság vele kacagott. Sisák felvörösödött, izzadság-fényes arcán olyan gögös ihlet volt, mintha az égő Rómát látná, amikor a hármonikába kapott.

Egy friss, divatos nótát cibált ki belőle. Erre valami új divatu néger táncra penderedtek. Mózes gyűlölte ezeket a nótákat és táncokat, de most ő ugrált a legszilajabban. Felfelrepítette Annust a levegőbe s úgy fogta ki, mint egy labdát. A szokatlan bő étkezés, a bor, a nap s talán a szomorú éjszakák testbe zsúfolt csiklandása felkergette a lányokban a csók-csiholót: táncuk már az eggyévegyülés megkezdett gimnásztikája volt. Kacagásuk mind inkább az ágyék visításává forrósodott, a férfiak csuháján mind jobban érzett a vérbe berontó hím üvöltése. Egyszer aztán Róbert felkapta a hátára Juliskát s egy közeli ritka levelű bokor mellé futott vele. Óriási ordítás üdvözölte a jupiteri tettet. Mózesben egyetlen vörös forgás volt a világ. A könyvek, a finom álmok habléányai, az édesanyjától lehelt lélek: az egész volt világ kihullott belőle. Csak a hús vágya volt, a tragikus anyag vak lázadása a halál ellen. Megszorította a nőt, hogy az felsikoltott belé s úgy húrcolta egy kisebb földhányás mögé. Újabb taps, újabb ordítás tajtékzott fel, Sisák majdnem két Sisákká rajongta magát. Osváth kérő, meleg szemmel nézett Rózsira, lágyan megfogta karját, alázatosan kérdezte:

— Talán mi is?

Az édesen kacagott s már csak hárman maradtak az elemózsia körül. Králik sötét szemrehányással nézte a világot, ahol erősek és egészségesek vannak, akik mernek bolondok

lenni a mostoha élet előtt. Sisák nagy filozófus mosolygással töltögetett magának. Sisák néni felállott a legmagasabb honcsokra s bölcsen vigyázott, nehogy valaki jőjjön.

Róbert és Osváth visszajöttek párjukkal. A férfiak szeme karikás volt, a nők ragyogóbbá, pirosabbá fényesedtek. Mózes és Annus csak nem akartak látszani. Ez aztán új mulatság volt a többi számára.

— Több nap, mint kolbász, fiatalember! — kiáltotta Sisák.

— Mind megisszuk a bort, — fenyegetett Rózsi.

— Jön a rendőr, Jézusmária, jön a rendőr, — visította Sisákné.

Róbert megvastagított hangon folytatta a játékot.

— Jónapot kívánok, miért mozog ott az a honcsok?

Juliska selypítőre tisztességesedett hangon felelt:

— Nem tudjuk, rendőr úr, valami disznó túrkálhat ott.

Róbert felcsattant:

— Majd adok én annak a disznónak!

Nagy, döngő lépésekkel ment a földhányás felé. Erre aztán előkerültek, ők is s mosolyogva álltak a nagy kacagás-zuhany előtt. Mózes sápadt volt és apró köhögések törtek ki belőle.

A bor köré telepedtek mindnyájan. Hangjuk kissé lebagyadt. Iddogáltak. Egyszerre csak Annuska felkiáltott:

— Ni vers, ni vers, szerelmes versek!

Felszökött s diadalmasan lobogtatott egy füzetet. A Mózes levetett kabátjából, melyet

a nő maga alá gyúrt párnának, fordult ki a fájdalmas írás.

— Annuska, Annuska! — szégyenkezett Mózes.

De a társaság már vad riadással halljukolt. Annuska próbált is olvasni vagy két sort, de a furcsa kézirat nem volt benne az ő ábécéjében. Róbert, akitől a kávéházban fiatal írók szoktak apró kölcsönöket kérni, ha irodalomról volt szó, mindig illetékesnek érezte magát:

— Baczó úr, itt nem müveletlen emberekkel van dolga. Én sok nívós verset olvasok. Ady Endre egy éjszaka két versét is felolvasta nekem.

És mert Mózes még mindig szabadkozott, Osváth fájdalmas-érzékenyen mondta:

— Úgy látszik, mi nagyon egyszerű emberek vagyunk a fiatal úr számára.

Mózes ennek a mondatnak nem tudott ellenállani. Igazabban: ez a mondat volt a mohón kapott alkalom, hogy engedjen. Mert az első perctől fogva, hogy a nő fellobogtatta verseit, égő vágy lökte, hogy felolvassa őket. Mindeniket, fenhangon, belehangozva a napos levegőbe. Hogy ne legyen árva és ne legyen külön fájó test és lélek: hanem egyetlen léletté ömölve zuhogjon verseiben másokba. Talán ha kutyák vagy juhok ültek volna körötte, akkor is felolvassa verseit. Csakhogy szemek nézzenek rá, csakhogy éhségben, csókban és halálban rokon testek pihegjenek mellette. Hogy ne dideregje egyedül az életet, ahol örök iramban, finish nélkül rohan az anyag emberi fájdalommal. Elvette a füzetet Annustól. De a megölhetetlen jógyermek benne még most is gondolt arra, hogy ne jőj-

jenek zavarba hallgatói, ha majd nem tudnak élvező arcot vágni.

— Csak úgy unalomból firkáltam őket, — mondta fitymálva. — Jó lesz, ha addig lefekszenek és alusznak. Aki elégnek találja, horkanjon egyet.

Köré telepedtek. Annus testével félig ráfolyt a költő lábszáraira. Róbert félkezével feltámasztotta fejét: egészen olyanforma volt mint a híres írók a képeslevelezőlapokon. A jó Osváth előre meghatott arcot vágott és tényleg már érzett is valami efélét. Az öreg Sisák a kabátja zsebéből előkereste a szemüvegét. Egy ágytakaró igényű vörös zsebkendővel megtörölte üvegeit. Aztán feltette. Úgy érezte, hogy így sokkal inkább figyelem a figyelése.

Mózes olvasni kezdett. Eleinte bátortalanul, vizsgáló diák hangon. De aztán eltűntek előle a hallgatók. A versekből kikelt a már elrohant világ s fájdalom és öröm kezével visszajátszotta rá a tovatűnt könnyek és ujjongások Baczó Mózesét. Hangja mind inkább zene lett, úgy hogy szavak s a tér minden csalafinta segítsége nélkül is megmondta volna az időben fájó embert. A csók vak világteremtését s a nagy tántorodásokat az egyetemes csőd előtt. Arca vele játszott hangjával. Nagy szemekben csodálatos kék suhanások mentek át.

A versek hozták a világ minden ízét. A csók és a halál párbaját, az anyai boldog szigetét, fajának árvaságát, az embertömegek kiásott sírását. Hallgatói fokozatosan sajátos változáson mentek át. Eleinte az arcokon a figyelem akart póza s valami ön-hizelgő fontoskodás volt. De lassanként az egész test meg-

hajolt az olvasó költő felé, az alsó ajak leereszkedett, a szemek mind nagyobbra nyitak. Annus egyszer csak levette testét a fiatalemberről: megigazította szoknyáját s tiszteségesen felült. És nemsokára az éjszaka három lánya helyett más három nő ült ott. Egészen más szemük volt: hol anyává, hol nagyon gyermekké tisztulva. Az arc vonalai elfeledték a ledér robot játékait. Jóvá simultak, az arcbőr meghalványult. Ruháját, tudatlanul, mindenik megigazította. Az Osváth szemeiből nagy lapos könnyek jöttek ki néma lefutással. És mikor Mózes egyik versében a magyarság nagy emberi forradalmát jósolta, Králik egyszerre közelebb ült, arcáról eltűnt a kesernyés biggyedés, nagy barna szemei mint emlőre talált szájak tapadtak a fiatalemberre. Mikor az utolsó vers is elhangzott, egy pár pillanatig nagy csend volt. Róbert szólt először, megmélyült hangon:

— Gyönyörű volt. A fiatal úr igazán az új irodalmi generáció tagja.

Efélét sokszor hallott a kávéházban s ez rangot adó komoly dícséret volt tőle. Annus családba néző meleg jó szemmel mondta:

— Milyen boldog lehet a fiatal úr mamája.

Így mondta. Maga sem vette észre, hogy most magázza és fiatalurazza Mózeset. Osváth nem szólt, de örök testvérkereső szemeiben a megtalálás boldog ölelése volt. Sisák bácsi tért először vissza a külső valósághoz:

— De erre igazán igyunk egyet.

Ittak. Amint Rózsi a poharáért nyult, szoknyája fennakadt a mellette levő hátizsák csattjába s felfedte alsó testét. Egy hirtelen akaratlan mozdulattal visszatakarta magát.

Senki sem nevetett, senki sem tett megjegyzést, talán észre sem vették.

Beszélgetni kezdtek. De most csendesen, nyugodtan megvárva egymás mondatait. Beszéltek a szép énekekről, a szép mozidarabokról, a színház csodáiról. Visszajött szájukba minden perc íze, amikor az ős emberi ölekezés: a szép, visszaölelte őket a jóság tisztaságába. Látszott: hogy titkos-vakon most valami megbecsülést éreznek önmaguk iránt s az élet nagy szánalmát. A nap már véresen süttött, felhorzsolódott a svábhegyi templom dárdájától. A Duna lassu elomlása megbiborult. A földből kezdtek visszatérni a benyelt sugarak s ez a meleg mint a föld jósága ömlött felfakadt jóságukba. A távoli Kutya világból idesejtődött a zene. Egyszer csak Annusból hangos sírás tört ki:

— Olyan szép volt a lelkem. Szőke göndör hajacskája volt és kék szeme.

És aztán omló, széles részletességgel elmesélte a gyermeke halálát. Hogy szorította torkát egy hétig a halál. Hogy visította át az éjszakákat a gyötrött kis jóság: — Mama! mama! — Ezt az egyetlen szót tudta a bestia elé tartani. Minden szem kikönnyesedett. Egy percre mindenikük apja vagy anyja volt a holt gyermeknek.

És ebben a szánalomban mindenik önmagán is szánakozott. Mert mint ásitó arc ásitása, átragadott rájuk az eltemetett fájdalom. Mindenikbe felfájt minden lökése a végzetnek, mely távolabb dobta őket az elsülyedt boldog szigettől. Osváth, aki bitang gyermeke volt egy Orczy-uccai kiskorcsmásárosnénak, előtördelte szörnyű gyermekségét. Hogy anyja minden újabb szeretője újabb mostohaságot

jelentett számára. Hányszor verték ki éjnek idején a házból. Hogy pumpolja most is az anyja, az utolsó krajcárjáig, hogy elmulassa a hozzá züllő emberekkel. Pedig ő halálosan szereti a könyveket, megvan neki Flammarion minden munkája. Nagy keservesen vett egy messzelátót is és egész éjszakákat nézi vele a csillagokat. Tudja mindeniknek a nevét és tud térképet készíteni az égről.

Milyen szépen lehetne élni ezen a világon. Őt már csak a reménység tartja fenn. Úgy szeretne családot alapítani, feleségért, gyermekekért dolgozni. De hogyan közeledjék egy tisztességes családhoz? Mikor az anyja megtudná és... Nem folytatta tovább. Elárnyékosodva nézett bele a szomorúságába.

A hangulat mind érzékenyebb lett. A közeli jegenyesorból is mind hosszabb árnyékok bújtak ki s már idáig feküdtek. Már Sisák néni mesélte az első szerelmét. Mózes eddig nem érzett mélységgel érezte tisztának és boldognak magát. Ez volt a nagy termés: ő volt benne mindenik könnyében, ő volt a tisztaságuk, egymáshoz hajlásuk. Ő volt a tavaszi eső és ezekben a szomoru rögökben felfakasztotta egy percre a mocsoktalan kelyhű virágot.

De a Sisákné lírájára már feljátszott benne a gyermek. Felszökött és diákosan kiáltotta: — Jó lesz egyet mozogni, hogy megemészük ezt a sok bánatot. Mindjárt temetkezési intézetté leszünk. Ki fog meg?

Azzal ráütött Annus vállára és elkezdett szaladni. A nők felugrottak s nagy visítózással vetették magukat utána. Róbert és Osváth is — nehezebb futással — belementek az új játékba.

Mikor nagy hercehurca után megfogták

Mózeset, Juliska azt indítványozta, hogy játszodjanak bújosdit. Egynek le kellett mennie a part egyik mélyebb pontjára, ahol egészen a vizet érte s ott bámulnia a Dunát, míg a többiek elbújnak. A sorshúzás Mózeset tette a hunyóvá.

A többiek szétszaladtak búvóhelyet keresni. Mózes csendes léptekkel ment a part felé. Minden olyan jó volt. Az elkomolyodott levegő, a napszagu pörkölt fű, a végtelen horizont s testének apró mozdulásai. Oh érdemes dolgozni, hinni elhivatásában. Hány bukott léleknek lesz ő még a szárnya, hány megpiszkoltnak felmerülő ős tiszta arca, hány nehéz küzdőben a megváltó perc. Ezek az egyszerű emberek milyen megszépült étellel éltek az ő életében. Mint egy nagy ígéret nyílt eléje az élet. A parthoz ért.

Egy perc múlva irtózatossá kiáltás hallszott. Ezt a kiáltást nem lehetett félreérteni. A társaság minden tagja a parthoz szaladt. Mózes, irtózatossá elvágódással, ott feküdt a kavicsos porondon. Közel hozzá, a törpe bokor ágaiba akadva, félig a vízbe lógva valami szürke halmaz ingott. Közelebb mentek hozzá. Felpüffedve, félig meztelenül, lecsapzott hajjal és kidagadt szemekkel egy már oszlásnak induló hullá volt.

Mikor Bálint az ebédlőbe lépett, az az érzése volt, hogy onnan abban a pillanatban elrebent valaki. Tekintete beleütközött az ebédlő nagy tükrébe. Ott olyan irtózatossá változva látta arcát, hogy most már valami türhetetlen sajnálást érzett egész testében, mely düh és fájdalom is volt. Leült az asztal mellé egy székre. És most, most határozottan látta egy könnyű szoknya átlebenését a másik szoba bezáruló ajtaja mögé. Tényleg megtörtént-e ez ezelőtt egy perccel és a szem csak most fényképezte át tudatába? Vagy csak belülről egy lezsúfolt félelemből jött elé e kép, hogy kezdődjék az örület és marcangolja a fájdalom? Pár pillanat múlva fiatal cseléd lány jött mutatott sietéssel a terembe. Arcán az a különös rögtönzött kedvesség volt, mely mögött egy ijedség szokott leskelődni:

— Kezeit csókolom. Mindjárt jön a méltóságos asszony, csak a pongyoláját veszi fel.

Bálint szeretett volna beleöklözni a cseléd arcába, hogy a vérrel kicsorduljon a titok is a mosolygás mögül.

A cseléd visszatünt. Bálint valahogy egész testével, egész bőre felületével beszimatolt a levegőbe. A körülszorított vad önkénytelen szimatolása volt ez, amikor minden pórusán át beérzi a halált. Valamit érzett ebben a levegőben, valamit, ami a csók atmoszférájából

való volt. Most már vad tapadással nézték szemei a terem két hatalmas diványát. Mindakettő egyforma nyugodtságban mutatta a közvetlen takarítás-utáni rendességet. A szépen elsimított csipke takarót, az arányosan elhelyezett himzett párnát. És mégis, mintha az egyik párna félrecsúszása valami lázas mozdulatot, a csipke fodra valami titkoló sietőséget őrzött volna meg. És mintha a diván meleg barna húsában még halk vonaglások visszhangoznának.

Érezte, hogy valami féktelen, oszloprázó düh árassza el. Ez az ő vacka, az ő utolsó menedéke az élet-vadon hajszái elől. Itt, ha nem is lelt társra az ölelésben, de legalább az elhíttető erő vigasztalt, hogy még fiatal és győzelmes élet. Holt meteor már, ki még ezt a kis romlott állatot sem tudja a maga útjára ragadni? Ki meri szétfetrengeni az ő királyi ölelése nyomait?

Lassan szorította össze ökleit s mintha tenyerén érezte volna a gögös kis nyak vonaglását. Talán leggyógyítóbb volna nekirohanni a néma anyagnak, tépni, zúzni őket, eltiporni bennük a megtörténteket. De mikor az ősmagára emlékezés örület s csak a legörültebb önhazudás józan és valóságos a renddé szokott örületek világában.

— Pedig nem szeretem, egy percig sem szerettem. Mit nekem az egész nyomorult kis szajha. Honnan jön hát ez az örület? Hiszen tudtam, hogy romlott volt már bölcsőjében.

Most már nagy megdöbbenés fogta le. Mintha halálos szakadékot pillantott volna meg magában. És mintha érezte volna, hogy minden tragédia és a halálnak ijesztései csak onnan jöhetnek és nem a külső világból.

Ő-maga a lenehezető végzet saját élete fölött. És egyszer majd eljön az elgyengítő perc, amikor lezuhan saját életére: és nem lesz segítség, nem lesz menekülés.

— Ne vágjon olyan zord képet, maga jókorkelő.

Még mindig gombolva pongyoláját, Rendekyné állott a megnyilt ajtóban szokott lanyha-kéjű mosolygásával. Bálint az újból feltorló dűhtől köszönni sem tudott. A jókorkelő jelző gúnyja új bántással harapott belé. Igaz, hogy még csak délelőtt féltizenegy óra volt. De már hetek óta majdnem mindennap ilyenkor, sőt jókorabb is jött. És Ildikó már mindig ott remegett az ablaknál, hidegrázósan a várt ölelés kéjétől. Mert ez volt a legalkalmasabb idő. Rendeky ilyenkor sohasem volt otthon, a gyermekek is iskolában voltak, vendégektől sem lehetett félni. Hiszen éppen az asszony mondta, hogy ilyenkor jójjön. Még tegnap is így volt és ma már mintha semmit sem tudnának róla. És még kérdezi, hogy miért vág olyan haragos arcot! Mikor nagyon nőstény szemeiben olvasni lehet, hogy minden rezdületében ismeri azt a vihart, mely most a férfiban tombol.

A nő kacagva odalebent Bálinthoz, friss mosdás szagu kezével meglegyintette arcát:

— Még csak nem is köszön. Ballábbal kelt fel uraságod.

Megint nevetett. Leült a Bálint mellett levő székre, úgy hogy térdei már lehelték Bálint térdét. A székben inkább szétfeküdt, mint ült s szétpálló kék szemeiben odatartotta magát neki: Vén bolond, itt vagyok én, nem jobb falat vagyok, mint az a nem neked való rongyos kis fruska? — mondta az egész teste.

— Hol van Ildikó? — kérdezte parancsoló-fenyegetőn Bálint.

— Na, maga szép gavallér. Hát én nem vagyok elég jó magának?

Bálint nem felelt. Az asszony belehajolt a férfiba:

— Ugyan mondja, mit akar maga azzal a taknyos kis csitrivel?

Kéjes-várón, halk lihegéssel lesett a férfi szemeibe. De a Bálint arcán úgy megvonaglott a szenvedés, hogy megint kacagóra fogta a dolgot:

— A kis fiu cukrot kér. Hamar kukrot a kis fiunak! Ildikó, Ildikó, gyere be! Itt van Torony bácsi!

A bácsi szót gúnyosan elnyujtotta. Pár percig csend lett. Az asszony sem szólt. Örökölt asszony húsa megérezte, hogy az első szóra talán leöklözi ez a hatalmas ember. Az ajtó óvatos lassúsággal megnyílt. A kis lány először a fejét dugta be. Erősen anyja szemeibe kémlelt. Aztán vontatott, macska nyújtózásos mozdulatokkal jött be. Arca szerdes volt s elszürkült szemeiben is csak villanásosan tünt át valami kegyetlen zöldes esillámlás. Biggyedt ajakkal mondott jó reggelt. Nagyot ásított. Aztán mint egy apró gyermek felült az anyja térdére s átölelte az asszony nyakát.

Rendekyné megbabusgatta ujjaival a lány mellét:

— Gyere, gyere, mert Torony bácsi megver, ha nem tálallak fel neki.

Ildikó megint elbiggyesztette száját, aztán odadugta elfakult kis csőrét az anyja arcához:

— Mamuka, Gyuri azt mondta, hogy a kék

ruha nekem sokkal jobban áll, mint a piros.

Ez a piros ruha volt Bálint kedvence, ebben szokta várni őt. Bálintban új vér bugygyant fel a döfésre:

— Tegnap még hogy enyim volt minden remegő porcikája! S ma már idegen és ellenséges, — dühöngött magában s megint kiviharzott az arca.

Rendekyné jól ismerte lányát: tudta, hogy az fog legjobban elbánni ezzel a felzilált Herkulessele. Lerázta magáról a kis lányt s tettetett sietséggel mondta:

— Na, de én magukra hagyom a fiatalokat, nekem házi teendőim is vannak. Ildikó, hozz cointreaut Torony bácsinak. Később majd én is visszajövök, ha megengedi morcosságod.

Lányos pukedlit vágott és kilebegett. Csend lett. Bálint nehéz fellegű hallgatással nézte a lányt. Az térdeit babrálta ujjaival s leányékolt pillái alúl leste a ránehezedeő arcot. De szederjes arcán gonoszság, összeszorított ajkai körül konok elhatározás volt.

— Ki volt itt az előbb? — tört ki Bálint.

A kis leány türelmetlenül rántott egyet a vállán.

— Ki volt itt? — ismételte elsötétedő arccal Bálint.

— Senki.

A férfi zsebeibe dugta ökleit, hogy ne üssön:

— Ne hazudj! Ugye, Czeglédy György volt itt?

Ildikó kéjesen feszengett hátra székében. Most már a férfi szemeibe nézett támadókegyetlenül. Kihívó, szemtelen mosolygással mondta:

— És ha úgy lenne, mi volna benne. Az

legalább fiatal. Csak nem szórakozhatom mindig egy vénnel.

Bálint felszökött. Felkapta kalapját, kirohant. Érezte, hogy a másik pillanatban már valami helyrehozhatatlan történnék. Akkor lett újból tudatos maga előtt, mikor a negyed-óránnyira levő homokbánya szélén állott, kezében a kalapjával. Miért állott meg, mióta állott, nem tudta.

— Egy kissé fáj a fejem. Nagyon rég nem dolgoztam, ez az oka mindennek. Hát arra születtem én, hogy ilyen apró nyomorult kecmérgésekkel rontsam magamat? Ha nincs is kinek, ha nincs is miért, dolgoznom kell. Talán a sok között mégis ez a legegészségesebb hiábavalóság.

És a roppant szervezet ereje felülkerült. Visszalökte lelke vak lomtárába az elmúlt perceket. Már nézte a homokbánya szeszélyes csúcsosodásait, rátátongó üregeit. Lilás, halvány-sárga, kékes és vörös üregek sajátságosan tátogtak, mintha a szembe komolyodó Sashegybe akarnának harapni. Vagy mintha a vén föld-bálna únott szájai volnának, melyet minden száján megver a csömör a beléje temetett ember-történettől. Bálint felmászott egy-egy szeszélyesebb ponkra, befürkészkedett a barlangok titkaiba két réthe hajtvva természetét. Már az örök gyermek volt: az ős mese-erdő feléje zúgatta lombjait. Láttott csoda törpéket, alvó óriást és a félelem rászederjesedett bőrére. A megmélyült homályban aranyhaj lebbent át s gyermekszívének ezüst harangja felcsilingelt a szívében. Egy mélyedésben egy kis pocsolya tartott tükröt eléje. Megállott, hosszan nézte arcát. Aztán délcegen lépdelte körül s nézte a viz-

ben hatalmas alakját. — Azért legény vagyok a talpamon! — szepegett benne a fölébredt egyetlen fájdalom.

De valami magához húzta szemeit. Az egyik halmocska napos tövénél valami vén csavargó aludt. Hátán feküdt, széthajítva lábszárait és karjait. Ruhája száz és száz folt egybemarása volt. És minden folt, mintegy magával tépve egy darab testet, külön látszott esni a föld felé, a földbe, az elbujtató végtelen pihenésbe. Halál-kaput döngető szomjas, rohanó alvás volt. A fej is, a szürkén omló szakállu, félig kopasz fej is úgy dobódott oda a földnek, mintha már legurult volna törzséről s hullna az örök lehúnyásba. Bálint elővette zsebkönyvét, nagy vonásokkal vitte át e sajátságos alakot a papírra. De már testében ő volt a hulladék ember. És amint ez a sülyedő álm a nagy megnyugvás felé mutatott utat, érezte a züllés mámorát. Milyen szabad ez az ember! Az éhes örületek erkölcsi világrendje s a belső világ nyitott szemű birái nincsenek számára. Elszabadulva a cél és akarat zsarnokságából: felelősség, mások sírása nem gyötrik. Jött, hogy lelopja róla a védő rongyot és magára vegye. Hogy ő feküdjék helyébe; lenni a napsütésen rongy, senki, semmi, gondolat és akarat nélkül.

A gyárkémények beordítottak az elmélázásába, a harangok kiáltották a keresztény hasak örömét. Ő is megindult a Krisztina-tér felé. A Naphegy-uca sarkán, a Ziegler vendéglő előtt eszébe jutott, hogy ebédelni is szokás. Talán jobb lesz itt, ahol csak este szoktak vendégek lenni s egyedül lehet. Oh, ma nem akarja arcát idegen szemek elé vinni: hátha áttetszenek a felszakított sebek. Bement. Le-

ült az udvar egyik szegletébe, a tavaszi fák boldog kacérsága alá. Lekönyökölt az asztalra, odafordult a tulsó partról eléje panorámázó Pestnek. A pincér harmadik kérdésére riadt fel:

— Nem bírom, — húllott ki belőle két eldugott szó.

— Mit nem bír a nagyságos úr?

— Jaj igaz, mit lehet ebédelni?

A pincér terített, levest hozott eléje. Bálint nézte az udvart. Az esténként vendégekkel zsúfolt úri helyiség most csendes családi idill volt. Fától fáig vastag kötelek nyultak, rajtuk a frissen mosott ruha. Oh, valakinek vér-szerinti valakije lenni s az élet parányi dolgaiban érezni a földig tartó szerelmet! A lelógós karu férfi ingek, női szoknyák között egy pár apró ruha: arasznyi bugyi, apró rékli, kis kötött sapka. Az udvar másik szegletében, a nyitott konyha előtt egy nagy barna asztalnál ült a vendéglős családja. A nagymama roppant ókularéval zöldbabot tördelt egy szitába. Az asszony, szép szőke és fiatal, egy lámpaernyőt varrogatott buzgó előrehajlással. Fehér arcára felserkedt a vidám fiatal vér. Melle olyan gazdag ígérettel volt anya. Száján a mosolygás az élet áldott ize volt. Mellette ült férje, barna erős fiatal férfi, valami számolással bajlódott. Az asztal alatt egy csepp lányka egy óriási kutyán tanulgatta a papucskormányzás elemeit. Alig két-éves, haja fényes és selymesen lágy mint boldog sírás felbuggyanása. Két nagy szeme olyan kék, hogy a kékségtől még tágabbak. Nagyok, tágak: hogy ez a millió furcsaságu koszos-szép világ befuthasson a kis emberbimbóba. Peheiy kezecskéivel cibálta a nagy

kutya füleit s valami érdekeset csicsereghe-
tett. Mert az nézte, nézte a gyermeket s sze-
mei melegek voltak, mosolygók és mélyek.
Nagyon emberül apa volt szemeiben az öreg
kutya.

A kiterített ruhák, a napos udvar, a szelid
tenyerű árnyékok, a dolgozó család, a gyer-
mek, a kutya: Bálint sírásává lettek. A sírás
átszűrődött a levegőbe, át a városba, égbe,
földbe. Hideg és panaszos lett a tavaszi világ.
Oh, hogy didergett, milyen védtelen és gyenge
volt most a herculesi férfi. Majdnem érintet-
lenül taszította el az ételeket, a bort meg sem
látta. Nézte a várost és látta a saját pusztá-
ságát. Egyszerre felkapta fejét, mintha meg-
ütötték volna. Czeglédy György ment lefelé
a hegyen, boldogan lóbálva kalapját kezé-
ben, szemtelenül fiatalon. Amint Bálintot
meglátta, szétörvendő csúf vonásait tiszteletre
parancsolta össze s mélyen meghajlott: —
Jóétvágyat kívánok, Bálint bátyám. — De
szemeiben gúnyos diadal csillogott. Bálint
majdnem felüvöltött. — Hát mégis ott volt ez
a buldog képű! Hát ezért kellett őt elker-
getni!

Fizetett. De nem látta a pénzt, nem hallotta
a pincért, nem tudta, hogy elhagyta a ven-
déglőt és hogy hazafelé megy. Most már fe-
kete vihar sepert végig benne, élete minden
fája zúgott-recsegett. Egy kirakat tükre előtt
megállott, belenézett. Zilált arcú, üzött-vad
szemű, nagyon negyvennégyéves ember né-
zett vissza. Majd belerugott a tükörbe.

Mikor a Verbőczy-uccai házhoz érkezett, a
földszint egyik lakásának félig nyílt ajtaja
mögül három savó-szinű idősebb lány lesett
kifelé. A másik lakásból pedig egy gömbölyű

hasu, nagy gömbölyű fejű, hosszú haju férfi jött ki:

— Szervusz, édes Bálint, rég nem volt szerencsém, hogy vagy? — és erősen a művész szemébe kémlelt.

— Fejedelmileg mint mindig — dobta oda Bálint.

— Na, hála istennek. A szemed ugyan nagyon körül van árkolva s a szarkalábak meg sokasodtak körötte. Bizonyára sokat dolgoztál az éjszaka. Ha megengeded, egy pár perc múlva Gézával tiszteletünket tesszük nálad. Ugyis más vendégek is várnak fenn az ajtó előtt.

— A fene egye meg őket, — mormogta Bálint s felfelé indult a lépcsőn.

A második emeleten megint mindakét lakás ajtaja félig nyitva volt. Az egyik mögött egy széles száju fiatal asszony, egy vénfiu arcu hadnagy s egy őszes nő kukucskáltak kifelé. A másiktól egy sima képű, egyenruhás katonaeorvos barátkozott a művész felé:

— Hogy vagy, édes Bálintom? Úgy hallom, hogy az utóbbi időben sokat szenvedtél idegeiddel.

— Tévedsz, kedves barátom, a hasam ment. Ha akarod, dokumentumokkal bizonyítom.

Az orvos kedélyesen tapogatta meg Bálint karját:

— És anyagi helyzeted bizonyára a leg-
ragyogóbb állapotban van?

— Csak a te szellemed tudja túlragyogni.

— Mindjárt felmegyünk hozzád a Lajival, ha nem leszünk terhedre.

Bálint már tovább állott. A földszinten leskedő lányok, a gömbölyű úr, az első emelet kémelői és a katonaeorvos: egyetlen család vol-

tak, szülők, gyermekek, sógorok, após-anyósok. Övék volt a ház, ők veztek össze minden reggel véresen fölötte s békültek ki este a bor a kártya társító sugárzása mellett. A család Erdélyből származott s a szász, oláh és székely vér meglehetősen egyenlő arányban egyesült benne. És mintha az ősi marcangolások három faja az egyesült vérben is tovább akarná bántani egymást: mindenik csak a piszkát, a rosszat adta a társuláshoz, a jó kiveszett belőlük. Szászul voltak ridegek és fösvények, oláhuul bosszuállók és vérre szaglók, székelyül házsártosok, csalafinták és mohók. Bálintot annak idején nagy derendóciával fogadták a lakásba, mert akkor még, első diadalai fényében, nagy szüretet ígért a körülforgóknak ez a dúsan terhelt tőke. Mindennapi súlyos barátkozásban itták borát és ették akkor még bő falatjait. De amint a falkavadászat megkezdődött a művész ellen s ő is három lépésre undorodta őket vissza, halálosan meggyűlölték. Ráadásul: az utolsó években a Bálint lakásával sok milliós üzletet lehetett volna csinálni. Most már makacs, minden percben tervszerű dühvel aknáztak ellene. Irtózatosságot terjesztettek szét róla, lesték minden mozdulatát. Időről időre pedíg kötetes beadványokat förmedtek ellene a lakáshivatalnál. Hogy lakásán hajmeresztő orgiákat ül vagy pedíg hosszú sugdosásu kommunista-összejöveteleket tart, amelyeken társadalmi rendet dönt meg, hazát árul stb. A beadványokat hosszú boros estéken az egész család szerkesztette egybe, boldog éljenzésbe csapzódva fel minden döntőnek vélt aljasabb vádnál. — Ezzel kivégezzük, becsületemre kivégezzük! — ordította a pohos, aki tanácsos

volt az egyik minisztériumban és ismerte, hol kell felgyújtani az ítélkezők lelkét. De a beadványt mindig csak a hadnagy írta alá, egy pomázi sváb fiu, akit a család két éven át majd minden éjjel megisméltlődő tivornyán alkoholizált az egyik lány férjévé. Ő katona, ő következmények nélkül teheti az efélét. Maguk a család tagjai minden kudarc után lojálisan kijelentették Bálintnak, hogy ők elítélik sógoruk eljárását és örvendenek, hogy egy ilyen művészt tisztelnek a házukban.

Bálint ajtaja előtt egész társaságot talált. Mindszenty Margit volt az egyetlen nő közöttük, akit még nem is ismert. A lány zsiliptelen áradással ömlengett eléje:

— Bocsássa meg, Mester, hogy ismeretlenül háborgatom, de nem tudtam ellenállani...

— Csak addig tudjon ellenállani, amíg kinyitom ezt a fene rossz ajtót, — dörmögte Bálint és haragosan megrázta a nehezen nyíló zárat.

Egy únt mozdulattal maga előtt bocsátotta őket. Margit szétnyílt, ikreket szülő szemekkel falta a művész kivert-bika alakját. Mikor úgyahogy elhelyezkedtek, Bálint is lerogyant az öreg karosszékbe:

— Na, ugye tiszteltek, azért jöttetek, és aztán?

Pomp Rezső tisztelete mély kútjából majdnem remegve húzta elő a szavakat:

— Az a hír, mester, hogy pár nap múlva röpiratod fog megjelenni. Mi, tisztelőid, már előre rajongással várjuk minden szavát.

— Várjátok, — vállvonta Bálint.

— Bizonyára erős támadás lesz benne a mai rezsim ellen?

— Szereted a turós palacsintát?

A majdnem bőr alá fésült, albinósan szőke, vizenyős kék szemű fiatalember a hajában is elpirult. E beteg napokban szétburjánzottak a titkos társaságok és ő bölcös gondoskodással tagja volt mindeniknek. Egy ilyen csoport őt bizta meg néhányad magával, hogy kémleljék Bálint minden gondolatát. Mert ezek az elszült, betegül gonosz kis emberek, kik rossz éjszakákon titkos megrohanást, ölést, külföldi cimboraságot forraltak honvédelem és ellenforradalom név alatt: halálosan remegtek e roppant forradalmas erőtől és természetesen róla is hasonló titkokat tételeztek fel. Minden leskődőnek más arccal és más szereppel kellett közelednie a művészhez. Pomp úr, aki egy budai sváb kéményseprő fia s az ordas turániak vérszövetségének alelnöke volt, a rajongó tisztelő, a tikkadásig aggódó önkéntes titkár szerepét mikéskelemenezte.

Bálint eddig pompásan tudta orránál fogva vezetni a kis budai Machiavellit s néha szánalomból rettentő titkokat szagoltatott vele. Most is már megbánta türelmetlenségét. Simogató hangon javította:

— Hát komolyan beszélve, de kérlek, ne adjátok tovább, mert nem szeretek előre harangozni, a közönség csalatkozni fog. Valami forradalmas szörnyűséget várnak tőlem, pedig ezúttal ellenkezőt adok. A szekularizáció ellen írok. Mégis csak disznóság, hogy forradalom címen éppen a jó juhok pásztoraitól akarják elmarni a legelőt. Én akarom a demokráciát, de szerzett jogokat nem ütök agyon.

Nagyon szelid arca volt, hangja is érzelmes-tisztességesre simult. Leeresztett szempillái alól marcangoló-kegyetlenül leste a simahaju

albinót. Az nagyot nyelt és Leiter bíróra nézett. A bíró zöldes-beteg arcával behajolt a művész arcába, összehúzott szürke szemei majd felégték a gyűlölettől:

— Kérlek, Bálint, azért mi sem vagyunk ám olyan együgyűek, mi is tudunk ravaszok lenni. Csakhogy mi nem ordítunk mindent világgá. Mi már szóról szóra tudjuk, mi van a röpiratodban. Manapság különben is veszélyesek a röpiratok. Egy reggel csak a Duna találja felvetni a szerzőjét.

Szavaiban vér volt, vér csordulásig. És a hullaevő arcu ember, mint egy bódult szunyog, beteg kéjjel szívta saját szavait. Bálint gyermek-szeliden kérdezte:

— És hogy kerül oda a szerző?

A Leiter fakó ajakára vékony mosolygás serkedt. Sajátos erotikus kéj s valami önimádó jólesés volt e mosolygásban. Rejtelmes mozi-detektives arccal ismételte a gépiessé betegült élet refrénét:

— Jaj kérlek, mi sem vagyunk azért ostobák, mi is tudunk ravaszok lenni.

— Oh, én mindig mondtam, hogy te igazi bíró-zseni vagy. Mintha nem is születnél volna, hanem Dosztojevszky írt volna a világra.

A fakó-zöld emberke elnémult. De csúf szemeiben gyilkosság történt. Ez volt egyik végzetes tehetsége Bálintnak, hogy mindig az a szó került kezeügyébe: mely gyökerig világított, vagy beledöfött abba a legbensőbb érbe, melyet mindennapi kétségbeesett ragaszkodással hazudunk magunkba, hogy elvanszoroghassunk az élet végéig. A savó-vérű ember egy beteg vérnek volt utolsó hallucinációja. Apja, hangos szavu, bőhazafiságu

tegnapi magyar, végigcsinálta a szokott megyei tragédiát. Árvaszéki elnök volt s hosszú kártyás tivornyákon szétosztotta az árvák pénzét a megye becsületbírái közt. Mikor aztán minden forrás bedugult s a számadás elől nem lehetett kitérni, egy lobogó szavu levél megírása után, ahol mocsoktalan becsületről és szeplőtlen zászlóról szavalt, főbe lőtte magát. A savanyu vérű, rossz gyomru, zilált idegzetű fiunak sajátságos elrendeltetése lett az apa halála. Jogcím lett egy egyetemes gyűlésre és bosszura a meglopott szegények ellen. Sajátságos lelki fejlődéssel, melynek logikája mélyre van ásva a vérben, az idegek szövetségében, a tolvaj apáért a meglopott világot érezte bűnösnek. Halálosan, vérszerint gyűlölt minden szegény embert, árva gyereket, parasztot, munkást. Mindenkire, aki alárendelt, kizsákmányolt, elnyomott vagy gyámoltalan és akinek könnye vád lehetett az elszökött apa ellen. Ezt az elrendelt gyűlést a mániáig fokozta annak a vakérvése, hogy a természet neki szegény agyvelőt, csúnya vén, sárga arcot, fiatalság nélküli fiatalságot adott. Hogy megbosszulja agyveleje mostohaságát: folytonos hazugságokban, sűnyi kegyetlenségekben igyekezett félelmetes Machiavellivé stilizálni magát. Mikor aztán a kamasz évek szétszimatolásában rábukkant Dosztojevsky Raszkolnyikovjára, a vizsgálóbíró alakja előhívta belőle a vérbe predestinált örületet. Kémlelni, gyanakodni, titkokat felfedezni: felverni a nyomorult embervadat, meglihegtetni, rácsapni: ez volt e beteg és majdnem hülye élet napoleoni álma. Silány szervezete örökre eltiltotta a csóktól, a női ölelés tágasabb emberségétől.

És így ez a magába börtönölt, roncsolt idegű ember minden életét az emberharapás véres gyönyörűségére költötte. Együtt élt egy nagyon hasonló, ideges fogas-szavu anyával, aki senkit sem szeretett s fiához is csak azért ragaszkodott, hogy legyen, akiben folytassa önzését és gyűlöletét az emberek ellen. A kommün után szétrothadó pocsolya gőze teljes kibomlásba hozta az ítéletre ítélt ember minden halálos csiráját. Bírói hivatalát csak egy pár hónapig folytatta. Két-három ítélete után jóakaratból berendelték egy minisztériumba. Ez a teljesen műveletlen, vak agyvelejű ember egy egész csomó titkos szövetkezet központja, intézője lett. Mert az embereket sohasem az elme kiválóságai, hanem bizonyos morális sajátságok gyűjtik az egyesek köré. Most már a tikkadt ember szájához tehetta a beteg idők csecseit s vért, valóságos embervért szívhatott belőlük. Ő volt az ellenforradalom hiéna falkájának legkegyetlenebb vezére. Titokban uszítani, tört adni a vér betege vagy pénzéhes gonosztevő kezébe, a bűntény után eltakarítani a bűnközösség minden nyomát, elveszíteni a veszélyessé levő eszközt, aláaknázni valakit, sokszorozni a kínzás gyötrelmeit: a szűk ember rendszerezett örülete ebben érezte az ős megtorlást a fősvény természet ellen s egyéniségének megnövését. És mikor látta az áldozat szemében, hogy egy hazugságot elhitt, egy csalafintaságnak bedúlt, vagy már odatartotta torkát a rejtett kés elé: Richelieunek, Machiavellinek s más eféléknek kéjelegte magát. Bálint körül a kergült birka bódulásával keringett s mind jobban elhatalmasodó szomjusága lett, hogy ezt az óriási emberfát, mely oly

megsemmisítően erős, szép és gondolattermő, ledöntse. Hogy hulláján ugrálva nagyobbnak és erősebbnek érezze magát.

Hevesi Simon, a híres zsidó újságíró, aki az ablak mélyedésébe húzódott s nagy szemüvege mögül mosolyogva nézte, hogyan ölik legfőbb erejüket a filiszteusok, most mutatott tisztelettel szolt:

— Kedves mester, ha kegyeskednék a Drámai Ujság számára egy-két kérdésre felelni:

— Kérdezzen, — ásított Bálint.

— Mi a véleménye Mesternek a König Lajos legújabb darabjáról? *Herzog F.*

Bálint tudta e kérdés kettős célját. Az ő véleményével akarják agyonütni ezt a tulsok szerencsésű jelentéktelen író. És mert az ügyes sváb irodalmi rövidárus nagy nemzeti népszerűséggé tudta felépíteni magát, ugyanakkor a kimondott vélemény újabb hajszát vadít ellene. Lanyha megvetéssel felelt:

— König éppen olyan olyan tehetség, mint az önök Reiner Frigyes. *Reiner*

Az újságíró szeme mélyén levő szem gyűlölettől lett homályos. Reiner, aki szellemeskedő, ügyes és nagyon rokonlelkű műveivel az ország összes kereskedelmi utazóját az irodalom felé csalta, volt az ő saját bálványuk s az ország világdicsőségének reklamáltak. Mélyen meghajolt és jegyezte:

— A szobrász mosolyogva felelt: König egészen jelentéktelen író, a drámához pláne semmi tehetsége sincs. Ma Magyarországon csak Reiner Frigyes jelent drámairodalmat.

Most megint a művészre nézett, arca ki-nyilatkoztatást váró feszült figyelem volt:

— Hogyan képzeled el, mester, a mai politikai helyzet megoldását?

Bálint fáradtan hullatta az ezerszer megismételt kátés mondatot:

— Csak is egy, az ország összes adottságaira épített demokráciában, mely biztosítja a magyar falu, a magyarság nagy tömegei számára a fejlődés minden lehetőségét.

Hevesi jegyezte:

— Boór Bálint szenvedélyesen, kiáltva mondta: Magyarország belső nyugalma és külső becsülését csak is egy liberális progresszív radikálizmus mentheti meg a nemzetközi elemek bevonásával.

— Még egyet kérdezhet, de aztán kidobom, — mondta álmos-kedélyesen a művész.

Az újságíró arca most nagyon titokzatosra és kedvesre változott:

— Kedves mester, igaz-e, hogy komoly viszonya van egy fiatal úri lánnyal és el akarja venni?

Bálint alsó állkapcáján előre torlottak az izmok, homlokán megmélyült egy függőleges redő. Aztán elszélesedett ajakkal szólt:

— Ez a kérdés se nem elég érdekes, s nem is tulbizalmas. Menjen be a fürdőszobámba, ott talál egy fehér szekrényt, abban tartom a szennyesemet. Olvassa ki levetett ingeimből és alsónadrágaimból biológiai magántitkaimat. Fényképfelvételeket is csinálhat a lapja számára.

Biccentett fejével s ez olyan fejedelmi elbocsátás volt, hogy az újságíró vette kalapját és tovább állott. De elmentében oda tudta sugni Pompnak: — Vigyázzanak rá. Nagyon idegesnek látszik. Rossz vége lehet a dolognak.

Alig húzta be az ajtót maga után, Benedek tanárból kitört a székel lelkesedés:

— Szerettem volna kirugni. Mit tolaodik ide, mit fáasztja a mestert! Kedves mester, leszel szives majd az új röpiratodból huszonöt tiszteletpéldányt adni? Nem a magam érdeke, gondolataid terjesztéséről van szó.

Leiter már körüljárt a teremben, mintha csak szórakozottan ödöngene. Véletlenül oda-tévedt a papirkosárhoz s csupa időtöltésből kutatni kezdett benne. Néha nagy jóleséses titokzatossággal egy-egy papirkát dugott zse-beibe. Mindszenty Margit felkelt helyéről, szemeiben feltárt ágyékkal dörzsölődött Bá-linthoz:

— Mester, mikor tudna nekem öt perenyi kihallgatást adni négyszemközt? Igen fontos, rám nézve életbevágó problémáról van szó.

Bálint már nagyon fáradt és szórakozott volt. Ilyenkor aludni szokott s nem igen tudta már, hogy kik vannak körötte és mit beszél-nek. Szemeiben sajátos homályu ködök száll-tak át. De azért ez az áradó nőstény meg-mosolyogtatta:

— Tudja mit, írja meg egy szép levélben.

A lány elvörösödött. A megkorholt kutya alázatos-meleg szemeivel ragadt a férfira:

— Ugy nem lehet... okvetlenül személye-sen...

Bálint széles kézlendítéssel megcirógatta a felgyult arcot:

— Jól van, kicsi. Mostanában fáradt va-gyok és időm sem akad. Majd, ha jól kipihe-nem magamat. Tudja, egy negyvennégyéves ember már nem tud minden percben négy-szemközt lelki problémát oldani.

Sajátságosan: most jólesett neki adni az

öreget. Volt valami pihenés ebben a megval-
lásban s védelem önmaga ellen. A lány auto-
grammot kért s vontatott, visszarágadó lép-
tekkel elment.

Leiter most már Pomppal sugdosódott. Be-
nedek a szobrokat lelkesedte végig. Mind-
egyre felkiáltott: — Micsoda zseniálítás! —
Az istókját, ilyent csak a mester tud terem-
teni! — Micsoda meztelenség, valósággal faj-
fentartó svungba hozza az embert! — Ilyent
még nem pipáltak Európában!

— Olyan egyedül vagyok, — sírt egy sírás
Bálintban.

Győry tanár eddig hallgatagon ült székén.
Nagy, kopasz szokrateszi homlokát hódolattal
súlyosította előre. Jézsuita szemeiből, melyek-
ben Máriára néző sima áhitat és súnyi tör
volt, most párologott a tisztelet, mint a forrón
felterített leves. Nagyon plébános arcán is
mély megalázkodás és révülő figyelem volt.
Mintha nem-is szülték volna ezt az embert,
hanem úgy kenték volna egybe az áhitatok
minden hivatalos tégelyéből alázatos, oltár-
néző, nagyon hűséges alattvalónak. Kezeiben
zsebkönyvet és ceruzát tartott. És mindegyre
roppant ünnepélyes arccal jegyzett valamit
Bálint beszédéből. Mintha Klió titkára volna,
akinek feladata betükké örökíteni a művész
életét. Most, hogy a tisztelet annál nagyobb
legyen, hasa legmélyebb rekeszéből húzott fel
egy hangot s azzal kérdezte:

— Kedves mester, egy percre ez a bolond
Benedek megzavart. Hogy is mondtad csak,
mi oldja meg a mai politikai helyzetet?

— Kérdezd meg a Leitertől, ő jobban tudja.
Engedjete meg, egy percre a fürdőszobába
megyek átöltözni.

Pomp úr hátrasimította hátrasimított haját, savanyu-vékony hangon mondta:

— Mi már megyünk is Tiborral. Kedves mester, te már nem vagy olyan bizalommal irántam mint valaha.

Bálint arcára egy pillanatra kijött az orosz-lán. Türelmetlenül vetette fel fejét:

— Hát bíztam én valaha valakiben!

Pomp úr még albinóbbá sárgult, vonásai siránkozásra estek össze. Leiter Tibor kezét nyújtott. Tördöféses hangsúllyal mondta:

— Szervusz, édes Bálintom. Mi sem vagyunk ám olyan hülyék, mint némelyek gondolják. Mi is tudunk ravaszok lenni. Mi mindenről tájékozva vagyunk. Még az emberek külföldi levelezéséről is.

A külföldi levelezést rémesen megnyomta. Szikkadt agyába az a rögzött gondolat vette be magát, hogy Bálint az orosz bolsevizmussal titkolózik a mai uralom ellen. Bálint már nem is hallotta, mit beszélnek. Bement a fürdőszobába. Leiter és Pomp elkészöntek. A két tanár magára maradt.

Győry odaállott Benedek elé. Szemei sárgák lettek, arcán gyanakvás és gyűlölet sápadt:

— Mondd csak, kérlek, mit akarsz te voltaképpen Boór Bálinttal?

Benedek kihívóan kacagott:

— Mit? Amit te. Azt hiszed, hogy Boór a te monopóliumod?

— De én kezdtem előbb, az én gondolatom volt. Nekem már két kötet jegyzetem van róla. Nem tisztességes dolog így kisajátítani a mások ötletét.

Benedek felpattant:

— Nem tisztességes! Meg vagy keveredve.

A te ötleted! Mintha csak te jöttél volna erre az ötletre. Ez éppen úgy az én ötletem, mint a tied...

— De te csak most jöttél, mikor már érzed, hogy nemsokára kidül és akkor egyszerre kész az üzlet. Én éveken át dolgoztam érte.

Benedek legénykedve kacagott:

— Ne síránkozz. Csináld jobban, mint én, akkor a közönség téged fog venni.

Győry egy percig hallgatott. Nagyon sápadt volt és idegesen tipegett szét a szobában. De aztán arcára megint kijött az oltárra pislogó, mindent elkenő szavu plébános. Békítő kérések voltak hangjában:

— Nézd, hiszen ha Bálint meghal, lesz akkora érdeklődés iránta, hogy ketten is megélünk belőle. Dolgozhatnánk valami munkafelosztással, hogy az egyikünk könyve majd kiegészítse a másikat.

Benedeknek tetszett a dolog:

— Na látod, ezzel kellett volna kezdened. Én csak a magánélete intimitásait gyűjtöm. Te pedig úgyis esztetizálni szeretsz.

A Győry szavai már üzleti kézfogás voltak:

— Látod, akkor én sok jegyzettel segíthetek, mert én csupán művészi megnyilatkozásait akarom tárgyalni. Ha valamelyik este eljössz hozzám, összehasonlíthatjuk a jegyzeteinket.

A Benedek sovány székel arcára nagy ravaszság ült ki. Cseszle kis bajuszán pödörített egyet, ujjait összecsettintette:

— Te, lesz dohány, az istenit! Csak most jó állandóan mellette lenni, mert a közönséget az agónia érdekli legjobban. Nekem két olyan levelem is van tőle, amelyekben megjósolja, hogy elpusztul. Meglátod, hogy sohasem csal

a szimatom. Mérget vennék rá, hogy közel van a vége. Vagy hirtelen halált hal, vagy öngyilkos lesz, vagy megbomlik. Nézd csak, milyen gyűrűsek néha a szemei s milyen halálos fáradság van az arcán. Az ilyen behemót emberek törnek le a leghamarabb. Én úgy készítem a dolgot, hogyha ma kidül, két hét múlva a könyvem megjelenhetik róla. Verni fog minden más firkrét. Ferenczi Pistát a nagy művészettörténeti tudományával ki fogja törni a nyavalya.

Közeledő léptek hallszottak. A két tanár szétrezzent. Benedek megint nagy áhitattal legelte a szobrokat s fel-felkiáltott. Győry elrévült egy vázlatkönyv nézésébe.

Bálint visszajött. Bedobta magát a karos-zékbe. Szomorúan mondta:

— Nem bírom már sokáig, fiuk. Olyan egyedül vagyok és sohasem lehetek egyedül. Unok már mindent. Már a munkához sincs akaratom. Minek, miért?

A két ember szeme mélyén felcsillant a zsákmány öröme. Benedek kedélyes-könnyed mosolygással berzenkedett:

— Ugyan, mester, te beszélsz ilyent! Egy vállrántással fellököd egész Budapestet. Mi már régen alulról szagoljuk az ibolyát, amikor te még az ország nagy Herkulese leszel.

De az okosabb Győry fájdalmas uszályu szavakkal mondta:

— Tényleg, nagyon fáradt vagy mester s mintha valamit sápadtál volna is. Neked vigyáznod kell, te nem vagy a magadé, a te egészségébe mindnyájunknak van beleszólása. Okvetlenül orvost kellene hívatnod. Talán valami kezdődő cukorbajod van. Ebben a korban az ilyen erős embereknél ez igen gya-

kori. Ha parancsolod, felküldöm a Hómann doktort, ő a leghíresebb speciálista az efélében.

Szemei áhítatos tisztelete mögül éhesen leste, hogy a ráigézett betegség befúrja-e félelmét a művész képzeletébe, elsápad-e az arc, megdöbben-e a szem. Bálint szórakozott hanyagsággal mondta:

— Most, fiaim, a legjobb lesz, ha ti is tovább álltok. Ma nehéz napom van, fáradt vagyok. Talán alszom egyet. Majd valamelyik este találkozunk.

Győrynek már kezében is volt a kalapja s már fájdalmas, lázat-figyelő arccal nyújtotta kezét. Benedek a bucsuzáskor felkiáltott: — Te, mester, az istenit, a multkor a Philadelphiában majd megvertem azt a hüllő Patayt. Azt mondta, hogy te csak ügyes utánzó vagy s Rodin nélkül senki sem volnál. Ha Győry le nem fogja a kezem, ott nyomorítom meg. Ilyent mondani Európa legnagyobb szobrászáról!

Mikor Bálint bezárta utánuk az ajtót, nehéz sóhajtás hullott le az ajakáról. Egy perig ott állott az előszobában, mintha ott felejtette volna magát. Olyan gyermeki, olyan anyának panaszoló kék volt most a két szomorú szeme. Elernyedtt szája majdnem néma sírás volt. Az egész alak úgy hívott valami ráhajoló nagy női szánalmat. Bement a műterembe, végigfeküdt a divánon. De a másik percben már a gyermekkori képe előtt állott és nézte. — A gyermekkori szemeim, a gyermekkori szemeim, — ismételte benne egy hang.

Nagyon nyugtalan volt. Mintha éjjeli homályban nehéz tehervonat loholt volna:

lelke távoli ablakai előtt elgurultak a sötétbe mosódott évek. Egyszer úgy hallotta, hogy csengetett valaki. Dühösen rohant ki, de csak képzelődött. Akkor eszébe jutott, hogy két házigazdája mindjárt a nyakára fog jönni. Érezte, hogy nem tudna uralkodni magán, hogy talán megfojtaná őket. Vette kalapját, lerohant a lépcsőkön.

Aztán, hogy benne volt az uccák tolongásában, a felrázott élet már végtelen folyásu csendes szomorúsággá csitult. Nagy, lemondó elfogadás húnyította le a lázadás tüzes szemű kutyáit: — Várhattam egyebet? Ez az én sorsom, ez a nekem járó kenyér.

És az erős ember szomorúsága már égő szüksége volt a jóságnak. Szeretett volna cirógatni valakit, adni valamit, védő ráhajlásban apja lenni valakinek. Mint a középkori rajongó, ki azzal hűsítette a maga életsebeit, hogy végtelen szomjuságu csókkal a mások sebéből szívta ki a halált. Már nézte a mellette eltűnő arcokat. És a vonások csalitjában, a termet megvert nehézségében, a szem néma vallomásaiban ezer jajgatásban talált életre ítélt testvérére, az emberre.

Egyszer csak, tudata minden irányítása nélkül, az Üllői-út huszonegyedik számú háza előtt volt. Pedig amikor egyszer Baczó megmondta, hogy hol lakik, nem is vette tudomásul. Már rég nem járt nála a fiu, mi baja lehet? Most érezte, hogy jót fog tenni: látni ezt a testvér-végzetű arcot.

Az udvar mélyén, az ajtó előtt megállt. Pirongató jó hang hallszott ki:

— Na, vedd be, te félszegűszó, ne légy olyan gyerek. Bizonyisten, megpofozlak, ha nem veszed be.

Kopogtatott, belépett. Baczó az ágyban feküdt, lázas arcát az ajtó felé fordítva. Konkoly egy orvosságos üveggel s egy éktelen ónkanállal anyáskodott mellette.

— Boór Bálint! — kiáltotta a beteg s szemibe könnyek teltek.

Konkoly erre a névre és erre az alakra, mely minden jövő felé forduló szívben az egyetlen hívó zászló volt, leejtette a teli kanalat s az orvosság kiömlött a sok sebbel bús padlóra. — A fene egye meg! Alászolgája! — kiáltotta egy szájnyitással s bronz arca még vörösebb lett.

Bálint leült az ágymelletti székre, melynek hátáról a Konkoly bús kabátja csüggedte szét karjait. Most már nagyon erős volt: mert más élet erejévé lehetett. Erőt adó forró jószág volt hangjában, mint a friss húslevesben:

— Mi a bibi, édes fiacskám?

A beteg benyomta fejét a párnába. Hisztérikus, rohanó sírás omlott ki belőle. — Bátyám... bátyám... bátyám... — ismételték nehéz reszketéssel ajkai.

A hatalmas ember megcirógatta a lázas fiatal arcot. Most megint olyan egyetlen arc volt az arca, az igazi, a szeplőtelen: az édes-apa arc: védelmező erő és ráhajló jószág:

— Na, csak kivele. Hozzám csak őszinte lehetsz. Mi a bibi, édes fiam?

— Irtózatoss volt... a hulla... — tördelte fulladásos köhögéssel a beteg.

Konkoly látta, hogy a beteg nem tudja értetően előadni a történeteket. Ó beszélt el: hogyan hozták haza eszméletlenül barátját, mint mesélték el az egyszerű emberek az esetet s hogy Mózes azóta lázrohamaiban mindig a hullát látja, melyet saját holttestének

hisz. Az orvos már többször volt nála: nyugalmat, jó táplálékot és valami csillapító szert rendelt.

Mikor szokott rohanó lélegzetű beszédével idáig ért, nagy kék szemei még dühösebben hólyagosodtak kifelé, bronz arca új vérhullámmal lett sötétebbé s ügyetlen tétovázással nézett jobbra-balra. Aztán nagy elhatározással, mint egy roppant véres borotvát, kettőbe hajtotta magát s vörös, szőrös kezét odanyujtotta a művésznek:

— Jaj igaz, pardon, Konkoly Zoltán vagyok.

Bálint széles mosolygással fogadta a fiatalember kezét. Jókká kékült szemeiben látszott, hogy már látja minden betüjében ezt a mély kincsű fiatal életet. A beteg már felülve hallgatta, nyitott szájjal, lobogó gyertyára rebbenő szemmel a saját történetét. A félszeg bemutatkozásra aztán egyszerre gyermekkacagásba fürtösödött. Szerető csúfolkodással mondta:

— Látja, Bálint bátyám, milyen kenguru ez a Zoltán. Előbb megeszi valakinél az ebédet, aztán, mikor már künn van, bekiáltja az ablakon: — Jaj, pardon, Konkoly Zoltán vagyok!

Kacagtak. A nagy nevetésben Konkoly feje ködben lemenő nappá zordult. Ugy resegte ki a nagy rázkódásból:

— Csak te hallgass.

Most már elbeszélte Mózes is a dolgot. Beszéde tavaszi zápor volt s széles nap-kévék váltakoztak benne fergeteges rohamokkal s nehéz felhők távoli jajgatásával. Először előadta látogatását a két szent embernél. Ledobva a paplant magáról: egész testével beszélt a dolgot, utána játszva a két férfi arcát,

testük egész életét. Mikor azt mesélte el: hogyan lett rosszul a püspök előtt, olyan ijedtfinnyás szent Habina arcot vágott, hogy mindahárman harsogó kacagásba borzolódtak. Aztán elmondta a bódult bolyongást, a zsibbadtságába becsengő jó női hangot, az egyszerű társaság kedvességeit. És egész összekarmolt fiatal szive bezuhogott szavaiba, amikor elmondta: hogyan fogadták versei felolvasását. De amint közeledett a végső jelenethez: már minden szaván át a hullára dermedt szeme és elzokogó nagy félelem voltak a szavai:

— Még egyszer hittem az életben. Olyan boldog voltam. Olyan nagy jövőt lélegzeltem be. És akkor rázmuhant az a hullá. Oh, bátyám, ez az ítélet volt, a végső ítélet és ezt nem lehet fellebbezni.

Bálint ajkán gyermek-csitítő mosolygás volt, de a szemei sajtószerű erőszakkal néztek messzire. Hangja rekedtté fakult:

— A legjobb lesz, fiacskám, ha felszeded a sátorfádat és hazamész Kolozsvárra az édesanyád mellé jól kipihenni magadat. Meglátod, hogy egészen helyre jössz.

— Ugye, ugye, én is azt mondtam! — ujjongott nagy győzelemmel Konkoly.

A beteg arcán nagy felhő árnyéka nehezedett. Szenvedélyes síró hangon tört ki:

— Hát bátyám is ezt mondja! Ez a bronzfejű hüllő már napok óta egyebet sem hajtogat. Hát hogy menjek én így haza? Hogy vigyem az én összeroncsolt, céltalan, üres életemet a mellé a Baczó Mózes mellé, akit édesanyám magának álmodott? Hát lehetek-e olyan kegyetlen hozzá, hogy a várt ragyogó eposz helyett egy beteg sírást vigyek vissza neki?

Szemei újból könnyel teltek s az elterjedő könny valahogy szélesebbé tette kék szomorúságukat. Bálint nagy biztatással dörzsölte a remegő lelket:

— Meglátod, fiam: amint átléped édesanyád küszöbét, nem leszel összeroncsolt, nem leszel beteg sírás. A régi gyermek leszel, akinek ölelése a régi meleget viszi anyád szívébe. Ha az én édesanyám élne.

Mózesen látszott, hogy el akar futni ettől a kérdéstől. Huncut, kaján elevenség derült ki arcára. Rámutatott Konkolyra:

— Látja, bátyám, ezt a vörös rézből vert szörnyeteget? Úgy nézze, hogy ez a bronz undorítás Magyarország legnagyobb muzsikusa. Zoltán, mutasd meg a zsoltárodát Bálint bátyámnak.

— Te ökör... te marha... — szerénykedett bús morcossággal Konkoly.

De azért nagyon boldog volt, mikor a művész is kérlelni kezdte. Bálint dermedt felérohánásban hallgatta a fiatalember játékát. Mikor az utolsó hangok is szétrezegtek, nagy csend esett közéjük. A művész arcán súlyos árnyékok kergették egymást. Felkelt, szórakozott nyugtalansággal megszorította a beteg kezét:

— Most megyek, fiacskám. Mennem kell.

Szegény Konkoly visszanyelte torkába dobogó szívét, amint a művész arcára nézett. Hát egy szava sincs hozzá, hát nem tetszik neki. Hátha tényleg nem is tehetség. Mózesből majdnem sírással szökkent ki a kérdés:

— Bátyám, bátyám, talán nem tetszett a zsoltár?

A férfi arcán látszott, hogy csak erre a hangra lesz tudatos a viselkedése és hogy

messziről hívták vissza. Felvetette fejét, arcára kijött az ősi gazdag tűzhely melegsége. Nagy szeretet volt a hangjában:

— Hát nem emlékszel-é, fiam, hogy téged is ki akartalak dobni a verseid olvasása után?

A beteg arca hálás gyermekké derült és nagy ölelés volt a két szeme. Konkoly is kezdett a lelke könyöke körül valami melegséget érezni. De azért néma szepegéssel kísérte ki a művészt az udvarra.

Az udvar már majdnem egészen sötét volt. Nagy szomorúság volt a bezárt falak közt, a rossz nedvű föld felett. Konkoly vállán érezte a művész erős kezét:

— Ugye megengeded, édes fiam, hogyha néha nagyon nehéz a világ, ide meneküljek a muzsikádhoz?

Konkoly fulladásig érezte, hogy a zsugori természet nem látta el elég szellentyűvel, melyeken nagy meghatott büszkesége kitörhetne. És mert több vér már nem toluhatott a fejébe, kilökte két karját a levegőbe s mint fulladásig nyelt vizet gájirozta a levegőbe:

— Az istenit!

De már halálosan szégyelte is magát s belsejében dús zoológiai idézeteket szórt egyéniségére. De a művész megérezte mindazt a fiatal ölelést, fellobbanó boldogságot és keserű dacot, mely kidobta ezt a káromlást. Magához ölelte a fiatalembert. Szelid szomorúsággal mondta:

— Mennyi kincs vár a magyar temetőre.

A kapuban mégegyszer visszafordult:

— Vigváz, fiam, Mózesre. Sok okom van félteni. Te vagy az erősebb.

Üzött rohanással ment haza. Hideg és sötét volt a műterem a meghűvösödött nyári estében. A homályba öltözött alakokból mint hideg

ón nehezedett át lelkére az anyag vak lelke. És mint hidegrázás didergett ki szivén: — Itthon vagyok.

Felgyújtotta a villanyt. Elővett egy vázlatkönyvet. Nagy gonddal meghegyezett egy ceruzát. Aztán ült. és bámult. Arca szétesett külön lelkeinek zsákmányává. Előre hullott alsó állkapcsában, harapásra dermedt szájában a rengeteg kivert vadkanja busult. Az arc ravatalos néma dac volt valami nagy temetés fölött, ércfal, melyet hiába döngetnek belül egy elrendelt sírás öklei. A homlok nyugodt volt és azért is a fiatalság fényével büszke. De szemei kék pelenkájában egy cse-csemő sírt, anyamellet hívó keserves sírással.

Felmozdult, odaült az íróasztalához. Jegyzeteket vett elő, felnyitotta a tintatartót, megfogott egy pennát. Aztán, türelmetlenül, megint visszacsattintotta a fedelet a tintatartóra. Odaténfergett a könyvállvány elé. Ki-kivett egy könyvet, felnyitotta, visszatette. Bement a konyhába. Meggyújtotta a résón a gázt, vizet tett a fellobogó lángra. Aztán egy kávéőrlőt halomra töltött kávéval s nagy buzgón őrlni kezdte. Mikor az őrlött kávé a fővő vízbe dobta, a kibuffanó jószagú gőz egy percre boldoggá tette arcát. Csészét, cukrot, kanálkát vett elő. Odahuzott egy széket, lehullatta magát rá s ott, a résó szélén fogyasztott el lassu álmolygással vagy három csésze kávé.

A felmelegült test most már apás jóssággal melegítette hóna alá a fázó lelket. Álom-lépésekkel bement az alkóvba, nagy dobásos mozdulatokkal megvetette az ágyat. Levetkezett, leoltotta a villanyt az egész lakásban, lefeküdt. Már kezdett alásülyedni az álom kútjába.

Akkor egy hirtelen mozdulattal felcsavarta az éjjeli szekrény lámpáját. Kiugrott az ágyból. Bevonuló fejedelem volt, ahogy a tükör elé léptetett. Nézte a földből felfakadó nyulánk lábszárakat, az erős törzset, a hatalmas mellkast, az egész rohanó férfitestet, melynek minden tagján meglátszott, hogy mozduló felfelé torlásában egyetlen elrendelés van: hordani a fej nagyszerű koronáját. — Én nem vagyok fiatal, én nem vagyok fiatal! — üvöltött benne egy távoli oroszlán.

Átment a műterembe. Lerántotta az Ildikó készülő szobráról a zöld vásznat. Amint az életnek ez a csodálatos test-dala elébe fakadt, egy pillanatra sírók lettek a szemei. De megrázta magát, tépéses mozdulatokkal ledobta magáról a hálóinget, a rövid alsó nadrágot. Herkulesi meztelenségét odameresztette a zsenge vázlatnak: — Nézd, nézd, kis szajha! Hát ki a fiatal? Ki a király?

Roppant lendítéssel belerugott a szoborba. Az agyagtest öt-hat darabra szakadva esett szét a földön, a tartó váz sáros-meztelenül maradt. Akkor rátiport a szétesett részekre: a fakadó kis mellre, a térd halkult mosolygására, az ágyék végtelenbe hangzó hívására. A forma titokzatos himnuszából eltiport sár lett a műterem padlóján.

Ujra magára vette hálóruháit. Visszament az alkóvba, visszafeküdt. Egy percre hagyta égni a villanyt, mintha lelkes ránéző valakije volna. Nagy álom-ködök gomolyogtak a szemei felé. — Milyen jó kávé-szag van, — mondta egy átszaladó kölyök-gondolata. És mikor keze kinyúlt, hogy szokott gépiességgel eloltsa a villanyt, evezői már az álom mély vizeit verték.

Szájában már érezte a nyelvével ellapított bogyócskák hűvös szétbuggyanását. Tikkadt szájában, melynek megsápadt ínyét az utolsó napok nélkülözései, titkos szorongás az idegek csaltijában s a négy fal közé szorított súlyos júniusi délután lázassá tették. Már ki is nyúlt keze a veresszőlő bibor gerezdecskéi után, de csak álmosan előre gunnyadt kollégájának hátába ütközött. Az elharapott sóhajlás kisebbik csücske kiesett az ajkai közül.

Az izzadságszagu idomtalan teremben Herendy Viktor tanár úr kollokváltat. És mert a tanár úr tagja a tanárvizsgáló bizottságnak, a diákság megsúfolja a termet. Pedig már június közepe van: künn falvak, pipaccsal lángoló mezők, kenyérré rohanó kalászos földek hívnak. Az izzadt, átforrósult fiatal testek, fiuk és leányok vegyesen, egymáshoz súrlódva, átpállva egymás gőzkörébe, előre hullatott testtel hallgatják a felelő Mindszenty Margit éneklő hangját és igyekeznek odahúzni a testükbe süppedő lelket a szavak rideg csecseihez. Egy bikanyaku, hentesnek szabott diák leszorítja állát a padhoz s úgy dülleszti a szeméibe összekotort lelket az irodalom gyönyörűségeihez. De két térde két felől két női hallgatót ér s a lelkebbik lelkében: a jó húsból, friss kenyérből, édes borból

szövődött drága test-lelkében izzó női ágyékok fakadnak fel hosszú hívásu csókkal. A ruha fojtóan feszül rajta, buksi fejébe felömlik a vér. A szavak átmennek rajta, nevek, évszámok s jól kicserzett öreg irodalmi megállapítások kopognak el a belső szemei előtt. De mögöttük látja zsebében kussoló tárcáját, számlálja benne a pénzt: elég lesz-e a kollokválás után egy megkönnyebbitő fizetett csókra. Bal szomszédja, kissé sápadt, de melles, húsos lány testével hallja a szomszéd férfitest beszédét. Ajkai halkán utána motyogják a felelő mondatait, nehogy kipottyanjon a tudomány jelenlegi állásából. De szem nélkül látja, fül nélkül hallja, egész testével, egész bőrrel, a szomszéd hím élet minden rezdületét. És kéjes elnyulás benne, hogy a szomszéd combján megfeszül a nadrág s belegyengül, mikor a fiatalember hatalmas melle felemelkedik a gőzzé forrósodott lélegzettől. A jó öreg mitológiából feléje mászik Herkules s valami csodálatos fiatal, ős-állatian gigászi erővel tipor tikkadt női testébe. Egy percre kifakulnak tudatából a lecke szavai, a fülledt terem eltágul, érzi: fiatal teste kinyulik a végtelen térben és az úr bozontos bolygói, a nagy égő csóku világok végtelenül elzúzó férfi vággyal rohannak át rajta. Énje korlátai szétpattannak, mint valami ős buja köd, szétoldódik alaktalan kéjjé a világ csókja alatt. Előtte egy kis kiálló ádámcsutkáju filozopter, megszegényült vérrel a rossz kosztól, elcsigázva az éjszakai tanulásoktól, elszűnyadva előre gyökönt a tömör levegőbe. Hat héten át minden nappalját s éjszakái nagy részét ennek az eseménynek áldozta. És most, a próbatevés nagy napján, a szegény

testből összepumpolt cingár lelkecske felmondja a szolgálatot. És ahogy egymáshoz bújnak, ahogy lusta váll lusta vállhoz dül, fej fej mellett előre esik, mintegy odafelejtve a nehézkedésnek, amint fülledt szemüket igyekeznek odaragasztani a tanár és a felelő arcára: ezek a lélek-üzembe vett fiatal emberállatok olyan szomorúak, olyan eltévedtek. Dülledt vagy széttágult szemük úgy tele van testtel, csóknak domborodó női ágyékkal, vagy a férfi izzó meredésével. Az előre torlott állat tartó izmokban, a pad felé szegett nyakban, a test meghajlásában, a lábszárak szétfutásában szinte hangosan törtet a megölhetetlen ős-állat. Az ölelkezés és jó harapás vágyába fülledt test szinte csikorog, amint lélekké korbácsolják. Mintha az izzó levegőbe felnyíló pállott szemek hévnapon kergetett juhok síró szájai volnának és panaszos kanyargással bégetnék: — Hagyjatok meg minket az anyag nyugodt tovaomlásában. Hogy csókban és jó falatban múltunk tovább, mint fényes teste a világ-álmoknak. Ne rontsátok belénk a lélek víruszát!

Mózes is idehozta magát: leforgatni a maga robotját a tudománydarálón. Pedig az utolsó hetek megnehezedtek a messze futott fiu fölött. Az üllőiúti szoba fölött mind szélesebb szárnnyal lebegett az agg vámpír, a nyomoruság. Már a Konkoly ravasz tartalékai is kifogytak: a két fiatal élet párhuzamos koplálásban próbált azértis nevetést és fiatalságot kalászozni. Sokszor már ott volt a toll a Mózes kezében, hogy panaszát odaszepegje az édesanyja szoknyájához: de nem, nem tudott betűt találni tintájában az édesanyja megszomorítására. Az utolsó napokban már alig

ettek valamit. De a benne lappangó gyermek: az édesanyja nyitott szemei előtt álló jó csókért jó Mózeske mégis eljött ide, a kollokválásra. Idehozta lázas, megsanyargatott testét, beárnyékolta lelkét. Hogy a lefekvés idéző perceiben, az éjszaka hazáig nyuló megnőtt horizontjában az a gyermek azt mondhatta az anyai szemeknek: — édes mama, megtettem a kötelességem. Ugye, jó fiu vagyok?

De a test megbántott tagjai visszaduzzogtak a gazda mostohaságára, s mint haragos társaság a rosszul játszó cigányoknak, csak vézna, fáradt lelket borravalóztak össze. És amint Herendy tanár úr megindította a kollokvium-gépeket, amint a fiatal Sancho Panzák visszakérőzték az irodalom-balzsamot, melyet a méltóságos Donkisott egy féléven át beléjük csömörített: Baczó Mózesben elszédült a tudomány számára gyűlt lélek. Amint szó folyt szó után s a kicsurgó tudomány-lé, mint valami vastag, piszkos olaj, megúsza a szoba sűrű levegőjét, Mózesben mind érezhetőbb lett a világ forgása. A levegő s a kiguruló szavak apró, sötét abroncsu karikákra szakadtak, elkeveredtek, forogtak-forogtak. Torkát nagy szomjuság égette, szeretett volna valami bőlevű ételt harapni: friss gyümölcs duzzadt húsát vagy vérrel csorduló zsenge bárányhúst. Egyszerre csak a szörcei parókia volt előtte, hova valamikor az édesanyjával nagy ünnepi látogatóba mentek. A ház mögötti kertben volt a szörcei esperes, fiával és két szőke lobogásu lányával. Hátát hűsítették a ház árnyékának friss tenyerei. A rezeda, viola, verbéna szaga belé szállt, mint egy messziről visszavert ének és kigöngyölte lelkéből a legrégibb könnyeket. És iskolás

rendben, két szép sorban előtte álltak a ribiszke bokrok, kacér, bibor, hűvös gerezdekkel csiklandozták a szomjusága lelkét. De amikor kezét kinyújtotta a neki szükséges valóság számára: Szörce helyett megint faragott piszkos padok, irodalomba pállott fiatal testek, baj és Herendy tanár úr volt a világ.

Folyt, szökött, tódult Mindszenty Margitból a kollokvium-gábjir. Herendy tanár úr ajkait kéjes mosolygás hímezte: hogy ő a bibliai Áron tetejébe bővebb nedvű sziklát tudott konkurálni. A lány csodálatosan visszaemlékezte: melyik szót milyen hangon, milyen hajlással mondott a tanár úr, hogyan mozdult, mikor hajtotta jobbra a fejét, mikor hogyan mozdította kezét, ujjait. És mindent bámulatos pontossággal adott vissza. És Herendy tanár úr, amint erről az élő filmről ilyen rezdület-pontosan látta önmagát előbomlani, újból visszaszeretett akkori önmagába. Ő is utána mozdult, grimáaszolt a lánynak s torkába visszaérezte a hangok kéjes horzsolását.

De Herendy tanáron kívül azért Margit Mindszenty Margit maradt. Melle bő habjai fel-felduzzadtak, csipőjét, medencéjét széles ígérettel ringatta. A hangja énekelte:

— Csokonai szegény, de becsületes szülőktől származott Debrecenben. Apja jóhírű fogorvos volt, ki családjának szentelte minden gondolatját. Anyja, a sápadt arcú vallásos asszony, különös gonddal ápolta a gyermeket, ki már igen zsenge korban elárulta nagy tehetségét.

De nagy, beharapó szemei végigtapogatták a tanár satnya testét s a belsőbbik lelke vigyorgva mondta:

— Milyen furcsa lehet a Herendy tanár úr, mikor fentartja a fáját.

A külső lelke folytatta:

— Ha már most Csokonai Vitéz Mihály egyéniségét vizsgáljuk, azt találjuk, hogy már az iskola padjai közt nagy hatással volt rá Bürger, a neves ballada-költő, Gessner, az idillek lágyszavu dalnoka és a komoly Kleist.

— Hatszor csalnám meg egy nap alatt, ha én volnék a felesége, — zökkent megint elő a nőtényebbik lelke.

— A játszi Blumauer hatása mellett különösen a mélyen érző Rousseau János Jakabot kell megemlítenünk, ki Voltairerrel, D'Alemberttel, Diderotval és az enciklopédistákkal az úgynevezett felvilágosodásnak volt a megalapítója s a természet csodás szépségeit és a magány megnyugtató kellemét mutatta meg Mihályunknak.

Minden jelző, minden szó és minden mozdulat teljesen a Herendy tanár úré volt. De mögötte az igazi Margit tovább folyt a maga forró életét:

— Azért kollokválás után lemegyek hozzá a filológiai szertárba. Megpróbálom felizgatni az öreget. Milyen muris lehet a tanár úr, ha kakassá melegszik.

— Ezeken az írókon kívül költőnkre még a mély humoru Terentius, a tudós Rotterdami Erasmus, a szigorú Boileau, az elegáns Charles de la Rue, a heves Metastasio, Tassoni, a pásztorjátékok jeles-e, a különös Loderano, Zachariae s az enyhe Schikaneder hatottak.

— Az enyhe Schikaneder hatottak, — ismételte Herendy tanár úr helyeslő-ünnepélyesen. Aztán a hangja meleg lett: -- Elég volt, kissasszony, nagyon meg vagyok elégedve. — Az

előtte levő indeksz halomból kikereste a Margitét s szép vékony, méltóságos betűkkel beírta: — Kitünően kollokvált.

Szegény Csokonait már úgy szétosztották, hogy a következő moriturusnak Berzsenyinek kellett nekimennie. A „ható“ íróknak ez a népvándorlásos özöne: az elegáns Charle de la Rue-k, a heves Metastasiók, az enyhe Schikanederek nem azt jelentették, hogy akár Margit, akár Herendy tanár úr, sőt legtöbb esetben: maga árva Vitéz Csokonai Mihály csak a kötését is látták volna az illető játszik, enyhék és hevesek műveinek. Nem, nemebb, legnemebb! Hanem hogy: ha már a Herzog budai sváb korcsmáros fia felmagolta, felcédulázta magát tudóssá és a germán szolidaritás beültette etetőnek a magyar lelki ketrecbe: az előírt heti hat órán át mégis csak kellett valamit csinálnia. És mert az irodalomról, a művészetről egy kukk mondani-
valója sem volt: igyekezett telekkönyvvezetéssé, statisztikává gépesíteni az életre feszített ember öt sebén kicsurgó szépet. Ráadásul: ösztövére lelkének, mely a húsevő és ragadozó pángermán álom bódult falánkja volt, jól esett: így beosztani az utált keleti faj lelki termését fajtája szellemi gyarmatának. Árpád apánk hősi nemzete pedig nagy hálapúpot duzzadt a tanár úr munkájára. Adott neki Herendy nevet ipszilonnal, kistétényi nemesiséget, egyetemi katedrát, akadémiai tagságot, méltóságos címet s más kivánt szépségeket, melyeket az apró emberkék magukra kozmetikáznak a halál komoly arca előtt.

Már Berzsenyiből sem volt egy falat sem hátra. A felelő hangja elmetsződött. Az indekszbe bejöttek a megnyugtató betük, amiért

volt az egész tudományos cécó és minden ve-rejtek. A tanár úr új nevet hívott. Közvetlen Mózes mellől egy erős fakadásu, köpcös, iz-zadt homloku kunsági gyerek ijedt kétlábra. Herendy tanár úr ajkaira különös jólesés mo-solya serkedt. Mert belső tükrében most na-gyon ötletesnek és megértőnek látta magát:

— Maga kiskunsági, nemde? — kérdezte azzal a hosszú uszályu hanggal, mely a katéd-rától pont az ötödik fizetési osztályig ér.

— Igen, méltóságos uram, — vágta ki káp-lárosan a kerekfejű legény.

— Mondja el Petőfi Kis-Kunságának utolsó szakaszát.

Mint az esti uccákon a lámpasoron végig-villanó villany: mosolygás elevenült a lesúlyo-sodó diákokra. A törekvőbbek szemében nagy esodálkozás csóvált a farkát a Herendy tanár úr szellemessége felé. A diák megrázta a fejét, mint a kutya, mikor rák után kap, aztán kiesett belőle: — Jaj, igen! — És már kis-diákos előre-hátraringással mondani kezdte:

Végre ott a város,

Közepén a templom, nagy komoly tornyával.

Szanaszét a város végén a szélmalmok

Széles vitorlálakkal.

Úgy szeretek állni

A szélmalmok előtt! elnézem ezeket,

Amint vitorlájok hányja, egyre hányja

A cigánykereket.

A tanár minden sor végén helyeslőleg bólin-tott. A Mózes homályosságában már fel is sejlett a kérdés; mi lenne a Herendy tanár úr nyakával, ha a Mahabarátát mondanák el előtte. Amint a versnek vége volt, Herendy sajtósájos ünnepélyességbe komolyodott:

— Most analizálja, kérem.

A diák természetközön megfeketült képe még sötétebb lett. Szemei tétován kutatták a három dimenziót. Talán a pusztá bontott sörényű kancái nyihogtak el előtte, talán hűvös árok kékszemű virágai hajlottak fiatal lelkébe. Egyszerre csak bikát megállító nagy nekitoppanással kezdte:

— A gondolat, hogy barátait csak majd akkor ismeri meg, ha rossz dolga lesz: alapja, jelentése Shakespeare Athéni Timon-ának. Timon szerint a barát.....

Nem folytathatta. Az egybe izzadt, nehezen szuszogó pállott diákhús vad kacagásba tajtékzott. Valami friss szél, az erdők hajának hűsítő megrázása volt ez a kacagás számukra. A tanár arca bántott lett. Sértett komolysággal fedte:

— Kérem, ez más költeményhez tartozik.

A diák elkeseredve nézett szét a sajtóhibás világban. Milyen szükös berendezésű, elnagyolt az egész világteremtés, hogy a dolgok rendjéből ilyenkor nem ütköznek ki a szükséges igazságok. Herendy összecsucsörítette ajkát, mint a gazdasszony az ujjait, ha a tojós tyúkot ténykedésre ingerli. Az összevont szájából ráigéző vontatottsággal mondta a diák elé:

— A város otlletét a házak....

A gyermekember meleg, nagy barna szemei csupa szorongás voltak. Majd berontott velük a tanár arcába, hogy kivájja onnan a folytatást. Herendy megismételte:

— A város otlletét....

— a házak tömegét képviselő... — sugta egy könnyörülő diákhang.

A fiu arca felvilágosodott. Nagy macska ugrással fogta meg:

— A város ottlétét a házak tömegét képviselő, belőle kiemelkedő nagytornyu templom jelzi, meg a városvég (mely közvetlen a szemlélő előtt áll) a maga, szélmalmaival. E meseteri vázlat elegendő a megérkezés jelzésére; még kevesebb a részlet, mint a tanyavilág előbbi szakaszában, csupán annyi, amennyi a helyet egy összefoglaló szemléletben meghatározhatja, s mindössze annyit jelent, hogy: itt-hon vagyok. Annál érdekesebb és kedvesebb hatásu a szélmalom vitorlák játékában való gyönyörködésnek ily nyomatékos helyen, a költemény legvégén való kinyilvánítása, mintha a szemlélet.....

A fiuban már teljes üzemben dolgozott a szecs kavágó. Testére megint kijött a gépies ritmus, szemeiben megvakult a lélek, garatján ömlött a szó. Herendy jobbával a szék karjára támaszkodva, fejét kissé jobbra hajtva: félig nyílt szemekkel, kéjesen elszéledett szájjal tartott meddő nászt a szavakban előteremlő önmagával. A diákok viaszasülyedtek a gözlő test altatásába és voltak szuszogó tompa emberhús. A bikanyaku már szempilláit is le-leejtette, pedig hüvelykjével néha belevájt az arcába, hogy el ne aludják. Mózes sajátságos beteg émelygéssé lágyult szét. A felelő hangjának egyhangu kanyargását mintegy a gyomra korgásának érezte. Egy pillanatra ezer és ezer embert látott maga előtt, amint a pájcsli nevű étel-borzalom írtózatot habarcsát falják s szájuk két végén visszacsorog a be nem jutott lócsedék a tálba. Valósággal kirázta az undorodás s a bántott testben az a mitológikus vágy támadt, hogy mint egy ősilég képzelt állat: felzabáljon erdőket, mezőket, folyókat és megcsiklandva

torkát, kiöklendezzen mindent ide ebbe a betegszobába. Mellét, torkát facsarta a hányás görcse, orrát rothadt-savanykás szag töltötte meg. Aztán a Gargantua lova trappolt örvénylő tudatába. A behemót állat felállt két hátsó lábára és elkezdett hugyozni. Vad zúgással folyt a sajátságos özön és mohó szétáramlása olyan nagy megkönnyebbülés volt Mózesnek. Már kacagás is fakadt belsejében. Láta, amint Herendy tanár úr a játszi Blumauerrel, az elegáns Charles de la Ruevel s az enyhe Schikanederrel éktelenül kapálózik a nehéz szagu árban. — Vajjon sikerül Zoltánnak pénzt szereznie? — kérdezte benne egy távoli hang.

Folyt, folyt a felelő hangja, folytak a szavak, szürke kanyargások szürke kanyargásokba következtek. De lassanként egy másik zaj ömlött hozzá kívülről a folyosóról. Eleinte csak halk suttogás vagy több hang egybefolyó zümmögése volt. De mind nőtt, szélesedett, dagadt: már egyes szavak éles tomahawkja hasított át a szoba levegőjén: — Marha! — Te vagy marha! — Igaz van! — A kommün alatt pénzt fogadott el. — A kommün alatt is enni kellett, te hülye! — És Mózes fölíjedt figyelemmel mind többször hallotta Boór Bálint nevét.

Mert künn nagy újság zilálta fel a lelkeket. Az Egyetem körüli uccákon s az Egyetem kapuibán apró rikkancsok osztogatták szét Boór Bálint új röpiratát. Sajátságos, jajgató véres húsu írás volt ez, melyben ez a roppant élet, mint egy kétségbeesett bárbár harcos, meztelen testtel, csupán két ökle rettenetes védelmével vitte a harcot. Röviden, a felszínre ütközött seb irtózatosságszerű összegezésével

mutatta meg mindazt, ami betegség, rossz nedv, dugott halál a tragikus magyar testben. Végleges formákban állította össze eddigi tanításait: a magyarság csak is a magyar forradalom megvalósításával gyógyítható meg. Ez a forradalom a magyar falu, a magyar munkás s az új életből fakadó középosztály hármasszűzére épített demokrácia. Megszűnik minden kiváltság, rang, cím, minden történelmiosztálykodás. Az állam kiszabadul az egyház halálos öleléséből. Vérberontó megmutatással láttatta, hogy a katolikus internacionale, az arisztokrácia s a zsidó kápítalizmus, szükségszerűen, minden belső hajlandóságuk dacára: kényszerűnek összefogni, hogy az államot megtartsák saját részvénytársaságuknak. És hogy ez a három érdekszövetség mindig a nemzetiségekkel fog életet építeni. Mert a magyar sohasem lesz elég fejős keresztény, betanított szolga, könyöklő stréber számukra. E három érdekszövetség létérdeke szerint kizorítást, hontalanságot, elsikkadó életet jelent a magyarságra. Felszínre vetkeztette azt a hajszálcsoves munkát, mellyel a megemésztő germán imperiálizmus, — szédelő turánkodással s az irredenta ügyes kihasználásával — aláfürja a magyar élet még meglévő várait. Hogyan foglalják el egyházban, politikában, minisztériumokban, közoktatásban, hivatalokban a lélekformálás, irányítás, életosztás minden fontos pontját. Minden riadt éjszakájából, minden keserű napjából fonta az ostorokat, melyekkel neki támadt a vak, műveletlen, minden szociális bünt apportírozó középosztály irtóztatós meztelenségének. A halálos szeretet vad brutalitásával verte az ifjúságot,

a beteg test halálos fekélyeit. Ezt a léha, gyáva s minden jövőre vak szemű zagyvalékot, mely a germán pszihé formáiba szervezve, engedi, hogy egy hazug magyarkodás és torz kereszténység jelszavaival bedresszírozzák a germán harapás és emberi kizsákmányolás úszított kutyáinak. És a végén kibontotta nagy történelmi gondolatát: az állam és nemzet relativ értékét, a magyarság külön faji megszervezését egy minden emberi értéket, minden kulturális erőt beépítő demokrácia megteremtésére.

Fájdalmas volt az írás: tele a holtak jajgatásával, mint egy felharsonázott temető. A vérző szavak: a bölcső, a barázda, a gondolat panaszai bementek a fiatal lelkekbe mint nagy sírásu visszahívó édesanyák. És mégis, mégis: a puha apák bűnein, a léha anyák hazugságain keresztül előhívták az ezeréves sírást. Az önkéntes, bűnös Vazulok vakságra születettjei érezték, hogy ők is részei az ezeréves gyilkosságnak, részei kétszeresen: mint gyilkos és mint áldozat. Érezték, hogy a kriptában ajtók pattannak fel, hogy az a nagy szárny, mely súlyos csapásaival átverdes életükön: mégis az élet, a termés, a jövő szent fakadása felé visz. A földnek, a napnak, a levegőnek ősi joga: kifakadni a földből saját mély gyökerekről, szárba szökni, beformálni az élet nedveit s a belénk rohanó világot a saját arcunk, a saját rejtett törvényeink megteljesülésébe, hogy legyünk sajátos mély titku kelyhe a titokzatos embererdőnek: feltámadt homályosan, a vér alaktalan megmutatásával a félretaposott faj fiaiban. Az évek nehéz avarja alól a tiszta gyermek felsírt a kosztba, flirtbe, politikába prosti-

tuált léha életekben. Itt is, ott is szavak buggyantak fel, élővé izzva a felkiáltott ősi szerelemtől. De a leghangosabban magyarokodó germán vérű diákok, csodálatosan megszervezve, egy élethitre bélyegezve a vér szörnyű katekizmusával, hazaárulás, isten-tagadás és destrukció vádjával mumusozták el a lelkeket nagy ébresztőjüktől. És ők látszottak magyarnak, megtartónak, jövőt féltőnek, mikor az idegen vér ős parancsait agyarkodták.

A zaj mind erősebb lett. Hullámai már átverték a diák felelését. A be-bedöfő erős illatu szavak elkeveredtek a szegény Petőfi szétrágott tagjai közé. Herendy tanár úr felgolyvásodott méltósággal hallgatott kifelé s arcára, mint sérthetetlen római szenátorok, ünnepelesen lépdeltek ki az ipszilon, a főtanácsosi cím, az akadémiai tagság s más kölykebb méltóságai. Végre idegesen csapta be az előtte nyitott indexet: — Itt nem lehet komolyan dolgozni, ez nem a tudomány szentélye többé, — mondta és elhagyta a termet.

A diákhús felmozdult a teremben és nagy lélegzés volt a felállásuk. Csak a felelő diák nézett fájdalmasan az elomlott kollokválás után. Ez a gyerekké szontyolodott, lekváros kenyérre síró arc aztán nagy röhögést borzolt ki a hallgatókból. — Nagy mázlid van te, hogy kétszer is kollokválhatsz. — Holnap majd ezt elmondhatod a Vörösmarty Vén cigányáról, — kötődtek feléje minden oldalról.

De már tolultak is ki a teremből. A többi termék is felnyiltak: öntötték magukból az átizzadt, gőzölgő diákhúst. Az egyetemi tanárok quos-ego arca nem tudta lecsillapítani a

felzilált fiatalokat. A szürke, porszagu folyósók forró tömötségében felgyult arcok lobogtak egymással szemben. Már lélekkel mámorosodott kezek hadonásztak az ütés nagy megkönnyebbülése felé. Nehéz népiességű szavak hangzottak, melyek bár a szaporodás vagy az állati anatómia körébe tartoztak, nem voltak tudományos terminusoknak nevezhetők.

A tanárok megpróbálták átúszni az örvénylő diák-folyót. És mindenik igyekezett most azt a lelkét tenni ki az ablakába, melyet leginkább szeretett a maga énjének s melynek arcát szobornak legalkalmasabbnak találta. Hingenauer tanár úr, a modern történelem professzora, aki kimutattta, hogy az Egyház, az idegen dinasztia, az arisztokrácia és Németország segítsége nélkül már rég szétették volna a magyarokat: cinikus mosolyu, megfigyelő szemű, ítélet-mondó száju tudóssá fölényesült. Mint aki megszokta a történelem tömegeit olvasni. Felhúzott vézna jobb vállán mintegy ott büszkélkedett: *jam vidi alios ventos*. Bingenheimer tanár úr, aki a metafizika borsócskáit dobálgatta a fiatal magyar falakra s aki már matematikai képletig bizonyította be Isten létét: borotvált, húsos, étvágyas pap-arcával, libazsir-fényes plébános-nyakával, hosszú fekete császárkabátjában a hit rendíthetetlen sziklája volt a háborgó hullámok közepette. Onisioru, a renegát oláh, aki azért kapott katedrát és minden jót, mert az édesanyja fájdalmas húsából fakadt fajt piszkolta: kurucosra fent bajuszával, à la Kupetzky szemöldökével, kabátján tizenhét bajtársaság és hazafias egyesület jelvényével, nagyon torzonborz magyar, bozontos szittyá s más eféle volt. Steinbach Ede kopasz homlo-

kán, vékony ajkain, orra tövén az a sajtóságos mosolygás volt, mely igazat ad mindenkinek, de a saját titkolt igazságát szét tudja lopni mindazokba, akik az ő igazságához tartoznak. Mumhárt professzor, aki hét év óta Lessinggel tapasztja a magyar lélek hézagait: sápadt, nőies vén-gyermek arcával fájdalmasan nézi ezt az ázsiai zúdulást, mintha megnyúzott hússal sajogná ezt a népvándorlási jelenetet. Ő még nem tudta megbocsátani a kilencedik század magyarjainak sűrű átlátogatásait. Benne még égtek a német falvak és jajgattak a csecsemők. A vénlányok részletes, beteg gyűlöletével gyűlölte ezt a vádolt vérű ifjuságot. Bzenszki tanár úr diákos-huncutul hunyorgatott. Ajkain a mosolygás igyekezett rákenni a fiatal lelkekre: — fiatalság bolondság. De közben megjegyzett magának egy pár arcot a vizsgai végzetes találkozásra. A kistermetű Tóth tanár, aki az öreg Gyulait filmezte heti hat órán a fiuk elé, igyekezett most is dörmögő-morcos, mosolygó-haragos nagyon Gyulai Pál lenni.

A tanár-arcok felé egyszerre tíz-húsz diák lobogott, forró mondatokban áradva elő a véreben, gyökereiben örökölt igazságot. Egyszerre húsz hang magyarázott, tiltakozott, vádolt. És az igazság-ütött fiuk arca olyan azon-együl gyermeki: anyai tejből szopott, anyai mell védő igazságára síró gyermek volt. A zshivaj még véresebb horzsolású, a kezek még öklöbbségek lettek. Mumhárt tanár úr már a zsebkendőjével fedezékezte kulturfüleit. Végre a Bingenheimer tanár úr sötét öblösségéből vaskosan és megfogón jött ki a hegyi beszéd:

— Tisztelt hallgatók, az ellentétes képzetek

mérlegelésére mindenekelőtt a léleknek az a sajátos diszpozíciója szükséges, melyet a közönséges nyelvben nyugalomnak nevezünk. Az ítélet gondolati eredmény, a gondolat rend. Teremtsünk tehát elsősorban rendet. Én, mint az ifjuság gondolkodásának nevelője s ugyis, mint a Botond bajtársaság fődominusza, felhívom önöket: menjünk az aulába és ott vizsgáljuk meg a kérdést a tiszta ész világánál.

Ez már megoldás volt. Ez már levette a harag, a küzdelem, a döntés felelősségét a már apákban megpuhult vállakról. — Éljen Bingenheimer tanár úr! — Éljen Bingenheimer Rajmund! — kiabálták és már tolultak az aula felé. És mert egy hórihorgas fiu a lépcsőn megbotlott s különös ijedt vékonyat nyikkant, már bő röhögésbe niagaráztak. Felnyitott ablak volt nekik ez a vad kacagás: a harcra, komoly feladatra, az ítélet felelőségére nem szokott lelkek kiszökhettek rajta az élet komolyságaiból.

Mózes engedte, hogy vigye magával a tömeg sodra. Nagy gyengeséggé oldódott szét s mintha húsa, egész teste halkan kuncogó sírás lett volna. Szemeit láz verte, toroka égett, az éhség felébredt kutyái marták beleit. És túl éhségen, lázon, gyengeségen, a koldus test bántó tenyerein, valami feszültség volt benne: szorongás, düh, sírás? — maga sem tudta. De nem tudott volna most kiszakadni e tömegből, ahol annyi szív, szem és száj volt, hogy a benne felgyúlt életsírást megdobogják, megsírják, megkiáltsák.

Az ifjuság betömörlött a hatalmas aulába. A tanárok a pódium komoly asztala köré ültek s most már ránc nélkül, nyugodt-simán

fedte őket hivataluk palástja. A fiuk nem fértek be a lépcsőzetesen emelkedő padokba, teleállták a terem minden zeg-zugát. A tömött teremben csak a fejek látszottak: félig nyílt szájak, gyult arcok, tágult szemek. Tágult szemek: a lelkek tikkadt szájai az igazság hús itala után.

Bingenheimer tanár úr felállott. Szemüvegét letette az asztalra. Jobb kezét felfelé fordított nyitott tenyérrel melléhez szorította, mintha már a kész igazságot tálalná rajta. Minden mozdulata olyan biztos volt, olyan szervesen nyugodt, hogy ez már majdnem döntés volt a gyengékben. Kivette zseb-kendőjét, kibontotta, megtörölte orrát, a zseb-kendőt szabályosan összehajtotta, betette zsebébe. Egy szempilla sem mozdult s halálos csendben guggoltak a lelkek.

— Kedves hallgatóim, önök tudják, hogy abból a millió folyamatból, melyek az ember mindenpercnyi életét kiteszik, sok nem csak nem alkalmas a megismerésre, de egyenesen gátolja azt. Kapcsoljuk ki hát egy percre az önző érdekeket s az azokból származó indulatokat és a tiszta ész világánál vizsgáljuk az esetet. Azt a röpiratot nekem is volt alkalmam átfutni az előadás előtt, hiszen hármát is nyomtak a markomba. A Boór Bálint úr ítéleteit, akinek jóhiszeműségét távol vagyok kétségbevonni, igen könnyű kellő megvilágításba helyezni. A történelem mely elemei ellen hoz egyetemesen elítélő végzést? Az Egyház ellen, mely Magyarországot bevonta az európai kulturális közösségbe s lehetővé tette fennmaradását. Az arisztokrácia ellen, az ellen a történelmi osztály ellen, mely a Bethleneket, Rákócziakat, Széchenyieket adta s mely vérével

és vagyonával védte a hazát. A középosztály ellen, mely a türés és nélkülözés bámulatos hősiességével végzi az ország mindennapi teendőit. És kikre akarja ő építeni az országot? A parasztra...

Az ifjúság nagy részéből gúnyos kacagás gurult ki, sok arc pedig dűhre rángott. Csak egy pár arc meredt szomoruan előre, mint akik hallják a kakas távoli intéseit.

— Senki sem látja, hölgyeim és uraim, jobban a magyar földmunkás kiváló kvalitásait, mint én. De a parasztság irracionális történelmi képlet. Ha az Egyház, a történelmi osztályok, a középosztály nem adnak kellő vezetéssel határozott értelmet e képletnek, könnyen a Dózsa Györgyöktől kapnak jelentést.

Az izzó trón királya most is olyan forró érintéssel ütötte meg a lelkeket, mintha a napi küzdelem egyik terhes felhője volna. Véres fogakkal voltak tele a felkiáltások:

- Csizmás diktaturát akar!
- Le a csizmával!
- Drága a tojás!
- Nem kell Trágya-Magyarország.
- Süssék meg!

Bingenheimer arca mozdulatlan maradt, szavai tovább is sima-hidegek voltak. De a mondatokba valahogy mégis felszinesedett a győzelem öröme. Csendet legyintett és még jelzettebb nyugodtsággal folytatta:

- A másik elem a munkásság...
- Abcug, le vele!
- Menjenek Kun Béla után!
- Fel kell kötni őket!
- Azt hiszem, tisztelt hallgatóim, hogy mi, akik szemeinkkel láttuk a közelmúltban a munkásság szerepét...

— Gajdeszbe velük!

— Zsidóbérencek!

— Ők adták el az integrális Magyarországot!

— ...erre a nemzetközi, a haza, a trón és az oltár szent fogalmával szembe helyezkedő elemre nem építhetünk.

A fiuk: nagyrészt apró irnokok, verejtékes hivatalnokok, szegények és megalázottak fiai vad ordítással, fütyüléssel és harapó szavakkal verték vak lelküket a megalázott munka gladiátoraihoz. A tanár csak percek mulva tudta folytatni:

— Tisztelt hallgatóim, azzal kezdtem mondanivalóm, hogy én Boór Bálint úr jóhiszeműségét nem vonom kétségbe. De voltaképen mivel állunk itt szemben? A zsidó nemzetközi destrukció, mely vörös maszkjában csúfos kudarcot vallott, most a magyarkodás hamis paszomántjai alatt igyekezik magát belopni a lelkekbe. Nem azt állítom, kérem szavaimat jól megjegyezni, hogy Boór Bálint úrnak ilyen szándéka volna, akinek tehetségét különben elismerem, csak azt fájlalom, hogy ez a tehetség tévedéseivel csak ártani tud. De ő, talán tudta és akarata nélkül eszköz annak az idegen hatalomnak a kezében, mely oly jól tudja a magyar tehetségeket saját hazájuk ellen felhasználni...

Megint nagy ordítás támadt:

— Boórnak megártott a bor!

— Internálni kell!

— Mi van a tizennégyéves kis lányokkal?

— Menjen Oroszországba!

— Le fogjuk ütni mint a kutyát!

Bingenheimer nyugodt-egyenesen nézte a vihart, mint aki kezében tartja a szelek parancsát. Aztán megint intett és sajátságos gúnyos hangon mondta:

— Még csak egyet akarok mondani.

És most már szája megvető mosolygásban szélesedett el. Vonásaiba a biztos fölényesség derűje világolt fel. Majdnem játékos hangon mondta:

Végül, bár talán erről nem is volna fontos említést tennem, mégsem hagyom szó nélkül Boór úr kirohanását Németország s a német kultúra ellen. Az ellen a Németország ellen, mely a nagy világégésben oly páratlan hűséggel tartott ki oldalunk mellett. Az ellen a német kultúra ellen, mely napjainkig emlíni nevelte fel a magyar kulturát. Én, aki életem minden percét a magyar kulturának szentelem, német hangzásu nevem dacára is tartom magam olyan jó magyarnak mint Boór Bálint úr. Nekem nem voltak népbiztos barátaim...

— Éljen Bingenheimer tanár úr!

— Le fogjuk ütni Boór Bálintot!

— Mi van a vörös honoráriummal?

A vihar elülése után a tanár úr már emelkedett, meleg és hősi volt:

— De erkölcsi gyávaság volna tőlem, de magyarságomban érezném meggyalázva magamat, ha ki nem jelenteném: hogy Németországnak, a német kulturának mi csak hálával tartozunk s hogy a magyar szenvedés, a magyar tudomány, a magyar jövő minden szálai Németországhoz kötnek. Ezeket akartam elmondani.

A kiobbant éljen majd szétvetette az óriási termet. Azok a magyar fiúk, akik azelőtt leghangosabbak voltak Boór Bálint fájdalma mellett: most legjobban tapsoltak és éljeneztek. Mert a messzi apákban megláncolt lelkek fájták, fázták és félték a különvélemény felelősségét. Meg aztán olyan jó és kényelmes jó

fiu lenni, ha az ember magyar. És a torkon kihorzsolódó hang lármája, a tapsolással megmozduló izmok legalább megfojtják a belső fájdalmas, remegő szemrehányást. A hátsó padokból lassu zúgással kezdett felszállni a Deutschland, Deutschland über alles. A véres sárba taposott őspogányság, a tüzzel, vérrel és dallal nagyszerű kurucok, annyi börtön és annyi vérpad hiábavaló mártirjainak fiai ki-dülledt szemekkel, gombóc-nyelő szájjal bőgték a győző énekét. És az elítélt fajnak ebben a morituri te salutantjában megteljesedett az emberi természetrajzi csoda: az elnyelésre meghódított élet ujjongta az őt megemésztő élet himnuszát. Egy kékszemű, csecs-szopós száju kecskeméti gyerek, kinek apja a Balkán rögei közé rothadt a germán étvágy világbir-kózásában, a hajszálai végéig ordította: — Él-jen Vilmos császár, hozzák vissza Vilmos csá-szárt! Egy uzoni székely fiu pedig égő arccal, mintha még az ősi áldozások biborát fénylené vissza, irtózatos dolgokat üvöltött Boór Bálint ellen s hangját megtoldta felrázott ökleivel. Mindenki kiabált, éljenzett, hadonázott: to-vább lobogta a Bingenheimer tanár úr igaz-ságát. De a hangok és mozdulatok vak kavar-gásából kiugrott egy forró hang mint egy meztelen gladiator:

— Nem úgy van!

Mindenki odanézett. Még az éneket is elmet-szette ez a hang, melyben végtelen szeretet és végtelen keserűség volt. Minden arc, mint meg-annyi ütésre nehezedő kő, most egyetlen arc fölé súlyosodott. Egy fakadó fiatalságu, alig húszéves erdélyi fiu kiáltott és karjait szét-lökte a levegőbe. Szemei úgy tele voltak a fel-rázott lélekkel, hogy mintegy kikeltek mélye-

désükből, beleszélesedtek a levegőbe s két emberfölötti szem forró kérése nyúlt a lelkek felé. Egy pillanatra olyan csend volt, hogy senki sem mert mozdulni benne. Mintha hallották volna a belső ajtókon a bíró hűvös kopogtatását. A tanár urak összevonták szemöldöküket. Steinbach Ede úgy elbújt a kopasz homloka mögé, hogy az egész ember egy ottfelejtett farsangi lárva volt. De Bingenheimer tanár úr szilárd-nyugodt volt mint az örök metafizika. Hidegen kérdezte:

— Van valami mondanivalója, fiatal barátom? Mondja el nyugodtan.

— Eláll! Eláll! Le vele! Ki kell dobni! — zúgott már az egész terem. S az ordítás dühe hosszú volt a percnyi csend megaláztatásáért.

Bingenheimer a legöregebb tárgyilagosságot ütötte csapra:

— Pardon, pardon, fiatal barátaim! Audiat et altera pars. Ne mondja senki, hogy azért győzünk, mert az ellenfélnek nem engedjük meg a védekezést.

Erre megint csend lett. Ellenséges csend, melyből hideg kezek fojtogattak a fiatal ember felé. És hideg megfogó kezek nyúltak ki a rányiló szemekből is. Ott állott a fiatal ember az ellene feszülő lelkek hideg küszöbén. És felszökő teste már összeroskadt, fellobogó feje már a melle felé hullott. Már lányos félénk elpirulás volt a hősi lángolás helyén. És szemei már olyan szégyenkezve, a megkorholt kutya bús révedezésével néztek szét. Mintha keresné az anyai védő szoknyát, mely mögé elbújhatna.

— Halljuk! — Nohát halljuk! — kiáltották mindenünnen. És csúf dőfés volt minden kiáltás.

— Én... én... én... — kezdte a fiatal-ember s könyörgéstől nehéz hangja elcsuklott.

A tömeg kecske-mekegéssel csúfosan bégette utána:

— Én, één, één!

Szörnyű kacagások fakadtak fel. Olyan rosszak voltak most a szemek: széles, rikácsoló szájak: a tömegbe biztosult gyengék piszkos öröme a magános gyenge vergődése fölött. Csak egy néhány szemben volt valami bús révedezés. Az elítélt élet rejtett szomorúsága: mikor egy beteg vérű család tagjai testvérük agoniájában látják a közös végzetet.

A gúnyos szavak, az írtózatok szemek végig döfték a szegény gyermekembert. Az élet felszökött benne utolsó védelemre, mint egy bekerített vad. Rendezetlenül, gyermekes elkese- redéssel dobta ki magából a lelke ügyébe eső fájdalmakat:

— Ezt nem lehet tovább bírni... A vér-áldozat, a szenvedés, a munka miénk... Az aratás másé... Mi Németország áldozatja voltunk... Miért volt ez a sok magvar vér?... Boór Bálintnak igaza van... Nekünk nincs hazánk, minket kitúrnak... Ez írtózatok... Minden... minden... minden...

Szemei elhomályosultak. Felbolygatott lelkében egybeborult a szavak arca. Még csend volt. De elszélesedett gúnyos nevetés volt minden arc.

Nem bírta ezt a sok ellenséges lelket. Nem bírta ezt a testvértelen nagy hidegséget. A feléje örvénylő gondolatkaoszból már nem tudta szavakba válogatni azokat, melyek megmondták fájdalmát. Kapkodva elsüllyedő tudata után, mint végtelen panaszt, mint kétségbeesett könyörgést: belső zokogástól

nehéz hangon ismételte és ide-oda tipegett lábaival:

— Én nem tehetek róla... Én magyar vagyok... Szegény magyar paraszt fia... Én nem tehetek róla...

Az egész terem egyetlen húsos-véres röhögés rázkódása volt. Mindenki felállott: ennél már murisabb jelenetet nem lehetett várni. Füttyök, gúnyos szavak, csúfos éljenek repültek az elhomályosult fiu felé. És a legkegyetlenebbül mostohák, a legzajosabban bántók a magyar fiuk voltak: nehogy közösnek látszódjának a közös testből szakadt fájdalommal. Aztán a zajt a Wacht am Rhein hús hullámai kezdték elborítani. Mindenki az ajtók felé tolongott.

Mózes már rég nem volt a teremben. A Bingenheimer beszéde alatt roppant düh támadt fel benne. Az indulat, mint egy vérre szagló bika, szétszórta a silány test nyavalyáit és Mózes már oszloprázó erőt érzett magában. Egy döntő, mindent elsodró beszéd nagy hullámai jöttek feléje s némely mondatában már rettentő öklökkel csapott le. Egy-egy mondatfordulat makacs ismétlődéssel kínálkozott eléje. De valahányszor bele akart kezdeni, az a sajátságos félelme támadt, hogy a hangján észreveszik, hogy nem evett. A lobogó szavak visszatüremlettek lelkébe. Előre hallotta a saját hangját: furcsának, kisikamlónak, kómikusnak. Mikor aztán a szegény tiltakozó fiatalember én-én nyögéssel kezdte beszédét: Mózes sajgó megszégyenülést érzett. Olyan minden apával, minden anyával azonosnak érezte önmagát vele. Felállott s halkán, félénken, szégyenkezve kilopózott a teremből.

Künn az ucca forró volt, közömbös és hiábavaló. A felégő aszfalt gőze, a járda pizska, a napi halálukat robotoló emberek: még betegébbé tették a beteg fiu szivét. A földet túró ősök kikeltek a vér ezredes ágyából, szomorú arccal, kérdő szemmel mentek el lelke ablakai előtt. Oh elfutni innen, elhagyni minden messzi repítő álmot, el a könyvek édes csecseit, az igazság-építés szent szomját, el még fajtája hősi szerelmét is: visszabújni a rögök közé, élni egy magának való szép csendes kis életet! Körülvenni magát faluval, mint egy erős öleléssel, betemetni lázas arcát hűs lombok tömörségébe, betemetni lázas lelkét a rögök szelid mindennapi gondjai közé. Az összeomlott fiu életén át megvert hadseregek futottak fekete tárogoatókkal.

— Hirdetni fogom magam a lapokban. Vamelyik uradalomnál csak fogok egy gazdasági irnokságot kapni. Hátha ez az igazi élet, a nekem való út.

És szegény nagy-gyermek Baczó Mózes lázából, éhségéből, megvert fiatalságából már egy új tündérpalotát épített. Már ott volt egy csodaszép fekvésű birtokon, erős paraszt volt erős karu parasztok közt. Érezte a reggelek friss serkedését a munkába menés vidám harangozását az egészséges testben. Már déli

nap dús sátrában evett együtt széles szavu parasztokkal. Már az este nagy szelidségében ment hazafelé: a barkás fűzek lehellete, a hang szava fehér abrosszal terítették imára lelkét. És már: természetesen, kikerülhetetlenül, hogy az ördögbe ne: már szókehaju, kékszemű csodalánya volt a földesúrnak. Kibe lett szerelmes a csodalány? Hát persze, hogy Baczó Mózesbe. Őt leste reggel-este a kastély ablakából. Már találkoztak is. A földesúr már gögös és nem akar hallani sem a dolgról. Mózes már szépen szaval. A földesúr már beteg. A munkások már felzendülnek a csekély bér miatt. Brr! micsoda zendülés! Az utolsó percben Mózes odaveti magát az ostromlott kastély elé, csodálatos beszédet tart, visszaszelidíti a felferjedt embereket a munkához. Meddig van meghatva a földesúr? Könnyekig, sőt tovább is: felemeli a munkások bérét és leányát odaadja Mózesnek feleségül.

Már majdnem tojáshajba keveredtek s éppen egy éktelen nagy mézesheti csókra tárt ölelést magában, amikor valaki megállította. A lakása előtt volt, a levélhordó éppen a kapun fordult ki s egy levelet adott át neki. Ő álom-vakon a zsebébe dugta a levelet, anélkül hogy ránézett volna, anélkül hogy tudott volna róla. Keserves, néma sírás lett az arca. A gyönyörű uradalom, a földesúr, a lánya, a megterített munkások elzuhantak a szomoru ma lábához.

A házmesterné elfelejtett takarítani s a szoba olyan volt mint egy másnapi lelkiismeret. A mosdótál, mint hányásra tátott undorodott száj mutatta a piszkos, vastag szappanu használt vizet. A bontott ágyak savankás lehellete, a fogkrém szaga, a levetett harisnyák

illata nem tudott kimenni a szűk udvarra nyitott ablakon. Ellenkezőleg: a nedves, zárt udvar sírboldi lehellete hidegült be a szobába. Hűvös, nyálkás levegő: mintha szétrothadt testeken átfutó gyökerekből jönne. Mózes belezökentette magát a vén diványba, mire az leadott belsejéből egy bús-keserves darabot. Előre gunnyasztva, mozdulatlanul ült. Lelke szürke fal lett. De mögötte, vak csatornákon, nagy sírások folytak.

Szürke kör volt a világ, de a közepén csillogott valami. És ő úgy érezte, hogy kinyújtja kezét. Nyúl, nyúl, egész teste meghajlásával nyúl valami után. Aztán mintha egy pisztoly hideg agya égetné kezét. Felrezzent. A felnyílt ajtón két bozontos bajusz lógott be.

— Nagyreményű Baczó Mózes úr itthon van?

A banális nagyreményű jelző most belerugott a szívébe. De már nagy öröm hulláma vitt vért arcába. A két bajusz mögött a pénzeslevélhordó volt.

Édesanyja küldött egymillió koronát. Az utalvány szelvényén az ódivatu betűk csak ennyit mondtak: — Levél megy, csokol anyád.

Oh hogy fájt, ó milyen jólesett a világ most Baczó Mózesnek. A pénzből húszezer koronát mindjárt odalelkendezett a nagybajusznak. Ez aztán mint nagyságos úrnak kívánt jónapot, amint elment. És ez a minden vigécnek odaosztott cím a széles szárnyu gyermekléleknek most mégis olyan meleg csiklandozás volt. — Mégsem vagyok legutolsó ember, mégsem züllöttem legalulra, — vigasztalt benne egy hang.

És azután egy forró, könnyes roppant ölelés lett. Ebben az ölelésben benne volt a mér-

hetetlen világ, minden ember, különösen az éhesek, benne a temetők, az isten, de valahogy úgy, hogy mégis Kolozsvár és az édesanyja volt, amit ölelt. — Édesanyám, édesanyám, — csókolta szét a szobában. Mert lelke most csak ezzel a szóval volt bebutorozva, és soha nem volt teltebb mint most.

De már nagy kópéságok mosolyogtak a szája szélén. Súnyi-ravaszul leste a Konkoly hazatértét. És amikor barátja alakja beledárdásodott a kapu nyílásába, nagyon szenvedő, nagyon kétségbeesett pózban elnyult a diványon.

Konkoly, mint rendesen, olyan szélesre nyitotta az ajtót, hogy a falak remegve kérdezték: — Vajjon nem ajtók vagyunk-e mi is? — Megállt a küszöbön. Bronz fejét, mely most egy kissé megsápadt, előre szegte mint egy bika. De rótes haja vastag fürtjei csüggedten szétkereső ujjak voltak. Kalapját úgy odavágta az asztalra, hogy — csodás okozati összefüggésben — a szappan tartójáról lecsúszott a mosdótálba. Jobb kezét dühösen előre lökte, sajátos mozdulattal, mintha kenyértésztát dobna egy izzó sütőbe:

— A fészkes fityfene egye meg!

Mózes halálos elcsuklással nyögte:

— Kaptál pénzt?

— Kaptam sz—rt! Az a rinocerosz Juhos, amint megpillantott, már jajgatni kezdett, hogy milyen pénzzavarban van. Volt pofája az állatnak azt mondani, hogy éppen ő akart tőlem kölcsönkérni. A hülye nagynéném is elutazott. Hogy adhatnak ki jegyet a vasúti pénztárak valaki nagynénjének! Éhes vagy?

Mózsén sápadt arcát kissé felemelte a divánról. Kisérteti hangon szemrehányta: — Hogy is van lelked ilyent kérdezni?

Zoltán elkezdett a tengelye körül forogni és dühösen bántotta a jobbik bajuszát. Egyszerre kitoppant a dühéből:

— Te, b... aszta, eladom a zsakettetemet.

Mózes az utolsó kenetje tövéről tiltakozott:

— Nem, nem, azt nem engedem. Ez a pályához, a muzsikához tartozik. Ezt nem szabad soha tenned.

Köhögött. Aztán mélyről hozott sóhajtással mondta:

— Legjobb volna meghalni, Zoltán.

Zoltán belemarkolt a saját bús üstökébe. Aztán levágta magát a pianino elé. Nyögött a szék, nyögött a pianino. Zordul felnyitotta s úgy rávágott a legmélyebb húrra, hogy egyszerre tizenkét komondor morogta a Konkoly Zoltán haragját.

Egy percig csend volt. Mintha szomorufüz lehulló nedves lombja lett volna a szoba levegője. Mózes gyermek-huncutul kémlelt ki szempillái alúl. Végrendelkező hangon kérdezte:

— Zoltán, ennél egy kis paprikás csirkét ugorkasalátával?

— Te hüllő!

— Milyen bort hűtessünk jégbe melléje?

Zoltán felpattant a székről:

— Ne marhulj, te hasitottkörmű, mert még azt hiszem, hogy lázban beszélsz. Azt hiszed, nagy mulatság nekem, hogy így látlak?

Mózes felült. Halálos komolyan mondta:

— Zoltán, ígérd meg, hogy egy kérdésemre őszintén felelni fogsz.

— Mikor nem voltam őszinte! — harapta az vissza, de már titkon valami ünnepélyességet érzett.

Mózes egy percig hallgatott. Élvezte a jele-

net ízét. Akkor hosszú uszályu lassúsággal mondta:

— Felelj őszintén: fel tudnád e váltani ezeket a százezreket?

A csoda: az árva ember-gyermek ős apaszomjuhozása, soha még úgy meg nem ütött embert, mint a pénz látása Konkolyt. Kiáltás tört ki belőle, de összeszoruló toroka megfojtotta s az nagy nyekkenéssel visszavonaglott. Szemeibe, arcába felduzzadt minden vér. Ha ki nem dobja karjait a levegőbe, szétrobban. Végre könnyített egyet magán:

— Az istenit!

Mikor megtudta, honnan jön a pénz, elkezdett káromkodni mint a jégeső. És minden malac-szó, melyet kidühöngött a száján: ölelkezése volt ennek a dús léleknek az emberi jószág felé. Aztán, mikor rendes, mindennapi Konkoly Zoltánná könnyítette magát, rimázkodott Mózesnek, hogy bízza rá a pénz nagyobb részét: bűn volna szétfecsérelni az anyai takarékoság könnyes filléreit. De Mózes beteg dűhvel fortyant fel:

— Vagyok olyan férfi, mint te, tudom, mit csinállok. Felettem akarsz gyámkodni!

Félóra mulva már repülő lépésekkel mentek megvacsorázni. A drága étel nagy vidítása már ott volt lábszárukban és mellük dagadásában. Egyszer csak Mózes megrántotta a Zoltán karját:

— Nézzünk be a Centribe. Hívjuk el szegény Molnár Pistát is, lakjék jól egyszer.

Kassai Molnár Pista tényleg ott zordult sötét fürtjei mögött a rendes asztaluknál. Bocskoros Ádám Ferencnek szidta a világot, mely már vázlatában hibás volt, az irodalmat, mely tehetségtelen nimolisták kigőzölgése. Lemar-

háza az írókat Homérosztól a Petőfi-társaság legújabb tagjáig. Csak neki legyen egyszer rendes lakása, emberhez méltó módja, majd megmutatja: mi a géniusz. Ádám Ferenc álomhályogos szemekkel tátogatott a haragos szavak felé. Bihari Jóska és a síma Roznyák Gáspár egymás képébe mondták a verseiket, de mindenik csak önmagát látta, önmagát hallotta. Az üres feketekávés csészék előttük még a déli rendelés történelmi emlékei voltak.

A dologból természetesen az lett, hogy az egész társaság felkerekedett. Molnár Pista, mint mindig, ha adtak neki valamit: nagyon gögös, fejedelmi és széles mozdulatu volt. Roznyák, aki tudta, hogy B. Ádám Ferenc tábornokkal is szokott együtt ülni, már kihúzott zsebéből egy kötet saját verset, úgy mentében tintaceruzával rádedikálta: — Bocskoros Ádám Ferencnek, a nagyszivű Embernek. — És átnyujtotta neki. Ádám Ferenc szemein halvány öröm ment át s bátyámuramos, meglett-írós jó kegyességgel fogadta az ajándékot.

Az Erzsébet-hídon megálltak tanakodni. Mert annyit mindenik vakon is tudott, hogy ezt a nagy fiatal étvágyat csak Budán lehet elintézni. De csak most kezdték vitatni: melyik korcsmába menjenek, ahol nagyon kevésért nagyon sokat lehet enni és inni és egy-két ordításért nem nézik ki az embert. A B. Ádám Ferenc tekintélye a Csóka korcsmát juttatta diadalra.

A Kereszt-tér és a Hadnagy-uca sarkán van a kis korcsma. Tury Lajos, a híres novella-író utóbbi időben itt szokta magát végleg leinni és ezért irodalmi fészekké nemesült. A korcsma egy kis sajtszagu söntésből és egy szobácská-

ból áll. De van udvara is, helyesebben: udvarkája, udvarocskája. Mert ha egyetlen nagy asztalát körül ülik: mindenki könyökével horzsolja az udvart környező anyagi látszatokat. Az asztal körül itt-ott egy-egy léc van a földbe ütve, melyeket a harmadik liter bor után lugasnak szoktak nézni. A léceken némelyhelyt barna indák lógnak s a fogyasztók képzeletére van bízva, hogy milyen lombbal tegyék élővé. Az udvar alsó felén két picurka magán lakás van, honnan egy árkocska vezet ki a kapuhoz. Az árkocskában alvó különféle nedvességek s az árnyékszék szaga sűrűvé gazdagítják az udvar levegőjét. És mindez együtt véve mégis olyan hívó, eggyüvé melegítő helyet ad, ahol az élet Spartakuszai felrázhatják öklüket a mindennapok ellen. Aztán az étel-ital olcsó s a bor nem is rossz.

A társaság majd szétözönlötte a kis udvart. Az asztalnak már ismerős vendégei voltak: Holló Géza a Göncöl könyvkiadó vállalat tulajdonosa és Kún Kelemen: Klein Sándornak, a hatalmas lapszerkesztőnek a fia, aki esztétának, kritikusnak és színházi rendezőnek készült s ezért illendőnek találta: kiszagolni a maga részét a Csóka-udvar levegőjéből.

Holló Géza mosolyogva kelt fel. Amint szétfolyó behemót testét felszedte a székről, azt a sajtószerű hatást tette, mintha mint lomha zsákot tenné önmagát a saját lusta hátára. Rövidhaju kerek fején, duzzadt borotvált arcán volt valami plébánosilag jóllakott és kedélyes. De a tömpén szaglászó orr, melynek tövéből zsiros mosolygás csurgott, a száj, melynek felső fogsora három centiméterrel künnebb vigyorgott az alsónál: valami vidáman torozó hulla-evő állat hatását tették. Puha, zsiros,

lomha és szétomló volt a test, hája mintegy kitetszett a ruha felszínére és fényessé lát-szatta azt. Régi, bár plebejusi oláh vérrel keresztezett családjának ötezer zsiros holdja volt Heves megyében. Ő a maga részét átadta testvéreinek bérbe s e vér- és arany-salakos napokban feljött úri zshiványnak Budapestre. Először is beszervezkedett a hatalmasabb titkos szövetségekbe, ahol Budapest frakkos betyárjai hazafias és antiszemita jelszavak alatt védték egymás rablását. Aztán különféle vállalatokat, bankokat, szövetkezeteket alapított, melyek egymásután buktak meg, magukkal rántva egy csomó hazafias rajongó vagy ügyetlen számító vagyont. Ilyenkor szétjajgatta veszteségét az egész fővárosban, de az otthoni kincstárba nagy titkos pénzküldemények mentek. De fő ragadozó barlangja a könyvkiadó vállalata volt. Mert a géniusz szerencsétlen bélyegzettjeit lehet legkönnyebben s a megtorló büntetés minden félelme nélkül kirabolni. Eljárt minden mulatóhelyre, korezmába, lebújba, ahol a szellem szomorú gladiátorai a pohár, az ágyék vagy a kártya zsongításába menekülnek. Volt jó pajtás, bohém, tulevett és tulivott, dalolt és táncolt: csakhogy a meggyengült akaratot torkon ragadhassa az alkalmas percben. Ha a szerencsétlen költőnek nem volt már bankója a szomjusága mellé, ha a szépség örök szerelmesét vad bódulásra hívta a pénzes csók: ő apró kölesönökkel, nevetséges összegekkel pompás szerződésre tudta torkonfojtani a test-lázás lelket. Néha, a megnehezedett napokban, egy-egy író munkáját egy vacsoráért, egy liter borért, vagy egy legolcsóbb uccaleány öleléséért szerezte meg. És aztán halálos-kegyetlenül süket volt minden

kérés iránt. De mecénásságát szétsiránkozta Dévénytől a Vaskapuig.

Most a zsiros szemei mögött mosolygó belső szemek határozottan Mózes felé csemcsegték. Hájas kurta kezeit papos kegyességgel tartotta eléje:

— Holló Géza vagyok. A napokban Mindszenty Margit megmutatta a Baczó úr egyik versét. Határozott tehetség és új tehetség. Szeretném, ha kiválogatna verseiből egy kötetre valót és elhozná hozzám.

Oh, hogy felkékültek a Mózes szemei, milyen karácsonyfát megpillantó gyermek lett az arca. Soha még tér nem volt végtelenebb nyílásu előtte, mint ez a pár arasznyi udvar. Lelkében ragyogó lovasok vágattak valami nagy fényesség felé s visszaérezte anyja minden jószágát. Majdnem sírás zökkent ki belőle a nagy boldogságtól.

— Mikor vigyem el? — dadogta.

— Akár holnap, — felelt hunyorogva Holló.

Mózes egyszerre kézzel-lábbal rendelt, négy liter bort, ennivalókat. Minek takarékoskodni, mikor eléje tartva díszkötényét, már jön az aranyhaju jövő. Kellett most adnia, pazarolnia, kellett minden inséges napjáért, minden vereségéért. Nem látta, hogy Roznyákban az irigység mozgósította az epét és a májat, hogy Kún Kelemen nagyon hűvös és fölényes vele szemben, bő lobogással lelkesítette étvágyra a fiukat. Molnár Pista már tépett is egy óriási borjucsülköt a kezében. Sajátságos rohanás volt az örökéhségű fiu evése. Nem csak szája evett, irtózatoss harapásokkal, a gége fulladásos meg-megtorlásával. Evett mohón előre szagló, felgerjedt liku orra, evett a hús felé hullámzó nyomoruság-zöld arca és különösen,

legmohóbban ettek: nagy, beteg, éhséget jajgató szemei. Evése azt a különös hatást tette, mintha nem ő gyúrná az anyagot magába, hanem mint kergetett gyermek ő futna be az anyagba, hogy ott elbújjék, hogy kikiáltsa onnan az ezerkőrmű életnek: — Jaj, jaj, nem vagyok lélek többé, nem vagyok sírás, anyag vagyok, bizonyisten anyag, vak-süket, fájástalan anyag.

És már mind ettek, mindnyájan mohón, ijedt sietséggel. Sietni, falni, nyelni minél többet a drága ételből, hogy minél több hússal legyenek élők a sápadt arcu napokból és rideg éjszakákból feléjük rágó halál előtt. Nagyokat koccintottak s éltették Holló Gézát és B. Ádám Ferencet, kinek homályos, szomorú szemei lassanként felmelegedtek.

Mikor aztán már egyik sem tudott egy falatot sem dömöckölni magába, egy percig csend lett. Szinte zavart, fázó csend. Mintha mindenik kérdezné magában: most már aztán miért vagyunk mégis együtt? A fiatalok lelki könnyöke még nem mert szabadon mozogni a Holló nagy hatalma s az Ádám Ferenc idősebb-sége közt. Molnár némán, vad dühvel nézte az asztalon heverő felesleges ételdarabokat. És ő most már nem tud többet enni, most mikor lehetne! Az átkoplalt évek, mint csufondáros girhes kutyák feléje forgatják véres szemeiket. És ő ezeket már nem tömheti meg soha és jóllakva is mindig éhes lesz ezekkel az évekkel! Keresett valakit, hogy kikorbácsolja rajta a rossz születés, beteg vér és elvesztett fiatal-ság bosszuját. Szemeiben új zöld lángok gyultak fel, átkiáltott az asztalon Roznyáknak:

— Te marha!

Az síránkozva pattant fel:

— Kérlek, már itt is kezded? Én nem véttem semmit neked, miért mondod nekem azt, hogy marha.

Molnár Pista felkacagott. Üres, beteg, vad kacagásában kongott a kész koporsó. Aztán véres gúnnyal mordult fel:

— Te barom! Még kérdi, hogy miért mondom neki azt, hogy marha. Akkor miértezz, ha valaha nem mondom, hogy marha vagy.

Ádám Ferenc szemeit valami messzi, messzi boldogságtól húzta vissza a társasághoz. Széles kacsaszáján nagy, kövér mosolygás kotolt. Tétova, lassu hangon szólt:

— Fiuk, mondok valamit. De adjátok becsületszavakat, hogy nem szóltok senkinek.

Megtették. Roznyák két becsületszót is adott és hátrasimította a haját. De mosolygás volt mindenik szája szélén. B. Ádám Ferencnek mindig volt egy nagy távoli szerelme s tizenöt év óta mindig házasodott, ha egy pohár borhoz jutott. És a nagy titkot mindig a becsületszó pecsétje alatt osztogatta szét.

— A nevét nem mondhatom meg. Budapest egyik legelőkelőbb családjából való. Az apja nyugalmazott államtitkár és királyi kamarás volt. A kicsi csak a jövő hónapban tölti be a tizenhét évet. Csodálatos szép szőke haját még kislányosan hátrabontva viseli. Én nem is mertem szerelemre gondolni. Könyveket vittem neki olvasni. Egyszer odaadtam neki Csendes elbeszélések című kötetemet. Azóta két nagy szemét le nem vette rólam. Egyszer két hétre Debrecenbe utaztam. Mikor elbúcsuztam, kikísért az előszobába. Egyszerre csak sírva a nyakamba hullott, nagy selymes haját rám borította.

Lassan, lepeggő, mély-melegségű hangon

mondta el az ős történetet, melyből előhalványlott Petőfi Etelka-kalandja s minden valaha élt költő első szívregénye. Mintha nem is szájával mondta volna, hanem az átmelegült szavak úgy páráztak volna fel két nagy tétova szeméből, útfélre széthullatott vénfiú életéből. Tikkadtan, a tizenötéves diák pirulós-félénk, könnyes szerelmével hajolt meséjébe. Ez a mese volt életének nagy kárpót-lása. Ezzel csavarta mindig magát körül, ha nagyon magános volt a világ s még a pikoló-pincérek is könyv nélkül tudták. Roznyák gúnyos tisztelettel kérdezte:

— Mikor lesz a lakodalom?

Ádám Ferenc megrezzent, fejét kissé hátra-kapta, mintha kővel dobták volna meg. Az arca árnyékos lett, szemeibe ijedtség jött ki. Az az ős döbbenet, mikor a szörnyű valóság-ból felénk sejtődik az az arcunk, melyre sohasem mertünk ránézni, de amelyet mégis elrendeltetett, legigazibb arcunknak remegtünk. Alsó állkapca megvonaglott, mintha előretoluló fájdalom sírná: — Miért ébresztesz fel, miért döföd belém a valóságodat? Hagyj meg bolondnak, mert megszakad a szívem. — Szeliden, távoli hangon felelt:

— Majd, ha a darabom előadják a Nemzetiben. Szegény kicsikém nem akar várni, de én csak egy nagy siker glóriájában tartom magam méltónak hozzá.

— Addig ledolgozhatnád az előlegeid, — szolt közbe Holló.

Ádám Ferenc sötét árnyékba némult. A poharak mind szaporábban ürültek. A bor, a nagy kerítő kezdett egymáshoz való lelket gyujtani bennük. Mózes még hallgatott, de a szokatlanul bő étel és ital már-már felébresz-

tett benne egy alvó, fiatal Herkulest s az arcán már eposzok lángoltak. Zoltán alá is lovat adott a bor, már nem vigyázta dajkás gonddal barátját, nagy zene-esztétikai vitába vágatott Kún Kelemennel. Bihari Jóska, mert más hallgatót hirtelen nem talált, a vendéglőst szorította be egy szegletbe s Pósan átszűrte Petőfi dalait szavalta a képébe. Az asztalnál mindenki beszélt, mindenki hadonázott. A gondok és a halál nyitott szemei előtt mindenki pazarolta magát, hogy elhitesse önmagával, hogy nagyon sok élete van.

Éjfél tájt az elfeketült udvar szűk fénykörébe egy nagy árnyék hajolt. Mély zengésű, kissé fáradt hang köszönt:

— Szervusztok, urak.

Nagy éljenzés loccsant fel a bedobott köszönésre. Az éjszaka és jókedvük szélén Tury Lajos állott, a tegnapelőtti irodalom legnépszerűbb alakja. A majdnem hatvanéves ember kétméteres termete előrehajlott, de inkább úri unottságból, mint a kortól. Parancsoló homloka, ragadozó sas-orra, sötét barna férfiarca a vér és a csók erős faját mutatták. De nagy barna szemeiben alaktalan ködök bolyongtak, de széles száján fáradt volt az élet. Mély zengésű hangjában volt valami az öreg órák kondulásából. Mindenki felállott, mindenki ujjongva üdvözölte. Holló kitárt karokkal ölelte a mellette levő karos székre:

— Tudtuk, hogy eljössz, Lajos bátyám.

Az öreg úrban már nagyon sok bor volt. De ezt csak azok vették észre, akik régóta ismerték. Így járta minden éjjel végig a Tabán korcsmáit, áztatta bőven születésével kezdődő életfáradságát. De a bor sohasem tudott úrrá lenni rajta. Az ős birkózásban mindig ő

maradt felül. Mozdulatai nyugodt-előkelők voltak, alig összes haja gondosan rendezett, gondolatai összefüggők. Csendesen mondta:

— Jó, hogy itt vagytok, fiuk. Nem jó egyedül lenni. Már azt hittem, kihalt az egész Tabán. Az Avarban, az Albeckernél a Gerstlinél, Branditsnál, Maradánál nem volt egy árva lélek, még egy fia újságíró sem.

Bemutatták neki Mózeszt és Zoltánt. Mély barna szemeivel végigtapogatta őket. Kérdezte:

— Mik vagytok, fiaim?

Holló felelt:

— Mindakettő egyetemi hallgató még. Ez itt erdélyi kálvinista gyerek, nagyszerű versei vannak. A másik muzsikus és nagyon tehetséges.

Tury mégegyszer rájuk borította szemeit. Mintha egy nagy anyás barna kendővel takarná be az élet elől a két gyermekembert. Lassan mormogta:

— Szegény gyermekek.

Ivott. Aztán szemei szétrévedeztek az udvaron:

— Ez a hely is megváltozott. A régi Tabán elmerül a multba. Minden a föld alá kerül, ami ér valamit. Ezernyolcszázkilencvenhárom március negyedikén, lássuk, nem: ötödikén, — szeles csúf este volt — itt ittunk Vajda Jánossal és Szilágyi Dezsővel. Hol vannak ők? Kihalnak a nagyfajta magyarok. Minden kicsiny, minden modern, minden hamis.

Mintha valami sötét fa árnyéka esnék arcára, szomorú lett az és tele estével. Megint ivott, nagy hátrahajlással, teljesen kiürítve poharát. Aztán elkezdett mesélni. Ismerte minden tabáni korcsma történetét. Hol ki

volt a korcsmáros, mikor és milyen bort mért, milyen ételeket készített, milyen volt a felesége, a leánya. Bőven beszélt Jókairól, Tisza Kálmánról, Mikszáthról. Mint egy kacsalábon forgó mesés kastélyt: eléjük forgatta a tejfeles töltöttkáposztás, turós-csuszás, jóboros hejehujás régi Magyarországot. Az irodalom álmodóit s a közélet nagy martalócait, akik könnyen hittek, lelkifurdalás nélkül tettek és számadás nélkül haltak meg.

Újból és újból ivott. Az éjszaka körül sátorozta görnyedt alakját, mintha a megidézett halál hajolna feléje. Mondta:

— Meghalt minden, mindenki. Vége van a magyarságnak. Úgyes kis praktikus idegeknek jöttek a nagy magyar holdkórosok helyébe. Csak egy igazság van, fiuk, az egész magyar életben: az öreg Toldi, aki megássa a saját sírját.

A felfakadt lélek borulata átárnyékolta a lelkeken. Mindenki szomorú volt, de a fiataloknak ez olyan jól esett. Mert részvevés volt valami nagyban, valami időn és téren tulrontó szomorú ölelésben. Tury ivott, szivart vett elő, rágyujtott. Már keserűség és megvetés volt az ajkán:

— Meghalt az irodalom, a művészet is. Jön a semmi.

Megrázkódott. Majdnem beteg undorodás törte szét vonásait:

— Tudom, hogy én is csak egyhúron játszottam: a múlt csiklandó emlékein. Pedig gazdag hegedűnek születtem s volt bennem hang sokféle nótára. De nagyon magyar voltam: kellett a pénz, az úri kényelem, a nagy áldomások. Hát játszottam a jól bevált húron: érzelmes anekdótákat, régi sírva-nevetéseket.

A magyar nem szereti a tragédiát, a problémát, mely a gondolat és a tett dacára lázít a piszkos halál ellen. Hát megcsavartam a mult dolgokat és jött belőlük a limonádé. Bidermayer lelki fingerlizője voltam az üres kongásu magyar úri osztálynak. Brr, ha tudnátok, hogy milyen undorító hullát cipelek korcsmáról korcsmára. Már a Habsburgokról írok lélek-kerítő anekdótákat, hogy a belem majd kifordul. Én, akinek két nagybátyám akasztották fel. Szajha vagyok, úri szajha. Milyen jó fiuk, hogy van bor. Nem bírna az ember magyar lenni, ha halál és bor nem volna.

Mózes egész élete egyetlen nagy szemmé lett és rátapadt a beszélő férfira. Az életnek az a különös odahajlása volt ez, amikor a látzat-habok mögött a lényeket, magát az osztatlanul tovarohanó életet látjuk meg, mely nem tagolható szét a látás, hallás: az őt érzék eledelévé, hanem egyetlenül, szavakba és érzékekbe nem tördelhetően lesz bennünk ki nyilatkoztatás. A halált látta az eligért fiu, az élet húsával öltözött dolgok készülő értelmét, a magyar vetés kalászáinak fekete magvát. És látta — gyermekkori olvasmányából — az utolsó Mohikánt, amint az Ontarió hallgatag fúzei mellett elénekli halotti énekét földde pihent fajtája fölött. Oh minden magyar Prométeusz egy lepecsételt parancsot örököl magában: a halál sürgető idézését. És elérkezik, elérkezik az irtózatos perc, amikor felpattan a pecsét, tudottá lesz a parancs és saját akarattal kell elébe sietni a rejtett arcu Úrnak. Hányszor sejtette, hányszor látta ő már magában a bezárt boritékon keresztül a mulhatlan betüket. És hűvös szél fekete ka-

vargása vitte valami örök zuhanásu örvény felé. Milyen jó nem állani ellen, akarni a halál akaratát, kihalaványulni a csillogó világ fájdalmaiból. De az étel és ital fiatal vesszőkkel ütötték véréét és húsát. Az inséges napokra rászakadt szokatlan bő áldomásban nyargalt a vér, felizzott a test s az agyban felriasztó lángok gyultak ki. Lassanként végtelen daccal: az életnek nagy zsarnokságával telt be. Hiszen tele van fiatalsággal, végtelen ölelések nyúlnak benne végtelen horizontok felé. Lehetetlen, hogy ezt a zsúfolt tavaszt csak a temető számára hordja magában. Egészen bizonyos: meg fogja találni faja számára az élethez parancsoló szavakat. Csordultig töltötte poharát s nagy lobogással lendítette Tury felé:

— Lesz még szőlő s lágy kenyér, édes bátyám!

A hang felzendült az éjszakába, a fény dohányfüsttől kavargó körébe, mint egy nagy tüzes lilium. Olyan fiatal volt, úgy tele volt az élet zsenge illatával, hogy mindenki odanézett. Az ajkakon a mosolygás mondta: — Na, a Baczó Mózsit is elintézte már a Csóka bora. — Tury ráfáradta szemeit a fiatalemberre. A barna homály egy pillanatra felmelegedett és fényesebbé lett. Aztán lanyha háritással kanyarított a levegőbe:

— Én is voltam kakaska, fiacskám. De lekonyultam, nagyon-nagyon lekonyultam. Siralomház ez az orszáág, fiam, és mi a három napra kitett elítéltek vagyunk. Még zabálunk, még hadonázunk, de már eltörték a fekete pálcát. Hol az a szőlő, hol az a lágy kenyér? A politikában megdőglöttünk az Árpádház kihaltával. Egyetlen jelentésünk volt az élet-

ben: hogy néha tudtunk szépen sírni. De ennek is vége van. Meghalt a magyar irodalom. Mi már csak rosszul alkalmazott vigécek vagyunk vagy bolondos szédelgők.

— Hát Ady, hát az Ady kortársai? — kérdezte Holló.

Tury egy mélyet szívott szivarából, félretaszította poharát:

— Az agónia végső felkiáltásai voltak. Láz, láz, halálos láz. Nem adnak izmot, nem adnak akaratot, temető felé visznek.

Roznyák, aki nagyon mérsékelten iddogált és még a rendesnél is józanabb volt, ha mások megmámorosodtak, előszerénykedte a nyakát a vállai közül:

— De az új keresések, az új akarások, kedves bátyám, a futurizmus, a dadaizmus, a konstruktivizmus és a többi?

Tury hőköt kapott, mint egy nemes paripa, ha béka kerül a lábai elé. A gögnek, az undorodásnak, az ítéletre hívott úrnak végtelen megvetésével mondta:

— Menj, mert seggbe ruglak!

Roznyák visszaíjodta fejét a pohara mögé s egy nagy illendőségeset simított a haján. De szemeibe felsötétült a megbolygatott lélek-pocsolya iszapja. És magában már szörnyű névtelen cikkeket írt a kocsmákban fetrengő kivénült íróról. Kún Kelemen, aki eddig udvarias figyelemmel, a fiatal író pózában mestere előtt, hallgatta az öreg urat: most sajátos változáson ment át. Nagy sötét szemei gyanakvással és gonoszsággal teltek fel, száján gunyos mosolygás rángott végig, mely már a harapás mozdulata volt. Tisztelő hangon, de a lefojtott indulat forróságával mondta:

— Bocsásson meg, kedves bátyám, így talán mégsem lehet elintézni a fiatal Európa élet-akarásait. Az esztétikai termés terén...

Tury éppen nagy szívással tapasztotta a poharat szájához. De erre félbehagyta az ivást, feje a haragtól, mint egy íjesztő hajrázástól, megbozontosodott. Nehéz szavak tódultak a szája felé. Kún látta ezt s odahajolva az öreg úr elé, különös, emlékeztető mosolygással nézett felcsillogó szemeibe. Tury főjövendelmét s legkönnyebb előlegeit az apja lapjától kapta. Az öreg úrnak megrándult a felső teste, amint visszarántotta a gyeplőt. Egy pillanatra szomorú, majdnem szégyenkező lett az arca. Aztán rögtönzött kedves udvariassággal mondta: — Na, csak beszélj, fiacskám, beszélj. Lássuk, mit tudtok, — és most már kihajtotta poharát.

Kún részletesen cerebrális, intellektuel, modern és nivós volt:

— Az esztétikai termés terén egészen új törvények érvényesülnek. Helyesebben: végre érvényesülnek a törvények az eddigi anarkia helyett. A zseni: a kápitálista ideológiának ez a fantasztikus és romántikus fogalma eltűnik. Akarat, tudás, gondolat termi a művészetet is, mint a gyárat, vámszerződést, a szérumot. Az irodalom és művészet ezentul inkább kollektív termés: közös programmu szolidaritások megvalósulása lesz. Mi már csak nevetünk azokon a beteg és homályos numeneken, melyeket zseninek, őserőnek s más efélének neveznek. Az esztétikai termés éppen úgy nem misztikum mint a kereskedelem vagy a géptan. Mi magyarok, kulturális fejlődésünk híján, még a romántikus zenebona késői visszhangjait énekelgetjük s azt hisz-

szük eredeti nótát fújunk. Mi volt Ady? Egy érszentmihályi Baudelaire. Mi Móricz Zsigmond? Egy zsiros paraszt Strindberg. Ma Európában három név jelent művészi jövőt: a mi Rajner Frigyesünk, Cocteau és Max Jacob.

Bihari Jóska, aki a sok italtól már a halokló Petőfivé borzolódt, mert nem hallotta Max Jacob után a saját nevét említeni, dühösen mordult fel:

— És a sümegi sakter! Ezt kellett volna legelőször említenie, ez még közelebbi rokona.

Kún előkelő nyugodtsággal felelt, de rejtett fenyegetés volt benne:

— Téved, Bihari úr, ha az antiszemitizmust jó útnak gondolja az irodalmi pálya megfutására.

Bihari már rossz szavakba fortyant, de Holló elébe ment a zimankónak:

— Hogy is van csak az a Nyári éjszaka című verse, Bihari úr?

A düh, mely vonásain volt s a nagy jólesés, mely e szavakra kiömlött arcára, egy pillanattig sajátságosra facsarták a fiatal költő arcizmait. De már özönös áradással szavalt. Minden szavát mint külön győzelmet domborította a levegőbe s minden szó mögött, mint egy vasárnapi legény, ott verte mellét a kérdés: — Zseni vagyok! Petőfi vagvok! — A vers igen hosszú volt, senki sem figyelt rá. De Bihari nem látva, nem hallva, belső tapsainak nagy biztatásában fokozott forrósággal rohanta strófáit a levegőbe. Holló már meg is feledkezett róla. Csendesesen mondta Kúnnak:

— Bizony abban igazad van, lehet, hogy mi meghalunk. Nagyon valószínűtlen dolog ma-

gyarnak lenni s Európa most az erős valóságok világa.

— Mit? Meghalunk?! Megdőglünk, szétrohadunk, már az egész országnak hulla szaga van, — dobta ki örök dühéből Molnár Pista s gögösen a mámoros Ady pózát sötétítette maga körül. Vállait felhúzta, fejét fél karjára támasztotta s mintha e szavakban fekete palástot terítene magára:

— Én vagyok a hulla-fejedelem.

Tury eldobta a szivar csutkáját. Most már egy vizes poharat töltött tele borral. Kiitta. Lassan bólogatta fejét, mint egy vén fűzfa:

— A magyar földnek egyetlen dallama van: circumdederunt.

B. Ádám Ferenc nagy köd közepén hallgatott. Álmai mélyéről, ahol talán gazdag úr volt s szép fiatal feleség csókolta, átszomorodott a többi szomorúságához. Nagy lepegő tétovázással mondta:

— Én nem is tudom, minek szülnek a magyar anyák. Minek születtem én? Mi értelmem van?

Sajátosan, majdnem kéjesen beszélt mindenik a halálról. Elvetélt kalásza az életnek, melyek elfordulnak a naptól az örök árnyék felé. Bihari mondta tovább végtelen versét. Roznyák, féltékeny-dühösen egy még hoszszabb versét mondta magában, hogy kizsúfolja lelke füleiből a más tehetségét. Kún titkos-gúnyosan méregette szemével a társaságot s valami diadal leselkedett a szemei mögött. És Mózesen megint átcsapott a halál, a föld vak ölébe szétoszlás beteg máмора. Most már nagyon ivott és lázadó démonnak érezte magát. Elsülyedt benne a gyermek s magával

vitte édesanyját, Kolozsvárt, az élet minden forró hívását. Mint fekete korcsmában: a halál nagy kerítője, Lucifer duhajkodott benne. Aki odarikácsolja a vetésnek, a gyümölcsnek, a friss reggelek dús virághúsának: — Nem kellesz, nem kellesz, én a halált akarom.

A Tury feje előbbre roskadt. Mély zengésű orgona-hangon kezdte:

— Kalapom szememre hányom,
Mellette hervadt virágom
Sírva nézem

Kúnt kivéve, mindenik belehajolt a nóta zsoltáros szomoruságába. A Tury éneke vén erdő nehéz zúgása volt. Csuhajos és legénykedő a Konkolyé. Óvatos mormogás a Hollóé. Eltévedt gyermek anyát hívó sírása a Mózesé. Csak a szavakban énekeltek egyazon nótát: mindenik önmagát dalolta. Mint a katakombák képein a hulla szájából kireszkető meztelen lélek: önmaga volt mindeniknek a nótája. És együttvéve, az életnek ez a sok hangja egy nagy halálhymnuszt adott össze. Az összehajlott fejek fölött a lámpafénytől átszürt füst fényes-homályu glóriát gomolyított. Turynak kiesordult a könnye:

— Vedd fel pajtás, a vasvesszőt,
Verd meg vele a temetőt,
Mért nem kedvez semmi szépnek,
Semmi épnek.

Autó sikoltott a szomoruságukba. Csak most, hogy hirtelen elhallgattak, érezték a nóta meleg betakarását, szomoru-jó egybeülését. Oh, egy percre mégis tudtak úgy ma-

gyarok lenni, hogy együtt voltak. Az udvar kapuja megnyílt s lobogva az éjszaka mámorától, Kovács Mihályné hozta be sápadt élő hulláját. Nyomában, mint egy éjféltre kinyílt vörös virág: Mancsi s legvégül egy valahol felszedett gavallér jött.

Kovácsnéról megvolt mindeniküknek a saját véleménye. Nappal, népes uccán nem szívesen kísérte volna egyikük sem. De ez a félregurult asszony mégis nő volt, a Mancsi teste pedig csókok sűrű szétpárázása volt. A nő-szag bement az elárnyékosodott férfi testekbe, bement mint a bor, a kenyér, a pecsenye szag az éhségbe s mégis meleget és az élet jó ízét vitte oda. Nagy zshivajgással ugráltak fel és fogadták őket. Tury már könnyed, szellemes, finoman csiklandó volt s Kovácsné majdnem golyvát eresztett a gögtől, hogy a híres író mellé ülhet. Mancsi Konkoly és B. Ádám Ferenc közé osztotta be magát. Már sok mindent összezajongtak, mikor Kovácsnénak eszébe jutott bemutatni a velük jött fiatalembert, új hódítását. Jules Raimond, francia újságíró-féle volt s a Központi kávéház egyik házi kotlója. Nagyon kedvesen kezelt végig, kijelentette, hogy Budapest igen szép fekvésű város és hogy ő mindig szimpátirozott a lovagias magyarokkal. A fiatalok éljeneztek s bő vendégszeretetük előkotorta a Bartos és Chovanchák nyelvtan praktikus vonatkozásait és körüldörzsölte vele a franciát. Roznyák egészen a katalaunumi sikségig érezte bővülni magát, hogy összeszedte magában ezt a kérdést:

— N'est-ce pas, Monsieur, en France il y a quatre repas par jour, c'est à dire le petit-déjeuner, le déjeuner, le dîner et le souper?

Molnár már részegen hortyogott, de most ő is kiénekelte a mámorából:

— Aux armes, citoyens!
Formez vos bataillons!

Adám Ferenc hosszú érzéssel dudolgatta:

Au clair de la lune,
Mon ami, Pierrot...

A francia kedves-íjedten mosolygott a felesége Galliát csorgó hunnusokra. Tury pezsgőt rendelt s a mámor forró szárnyait felverdeste a lelkekben.

Mózes már égő ház közepén volt és a lángok a halállá rohanó élet vad himnuszát énekelték füleibe. Meg akarta mutatni, hogy ő is úr: egyszerre három üveg pezsgőt rendelt. Konkolytól már csinálhatott akármit, mert az most nagyon fiatal volt a Mancsi fiatalsága felé. Mózes beszélt, énekelt, vitatkozott, buzdított, szidott. És sajtóságon: minden hangját, minden mozdulatát, még növekvő mámorát is másénak érezte: egy be szálló idegen lélekének. És mögötte a holdviláguccai kert, a kálvinista zsoldárok, a kolozsvári temető Baczó Mózes, a józanon maradt Baczó Mózes felé egy öregasszony arca sirt: — Mit csinálsz, Mózeske? Jaj mit csinál az én jó kis fiam!

Egy óra múlva már nehéz likőrű poharak járták. A mámoros társaság, a lelkek menekülési szüksége szerint, külön-külön részekre tördelözött. Turyban felébredt a régi éjjelizenés idők lovagja és sápadt virágokat rakott az öreg akácfára. Elegáns, szellemes kétértelműségekkel csiklandott Kovácsné felé, megfogta kezét, be-bepillantott bepillantathatósá-

gaiba. Molnár már lehúllta fejét két öklére s hortyogva aludt. Száján csurgott a sűrű nyál, hunyt szemei fölött vastagon puffedt a mámor. Olyan kivert, olyan minden küszöbön kívüli, olyan elítélt volt az alvó fiu. Konkoly már félreillant Mancival s a söntésben, a sonka és sajtmaradékok s kilöcsögtetett ital-tócsák rettentő szagában kapaszkodtak össze egy lavinás csókba. Roznyák és Bihari megint verseket mondtak egymásnak és halálosan gyűlölték egymást. B. Ádám szétterjedt, mint egy tiszamenti napos pusztaság s szűzi délibábokat küldött egy nagyon szókehajú, nagyon kékszemű, belé szerelmes névtelen királynő felé. Kún a franciával beszélt igen finom kultur-dolgokat s csak a cueillir ige fütürjében követett el egy hibát. Holló átköltözött a Mózes tövébe. Mikor a fiu legtöbb szóval lobogta szét életét, ő behajolt a mámoros gyermek arcába. Ravasz szemeit összehúzta, csúf száját nyelésre tátotta:

— Nagyon, nagyon szeretném, ha ki tudnám adni a verseit, Baczó úr.

Egy nagy hűvös ucca nyílt a Mózes mámorába. Téveteg szemmel, mintha nem tudná: nagy boldogság vagy tragédia kopogtat a lelke ablakán, kérdezte:

— De hát mi akadályozná?

Holló aggályosra borult:

— Rengeteg kiadásom van. A Roznyák verskötetén milliókat vesztettem. Most használhatom pakoló papirosnak. Senki sem vesz könyvet, különösen verses könyvet. A kiállítás költségeit még csak fedezném, de az a rengeteg honorárium.

— Micsoda honorárium? — kérdezte gyermekes felpattanással Mózes.

— Hát az ön honoráriumra.

Mózes elpirult mint egy mások előtt megölelt menyasszony.

— Nekem nem kell honorárium. Füttyülök a honoráriumra. Csak szép legyen a könyv.

Holló egyszerre száz Holló lett és mindenik barátságot forrósított Mózes felé. Beszélgettek az újabb irodalomról, koccingattak. Majd Holló lanyha szórakozottsággal egy papirost keresett elő zsebéből s vagy tíz soros szerződést írt rá. Odatartotta a fiunak:

— Talán jó lesz, ha ezt a kis firkát aláírja. Uri emberek közt elég ennyi.

Mózes olvasatlanul dobta nevét az írás alá s egész gögös gyermekszive a torkába duzzadt. Holló zsebetette az írást s szemeivel beleásva a Baczó szemeibe, óvatos-hidegen kérdezte:

— De, ugye, ön mondott le önkényt a honoráriumról?

— Természetesen, — és megint elpirult.

Holló megcsordult szeretettel ütötte pohárát az övéhez:

— Szervusz, Mózsikám, tegezzük egymást!

Ez a pohár visszavitte Mózeset a mámorába. Elkezdett valamit szavalni a magyar forradalomról, a világ megtisztításáról, Boór Bálintról. De Holló már tovább sompolygott egy székkal.

Tury fizetett s köszönés nélkül szökve meg, Kovácsnéval az autóba ült és eltűntek. Molnárt kivéve, aki már az asztal alatt aludt, mindenki felmozdult. Mózes is fizetésre hívta a korcsmárost. A Tury számláján kívül mindent ő fizetett, még a Holló vacsoráját is. A millió koronából pont ötvenezer koronája maradt.

Holló a franciával és Kúnnal már szónélkül elment. Roznyák ránézett Mózesre, mintha egy percig gondolkoznék: hajthaté még valami hasznot neki a velemaradás. Aztán ő is Hollóék után sietett. Bihari valamiért éktelenül szidta a világteremtést. Aztán kirohant a Kereszt-tér közepire s befeszítve mellét a szétömlő reggelbe, ordította: Bihari József vagyok, a világ legnagyobb lírikusa!

Mózesben már minden mozdulás volt: anyagok és emberek zűrös keveredésben vágattak át rajta. Feje zúgott, a vére felgyult erdők lángját érezte. Kellett mennie, futnia valahová, széttombolni magát valami lehetetlen életpazarlásba. Izzó női ágyékok zuhataga vert át agyán. Valahol tudata valamelyik sikátorában a gyenge, kisebbik öcs felszabadult kiáltása mondta: — Be jó, hogy Zoltán eltűnt. — A kapunál valaki megrántotta kabátját. B. Adám Ferenc, aki a kerítéssel kölcsönös támogatási viszonyba lépett, csuklotta felé boldogságtól és italtól csorduló hangon: — Ha tudnád, milyen szép a menyasszonyom, amikor... — Mózes csak átvillanó árnyéket látott és tovarohant.

Mikor aztán pár perc múlva Konkoly és Mancsi visszakerültek, már csak a saját hányásában fetregő Molnár s a nagy tör szétszórt maradékai voltak ott. Mancsi felvisített, amint látta, hogy az autó eltűnt. De aztán kacagva dűlt Zoltánnak: Legalább veled megyek.

De Zoltán már nem hallgatott rá. Mózeshez való becsületes nagy apasága sajogva ébredt fel. Kifutott a térre: Mózes, Mózes hol vagy? — kiáltozta mindenfelé.

Mózes már messze szaladt a hűvös reggelben. Első pillanatban Annuskát akarta fel-

keresni, de az igen messze tetszett sürgető vágyának. Neki most, azonnal kell valaki, valami forró nőflastrom, melyet rátapaszthat fázó életsebeire, hogy kiszívja onnan mindazt, amitől fél, ami ítélet és halál benne. Nem rég egy egész napot kószált a Halászbástya vidékén. Beszívta a régi házak, a kövek lelkét, a hervadt fű szagát, minden szelid, emlékeztető babrálását a lelkéből kidomborodó világnak. És most ebből a sétából előtte állott a kis ház a szűk Donáti lépcső tetején, melynek udvarán négy nő hívta kenyérkereső csókra. Akkor nehéz undorodással vitte tovább lépteit.

A mámor vak rohanásában, csak a célágyéokra szegzett szemmel, maga sem tudta milyen úton, pár perc alatt a kis ház előtt termett. A kapu be volt zárva, a házacska csendes volt, mint a temető. A Mátyás-templom egy kisebb harangjában egy koránkelő ima sírt az új nap bosszuállása felé. Az éjjeli csók-robot ilyenkor már megszűnt. A reggel irgalmában alusznak az éjszaka megcsúfoltjai.

Mózes az alacsony ablakhoz ment. Egy pillanatra odatette fülét a csend roppant kebeléhez. A saját szívét hallotta benne dobogni világgá dagadt szorongással. — Menj vissza, Mózeske, feküdj le szépen! — sírt benne egy régi rimánkodás.

Már két lépést tett lefelé a lépcsőn. Aztán megfordult. Egy idegen lélek odavitte az ablakhoz és bekopogtatott a kezeivel.

Pár pillanat múlva egy hájas idősebb nő hajolt ki az ablakon:

— Mit akarsz, kis szöszi? — ásította.

Mózesen az alkohol egy új hulláma csapott

át. Imbolyogva lobogtatta a nő elé utolsó bankóját:

— Csak ez az ötvenezer koronám van, csak ötvenezer koronám, — lihegte s egyik kezével már megmarkolta a nő mellét.

A nő elvette a pénzt. Új ásítással mondta:

— Itt az ablakon is bejöhetsz, megspóroljuk a kapupénzt.

A fiu átlépett az ablakon. A szobában a sűrű levegő s a felcsuklott mámor erős tántorodásba lökték. A nő meglátta, hogy részeggel van dolga. Szeliden anyáskodott:

— Vetkezz le, pofikám. Segítsek?

És már lehajolt, kezdte kifűzni a fiatalember cipőit. Mózes nagy zökkenéssel ejtette magát egy székre s hagyta tenni a lányt. Valami csiklandozta a torkát. Nagy köhögés-roham rázta meg. A száján nyál s a felkevert lakoma emlékei csordultak ki. Nehezen lihegte:

— A zsebkendőm, add ide a zsebkendőm!

A lány bekutatott a zsebeibe. A kabát egyik zsebéből kihúzta a zsebkendőt:

— Ni, egy levél! — kiáltotta.

Lehajolt, felvette a földre esett levelet, a fiatalember elé tartotta:

— Hát te fel sem bontod a leveleidet?

Mózes, a roham után megkönnyebbülve, ránézett a levélre. Most, csak most először, látta meg rajta az édesanyja sírását. Felugrott. Már józan volt és tudta magát, mint egy most kapott nehéz sebet. A lányról már megfeledkezett. Odament az ablakhoz, leült a párkányára, feltépte a borítékot.

Öreg szálas betük reszkettek öreg szálas betükbe, hogy az éjszakába bódult fiuhoz odahozzák a végtelen szívet:

Édes fiam!

A mai postával egymillió koronát tettem fel számodra. Többet is küldenék, édes fiam, de ezt is olyan nehéz volt összekuporgatni. Szegény anyád már nem a régi. Nagyon megöregedtem, a sok minden s a te távolléted megviselték szegény anyádat. Két hétig ágyban is feküdtem, a lábaim rettenetesen fájtak, az orvos pihenést rendelt. De most már megint dolgozom. Legalább a kertet akarom jó karban tartani, hozzon valami jövedelmet, meg a szegény apád emlékéért is. Most látom, hogy milyen kár volt azt a kis földet a kert mögött eladni, Rózsáéknak igen szép jövedelmök van belőle a mai árak mellett. Nagyon nehéz itt az élet, fiacskám. Én már nem is bánám, ha a föld alá mennék szegény apádhoz. Csak miattad akarok élni, csak azt érjem meg, hogy téged embernek és boldognak lássalak. Mindennap háromszor imádkozom érted, már a jó Istent is csak miattad hiszem. Irj már, szivem, mert megöl a nyugtalanság. Annyi rossz álmom van felőled, olyan sápadtnak látlak éjszakánként. Ahogy teheted, jőjj rögtön haza. A pénzt oszd be okosan, ne prédálj lelkem, a szegény öreg anyád verejtéke. Várlak, édes fiam,

ölel-csókol szerető

Anyád.

U. i. Vigyázz az egészségedre. Ha legalább julius elsejére hazajönnél. A szomszéd Bartosék fia már egy hete itt van, csak te nem tudsz hazajönni. Vigyázz a pénzre!

A nap besütött az olvasó fiura. Melege szeliden mondta: — Tántorgó gyermek, jóság a

világ. — Mózes lefektette arcát a levélre, mintha édesanyja puha kezére bujná fel-fakadt életét. És keservesen, parttalan omlással sírt, sírt.

A lány az ágy szélén ásítva, szétbabrálva testén űnott szemmel nézte: mennyi lelket vonaglik ez a fiatalember az ő testi boltjában.

7.

— Te, nem látszik hátul a nyakkendőm csücske?

— Nem, nem.

— Becsületedre nem látszik?

— Menj, mert megruglak.

Husztí Ernő elíjedt a Mike Márton zord-ságától. Ettől az embertől még az is kitelik, hogy itt a terem csodás ragyogásában, a frakkos urak és előkelően meztelen hölgyek szeme előtt, odalendíti lábát az ő rég ápolt frakjára. A kis emberke, a vendégek hullámozásában ide-oda hajlongva, Maczuga főigazgatóhoz ért, aki minden lehető szakértés minden szakértelmét kirakta az arcába s úgy nézegetett egy Csokonay szobrot. Husztí szemeiből, arcából, szájából az alázatosság apró pincsi-kutyái jöttek ki s farkesóválva hajlongtak Maczuga előtt:

— Méltóságos uram, ha megengedné, kérnék valamit.

Maczuga úgy freccsent az előzékenységtől, mint bőlevű virsli a beleszúrt villára:

— Parancsolj, kedves barátom. Parancsolj bármit, amiben szolgálatodra lehetek.

És már két kezével szorongatta a Husztí hosszuujju kezeit. Az halk aggódással kérdezte:

— Méltóságos uram, ne vegye sértő bizal-

masságnak, nem látszik hátul a nyakkendőm csücske?

Maczuga roppant komoly hozzáértéssel megfordította a nagyszakállu emberkét. Levette szemüvegét, hogy újból feltegye. Ujjait végigsétáltatta a Huszti gallérján. Végre megint szembe fordította a szorongó szobrászt. Aztán nagy komoly-biztosan, mintha egy akadémiai értekezés konkluzióját jelentené ki:

— Nem látszik semmisen, kedves barátom, nagyon elegáns vagy, szavamra mondom.

Huszti már megnyugodott s a következő percben már plakettjei előtt magyarázta Glodariu szerkesztőnek művészete sajtóba valóságait. A kis ember, nyaka felé szélesedő fejével, sárga szemeivel, kétfelé sötétedő Ferenc-József szakállával olyan volt, mint egy tintába ejtett mezei árvácska. Hosszu hetek óta makacs lázzal fúrta az utakat, hogy a Hunnia klub nagy estélyére, hova csak egy pár legnevesebb művésztől kértek dolgokat, ő is elhozhasson valamit műveiből. És mert vagy hat titkos s vagy két tucát nyílt szövetségnek, ligának, klubnak, egyesületnek s más egyébnek volt jegyzője, titkára, kémje, hírhordója, kifutója: megengedték neki, hogy bemutasson vagy kettőt plakettjeiből. Erre ő elhozott vagy ötvenet, melyeken bronzba volt bántva az ország mindenkje, aki parancsol, aki adhat valamit, akitől függ valami, aki előtt jó meghajolni. Huszti Ernő volt a siker árnyéka, a Nemezis három dimenziós spadassinje. Ha valaki hétfőn este miniszter, államtitkár, gázművek igazgatója, ecetgyári főfelügyelő, lapszerkesztő, képviselő, vagy bármilyen híresség vagy hatalom lett: Huszti már kedden haj-

nalban ott várt-szorongott a küszöbön, hogy az illetőt szoborba, vagy legalább plakettbe rokontalanítsa. És a siker szegény torreadorjának be kellett adnia derekát, ha nem akarta, hogy Huszti minden percének házi manója legyen. Mióta agyag, bronz, gipsz ilyen esztétikai srapnelekké lettek a Huszti bosszuálló kezeiben: a statisztikai hivatal vidám alkalmazottjai szerint a halvaszületett magzatok száma kétszeresre szaporodott. Amit ők úgy magyaráztak, hogy az élet felé hajtott csecsemők visszafutottak e munkás világ képzőművészete elől. Gyűlölt is halálosan a kis ember mindenkit, aki agyaghoz vagy vésőhöz nyult. Mert tudta: hogy csak jobbat alkothatnak, mint ő. Ezért a vérszövetséges öthat-keresztes, szörnyű esküvéses titkos összeállásokban hazaárulónak, zsidóbérencnek, destruktívnak étvágyaztatott minden művészt a vérre szagló beteg cimborák elé. Egy elég jó művészt sikerült is egyszer legalább elveretnie s a kis ember három napig a kor Michelangelojának érezte magát.

Glodariu csak szórakozottan hallgatta barátja méltatását. Mert oltárra néző, papnak bókoló, örök kongregációs szemeből két hódolati zászlót lengetett Plachota államtitkár felé. Az államtitkár már természeténél fogva is hivatva volt, hogy az erkölcsi világrend vaskosabb oszlopa legyen. A lehetőleg kecses, lehetőleg karcsu frakba gyömöszölt testével olyan volt, mint egy leszórdinózott elefánt. Az anyagnak és a formának ezt a metafizikai küzdelmét kiélezték az államtitkár összes mozgathatóinak finom, előkelő, majdnem táncmesteri mozdulatai. Az államtitkár irodalmi emlékeivel ajándékozta hallgatóit:

— Zolát én sohasem gutiroztam és mindig kitértem a vizitjei elől, anélkül, hogy határozott refüt adtam volna neki. De a Windisch herceg estélyein kénytelen voltam többször találkozni vele. Nem tehetek róla, mindig éreztem valami különös odórt rajta, mintha a művei szagát hordta volna magával. Mondtam is D'Annunziónak, aki abban az időben Párizsban jó pajtásom volt: *mon cher ami, ce monsieur Zola sent la canaille, he is a very vulgar fellow, nicht wahr?*

Az államtitkár beszédében az angol, francia, német, olasz szavak csak úgy könyökölték egymást és a hercegeket, grófokat, híres embereket. Plachota államtitkár volt a magyar kultúra Probier-Mamsellje. A külföld nagy kulturális ünnepein mindenütt ő képviselte a magyar kulturát. Ez aztán nagy megtakarítást jelentett az államnak. Mert ahol egyszer megjelent, ott nem kértek több kóstolót Pannónia lelki működéséből. Az Amerikába vándorolt drótostót fia a tresztinai algimnáziumban kezdte fejlődését és szerencséjét. Egy délután a hazatérő diákocskát falusi tót gyermekek megtámadták és ütlegelni kezdték. A megszorult fiu, mert látta, hogy nagyobb diákok közelednek, éktelenül kiabálta: — Magyar vagyok, magyar vagyok! A diákok aztán ki is mentették a magyarrá potyolt gyermeket az ellenség kezéből, még egy krajcárt is adtak neki. Ez a jelenet az élet kulcsa lett a nagy étvágyu, élelmes tót gyerek számára. Vizsgák, érettségi előtt ordította: — Magyar vagyok! magyar vagyok! — és tanárai áthonfilelkesedtek a négyesek közt a nagyszerű honpolgár-palántát. Egyetemen kellett ösztöndíjat kapni: a Szezám-tárulj-os ma-

gyar-vagyok megint bevált s Plachota elvitte diák-társai elől a koncot. Amint aztán tényleg tudott annyit magyarul, hogy az egyes-számú alanyt nem hozta zavarba egy többes-számú állítmánnyal: elkezdett hóomlásos előömléssel írni. Írt verset, dalt, ódát, elbeszélő költeményt, jámbusos drámát, írt prózát; elbeszélést, regényt, genre-képet, modern drámát, írt mákámét. Kiírt minden kurucot, minden negyvennyolcas honvédet a sírjából. És hogy Párizsba is elkerült, a párizsi flirt lenge csipkéjével akasztgatta körül a súlyos kurucvértzeteket. A fosszilis kurucok és honvédek pompás valutának bizonyultak a Plachota úr számára. Ők, szegények, minden keserves magyarságukkal csak véres sárba tudtak csuklani. De Plachotának nagy aratás voltak. Minisztériumban pártfogást és gyors haladást, lapoknál széles hasábokat, a társadalomban népszerűséget és befolyást szereztek neki. Olyan biztosan és megnyugtatóan tehetségtelen volt, hogy mindenütt szívesen adtak helyet neki. Irodalmi társaságokban előkelő helyekre választották, társadalmi egyesületekben vezérszerepet játszott. Hivatalából állandóan szabadságon volt, nemcsak a hivatalos ügymenet érdekében, de mert mindig reprezentált és éjjel is a frakjában hált. Ő volt a magyar hazafiság szája, ezer szája, minden szája. A képes lapoknak már kész Plachotakliséje volt, mely őt szónoki emelvényen, az ihlet elhajító lázában ábrázolta. És bármilyen nyilvános ünnepély volt: ezzel a klisével már előre, vaktába kinyomták az ünnep kikerülhetetlen Plachota jelenetét. De a szerencse mégis a Kommün alatt tette fel a koronát a Plachota fejére. Házi szolgálja, aki Lenin-

fiuvá forradalmasodott, egy szidó szóért pofonütötte őt. Ez a pofon aztán utalvány volt minden apoteózisra. Az okos Plachota felfogadott egy színészt, átmaszkiroztatta a szolgájának s pontos újraeljátszásban lefényképezte a mártir jelenetet. A Kommün bukása után aztán lapok, folyóiratok, plakátok ezer és ezer példányban mutatták, hogyan szenved Plachota mártir-pofont a hazáért. A Kárpátoktól az Adriáig dült a kárpótlás feléje. Államtitkár lett s nagytekintélyű egyesületek elnöke. Soha még államtitkárság nem hozatott oly belterjesen üzembe, mint a Plachotáé. Előszedette a fáskamarából ott alpesedő kéziratait, a pubertás bűneitől napjainkig és mind kiadatta őket. A kiadók gondolták, hogy okos dolog vele jó barátságban lenni, mert az államtól nagy kedvezményeket tud kieszközölni. A magyar irodalomba beütött a Plachota-dögvész. Színházban az ő darabját adták, kabaréban az ő dalát énekelték, ünnepeken az ő irredenta verseit szavalták, lap az ő tárcáját, folyóirat az ő cikkét hozta, könyvkirakat Plachota-könyvekkel tette keserűséggé a két szem szelid birtokát. Az agyonplachotázott közönség még a fűszerkereskedések zsúfolt illatában sem talált menedéket. Cukor, ostyepka, mosószappan, medve-cukor a Plachota elmeműveiből kapott magának múló földi mezt. Egy egész miniszteri szakosztálynak Plachota volt a szakja. A titkárja, aki a hangzó művészetekre fenekedett, Plachota-indulót írt. Az egyik fizetésnélküli gyakornok Plachota-életrajzot reménykedett a pályája küszöbére. A miniszteri tanácsosának unokaöccse Plachota-képet festett. Az egész

magyar állam kezdett egy roppant gyárrá alakulni, melynek izgatott üzemében éjjelnappal Plachotát szőtték, Plachotát fontak, Plachotát öntötték, Plachotát minden-csináltak. És egész roppant hatalma abból állt, hogy: senki sem vette komolyan, mindenki mosolygott rajta, mindenki jó fiúnak minősítette.

Maczuga már ott állott Plachota előtt s megértő, csodáló, elragadtatott szemekkel nyelte az államtitkár beszédét. A szétkövérlő behemót ember csodálatosan tudott csupa-fül lenni. Amint az államtitkár egy pillanatra elhallgatott, Maczuga rögtön közbeszúrta a jelenlétét:

— Kegyelmes uram, Zoláról mint másik disznóság eszembe jut Boór Bálint. Mi a véleménye a kegyelmes úrnak róla?

A frak megfeszült a kegyelmes úron. A gombokon látszott, hogy minden ragaszkodásukat összeszedik, hogy tovább is hivatalukban maradjanak. A szalon máza, a keceses mozdulatok egy pillantásra eltűntek. A falusi tót legény állt ott, aki a kocsma ajtaja mögül doronggal sujt le a távozó ellenfélre. Szemeiben ott volt az apja tüszője a nagy késsel, amint kifakadt:

— Az egy kommunista gazember! A kommun alatt egy szobráért, amig engem a vörös örület hóhérai mártirizáltak, ötvenezer korona honoráriumot fogadott el. Esküszöm, hogy börtönbe fogom juttatni, amint oda juttattam a debreceni paraszt fiát, Fazekas Dénest is, akármilyen kikürtölt irodalmi nagyság. És ha Ady nem szökik a föld alá, ott rothadna most ő is.

Mihulec, újdonsült egyetemi magántanár,

aki a cyraenei iskola filozófiájával foglalkozott s a világ legtárgytalanabb embere tudott lenni, szerény énekléssel jegyezte meg:

— De tehetsége van.

A kegyelmes úr megtántorodott, mint egy teli találatra. Elvérmesült szemekkel hördült a szerencsétlenre:

— Tehetsége van! Ön mindig védi a gazembereket. Vigyázzon, fiatalember, ilyen hajlamokkal nem lehet messze menni. Először be kellene bizonyítani, hogy tényleg van tehetsége. De ha tehetséges, annál gazemberebb. A tehetséges gazemberek teszik tönkre az országot. Ezekről kell első sorban megtisztítani a magyar jövőt.

De már a roppant test nyájas pukkedlibe kecsesült s az eldurvult arcot elöntötte az előzékenység zsirja. Két kezét mohó szivességgel nyujtotta előre:

— Szervusz, méltóságos uram, szervusz, kedves barátom, szervusz kedves Lajosom.

Mindenki meghajolt s mint buzgólkodó groom a szálló elé, az arcokra kijött a betanított tisztelet. König Lajos hideg eleganciával fogadta az államtitkár líráját:

— Jó-estét, szervusz, János.

A körülálló írókat, művészeket nem is vette észre. Kezet adott s már ott is hagyta a Plachota mosolygását. Elnézett az emberek fölött. Hűvösség támadt, ahol átment. Már öltözködése: hibátlan, tulhibátlan eleganciája is hűvös volt. De félreállító és hűvös volt arcának akart angolos hidegsége, az a háromlépéses előkelőség, melyen látszott, hogy minden reggel úgy veszi fel magára a keményített ingével és nyakkendőjével. A híres író egyenesen a Lederer-Strommer herceg cso-

portjához ment. A herceg kúszált vonásu, gályarab arcát, hol az egyik arcmező csak egyharmada volt a másiknak, most még jobban összeroncsolta a nyájasság. Szemei, orra eltüntek a mosolygás szétfutó ráncaiban, olyan volt arca, mint egy katarrusban elhasznált zsebkendő. Messziről örvendett Könignek:

— Szervusz, Lajosom! Utolsó cikkedhez melegen gratulálok. Fölényes és döntő volt.

König mosolyogva meghajlott. De mosolygásában, meghajlásában benne volt: nem fontos a bókod és senkinek a bókja sem lehet fontos számomra. Romauer gróf, akit a kártya tartott fenn nemzetfentartó elemnek, olyan arccal gratulált, mintha egyszerre három adút kapott volna:

— Engedd meg, Lajosom, hogy én is szivemből gratuláljak. Cikked megadta a kegyelemdőfést az egész Ady-kultusznak.

Az öreg Styavnicki tábornok, aki a világháboru alatt a káposzta, krumpli és száraz répa legfőbb gondviselése volt és innen támadt barátsága a herceggel, a kegyelemdőfés szóra felkapta fejét. Azt ugyan nem tudta miről van szó, de nagy dísz-szemlés léptekkel odadöngött Könighez. Nagyon kemény, marciális és dörgő volt:

— Hurrá, Lajosom, hurrá! Ez volt aztán a sturm, gratulálok! Ütni, amig mozog, csak a halott ellenség biztos.

Ezek a szavak halálos gúny döfései is lehetek volna más szájban. De így bók volt és mindenki, maga König is annak vette. Ez az ünneplés már napok óta forrósodott a népszerű író körül, aki sok hangos diadal s minden kézzel fogható sikere után is érezhette, hogy ebben az ünneplésben van a legtöbb sziv

s a közösen védekezők ölelése. König Lajos nemes-nyugodtan s mintegy neki, a magyarság Szent György lovagjának kijáró adót, fogadta ezt az ünneplést. Az ötvenes évek végét járó, alig őszülő író: magas termetével, félreállító hideg tekintetével, keresett eleganciájával most is az élet étvágyas, helyet követelő erősebbjének látszott. Mert ez a sikernek eljegyzett élet nem ismerte a nyomoruság korbácsait, a gondok nehéz éjszakáit, a szenvedély lázait: a halál csúf vagy ékes előjátékait. Ő neki már bölcsőjében ott volt a meghívó az élet lakomájához, hol karosszék, kedvenc falatok és meleg felköszöntők várták. S volt is két könyöke hozzá, hogy ezt a helyet el is foglalja. Anyja, az újverbászi sváb bábaasszony, mert a sok életcsinálástól nem ért rá nevelni, az alig tízéves fiút odaadta a szabadkai polgármester családjához játszó társnak a gyermekek mellé. A ravasz és ügyes gyermek úgy megnyerte a szülők tetszését, hogy majdnem kituszkolta szivükből az igaziakat. Tanították és az érettségi után a vágyak fiatal éhesét Pestre küldték az egyetemre. Mint jogász, a jó szalmáju, simabeszédű fiatalember Tisza Kálmán egyik főúri miniszterének titkárja lett. Itt volt az ő Plachotásos nagy sorsfordulója. Egyszer a minisztert kerületéből egy elkeseredett választó kereste fel. És mert a miniszter megírat csak ígéretekkel kedveskedett, a beborult ember arcul akarta ütni a kegyelmes urat. König, aki a sportokban is nevelte magát az életöklözésre, odaugrott s egyetlen ökölcspással úgy halántékon találta a mozgalmas polgárt, hogy az rögtön a csendes emberek közé került. Bár a támadás nem éppen szembe

történt: az esküdtszék felmentette. Az ítélet megokolása pedig valóságos dicséret volt. Ez a hulla lett a König általános belépőjegye az életdárídóhoz. Országos hős lett, a lapok cikkeket írtak róla, a folyóiratok arcképét hozták, a nők jobban voltak hangolva a fajfentartásra, ha rája néztek. Nevelő városa táviratilag üdvözölte, mint a társadalmi rend megmentőjét. A fiatalember okos szemei látták, hogy ezt az egyetlenül kínálkozó alkalmat meg kell ragadni, hogy most, mikor serkedő emlőit feléje ingerli a siker, most kell örökre magához ölelni. És mert a kis országban az irodalom volt a legnyitottabb ajtó a földi jókhoz: elkezdett írni szabályos, enyhe, zsongító elbeszéléseket és regényeket. Volt ezekben a szabatos, világos és hibátlan magyarságu elmeművekben kedves bakfis, ki a bakfisság programját enyhén csiklandó játszsisággal játszogatta. Volt könnyelmű és szerelmes hadnagyocska, előírás szerint züllesztő magyar nemes, sőt: dacára a Plachota óriási fogyasztásának: még kurucokat és honvédeket is tudott találni a hazafias házi fogyasztás számára. A nagyváros elegáns női fürdőiben alkalmaznak szép-fiu masseuröket, kik ügyes ujjakkal a legálmosabb női test ösztöneit is fel tudják bizseregtetni. Ilyen lelki beau masseurje volt König a magyar úriosztály legértéktelenebb, korpával bélelt részének. De az igazi művészete: az élete volt. Bámulatosan tudott mindig úgy lenni az erősebb, a hatalmasabb oldalán, hogy az igazság, az erkölcsi rend Szent-György lovagjának látszott, ki szembe mer szállni a népszenvedélyekkel. Az antiszemita társulások védő tiszteletét élvezte,

a zsidók nem bántották mint olyant, aki minden látszat dacára mégis velük van. Sohasem veszélyeztette magát semmi erős felindulással vagy véleménnyel, csak akkor, mikor tudta, hogy a megütött ellenség úgy marad, mint a miniszter választója. Adyval és kortársaival szemben, amíg Ady élt és sok lap állt rendelkezésére: a néma non interventio vasalt nadrágjában korrekteskedett. Ha fiatal íróval beszélt: megértő és jövőt szagló arcot vágott. Az akadémikusok közt pedig csóválta a fejét. De most, hogy Ady már évek óta mostohája kebelén pihent, hogy átfutó nedvek harcos öklét szétosztották a torkos rögöknek: irtózatot írt ellene. Hamis idézésekkel a magyarság ellenségének és rágalmazójának vádolta s mint költőt is lebecsülte. Természetes, hogy minden sváb kanonok pocakja fényes lett az örömtől: grófok, főpapok ünnepezték s az apporte-ra jól beszervezett magyar ifjuság bálványai közt ápolta.

Lederer-Strommer herceg bő beszélgetésbe melegült Königgel, a többi tisztelettel hátrább vonult. A herceg barátsága, akinek düllelt szemű politikai tervei voltak, nem csak a népszerű írónak, az ifjuság vezérének és a nemzetgyűlési képviselőnek szólt. A herceg nagyapja pénznélküli, földnélküli lézengő osztrák spadassin volt, akinek csak családi címere és adósságai lógtak a nyakában. Mikor aztán a negyvennyolcas forradalom kitört: felajánlotta szolgálatait az uralkodó háznak. És tényleg: olyan szorgalmasan gyűjtött fel magyar falvakat, öletett és akasztatott, hogy méltányosnak látszott az általa jól megtrágyázott magyar földből egy jókora darabot neki adni. Így a Lederer-Strommer

család máról holnapra magyar történelmi osztály, nemzetfentartó elem és konstruktív világnézet lett. Az unoka már Tas vezérig vitte vissza származását. És éppen egy cikket kért Königtől, hogy egy hangulatos képben adja meg a család történelmi távlatát az ő páratlan művészetével. König előzékenységgel, de amelyben fölényessége semmit sem fogyott, felelte:

— Kérlek, a dolog annál kedvesebb munka nekem, mert, ha jól emlékszem, egyik őszám együt harcolt egy Lederer-Strommerrel a Mátyás fekete hadseregében. Közös családi emlékeket újítok fel.

A herceg gondolt magában egy vastagnagyot. De végtelen kedvességgel hajolt meg az író előtt s tovább ment egy arra hullámzó hölgytársasággal. Königet már Borkuthy Eveline foglalta le:

— Ritkán látjuk, rossz ember.

A König jól ápolt arca egyszerre fáradt és szenvedő lett:

— Magam fájdalom ezt legjobban, édes Eveline. De rengeteg dolgom van. Egy nagyobb irredenta drámán dolgozom.

Az irredenta szóra Eveline arca mohácsi-vészes fájdalomba borult. Mögötte női tábor-kara — vén muszáj-szüzek, apostolságha füledt özvegyek — utána borult. Az Eveline könnyzacskói már megnyitak, hogy a mai napra előkészített hat cseppből leadjanak egyet. De meggondolta, hogy még nagy és nyilvánosabb könnyalkalmak várnak. Mélyet sóhajtott és mély érzelemmel nézett a König szemébe.

König egy arra menő fiatal színésznőnek lopott oda valami kedves bókot. Evelinben

felébredt a gondosan elföldelt Weinkeller Háni és egy nagyot káromkodott: — Nem fog elvenni, egész biztos, hogy nem fog elvenni, rázza ki a hideg. F fiatal csirkék után fut a vén szamárr. Mégha valami nagy író volna! De a kisujjam többet ér, mint egy vagon König Lajos.

Bokody Tamás egyik kisebb terem szegletében sugározta szét elámult csúfságát. Ez a szétütő, centrifugális csúfság valahogy egybemozdult a hatalmas csillár fényével, úgy hogy a Bokody esztétikai veresége folytonos tolulásban töltötte meg az egész termet. Ő ma szereplő itt: Boór titkon odahatott Póstásnál, aki a Hunnia klub főtikára volt, hogy őt hívják meg egyik előadónak. Szegénynek aztán nyakába varrták Plachota egy új szimbolikus irredenta szerzeményét. Körötte, lázas várakozásban a többi szereplők izgultak. Klenák Irén, aki körül hat udvarló is szellemeskedik, egy kis tükörben nézi magát, mindegyre, kielégíthetetlenül. Csak magát látja s hallja füleiben már az énekére kitörő tapsot. Erős vonásu, inkább férfias arca, s széles, nagy kéjek után harapó szája lázas a türelmetlenségtől. Minden percben púderrel tompítja arcának túl élő színét. Hangja most durva és bántó. Az a hang, mely egy óra múlva a halhatatlan emberi zokogás meg-sírója lesz. Durva és közönséges az arc is, melynek néma beszéde nemsokára lélekké fogja szépíteni a ránéző úri Calibánokat. Apor Benedek, aki ma életében ezredikszer fogja eldübörögni a Vén cigányt, egy roppant rokokó karszék dús ölelésében ül és királyi szétdomborodása mögött számlálja, mi mindent vehet a ma esti honoráriumából. Mellette

tipecg Hingenauer tanár úr fekete császárkabátban. Szemüvegét idegesen le-leveszi, hogy újból feltegye. Szokott fanyar mosolygása majdnem belesápad az izgatottságába. Belső zsebéből mindegyre egy írást vesz elő, belenéz, ajkai mozognak, visszateszi. Ma ő fog rövid történelmi pillantást vetni a magyar képzőművészet történetére. A kis Kuthy Ilonka, a csodálatos bakfis művész, aki a magyar falu illatával diadalmasan ostromolta meg Budapestet, Bokody mögé húzódik s nagy meleg barna szeméit tartja maga elé védelemül. Védelemül, mert halálosan remeg mai szereplésétől és még jobban Klenák Iréntől, aki valahányszor arra pillant, mérges, döfő szavakat szúr szétsugárzó fiatalsga felé. Mert itt most mindenik ellensége a másiknak. Mindenik sürgeti a másikat, hogy rövid legyen, mindeniket töri a fráz a tapsért, mely a másiknak fog szólni. Kicsinyes célzásokban, apró szúrásokban, kétes mosolygásokban bántják egymásba a felgyúlt életmérget. És ezek a görény lelkek mindjárt fényes szárnyu hattyuk lesznek: a végtelenség izenetét s az emberi száanalom nagy ölelését fogják hozni a lelkekbe.

A roppant csillárokból dús özönnel ömlik a fény. És a fény széles mozdulásában mintha rohanóvá lenne minden. Mintha az egymásba nyiló rengeteg termék, a tündöklő falak, a tükrök, a képek, a dús aranyozásu butorok: a dermedt látszatu anyag minden formája beleforgna a fény örvénylésébe. És mintha belekeringenének az emberek is: a frakos és egyenruhás urak, az erkölcsivilágrendesen meztelen hölgyek. Mintha tova-iramló óriási zápornak csillogó átpillantása

volna az egész. Szinte várja az ember, hogy az eliramló emberek felsikoltanak s karjuk kivonaglik megtartó partok után. De mindenki mosolyog, érdeklődik, kérdez, felel. Kis egymásnak való ielküket úgy cirógatják egymás ölében, mint vénkisasszonyok egymás ölebeit. És úgy hazudnak egymásnak, úgy gyűlölgetnek, döfögetik egymást, mintha nem volna holnap és nem volnának koporsók.

A pompás palotát Lederer-Strommer herceg engedte át a Hunnia klub céljaira. A Hunnia klub a társas összehozás álarcos célja alatt az arisztokrácia és főpapság nagyszerű műhelye volt, hogy újból és örökre magukévá szervezzék a magyar Kaliforniát. Ide csalogatták a középosztály felsőbb rétegeit: birákat, tanárokat, egyetemi tanárokat, ügyvédeket, az ipar és kereskedelem keresztény nagyságait, művészeket. Mindenik számára volt valami mézes madzag: méltóságos vagy főtanácsosi cím, kilátásba helyezett pártfogás, parolázó grófi tenyér vagy más zsákmányocska. Aztán ezeknek az eszével, tudásával és szorgalmával gyúrták magukénak a lelkeket, az egész társadalmat, az ország jövőjét. Látszólag mindent ezek az úgynevezett szellemi munkások csináltak. És ezek a szegény bokáig-nadrág méltóságos urak, főzelék főtanácsosok tényleg azt hitték, hogy ők terveznek, gondolnak és csinálnak közéletet. Pedig valójában ügyes és hatalmas kezek vitézjánosai voltak. Azt a szerepet játszották a tragikus magyar gyarmaton, melyet a felszabadított rabszolgák a kávéültetvényeken vagy az eunukok a török nagyúr udvarában. Ők szónokolták vagy hizelegették, nevelték vagy büntették be régi sorstestvéreiket az uraknak

országot, hatalmat, dicsőséget, pezsgőt és szajhát termő munkába.

Már Póstás Lajos is megjelent, ami azt jelentette, hogy a vendégfogadás ünnepélyes perce közeledik. A kis ember frakja, ingmelle, nyakkendője valami sajátságos, külön szorgalmu sugárzással volt frak, ingmell és nyakkendő. Ringó, kecses mozdulatokkal járta végig a vendégeket s mint okos lelki borbély: egy-két szóban minden lélekre oda-kente a kedvenc pomádéját. Mellette lépdelt felesége — mert a házasságnak végzetesen meg kellett történnie —, egy széthervadt, túlérett, köbtartalmas napraforgó, melynek napja már senki sem kívánt lenni. Ha Póstás az elegancia primhegedűje, felesége az előkelőség nagybögője volt s még ezeket a nagy termetet is teleharsogta nehéz előkelőségével. A nők közeledtére igyekeztek másfelé szórakozni, vagy mély beszélgetésbe merülni egymással: de a férfiak különös, hangsúlyozott, majdnem verejtékes udvariassággal foglalkoztak vele, mert Póstás Lajos sok díszlet mögül döfhet az emberekbe. A Póstás nyomában van, mozdulatait, beszédét visszhangozza Luczenbacher, az Andrássy-úti házmester fia, aki már főtanácsos s a legitimizmus jobbik esze, de lelkileg megmaradt házmesternek. És most is olyan pincelakásos alázattal hajlong mindenki előtt, mintha a kapukulesot és a lámpát előzékenykedné az emberek orra elé.

Az egymásba hullámozó halk mormolásu tömegben keresztül Kelecsényi báró, előkelően nyurga fiatalember, evezett Póstás felé. A szája megadta mindenkinek a kellő mosolygást, termete ide-oda hajlott, de szemeit lázverte, arcán szorongás didergett. Pedig a ma

este dicsőségéből rája vár a legnagyobb rész. Félrehívta Póstást, az izgalomtól dadogva újságolta:

— Képzeld, barátom, a szobor még nincs itt. Tíz perc múlva megérkeznek az urak s én nem tudom mit mondjak. Irtózatos!

Vonásai majdnem sírássá estek össze. Szemei megverten tébolyogtak s a küzdelemre nem szokott fiatalember mint egy gyermek tipegett Póstás előtt. Póstás kifeszítette mellét, lábujjhegyre állt, hogy nagy, biztos, mindeneket intéző Póstás Lajossá toldja ki magát:

— Ne félj, kedves barátom, én mindenre vigyázok. Póstás Lajos mellett nyugodtan lehet aludni. Most kaptam telefonértesítést Boórtól, hogy a szobor pontban kilenckor itt lesz. Tudod, hogy milyen bogaras ember. Három nap óta többször küldtem a szoborért s mindig azt izente, hogy csak az utolsó percben küldi. Nagyon fél, hogy valami pletyka támad a dolog körül. És ez végeredményben nekünk is így jobb. Ha az urak megérkeznek, egyszerűen azt mondom, úgy intézkedtél, hogy kilencre legyen itt a szobor. Ebben nincs semmi különös. Van addig, mit nézniök.

A fiatalember arcára már visszajött a rendes, cirógatásra szokott élet. Vidáman, büszkén vegyült el a hölgyek közé. A szemek feléje fordultak, a fiatal lányok nagyobbat lélegzeltek a levegőből, ahol átment. A dicsőség kőrizsbogárpora már láthatlan öleléseket izgatót feléje.

Nemsokára megérkezett Brexatoris Román, az Aisleithner miniszter titkára és jelentette Póstásnak, hogy az urak pár perc múlva megérkeznek. A miniszterszagu ember lát-

tára a szemekbe kijött egy tisztelgő kutya s feléje csóválta a farkát. Mindenki igyekezett kezet fogni vele s egy-két kedves szóval beleérdeklődni az életébe.

Most már Póstás is izgatott lett s izgatottsága átragadt a termekbe. Póstás, Borkuthy Eveline, König, Plachota, Bingenheimer egy csoportba álltak. Ők fogják fogadni az urakat s most a jelenet utolsó részleteit beszélik meg. Egyszerre aztán megkondult a klub harangja. Mindenki az óriási fogadóterembe sietett. Póstás a fogadó bizottság élére állt. Már az Eötvös Bucsujának szentelt fájdalom volt az arcán. A Borkuthy Eveline arca olyan körvonalakba mater-dolorosásodott, hogy hasonlított a megcsonkított ország térképéhez. Ujjjaival megtapogatta könnyzacskóit. Egyetlen nagy lélegzés emelte fel a melleket: a terem főajtaján beléptek az urak, Füley Lajos gróffal élükön.

Füley gróf már elmulta a hatvanötödik évét. A majdnem kis-fius gonddal félrefésült haj a körszakál és a bajusz már őszek voltak. Betegül, fáradtan őszek. A sápadt, beteges rozoga fej vékony rozoga nyakon rezgett. Olyan erőtlen, olyan összehullásra szánt volt az egész test, hogy az ember szinte látta örök találgatásban habozni a lelket küszöbén: — menjek, ne menjek? — De a szemek mélyre fúrt kútjaiban, de a bajusz tövén, végigsugározva a bajusz-szálakon, de a titokzatosra zárt ajkakon valami ős ravaszság volt, a feudális úr paraszti hajdanából átörökölt macacs furfangja az étvágyas életnek. Szemeivel is oly sajátságosan bandzsalított hol egyik, hol másik bajusza vége felé, hogy az ember sohasem tudta, hová néz. És a szemek-

ben lappangó lélek bozontos róka-farkát mindig maga elé tartotta. Füley gróf született Mefisztó volt. De nem a drámák és kiváló színészek pátétikus, geometriailag szabályos Mefisztója, aki a Faustban és az Ember tragédiájában örök igazságokat szaval a nézők hasába. Hanem az ős népi regék mélytermésű Mefisztója: az ellenséges dolgokból, a természettel felvett küzdelemből, az életharc összes viszonylatából kitetsző róka-arc, az örök vermet ásó, az örök gáncsoló. Még mint ellenzéket, csak megbírták a kormányok: de jaj volt annak a kormánynak, melyet ő támogatott. Nevével örökölt, minden szegény vérével táplált nagyravágyó álmában olyan Bismarck féle magyar kancellárnak építette fel magát, aki egész Európa ügyeit intézi. De képességei csak addig hatottak, amíg aláaknázni, elgáncsolni, hátbadöfni kellett valakit. Mihelyt szervezésre, építésre, fentartásra került a sor: a már ősökben elfáradt feudális úr darabokra hullt szét, mint egy elhasznált bomba. Ennek az embernek tényleg nem csak lényege, de életerejje, izmainak mindennapi innervalója a ravaszság volt. S mihelyt nem lehetett ravasz: előkelő hullá volt.

A gróf nyomán jöttek az idegen urak. Harmadik Napoleon szakállu franciák, hidegre cserzett angolok, túlszőke svédek és túlbarna olaszok. Szegények már három napja vannak Magyarországon: de a pezsgősüvegektől még nem láthatták az országot, a tósztoktól még nem hallhatták a magyar munka beszédét. Képzeletökben kezdett Magyarország egy csodálatos pays de Cocagne-nyá zsirosodni, ahol az anyaméh, csodálatos természeti kiválasztással, hóna alatt egy csomó pezsgő-

vel, hasában egy csomó pohárköszöntővel termi világra magzatát. És csak az a kérdés tévovázott bennük, mint egy eltévedt esti tücsök: vajjon mi történik ezzel az országgal, ha az utolsó pezsgő s az utolsó toast is elpukkan. Különben igen kedvesek voltak a sok jóért és ők is elénekelték mindennap, hogy mindig rokonérzést tanusítottak a magyarok iránt, hogy a magyar lovagias nemzet és Budapest szép fekvésű város. És hogy a magyar vendégszeretet határait még a trianoni szerződés sem tudta visszaszorítani. Most is az érelmeszesedésig és a delirium tremensig nyúlnak.

Az idegeneket magyar urak nyájas serege bolygózta körül. Az egyházak részéről Habina püspök, Nyerges Sámuel és egy luteránus főpap vendégszeretgették őket. Kiséretükben volt Aisleithner gróf, aki ernyedetlen szorgalmával egyszerre két miniszteri tárcát könyökölt ki magának. A miniszter örökösen szétszimatóló, kissé túlfejtett szagló szervével, véleményt osztó szemeivel, kérlek-alásos szájával a közéleti szivesség terebélyes fája volt, mely mindenki számára tudott egy zöld ágacskát nyújtani. Az apja fillértelen német kóbor gróf volt s öreg korára bekönyörögte magát telekkönyvvezetőnek valahol Ausztriában. Aisleithner grófnak már házai voltak Budapesten s szép birtoka Monor környékén. Ő volt a germánizmus új szent Gellértje: falathoz, álláshoz, ranghoz segítette Herman tata minden kinyújtott tenyerű teremtményét. De őt már nem veszélyeztette a szeges hordó. Egészen biztos: a szegeknek olyan „kuláns“, közéleti-tapintatos kormánynyilatkozatot tudna leadni, hogy azok lemondának

minden ellenzéki ténykedésről. Különben lehetséges volt minden kormányban s oly tömegesen volt államférfi, hogy miniszterelnök-jelölt nem tudott úgy mozogni, hogy beléje ne ütközzék.

Már a miniszter sarkában van Brexatoris Román, aki a miniszter jobb keze, harmadik lába, harmadik és negyedik füle. Valósággal szervi kiegészítője főnökének. Ha a miniszter éhes, neki korog a hasa. Ha a miniszter ránéz egy csinos nőre, az ő szeme huncut pillantásra rándul. Ha a miniszter összeráncolja homlokát, ő már dühbe is gurult. De már úgy is emlegetik, mint az egyik ügyosztály vezetőjét. A miniszter ilyen kérdéseket szokott tenni hozzá: — Mi is a véleményem a tanítók fizetése ügyében, Románkám? — Vagy: — Milyen állást foglalok a Kovács fegyelmijében, Brexikém? — A minisztériumokban legenda jár, hogy egyszer a miniszter — szórakozottságból vagy huncutságból — ezt kérdezte tőle: — Megy-é a hasam, Románka? — És Brexatoris elsápadt, gyomrához kapott, felragadott egy újságot és kirohant a teremből.

Magas gallérja közt minden erejével államférfi arcot strapál Feichtinger Károly s csinos barna arcát állam-titkosan komolyítja a hölgyek felé. Az alig harmincnyolc éves, de sokkal fiatalabbnak látszó férfi talán legjellemzőbb termése volt a megbolondult időknek. Ügyes, csinos, jól fésült, jól öltözködő, nagy csók-teljesítményű soffőr volt, aki valaha még egy érettségi bukásig is eljutott a kultúra terén. Egy kicsit szemtelen volt, egy kicsit lódítgatott: de mindez jól állott neki s annál nagyobb volt sikere a nőknél. Sok elő-

kelő úri nő, fülledt grófi hölgy, vagy étvágyas zsidó milliomoslány, állította meg az autót erdő szélén vagy más rejtő alkalomnál és juttatta új szerephez a boldog soffírt. Az októberi forradalom első napján valami megrendelésre sietett autójával. Hát látja, hogy egy nagy tömeg rikoltozva tart a királyi vár felé. Feichtingerbe belecsapott a történelem mint az istennyila. Leszállt az autóról, otthagya azt az ucca védelmébe, elkezdett dolgozni a könyökével és a lehangosabban rikoltotta a lehangosabban rikoltott rikoltásokat. Egyszerre csak a tömeg élén volt s az mint vezérét éljenezte. Így lett államférfiuvá. Másnap már mint az egyik minisztérium államtitkára dörögte a jól bevált dörgéseket az egyház, a feudálizmus és a dinasztia ellen. A kommün alatt aztán, mert az áhított népbiztosság helyett egy pár nyaklevest kapott: nagy bőköpenyeges, széleskarimájú-kalapos, erősen összeesküvésnek stilizált ellenforradalmat szervezett a szovjet ellen. A kommün bukása utáni percben már minden budapesti honcsok tetején ő dörgött a forradalom patkányai, a vörös destrukció, a zsidó áfium ellen s hirdette a kereszténység kurzusát a trón és az oltár jegyében. Bár mondatai kissé hasonlítottak a törekvő pincér vasárnapi műveltségéhez: de csinos fiu volt sok könyökkel és sok szóval: fel tudta verni a közéletbe gerjedt nők visítását s a csatorna üvöltését. Egy időre a magyar közélet élére került, ő csinálta az esőt s a szép időt. És csak azért nem vertek pénzt a képmására, mert ebben az időben nem volt érc hozzá. Politikai tudománya egyetlen, de sikeres elvből állott, melyet soffírkorabeli titkos ölekezéseiből szűrt le. A nőnél

annál korlátatlanabban hódít az ember, minél szertelenebbül hazudik. Mármost: a tömeg mindig nő, még ha férfiakból áll is. Tehát: minél szertelenebbül kell neki hazudni, ha uralkodni akarunk rajta. Ezért a legképtelenebb dolgokat, angol segítséget, világ-pogromot, szerb forradalmat s más egyebet ígértett s hétfőn a legártatlanabb arccal szavalta ellenkezőjét annak, amit vasárnap mondott. Adta a nagy titkok tudóját, jósolta, hogy egy-két nap múlva ez meg ez fog történni és az üresen lejárt dodonai terminusok egy cseppet sem bántották. Végre aztán az államférfin annyira átütött a soffőr-humor, hogy egy napon, meglehetősen közderültségre, legurult a hatalomról. A másik pillanatban már vad ellenzéki vezér volt. Szörnyű titkok leleplezésével fenyegetett minden kormányt. Állandóan olyan bomba volt, mely mindig elfelejtett felrobbanni a megjósolt időben. De minden multja, tudatlansága, léhasága dacára: a kereszténység egyik fő harcosának tekintették és nagy vagyont szerzett. Mert kegyelmes úr volt, mert mégis azok, akiknek félni valójuk volt, félhettek tőle. És mert a budapesti svábság csatornák körül lakó része erősen a pártján állott. Aztán a politika felé sárló hisztérikáknak ő volt a kedvelt Mén Marótja.

Puchberger Frigyes, meghatva, elünnepiesedve attól a gondolattól, hogy ő Puchberger Frigyes, a kereszténység nagy dobját viszi a lábszárain: komoly méltósággal tartotta maga elé a hasát és a világnézetét. A forradalom előtt csak hasa volt Puchbergernek, mely nyugodtan elégítette ki plasztikai igényeit egy püspöki uradalom főjósággazgatóságában. A forradalom, bármennyire is

alkalmatlan berendezésű volt Puchberger a repülő technika számára, kirepítette a hivatalából. Ekkor történt, hogy az akkor divatba jövő világnézet szó, mint egy vakon dobott kő, beleütközött Puchbergerbe. Ettől fogva világnézlete volt Puchbergernek, mindennap duzzadtabb. Írtózatos megvilágítással tudott leleplezni minden forradalmat, az ószövetségi bakalódásoktól napjainkig. Abszolonról, a két Gracchusról, Spartacusról, Dózsa Györgyről, Dantonról, Robespierreről, Kossuthról, sőt Kálvinról és Lutherről is olyan magánéleti szörnyűségeket tudott, melyek lehetlenné tették ezeket az urakat minden magára csak egy kicsit is adó kaszinóban. Puchberger Frigyes napról napra szemelláthatóan vastagodott a keresztény világnézet mestergerendájává. A kommün után aztán, ahol csak akadt egy heverő szék, ő felállott rá: és a szónoklás története Demoszthenesztől Kossuthig nagyon kis dadogás lett Puchberger Frigyes mellett. Első napi rikoltó sikerei után elhatározta, hogy most már műveli is magát az apostoli és államférfi szerepre. Ekkor jutott a kezébe a Klupák tisztelendő úr értekezése a világ berendezéséről, melyet a jó szláv pap az aszódi katolikus legényegylet számára írt. Puchbergerben tótágast állott a világnézet mint a fogamzásra elszélesedő tén. Csak most látta: milyen egyszerű dolog a világ és a politika. A népet a jó Isten azért teremtette, hogy teremjen, adót fizessen, katonáskodjék és szolgálja híven urait. Ha e közben valami apró kellemetlenség éri: bejelentheti a Mennyország kártérítő bizottságánál. Minden elégedetlenség bűn: mert lázadás az isteni rend ellen. Az urak az isteni aka-

ratnak az emberi történelemben meghúsosodott hordozói. Minden forradalom istentagadás. Puchberger a kinyilatkoztatás elrívülésével kiáltott fel a végén:

— Lám, hogy gazember disznók voltak azok, akik engem kidobtak a jószágigazgatóságból!

És most már nem lehetett bírni a világnézletével. A főváros legdomborúbb népvezére lett s nem volt keresztény kocsma, ahol meg nem védte a társadalom isteni rendjét. Minden beszéde végén kijelentette, hogy ő, ha kell, meg is hal a világnézletéért és a fajáért. A fajtám, a fajtám — ez volt közéleti szerelmi vallomásának a refréne. És tényleg: ahova a keze elért, ott még okszigént is csak sváb tüdők számára mértek. Ezért aztán az örvös szittyák, az ordas turániak és a bozontos hetumogerek megválasztották képviselőnek s betették egy olyan állásba, ahol a hatalmas jövedelemért csak éppen dolgoznia nem kellett. A világnézet méltósága egész családján meglátszott. Felesége, gyermekei, még a szobalánya is oly ünnepélyes botladozással jártak, mintha mindegyre egy uszályt kellene félrehárítaniok. Felesége, mikor megölelte férjét, kétszer akkorára tárta ki karját, mint amilyen a békebeli ölelése volt. Mert tudta: hogy most Frigyessel együtt egy világnézetet ölel magához.

Még ott voltak a kíséretben Tarnay báró, Eckhardt János, Rendeky és Onisioru, Mumhárt, Bzenszky és Herendy professzorok. Póstás Lajos jobb lába már előre feszült, arcán a készülő szavak méltósága komorlott. Mindenekelőtt üdvözölte Füley grófot, mint a magyar kultúra világgá kiötlő Atlászát. Az-

tán az idegen uraknak mondott istenhozottat. Itt a magyar kultúra szentélyében vannak, ahol egy pár legszebb kalászt fognak látni a megtépett nemzet dús terméséből. Rövid üdvözlésében háromszor fordult elő ez a mondat: — Én, aki húsz éve vagyok a magyar kultúra szerény, de lelkes munkása.

A tolmács rövid fordítása után Eveline fenségesült elő. Mintha hátulról egy buzgó inas fekete köpenyt segített volna rá, úgy borította el szemmel láthatólag a honleányi fájdalom. Még kezeivel is olyan mozdulatot tett: mintha begombolná, hogy le ne essék. Olyan dagadt, olyan vérző szív volt e pillanatban, hogy az majdnem kitetszett a fekete szövetre. A mély húrok súlyos rezgésével kezdte és ezeknek a zokogásában még asszony volt. De csakhamar férfi hangja lett s szemei, orra, egész arca egy képviselőség felé öklöző férfitá lényegültek. Tragikus színekkel festette azt a gígászi erőfeszítést, mellyel a nemzet szent megszállottjai a széttépett haza tetén is tovább építik az ősz magyar lélekből fakadó kulturát. Négy könnyecseppje a beszéd közben fogyott el. A másik kettő az utolsó szónál csordult ki, mikor rendületlen hitét fejezte ki a magyar jövőben. Az ő beszédét is lefordították az idegeneknek. Aztán König németül, Plachota a francia nyelv tresztinai dialektusában, Brexatoris olaszul, Bingenheimer angolul üdvözölték a vendégeket.

Az üdvözlésre először Füleý gróf felelt. Ime: itt látja egy csoportban mindazokat, akik a magyarságnak életet és jövőt jelentenek: az ősz magyar lélek kiötlő megnyilatkozásait. Magyarország lelkileg intéger maradt. Amíg a magyar kulturát, a magyar szépsé-

get, a magyar lelket egy Habina püspök, egy Aisleithner, egy Plachota, egy König, egy Nyerges Sámuel, egy Borkuthy Eveline, egy Bingenheimer, egy Hingenauer, egy Maczuga, egy Klenák Irén — de hogy is tudná mind elsorolni, hiszen akkor mindenkit meg kellene nevezni, aki jelen van a teremben — képviselik: addig el meri mondani, hogy Magyarország nem volt, hanem lesz.

Egész komolyan, sőt akart meghatottsággal beszélt. De az arc megmaradt a gúnyos rókaarcnak, mellyel saját mondatait is rava-szul szaglászta körül. Olyan sajátságos volt, mikor ez az arc mondta el az utolsó mondat hangzatos biztatását. Mintha a magyar jövő nyitott kalitka volna, tele holt madarakkal. És a közeledő róka étvágya humorában mondaná: — Na, röpjüjtek el, kiosikéim! — Percekig zuhogott a taps. Plachota boldogságában elfelejtette előbbi haragját és oda-súgta a hozzá közel álló Mihulecnek:

— Nem vette észre, édes barátom, hogy engem előbb említett, mint König Lajost? Füley gróf az egyetlen arisztokrata, aki teljesen jártas a magyar irodalomban.

Azután egy szakállas francia beszélt. Természetesen: a legjobb indulattal volt a magyar nemzet iránt. Elismerte, hogy a triáni szerződés miatt sokat szenvedett a magyar nemzet és sok mindent vettek el tőle: határozottan elismerte. De csak dolgozzék a magyar, aki dolgozik, él.

Póstás, aki az egész beszédből csak a Triánon szót értette, azt hitte, hogy a francia a triáni béke megváltoztatását igéri. Har-sogva vezényelt éljent és erre az egész terem örült lelkesedésbe zúdult. Majd szétosztották

maguk közt a franciát. Utána Habina püspök ajándékozta meg a lelkeket egy pár nemes gondolattal a művészetről:

— A rózsza, az szép, hölgyeim és uraim, de nem művészet. A szobor művészet, mert szép plusz emberi lélek. A magyarságnak ezt a pluszát jöttünk el megnézni. A rózsza csak anyag: földből kinőtt, magból lett matéria. A szobor anyag és lélek. Mozdulatlanság és szárnyalás. Mozdulatlan mint anyag, szárnyalás Isten felé, mint lélek. A művészet a megelkesített anyag centripetális ereje. A centrum: Isten. A művészet a legegységesebb istenkeresés.

Beszéde rövid negyedóráig tartott és a végén különösen Kelecsényi szobrára hívta fel a figyelmet. Amig beszélt, Nyerges Sámuel szemüvege mögül áhitatos mosolygással hallgatta s közben-közben helyeslőleg biccentett a fejével. De voltaképen félretaszítottnak, üldözött protestánsnak érezte magát. Neki volna most ott a helye, ő mutatná meg, hogy kell ilyen alkalommal beszélni. Fanyar megjegyzések fakadtak benne a beszéd nyomán: — Én nem rózsával kezdtem volna, ez már lejárt szimboluma a szépnek. — A centripetális szó igen tudományoskodó egy hangulat-keltésre szánt szónoklatban. — A művészet nem istenkeresés, a művészet a megtalált Isten boldog öröme a mozdulatlan anyagban. — És egy nagy metafora-felhő kelt fel benne s vigasztalva borította be a keserűségét, mint Illés prófétát.

Most Hingenauer tanár úr ült egy kis asztalka elé. Egész feje körül csavart hetvenöt hajszála sötét keretében sápadt volt a koponyája. A fanyar mosolygás leszorongott az

ajakáról, de szemei megmaradtak szúrósnak és kritikusnak. Tompa, tudós hangon kezdte olvasni értekezését. De már senki sem figyelt rá. Mindenki az idegenek felé volt élet, azok pedig a hölgyeket nézegették. Csak egy kis karika-lábu olasz, akinek életét a pezsgő adakozóvá duzzasztotta, kiáltott mindegyre bravót közbe. Egyszer aztán Aisleithner ügyesen odasugta Hingenauernek, hogy értekezése kiváló, de fejezze be. A tanár sápadt tapsok közt tűnt le. És mert a színészek szereplésére csak vacsora közben került a sor, megkezdték a kiállított művek bemutatását.

Plachota először is a Huszti Ernő plakettjeihez vitte az idegeneket. Ott rögtön kikereste a saját képét: — Akkor készült, amikor Botond házassága című regényem megjelent, — lelkenedzte az uraknak. Aztán olyan lett az arca, mint egy kibontott pávafarok és megveregette a Huszti vállát: — Ez derék művész, a sujet megválasztásában és kidolgozásában egyaránt kitűnő. — Az idegenek tétován néztek egymásra s majdnem csikorogott az arcuk, amint méltányló kifejezésbe facsarták. Csak a kis talián tudott visszaböfögni egy pohár pezsgőnyi lelkesedést: — Superbo, superbo, un altro Cellini, — és kezet szorított a boldogságban majdnem szétpárázó Husztival.

Alig néztek meg egy pár dolgot, amikor az előcsarnok ajtajánál tolongás támadt. Kelecsényi báró arcán, szemein kilobogott a győzelem. Póstás Lajos mély tisztelettel jelentette, hogy a Kelecsényi báró csodás szobra, a magyar képzőművészet legtökéletesebb virága megérkezett. A hír végig futott a termeken, mindenki tolongott meglátni a cso-

dát. A nők ajkán már ott volt az eltikkadó: ah!, a férfiakén az elámulástól forró gratuláció. Zöld vászonba beburkolva hat birkozó karu munkás hozta a hatalmas tömeget. Kelecsényi báró, kidagadva önmagából mint egy húsvéti kalács, boldogan vezényelte, hová állítsák a szobrot, hogy a fény szőke leányai még szebbé cirógassák. Az urak körülállták, Füley gróf arcán már műértő helyeslés volt, Póstás olyan arcot vágott, mint egy békebeli trén-szakács, ha a tábori konyha ablakán a Gotterhalte zúgott be. Minden fej behajlott a közös várakozásba.

A szobor helyén állott. Akkor Kelecsényi, mintha egy apótheózis sugárzása elől vonná el a függőnyt, meghúzta a vászon szárnyait összefűző zsinórt. A burok két felé válva esett a földre. Ott állt a szobor, de már szobor volt mindenki. A Lóth feleségének csodája egyszerre több száz példányban ismétlődött. A döbbenettől jéggé fagyott levegőben dermedt arcok, eltárgult szemek meredtek a szobor felé.

Egy óriási gipsz-kecske állott előttük a nőstényre rohanás ledér pózában. A fej úgy volt kecske, hogy bizarr-gúnyosan, ravasz-buján a Füley gróf feje volt, bámulatos, lényegszerinti azonossággal. De fej volt hasán, a támadó fallosz fölött, fej a két térden. A has arcában a Habina jól táplált ideálmusa, a térd arcain Nyerges és Kelecsényi vigyorogták elő legbelső lelküket. És hátul a párzástól felkiáltó jellé rohant rövid farkok alatt Póstás ájulva látta meg saját bandzsát tekintetű, kecskére vált arcát.

Szegény Kelecsényi báró abban a pózban fagyott be a levegőbe, melyben a zsinórt meghúzta. Jobb keze előrenyujtva, egyik lába

előre lépve, arcán a Gorgon fej borzalmas visszatükrözésével. Póstás fehér volt, mint az ingmelle, de gyilkossá sötétült szemeiben már méreg és tör volt. Ajkára kis nyálbuborék jött ki. A Füley gróf vonásai is szétzilálódtak, mint egy széltől felkavart csalit és egy pillanatra megjelent az ős ragadozó-úr, aki most képes volna leszurni valakit. De a másik percben már bágyadtán legyintett s mosolyogva fordult az idegenek felé:

— C'est une plaisanterie assez mal placée.

És már kész is volt a mesével. Kelecsényire több művész nagyon haragudott, hogy egy arisztokrata elüti őket a pályázaton. Ezek bizonyára az utolsó percben belopóztak a rosszul őrzött műterembe s ezzel a szörnyeteggel cserélték ki a szobrot. Valószínűleg a munkások is meg voltak vesztegetve. Csak az eredetinek ne legyen baja, úgy ez a rossz tréfa meg is bocsátható. Végtelenül értékes kincset veszítene vele nemcsak a magyar, hanem a világ művészete.

De az idegen urak legtöbbször érdekes változás ment végbe. Eddig udvarias figyelemmel nézegettek s hűvös, kötelességszerű bókokat mondtak. Most egyszerre élővé lendültek s szemeikben megjelent az a fény, melyet egy nagy alkotásban élénk rohanó lélek szokott felgyújtani. Közelebb mentek a szoborhoz, mohó hajlásokkal nézték minden oldalát, apró kiáltásokat hullattak: — C'est magnifique! — Épatant! — Quelle hardiesse! — Végre egy francia műintézet igazgatója elragadtatva mondta:

— Akárki csinálta ezt a rengeteg tréfát, nagyszerű művésznek kell lennie.

Füley gróf már maga is elismeréssel ízlel-

gette a szobrot. A közönség is felszabadult a jégpáncél alúl. Hangos nevetés, tréfa és tetszés túláradták a megbotránkozók komolykodását. A nők a csók csiklandásával lopták szemeiket a gígászi erotika felé s a szobron át már odagyengültek az ismeretlen művészhöz. Póstás felhasználta ezt a nagy összekavarodást: odament Bokodyhoz, aki a rémület és gyönyörűség görcsös vegyületével nézte barátja roppant tréfáját. A Póstás arca fehéren izzott, megfojtó szemei rátapadtak a művész hosszú vörös nyakára, úgy lihegte az arcába:

— Bokody, hagyja el rögtön a klub helyiségét!

Bokody úgy tápáskodott ki a csodálkozásából, mint egy több lábát elvesztett keresztes pók.

— Hát ez már mi? — dadogta megbiborulva.

— Hagyja el rögtön a termet! — harapta újból a düh veszettségével Póstás.

Bokodynak mindkét kezélője kibukott a frak ujjáiból. — De a szerepem, — hebegte szétmálva.

— Bokody úrnak nincs szerepe. Menjen ahoz a gazember barátjához, a gazember Boór Bálinthoz, mert gazember. Bizonyára csak azért ajánlotta ide, hogy legyen egy kéme, aki elbeszélhesse ezt a rettenetes botrányt. De meg fogja fizetni, meg fogja fizetni. Hagyja el rögtön a termet, mert szolgálkat hivatok.

Bokody ezalatt egészen megváltozott. Csúfságai egyenként derültek fel s mint hancurozó kamaszok, valami nagy huncut derültséget futballoztak össze. Olyan étvágyas-csemcse-gőn nézett a kis szerkesztőre, mint egy jó hazai falatra. Parasztos-csendesen mondta:

— Jól van, jól, azért nem kell megrepedni. Hanem ez szép szobor, igen szép szobor. Póstás úrnak még nem láttam ilyen sikerült fényképét, csak kárt ne tegyen benne az a kópé kecske.

Huncutul kacagott és ez a kacagás úgy tele volt a magyar falu visszaütő ős humorával, olyan Ludas Matyi volt ebben a percben. Megvonogatta vállát és kedélyes-nyugodtan kiment a teremből.

Mikor az óriási étkezőbe mentek át, Póstás odafúrakozott Füley gróf mellé s halkán, hebegve a belső hidegrázástól, bocsánatot kért a törtétekért és megígérte, hogy elégtételt fog szerezni.

Füley különös mosolygással nézett rá:

— Minek ez a nagy kétségbeesés? Talán nincs megelégedve a képmása elhelyezésével? Gondolja meg, hogy a feje én vagyok.

Az étkező roppant asztala köré körülbelül százötvenen ültek a kiválasztottak közül. A többi, a melléktermekben, kisebb asztalok szabadabb kedélyessége mellé került. És az ős legenda: a tejjel-mézzel folyó csodás magyar Kanaánról itt most tényleg megmutatta magát. Az ételek és italok mérhetlen táborában, mint egy mesés rengeteg zsúfoltságában, szinte látni lehetett ólálkodni a lelkeket, vészomjast vagy siránkozót, a birtoklás éhezőjét vagy a csók örültjét, melyeket a maguk kis felelős lelkévé fognak belőlük enni az anyagból összetákolt emberek. Ha lett volna varázsvessző vagy babonás szó, melynek érintésére ezek a méltóságos és kegyelmes ételek és italok széthulltak volna mindama jajgatássá, vérré, verejtékké, átokká, melyekből lettek. De nem volt bíró a látszatok mögött s moz-

dulatlan ízes peccsenyék, kacér illatu sütemények és csókra kerítő pezsgők várták az úri étvágyakat.

Az elhelyezkedés után a beszélgetés még mindig a magyar művészetről folyt. Mert mégis kellett egy téma, melyben a sok évesnek guruló élet társas lényé emberiesedjék. Az egyik idegen úr, maga is művész, kérdezte:

— Tegnap a művészotthonban tett látogatásunk alkalmával valaki sokat beszélt nekem egy Boór Bálint nevű művészről. Azt mondta, hogy óriási tehetség. Megmutatta egy művének a fényképmásolatát. Amennyire erről meg lehet itélni, nagyszerű dolog lehet. Miért nem láttuk itt egy művét sem?

Füley könnyedén háritotta el a kérdést:

— Az egy elzüllött ember, aki talán lehetett volna valaki. Talán már nem is él. Annyi bizonyos, hogy már rég nem dolgozik.

De Plachota rögtön a nyomába fortyant:

— Az egy kommunista gazember! Nem szobrot csinál az, hanem összeesküvéseket. Ő a magyar destrukció főforrása. A magánélete is irtózatoss. Magam se tudom, mi tudta eddig megmenteni a börtöntől.

Borkuthy Eveline villáján egy hatalmas csirkecomb készült Evelinné lenni. De azért úgy emelte fel szeméit, hogy nagyon lélek, nagyon ideálizmus volt:

— Én láttam valaha vagy két munkáját. Fogalma sincs a magyar pszihéről. Perverz idegen modorosságokkal, üres furcsaságokkal igyekszik hatni és betegesen érzi. Az ilyen művészetet éppen úgy kell irtani, mint a bacillusokat. Hogy lehet magyar művész az, aki soha egy hangot sem hallott meg az ős

magyar erdő zúgásából, mely a mi lelkünk alaphangja?

Szavai körül olyan történelmi távlatot mélyített, hogy a többiek szinte látták, mint egy testetlen vízvezetéki csövet, amint egy finom köldökzsinór, anyák, nemzedékek, évezredek nagy során át Weinkeller Hánitól a Dul király kisebbik lányához vezet. König hidegnyugodtan összegezte:

— Ezek a faluból, parasztból felkerült emberek megbízhatatlanok a politikában is, a művészetben is. A politikát a művész hisztériájával csinálják, a művészetet szétpolitizálják. Különben is: Boór nem volt soha igazi tehetség. Csodálatos, hogyan gyűlöli ez az ember a magyarságot. Ha csak rajta volna: ma kitörne a parasztlázadás és mi mindnyájan alighanem rosszul járnánk. Egész nyíltan hirdeti, hogy a mai előkelő kulturközéposztály helyett egy parasztkból lett középosztályt akar.

— Botot a parasztnak, botot és kalodát, ez a helyes politika. A paraszt olyan mint a kutya: ha nem ütik, harap, ha ütik, szolgál, — intézte el huszárosan a politikai bonyodalmat Styavnicki tábornok.

— A magyar falu már is sokban hódolt a destruktív világnézletnek. A paraszt önző, nem lelkesedik ideálokért. A jobbágy-felszabadítás alighanem egy nagy történelmi kimarjulás volt, — mondta ünnepélyesen Puchberger és magában örömmel vette észre, hogy az elvek terén már mestere, Klupák tisztelendő fölé került.

Nemsokára megkezdődtek a pohárköszöntők s az idegenek káprázva látták, hogy Magyarországon több szó van mint máshol az

egész világon. Puchberger köszöntője tette a legnagyobb hatást. Kijelentette, hogy eddig csak nézte, nézte a világtörténelmet. De most kiáll a magyar vártára, és ő, Puchberger Frigyes odadörögi minden forradalomnak és minden destrukciónak: most már elég, most már éppen elég volt! A közönség felállott s úgy tapsolt neki. Glodariu odasugta a mellette ülő Mihulecnek: történelmi percekét élünk.

A tósztok általában megegyeztek abban, hogy a magyar kulturát élő sövénynek nevezték minden forradalom ellen s ebben a sövény-kulturában való egyesülésre hívtak fel. Az Eveline beszéde alatt, mikor anyai fájdalommal ecsetelte a destruktív erők, egy Ady, egy Móricz Zsigmond, egy Boór Bálint galád pusztításait az irodalomban és a művészetben, a kis taliánból kifordult a magyar vendégszeretet, s úgy kellett nagy kiméletesen elvinni. De öklendezései közül is kiszimpátírozott a lovagias magyarok felé. Huszti hetekig dicsekedett, hogy ő és Glodariu vitték ki: — Ha nem hiszitek, megmutathatom, a frakkomon még most is látszik a nyoma.

A fekete kávé volt az olajág, mely a tósztözön megszűntét jelentette. Most Klenák Irén énekelt. És csodálatos: mintha az ének alatt ezek az írtózatoss és undorító arcok megszépültek volna. Mintha az Isten és törvény agyarakkal törtető vad élet-zabálókba belopózott volna: egy kis lélek, egy kevés ember.

Azután már bővebben folyt a pezsgő s a felszabadult hangulat zuhogóbbá tette a termet. A dugott én kezdett felmozdulni, a titkos kéz kezdte elejteni a nehéz álarcot, mert tudta, hogy most már mindenkinek más szeme van. A megelégtült gyomrok mint telt rothadásu

mocsarak, jókedv-lángot lidérceskedtek. A nők válla meztelenebb lett s a felforrósodott levegőben párázás volt. A szavak is most már nőstény és him szavak voltak. És amint ez a sok fényes arc egymás felé hajolt, kacagott, evett, ivott, beszélt, amint a sok kar lendült, a kezek s az ujjak bizarr árnyéka táncolt: mintha nem külön-külön egyének lettek volna. Mintha nem lett volna egy külön Fülely gróf, külön Feichtinger, külön Plachota, Borkuthy Eveline, Bingenheimer, Puchberger, Habina és a többi: gyomruk, epéjük, ágyékuk külön-akaratú elhatároltságában. Mintha az ős ijedelmek egyetlen százfejű, százkarú szörnyetege zabált, röhögött, ágált volna a fáradtan alvó ország fölött.

Szerteszét pedig, az elfeküdt mérhetetlen városban, nyomoruság-uccák füllelt kuszált-ságában, sápadt vackaik lidércnyomásában aludtak a munkások. Azok, akik termik a pezsgős üveget és a pezsgőt, a finom poharat, a habos abroszt, a csillárt, az aranyos széket, a fejedelmi asztalt. És alvó gyermekek híg húsában, fojtott tüdőcskében, rosszul táplált idegekben rágcsáltak a halál egerei. És a kis alvók éhes kis szájai felnyiltak a szörnyű levegőbe, szomorú kelyhei az éjszakának s kérték az álomtól a nappal megtagadott falatját. És az apák kezein, melyeket a történelem fellobbanó haragja odaverdesett az örök rácsokhoz, még ott alvadt a vér. De jaj, az álom biztatásában megint öklökké szorultak a kezek. És az életet fojtó levegőben, az éhség görcsei s a holnapi gondok nyitott szeme előtt: a nyomorult ágy mégis felmozdul, két vézna női kar mégis csók után nyúlik, s a munkától letaglózott, két álom közt tántorgó gladiátor

mégis ölel, hogy a történelem taposó malma meg ne álljon.

És hónapos szobákban, padlás-műtermek szegénységében, vagy kiverve, valahol az éjszaka irgalmában, feküdtek a lélek lázas kőművesei, a szellem, az álom, a jövő szent terhesei. Élet felé fakadó virágai a halálos fajnak, nagy sírásra kondult harangjai a sülyedő országnak. Elkergetett kutyái az életnek: asztalt és szivet senki sem terít számukra. Oh, számukra nincs biztató szó, nincs ajtót nyitó kéz. Rokontalanok, mert fajtájuk örök kifejezői. Hazátlanok, mert az összefogott munka megtisztult hazáját jelentik. Rájuk ütve a bélyeg: a társadalom ellensége, mert milliókat egybeölelő igazságnak születtek. És mégis: az álom tépő lázaiban, az ébrenlét kietlen gondjaiban, a börtön és az éhhalál ijesztései közt, az egyedülvalóság csüggedésében, idegen orgiák zaja mellett: mégis álmodnak, mégis alkotnak, mégis teremnek. Mert kell a drága halott a szemrehányó magyar temetőknek.

És mindenütt az elfeketült országban a távoli ég hideg húnyása alatt: aludtak a magyar falvak. Aludt a rög barna kovácsa. De fél szemmel, de fél szívvvel s övéi szívében is szorongott az éjszakába téresült mezők felé. Nem nyughatik nyugton a vak óriás, ki hátán viszi az ügyesek, a ravaszok, a kicsinyek világtörténelmét. Künn kenyérben, borban, húsban terem az urak finom lelke és lelket igázó hatalma. Vigyázz, Bence, jég meg ne verje, lopó meg ne lopja, torkos állat kárt ne tegyen benne. Nem elég, hogy hullnak a csemetéid? Ragadó vészben, tudatlanságban, alkoholban lesi a halál csókjaidat, lágy selymes bölcsők

dús termője. Oh elhagyott magyar falu, ó termő magyar falu, ó augusztusi pazar éjszaka!

És túl az elítélt ország határain: Galiciában, Ukrajnában, Oroszországban, a Balkánon, Tyrolban, Olaszországban, Flandriában csendes rögök énekeltek a hallgató ég alatt: — Magyar paraszt voltam, kenyeret termeltem. Magyar paraszt voltam, vérem szétöntöttem. Most, hogy földdé lettem, megint kenyeret és bort termek. Vegyetek és egyetek, vegyetek és igyatok, kedves idegen éhesek és szomjasok. Mi volna értelmem, ha ti nem ennétek, ha ti nem innátok? Mi volna életem, ha ti nem élőködnétek rajtam?

Egész nap nehéz forró párák nyomták a levegőt. És Bálint egész nap ott hevert a divánon mint egy hulla. Idegein súlyos várakozás feszült, vérrel feltelt feje szédült, tudata alaktalan forró tikkadtság volt. De amint délben kitört a vihar: minden lerobbanó villámmal s a leszakadó vízoszloppal fokanként könnyebbült. És amint a vihar odább állt, elgyengülve, de csodálatos testi boldogságban szenderedett el. Mintha ez az ősemlékezésű test egyhúsu valóság lett volna a kozmosszal s a tér és anyag roppant életét fájta és örvendte izmaiban.

De most már, felébredve délutáni szendergéséből, ott ült, ingujjban, meztelen mellel, a nyitott ablak roppant lélegzése előtt. Olvasott. A csatornáknak s lenn a kertben még hallzott a felgyült vizek dudoló szétfolyása. Bálint végtelenül nyugodt és erős volt.

Már augusztus közepe felé járt s hetek óta nehéz lángokkal fűtött a nyár. Más évben ilyenkor már rég lemenekült Sümegre, elbújni az ősi ház hűvös gerendái alá, a hervadozó kert lágykezű bánatához. Visszakapcsolódni a föld, a szelid dolgok, az egyszerű emberek életének szálai közé, melyek élete ős szövetét fonták. Most: hogy annyifelől dült rá a világ: most nem tudott elmozdulni Buda-

pestről. Mintha valami elintéző, végleges tragédiát várt volna. És nem akarta, hogy a vad hajrá beteg, piszkos kutyái után törlessenek az anyai ház tiszta hallgatásába.

Mert most már a hajrá egyetemes volt a végső ledöfés makacs akaratával. Az a herkulesi pofon, melyet a Hunnia klub estéjén adott, minden gyűlöletet besarkantyuzott az elkeseredett hajszába. Hát még mer védekezni, mer visszaütni, apró nyálas beteg gyűlöletük elé ki meri bontani roppant élete erős kacagását. Nem elég, hogy gígászian erős az aljas, hogy zseni, hogy elzúzóan nagy művész, hanem még azt sem engedi, hogy a kicsinyek, a gonoszkák, a buták apró fogaikkal lassanként szétrágcsálják! Bármennyire is titokban tartották Pótasék a dolgot, már másodnapon szétszivárgott a tréfa az egész városban, hounan, milyen utakon, nem lehetett tudni. Óriási kacagás és óriási megbotráncozás tette pár napig élővé az embereket. Az óvatosabbak és okosak, az ellenforradalom és a germán szervezkedés ügyesei, most nagyszerűen fölhasználhatták az alkalmat, hogy kölcsön vett köpenyeg alatt üssék agyon. A legnagyobb krisztusi türelemmel sem lehet tovább kímélni ezt az embert, aki ilyen kegyetlenül cégérezteteti az országot a külföld előtt és aki állandó veszélye az egész keresztény társadalomnak.

A hajtóvadászati terveit s a hajrá derekát a titkos társaságok végezték. Fülely és a többi hatalmasok csak nem felelős és semmit sem vállaló hunyorítással nézték a dolgot. Ezek a titkos összeállások egy újabb szakasz voltak a magyarság belső tragédiájában. A kommün bukásakor: az összeomlás nagy tanítása s a

két forradalom sajgó szégyenei után közmondássá lett, hogy a legnagyobb baj a fejetlen időkben a középosztály szervezetlensége volt. Nosza: elkezdtek szervezkedni. Szervezkedtek éjjel és nappal. De különösen éjjel. Mert a világháboruban vérszagra részegített, a két forradalomban megkorbácsolt idegeknek kellett a bújás, a titkos nagy eskü, a sajátságos szimbolumok és jelszók lúdbőröztető misztikuma. Az évezredes sionhegyi karótól eloldott ember-vérebnek kellett a tovább ölés, a készülő harapás kéjes titka, az áldozat testének forró vonaglásai. És az ima-pihés iskolákban szelid dalokkal, erkölcsi mesékkel táplált, a hivatal alázatosságában társadalmi lényé simított emberek: most a mindennap mosolygó arca alatt írtózatot tervek titkát vitték. És ezek az elgurult biztosítási hivatalnokok, felajzott ügyvédek, közéletbe gárgyult tanítók, kificamodott miniszteri hivatalnokok: az új fórum gorillái, görényei és hiénái gyávaságukban s a vér beteg szomjuhozásában is mégis száanalomra méltók voltak. Mert gonoszságuk nem az ő külön kis lelkük gonoszsága, harapásuk nem apró fogaik külön ingere, véres szomjuságuk nem torkuk felelős bűne volt. Az örült Emberevő, a háboru, hogy nagy konyhája csődbe jutott a frontokon: most bennük támadt fel, agvarkodott, tépett s végtelen szomjussággal üvöltött fel a beteg szivekben: vért, vért, vért!

És a titkos társaságok napról napra szaporodtak. Az első időkben alig volt éjszaka, mely beteg méhében ne torzított volna egyet a világra. Az összehozó jelszavak szépek s a nagy fájdalom dédelgetői voltak. A régi

Magyarország visszaszerzése, a magyarság védő megszervezése egy új jövő számára. De amint a régi történelmi érdekszövetségek magukhoz tértek a nagy megtántorodásból, mindenre kapható spadassinjük: az ellenforradalom kezeibe kerítette ezeket a szervezeteiket, hogy a kicsúszott országot visszaszervezzék a régi részvénytársasággá. És ezek közt a felbolygatott, beteg vagy egy közös gyűlöletbe ijedt emberek közt minden lehetséges volt.

Tényleg: sajátságos ember-zűr voltak ezek a titkos társaságok. És átvilágításuk megmondja az egész kort: a korlátlan becselenségek korát. Ide jöttek az elgurultak, a nagy szerelem rajongói, a végtelen fájdalom elbódultjai. Akikben felvérzett a szétroncsolt ország s homályos lelküket végtelen szomjúság égette: kiélni ezt a halálos szeretetet egy óriási lezúzó gyűlöletben. Hogy az ellenség torkára szoruló marokban, az árulóba kést döfő karban érezzék nagy szeretetük feloldó megelégtetését. Ezeket a lelkeket minden perc hőssé vagy gazemberré, mártírrá vagy gyilkossá tudta lobogtatni. Ezek voltak a legszánandóbbak. Mert amikor áldozat került lezuhanó lelkük alá: ők voltak a legsiralmasabb áldozat az ügyes meglökök kezében. Voltak aztán igen sokan a szétmállott hadseregből, akiknek a világháború véresvíg majális volt, ahol idegeik rászoktak a büntetlen rablások, nagy zabálások és könnyű gyilkolások vad ízére. Ezek aztán, mint a tizenhatodik század spadassinjei, szétkinálták törre dugott kardjukat, beálltak minden ügy, minden jelszó szolgálatába, egyszerre a legellentéteesebbekbe is: hogy a nemes szavak árnyékában folytathassák a vér és zsák-

mány irtóztatós tivornyáit. Ezekben a nehéz szemű emberekben, beágyazva a vérbe, a felajzott idegekbe: követelően és legénykedve élt tovább a háboruban felódázott, felmonétázott, paptól áldott emberölés jogfolytonossága. Aztán ide futottak a perpetuum mobile kelekólái: a megváltó politikai tervek, az egyetemes panaceák, a csalhatatlan elméletek készítői. Félig bolond, félig szédelgő kolontosok, akik itt végtelen szózáporban hullhatták agyrémeiket a mások nyakába. És, mint riasztott nyáj bégető sokasága: idetolngtak a hivatalnokok, a tanítók, a tanárok, a más észére élők. Én is beszervezkedtem, a sógorod is beszervezkedett, az ipad is beszervezkedett: jaj, égszakadás, földindulás, szervezkedj be te is, pajtás! Egyesültek azzal a szociális szándékkal, hogyha valami baj lesz: rögtön szétfutnak. De ha valamin osztozkodni kell: mindnyájan részt kérnek belőle. De a legveszélyesebbek voltak az úri társadalom vasalt nadrágu, vasalt lelkű törtetői. Az ügyes összehunyorgatók, akik ezekben az összeállásokban rögtön meglátták a nagyszerű eszközt: állás, hatalom, vagyon szerzésre. Ezek kezében voltak a fonalak: ők rángetták a bűnt, az örületet, a betegséget és a gyávaságot. A haszon dereka mindig az övék volt, a felelősség soha. De a bűn és téboly kizsákmányolásának hierarchiájában mégis legfelül a germán imperiálizmus ügyes szervezői állottak, akik egyaránt mozgatták a mozdítottakat és a mozgatókat, hogy a nagyarságot megtartsák a német étvágy láncos vagy láncatlan komendorának.

Ezek a földalatti szervezetek most közös paranccsal mozdultak meg Bálint ellen. A

dolog, böles megalapozással, legalul kezdődött: a szesz-kloákák, a véres lebujok beteg levegőjében. Buda összes züllött korcsmaiban, ahol az ital felé hajló szerencsétlen oly könnyen rábukik a késre: Scheuthauer, Smotzer, Berwerth és hasonló nevű „ébredő magyarok“ uszították az elmerült lelkeket egy mindent elintéző mozdulatra. Az éjfél borgözös összehajlásában részeges ujságírók, elbocsátott vurstli alkalmazottak s a bűn egyéb verbunkosai vetették a gyilkosságmagot. Hogy itt lakik, közel hozzájuk az, aki a kereszténység ügyét eladta a zsidóknak, aki Németországot, a magyarság egyetlen várható üdvösségét, elárulta az antantnak. Más egészséges országban már rég leszúrták volna az uccasarkon. Ő pedig szabadon sétálgathat s folytathatja sötét munkáját. Mert mindenki gyáva, nem akad egy hős, aki megváltsa tőle az országot. De meg is fognak bűnhődni. Mert ha egyszer Oroszország lábra kap és ide hozza veres lobogóját, Boór Bálint véres lábát rá fogja tenni az ország nyakára és ki fog irtani mindenkit, aki istent hisz, szereti a hazát és tovább is rendes családi életet akar élni. Ezek a véres ujjmutatások szerencsére igen ártatlan szavalatok maradtak. A budai korcsmák sváb és szláv vegyülete bár hosszú szócsatákkal purgózza a közéleti hasát: a sör nagy szelidítésében nem alkalmas tragikus elintézésekre. Különben is ez volt a legszelidebb eszköz, melyet megpróbáltak a művész ellen.

Bújt forrásokból szétterjedt a hír, hogy beteg hajlamai vannak a gyermeklányokhoz. És mindegyre tíz-tizenkétéves lányok nyitottak be Bálinthoz, lehetőleg hiányos öltö-

zetben s megejtően szende arccal, de felgyújtó mozdulatokkal ajánlkoztak modelnek, vagy más ürügyet hoztak elő. Egyszer, mikor egy ilyen korán hullott virág távozott tőle, valami visszatartotta a művészt a nyitott ajtóju előszobában. Alulról a lépcsőházból hallotta a Homonnay Lajos lefojtott hangját:

— Nő, mondd el, mit mondott neked, de mindent elmondj ám.

— Azt, hogy nincs szüksége rám, — felelte az anyától elmaradt gyermek.

— Te hazudsz. Látom, hogy eltagadsz valamit. Ugye, azt is mondta, hogy gusztusos kis lány vagy?

— Nem mondta.

— Nem mondta? Látod, hogy hazudsz! Hát akkor miért fogta meg a térdeidet, miért nyult a szoknyád alá?

— Nem nyult hozzám, — felelt a kis lány az elképedés hangján.

— Ha letagadod, hogy megcsiklandozott a szoknyád alatt, börtönbe fogsz kerülni. Ha szépen megvallod, kapsz valamit.

A megijesztett kis lány nehéz jajveszékeléssel sírni kezdett. Homonnay erre ijedthirtelen elküldte. A következő alkalommal, hogy új kísérleti lány nyitott be a művészhez, Bálint kiment a lépcsőházba s földrengető hangon kiáltotta:

— Lajos! Lajos! Homonnay Lajos!

Minden ajtó megnyilt, mindenikből kíváncsi fej bukkant ki. A kövér Homonnay is kiduzzadt. Nagy előzékenyen kérdezte:

— Parancsolsz valamit, mesterem?

Bálint, mintha halálos veszély rémületében remegne, lázas sürgetéssel lihegte:

— Az istenért, gyere fel gyorsan!

A kövér ember felizzadott a lépcsőkön. Bálint rámutatott az előszobában álló kis lányra. Gyermekes-síró panasszal mondta:

— Nézd, kérlek, ez a lány el akar csábítani. Ments meg tőle, te mindig jó barátom voltál, ments meg tőle.

Homonnaynak sötétté dagadtak a szemei, de szótlanul lenyelte a dolgot. Ezek a kísérletek aztán el is maradtak. De nemsokára sápadtarcu, bozontos fejű, hol munkás, hol lecsúszott látájner kinézésű fiatalemberek állítottak be Bálinthoz. Előadták, hogy internálva voltak és hogy mennyit szenvedtek a forradalomért. Tudják, hogy Bálint most az egyetlen fárosz a magyar pusztán: eljöttek felajánlani szolgálataikat. Nekik külföldön is összeköttetésük van az emigránsokkal, a nemzetközi munkássággal és Oroszországgal is. Tovább már nem lehet túrni a reakciót, itt az ideje tenni valamit. Meg kell váltani az országot ebből a pocsolyából. Bálint édes mosolygással mondta:

— Hát legyünk mutyiba megváltók.

Aztán bánatos komolyan elbeszélgetett velük. Kérdezte: mit kellene tenni, hogyan gondolják a nagy forradalom megindítását. Végre halálos komolyan szólt:

— Tudják, nekünk ott vannak embereink, ahol nem is gondolják. Van egy testi-lelki jó barátom, Leiter bíró. Ez minden csepp véré a forradalomnak áldozza. Hozzá adok ajánló levelet, ő legjobban tudja, hol kell kezdeni.

És egy pár sorban a bíró jóakaratóba ajánlotta az illetőket. Ezek az alakok is eltűntek. De a Leiter zöldes-szürke arcbőre minden látogatásnál lázasabb volt a gyűlölettől.

Ezek azonban még csak ostoba mókák voltak: korlátolt és beteg agyvelők iromba kísérletei. De rendszeresen, bölcs helyrajzi tervvel terjesztették a hírt, hogy Boór Bálintnak, beteg fajtalankodásaiban a gyermek lányokkal, annyira megromoltak az idegei, hogy a szanatórium vagy a végső összeomlás napok kérdése. Borzalmas eseteket mondtak el felfordult idegéletéről. És ez az ó kor gígászai közé szabott átléta egyszer csak látta, hogy mindenünnen ijedt vagy szánakozó arcok merednek rá. Hogy fájdalmas arccal kérdezősködnek egészsége, éjszakái nyugalma után. Hogy minden mozdulatára, mondataira lopva nézegetnek egymás szemébe. Természetesen, hamar átértette a dolgot. És ebben a körülöklözött titánban meg volt az a vad erő, hogy sajátságos mondatokkal, hirtelen mozdulatokkal maga táplálta ezt a hírt. Hogy erejének öntudata még féktelenebb legyen a megvetésben, mellyel az emberi ostobaságot tiporta.

A kommün alatt a tanácsköztársaság muszáj-paranccsal megvett tőle egy Petőfi mellszobrot ötvenezer koronáért. A díjat az akkori fehér pénzben fizették ki neki. Ezt az összeget ő akkor, mikor a pénz volt a legnagyobb valótlanság, bedobta egy fiókba. Mikor aztán, jóval a kommün bukása után, a szükség eszébe juttatta ezt a pénzt, már nem volt semmi értéke. Most a kincstár keresetet indított ellene, hogy a pénzt valorizálva fizesse vissza, ami, különösen az ő anyagi helyzetében, hatalmas összeget jelentett.

Egy napon idézést kapott. Valami Seifner-Szokoly Ernő indított pert ellene húsz millió korona megtérítéséért. A művész soha ezt a nevet nem hallotta. Később annyit megtudott,

hogy az illető lopásért öt évig volt börtönben. Írásai, tanúi voltak az adósságról. Az alsó-bíróság csodálatos gyorsasággal, három hét alatt elintézte az ügyet. Seifner-Szokolynak megítélte a húsz milliót és még hatalmas perköltséget vetett a művész vállára.

Hosszas húza-vona után s az ügyészség kedve ellenére röpirata ellen is megindították az eljárást lázítás, nemzetgyalázás s a külföld előtt a nemzet hitelének rontása címén. De pert indítottak ellene, vagy ötvenet, a legcifrább ürügyek alatt minden oldalról. Azonkívül állandóan idézgették mindenféle hivatalba s a hivatalnokok sértő tiszteletlenséggel bántak vele. Leveleit néha heteken át nem kapta meg. Az úgynevezett keresztény újságok, melyek eddigelé lehetőleg agyonhallgatták, hazug híreket hoztak állítólagos dözsöléseiről, pazarlásáról, lakása pompájáról, a sorok mögé bujtatott aljas célzásokkal. Egyik városi muzeumban egy csodálatos szobrárt lelkes hazafiak éjszakának idején összetörték. A hajsza olyan kegyetlen, oly minden percet betöltően részletes volt a nagyszerű vad ellen, hogy Benedek tanár már elkészítette a Titán halála című vezércikkét. Hogy a koporsó fölött ő adja meg az első elégtételt s a kezdődő apótheózis először neki legyen üzlet.

A föld, a jó kenyérbe, a tápláló húsba, az édes borba cirógatott föld most hálálta meg a fiuban az apák munkás szeretetét. Ezekben a felzaklatott napokban, mikor minden percére külön tördöfés jutott s élete minden rezdületét gonosz szemek káröröme leste: Bálint visszatalálta minden őserejét. Az ős-pásztor nagy magánosságának erejét, aki az ember-

telen pusztán begyűri a süvege elejét s hagyja magára hullani a zimankót. És villámok s fergeteges zápor közt mozdulatlan-nyugodtan néz a végtelenbe. Soha olyan nyugodt, olyan erős nem volt ez a széles lombu embertölgy, mint ezekben a napokban. Arca is mindig egylelkűen derült volt. És szemeiben volt valami az örökkévalóság tisztaságából.

Dolgozni azonban nem dolgozott. Valami mély belső elfordulás volt ez minden alkotástól, minden akarattól, hogy kifelé hasson életével. Ez már majdnem elfordulás volt saját fajától. Nem gyűlölet, nem bosszu: a minden gyökerében megsértett igazságérzet: az eltaposott szeretet szükségszerű eltökélése. Mikor az egész országban hajrát üvöltöttek ellene: egy szív, egy ököl sem mozdult fel mellette abban a fajban, melynek örök kifejezése lett. Ez a faj a legaljasabb öngyilkosságba züllött: hagyja, hogy idegen csirkefogók dorongolják le legnagyobb értékeit. Mit birkózzék ő azok érdekében a halállal, akik maguk henteregnek a halál felé?

De nagyon sokat olvasott, nagyon sokat sétált. Új, gyermek bámulással nézte a világ dolgait. Lelke mint elkészülő király félrehárította az embereket, a napok apró gondoskodásait és szájához tette az örökkévalóság emlőit. Szélesebb felszívódással, millió visszhangot verve fel, ment beléje a betük és a dolgok lelke. A fattyu szenvedélyek, emberek, mára való akaratok kitöredeztek megtágult horizontjából és ő a széppé örökölt emberi sírásokban s a fában, a fűben, a felhőben, az esőben: az élet nagy ismétlődéseiben élte a mulhatatlant. Sok történelmet és sok

természettudományt olvasott. Ez a sok forrásu renaissance-lélek arra született, hogy az ős-minden összes tégláiból építsen egy mérhetetlen emberi katédrálist. De különösen a néplélek hagyományait olvasta.

Az ablak előtt ült és olvasott. Szülőföldje népmeséit olvasta, ki tudja, hányadikszor. Az Erős János történetét, aki roppant földerejével mindig ravasz idegeneknek dolgozik. Bántást és koplalást kap bérül. És zokszót nem ejt és nem haragszik soha. De ha a végén mégis felmozdul ökle: ravasz szerződéssel szíjat hasítanak a hátából. A Vasgyuró kalandjait, aki világdöntő erejét bolond furcsaságokra pazarolja. A Hét holló titokzatát, az elhagyott ember-gyermek testvérkeresését a fákban, az állatokban: a természet meleg húsában. Az elhagyott Hamupipókéét, aki sírva hajolja bánatát az életadókból lett föld felé. Mélyre ásott harangok kondultak meg az olvasó férfiban. Lelke messzi csalitjaiból előjött az eltévedt gyermek. És kis hősi öklét felrázta a rossz világ ellen s szemeiben felfénylett a mások bajáért fakadó könny. A megűzött, körül nyílazott, kitagadott férriban csodásan ékes teljes kelyhére nyílt az ember. Mély áhitat töltötte el s nemátkozta az elhívó végzetet. Oh mégis, mégis így volt jó: tisztának, hősnek, végtelen ölekezésnek lenni. Szétoztódni milliók életévé, mint a jó kenyér, mint az erőt adó bor: vegyétek és egyétek. A halál ellen mégis legjobb dac: a szájalom és a szeretet.

És most már: a visszakereső gyökerek alatt eltéresült a talaj. A röghöz rög keveredett, mint szelid hullámhoz a hullám, a gyökerekkel más gyökerek futottak szét: és ő

a mult mérhetlen avarjában benne érezte magát népe életében, az örök faluban. Menynyire az a föld küldte őt, melyekből felpáráztak ezek a mesék s milyen őszileg egyek. A tragikus élet két kegyetlensége: a természet és az úr közt földbontó erejével, csavaros huncutságával vivódó magyar paraszt. És mintha őserdő talajába lefúrta, látná a gyökerek időtlen zúrében titkos csatornákon a nedvek szétrohanását: látta önmagát fajtájában a mindenidőben. Onnan nőtt megint elő: örökkévaló arcával, örökrevaló megkiáltójának.

És akkor, mint a gazda: ha sok hercehurca, gondok s a világ nehéz haragjai után látja aranylani a feldúsult asztagokat: Bálint áhitatos csendben érezte az elvégzett munka, a begyűjtött áldás szent örömét. Letette a könyvet. Elsétált művei közt, melyek annyi formában mondták fáját: a naphoz való vágyat s az örök fájdalokat. Forró hála nagy ölelése nyílt ki benne. Minden így volt jó: jó volt a szenvedés, a nehéz éjszakák, a titáni harc. Jó még az egyedülvalóság is. Mert termés volt s az ő fájdalmában faja fájdalmai lettek örök szépségekké. Eltéresedett a terem: a szobrok visszaoldódtak az életté, melynek örök szimbolumaivá tömörültek. Elnyult mezők kalászaiban készült a kenyér titka. Kis ház körül duzzadt gyermekek játszottak. S hallszott a nóta, a mese és a csók.

Csengettek. A terem visszaszükült napi koporsójává, a földek, az arcok, a hangok hűvös szobrokká. Bálint arca egy pillanatra szomoruvá árnyékosodott. Aztán mosolygást parancsolt ki szájára. — Éljük a valótlan, a

halott életünket, mert az igazi életet nem lehet ingyen kapni, — mondta magában.

Ajtót nyitott. Leiter bíró, Pomp Rezső és Győry tanár jöttek látogatóba. Pomp és Győry a halott-látogató, részvétellel bélelt arcukat vették fel. Olyan fájdalmasan nyitott szájjal köszöntek a művésznek, mintha részvétükről biztosítanak a saját hullája fölött. A Leiter bíró szemei felgerjedt vizslakölykök voltak, melyek már nyaltak az áldozat véreből s most viháncolva rohannak előre, hogy ott legyenek az utolsó véres vonaglásoknál.

Bálint széles kart tárt eléjük:

— Nagyon szép, hogy eljöttetek. Mindig öröm az embernek, ha olyanok veszik körül, akik szeretik.

Győry plébános arca még szélesebb részvétbe lapult. Úgy nézett Bálintra, mintha gyöngéden féirehárított szemfedő alatt vizsgálná a szeretetti halott arcát:

— Kissé sápadt vagy, mester, szemeid alá vannak árkolva, hogy érzed magad?

— Fiatalon és erősen, amint az egy jó magyar Herkuleshez illik, — kacagott Bálint. Két karját kinyújtotta s roppant mellét odadomborította a három tetem-néző elé.

Azok egymásra néztek. Leiter savós arcán a pórusok apró szájak voltak s egy nagy harapást adtak össze. Hát még mindig étellel duzzadó melle van, még két zúzó karja van, még nem rágják a férgek! Kutató szemekkel kérdezte:

— Nem háborgatunk, édes Bálintom? Talán valami látogatást vársz?

Erre a kérdésre is összenéztek s szemükben valami vérrel etetett bestia öröm villantotta ki a fogait. Bálint betessékelte őket:

— Nem várok én senkit a világon, legfennebb titeket vártalak. Mert titeket mindig várlak.

A műteremben Pomp új álmélkodással járt végig a szobrok közt:

— Mennyi remekmű! Micsoda milliárdos vagy te, mester! — kiáltott fel lelkesedve.

— Jó volna a mester örököse lenni — szólt sajátos mosolygással Gyóry. De már visszaíjedt a legkongregációsabb képéhez. Kezeit kinyújtotta, mintha egy ügyetlenül megérintett seb fájdaímáért könyörögne bocsánatot. Mélyült hangon mentetegetődzött:

— Ne érts félre, mester. Nem azért mondom, mintha esetleg muló indiszpozíciód veszélyesnek tartanám. Adja az isten, hogy te temess el mindnyájunkat. Micsoda karok, micsoda mell!

Leiter nagyon fontos és sürgölődő lett:

— Kedves Bálintom, bármennyire is nem szeretsz bennünket, mi mindig a te érdekedben forgolódunk. Mert talán mi sem vagyunk olyan buták, mint te gondolod. Ugye, Pomp, hogy éjjel-nappal a Bálint érdekében szaladgálunk? Hisszük, sikerül megcsinálni, hogy az állam nagyobb vásárlást eszközöljön nálad.

Olyan mosolygással nézett Bálindra, mintha tükörbe nézne és ott mély villanásu Machiavellinek látná magát. Bálint nyugodt derűtséggel felelt:

— Köszönöm, köszönöm. Hiszen ha ti nem volnátok, már rég a koporsóban volnék.

A beszélgetés tovább folyt. Nagyon szirupos, nagyon megnyalt medvecukor volt mind a három látogató. De valami biztos diadal, valami leső várakozás bújt mind a három szemében, egymásnak lopott pillantásaiban. Lei-

ter többször megnézte az óráját. Egyszer aztán csengettek. Egy és ugyanazon öröm vilámlott át mind a három szemén. Leiter kópéskodó hangon mondta:

— Látsd, mégis vártál valakit.

Győry kicsiklandott a lelki reverendája alúl:

— Bizonyára valami szép kis lány jön. Boldog ember, a mester: neki száz is van, mi meg koplalunk.

Amint Bálint kinyitotta az előszoba ajtaját, két ember állott előtte. Aktatáska volt mindkettő kezében s mindkettő körül az a sajátos hűvös légkör, amely államot, törvényt, paragrafust mond a felriadt emberállatnak.

— Mit akarnak az urak? — kérdezte Bálint.

Azok bemutatkoztak:

— Meizler Vilmos, a kincstár megbizott ügyvédje.

— Ludinszki Ottó, bírósági végrehajtó.

Bálintnak egy pillanatra minden vére az agyára tolult. Egész élete egyetlen lezuhanásra hajló óriási szikla volt. De aztán hideg-tompán mondta:

— Kerüljenek bennebb az urak.

Az érkezők szeme összevillant a három vendégével. Bálint most már nevetve mondta:

— Éppen jó, hogy jöttek az urak. Kiegészítik ezt a kedves baráti kört.

Az ügyvéd előadta, hogy foglalni jöttek a kincstár követelése számára a kommün alatt adott honorárium ügyében. A szemek majd belevájtak a Bálint arcába, hogy felássák a húst s azon keresztül érezzék a lélek vonaglását, kibugyanó vérét. Bálint tudott mosolyogni:

— De hiszen még csak az alsó bíróság ítelt és megfellebbeztük a dolgot.

— Jaj, a kincstár biztosítani akarja magát. Nehogy aztán, mikor jövünk, ne találjunk semmit, — szólt szemtelen vigyorgással a végrehajtó.

Bálint úgy tett, mintha nem értette volna a sértést:

— Tessék, végezzék a kötelességüket. — Aztán a másik háromhoz fordult:

— Parancsoljatok csak helyet foglalni. So-hase zsenirozzátok magatokat. Ki tudja, ül-hettek-é holnap ezeken a székeken? Képzeld, Tiborkám, milyen pompás esetem volt a múlt vasárnap.

És könnyedén, szellemesen, színesen bimbózó szavakban mesélte el egyik futólagos hódítását. Oda sem ügyelt a hivatalos eljárásnak. A három vendégen valósággal testileg látszott, hogy a pukkadásig szenvednek ennek a roppant erőnek a derűlségétől. Pedig a végrehajtó mindent elkövetett, hogy agyarra ingerelje a felvert vadkant. Durván ráncigálta a butorokat, folytonosan vigyorgott, szellemeskedő megjegyzéseket tett, kihúzta a fiókokat, kutatott bennük. Bálint egy kéziratcsomóját megvetve lökte félre:

— Na, ezt nem írjuk fel. A sajtósok nem jönnek el az árverésre.

Hosszan, piszkosan, döfösen kacagott. Bálint tovább mesélt, szélesedő humorral, felfelgazdagodó nevetéssel. — Látod, így kell tyúkot fogni, Tiborkám. Hát mi a te legutolsó szerelmi kalandod?

A csók-proletár bíró beleharapott az ajkaiba. A végrehajtó kideltázó szemtelenséggel mutatott a szobrokra:

— És most ezekre a figurákra kerül a sor.

Bálint egész élete felszökött mint egy roszszul eltalált vad. Csodálatos: erre egyáltalán nem gondolt. Hogy hozzá lehessen nyulni az ő szobraihoz. Hogy kótyavetyére dobhassák azokat az alkotásokat, melyek faja életigazolói a világ termésében. Egy pillanatra úgy érezte, hogy lezuhan és vele dül a ház, az ucca, a világ. Aztán nyugodt-figyelmesen nyult a Leiter nyakához:

— Ni, Tiborkám, félrecsúsztott a nyakkenőd, — és megigazította.

A végrehajtó zsörtölődött:

— De hogy a fenébe írjam én fel ezeket? Ha csak annyit írok, hogy ennyi meg ennyi szobor, ki lehet cserélni őket. — Bálint felállott:

— Majd én diktálom a nevüket, akkor nem lehet semmi zavar, — és kezdte:

— A fiatal Toldi, fiát váró parasztasszony, Koppány az utolsó harc előtt...

Mintha mindenik név a halhatatlanság széles szárnyát nyitotta volna a terembe. Mindenik alkotás egy örök arc, egy mulhatlan kiáltás a népek véres piacán: hogy idetévedt egy sajátos arcu, külön álmu emberfajta, hogy letagadhatatlan gazdagság és mulhatlan emberi termés. Titokzatos mélyű őshang, mely nélkül csonka az emberi harmonia. Amint diktálta a neveket, hangja egy pillanatra elföldelt zokogás volt. De írtózatossá akarata megint hideg-nyugodtra simította.

Már vége felé járt a foglalás. Leiter, mintha részvétesen ödöngene a teremben, oda lopta magát a végrehajtó háta mögé:

— Legyen még szemtelenebb, — sugta neki.

A végrehajtó szétnézett a teremben. Meglátta a Bálint édesanyjának arcképét. Csúf,

széles szájából úgy jött a vigyorgás, mint valami beteg kotyvalék emészete:

— Ni, ni, ezt a vén ténsasszonyt csak felírjuk. Hátha majd akad gavallérja az árverésen.

Ez már annyira aljas volt, hogy nem érintette Bálintot, mint egy lába alatt freccsentő varangy. Palástosan, koronásan, ősi küldetés-sel király volt, amint mondta:

— Irja barátom: Boór Bálint szobrászművész édesanyjának a képe.

A két bírósági ember végre mégis elment. Amig Bálint kikísérte őket, Leiter odasugta a másik kettőnek:

— A hatóság elleni erőszak elmaradt. Jobban tud uralkodni magán, mint gondoltam. A gyalázatos!

Bálint édes kacagással, könnyed bohémkedéssel tért vissza:

— Pompás, fiuk! Elértem, amit akartam. Meglátjátok, hogy egész Budapest itt lesz az árverésen. Milliárdokat fogok kapni. Tiborkám, neked fogok egy pompás vizslát venni. Még jó, hogy titeket nem írtak fel. Mert barátaim mégis a legnagyobb kincseim.

Győry a legoltárosabb felét fordította ki a szemeinek s fájdalmas hangon részvétezett:

— Igazán sajnáljuk, mester, hogy ilyen fájdalmas jelenetnek kellett tanui lennünk. Ha tudtuk volna, nem terheltünk volna mi is.

Bálint éppen felelni akart, de a csengő ismét megszólalt. Ideges, sürgető, egymás sarkát tapodó apró csengetések voltak, érzett bennük a felgerjedt sietség. Bálint ajtót nyitott. Mint egy tavaszi fergetegtől bedobott virág, Ildikó repült a nyakába.

Valósággal felmászott a hatalmas férfira. Magához szorította bölény nyakát, csókolta

mint a záporosó. A csók nagy felhőszakadásából fulladásos lihegve ejtett szókat:

— Látod, nem bujhatsz el tőlem. Nem felelél egy levelemre sem, nem jöttél el a hívásainkra. Hát itt vagyok, itt vagyok, dobj ki, mert megeszlek.

Bálint az után a jelenet s a vérébe hullott mondat után nem tette be a lábát Rendekyékhez. Ildikó sem igen gondolt rá: volt ki szórakoztassa. De amikor a Hunnia estélyén, ahol anyjával ő is ott volt, megtudta, hogy ez a rengeteg tréfa a Bálint erejéből zúdult kis hunyorgató ellenségeire: minden ösztöne szárnyat verdesett a nagyszerű férfi után. Több levelet írt neki, könyörgött, ígért, édesgyermekül hizelkedett. Nem kapott választ. Akkor az anyjával hívatta meg hol ebédre, hol vacsorára a művészt. Ezekre a meghívásokra is csend volt a felelet. Akkor apját küldte el hozzá, hogy visszahozza az elkergetett nemes vadat. Az is sikertelen volt. A sok üres próbálkozás valóságos szerelem-félét forrósított a gyökértelen csókokra ítélt kislányba. És most ide rontott, mint a nap, mint a szél, mint a természet nagy kívánczóságai.

A három vendég gyilkolásra sötétült szemmel nézte a jelenetet. Hát e felé a férfi felé még mindig hullnak a nők, még mindig az erős csókok királya! A kislány első mámoros rohama után érezte, hogy erősen nézik. Amint meglátta ezt a három savanyu arcot, nagyot kacagott és édes, cukrot kérő hangon kényeskedte:

— Kergesd el ezt a három pasit, én csak hozzád jöttem.

Akkor megismerte köztük Leiter bírót,

aki járatos volt a házukhoz. Duzzogva fenyegette feléje kis öklét:

— Aztán vigyázzon, maga jogi ecetes ugorka, el ne járjon a szája. Papa úgysem fog hinni semmit, papa csak nekem hisz. Magát pedig agyon fogja löni, mint egy kutyát.

Leugrott a földre s a meztelen csókra születettek szemérmertlenségével kacagott. Aztán kislányos pukkedlit csinált:

— Pá, urak, pá, bácsik, legyen máskor is szerencsém.

Most már Bálintban is minden pogány erő, minden megzabolázott dac csuhajt kiáltott. Felkapta a kislányt a levegőbe, meglóbálta mint egy győzedelmi zászlót. Arcán, természetén, mint sebezhetetlen arany-vért, ragyogott a fiatal erő. Kiáltása az élet gazdag kacagása volt:

— Látjátok, engem nem lehet detronizálni. Itt az én koronám, még király vagyok.

— Ugy látszik, mi itt feleslegesen lesziünk, — nyögte Leiter. Valósággal rázta a gyűlölet hidege. Kimenet oda is szúrt a kis lánynak: — Adja át, baba, üdvözetem a papának. Jobb művészi nevelést igazán nem adhatott a lányának. — Bálint melegen köszönte meg a távozóknak, hogy ilyen perceiben is résztvettek.

De mikor az ajtó bezárult a három emberesöd mögött, mikor a távozó léptek lefelé halkultak: egyszerre érezte, hogy ő is csak anyától szült fiú. Minden dűh, keserűség és zokogás, melyet vissza lökött lelkébe: most mint halálos fáradság ólomja öntötte el tagjait. Most kellett, hogy mutassa gyengeségét, hogy sírjon, hogy panaszoljon valakinek. Hiszen ez a vaklelkű fiatal test mégis nő, emlővel fakadó mellei vannak, mint annak a fájdal-

mas szent mellnek, mely őt a világ ízeire szoptatta. Most mindegy neki, hogy ennek nincsenek igazi szemei és fülei, hogy meglássák és meghallják bánatát. De mégis tágasabb lesz vele fájdalma, mégis oda kell zokognia összekarmolt életét az örök szépség e muló habjának, mint ahogy az őrült Ódiposz jajgatott a süket tengernek. Magához szorította a kis lányt, erős férfi arcát betemette zsenge mellébe és sírt, sírt mint egy viharos folyó.

A kis lány nagy zöldes szemei döbbenetcsodálkozóra nyitak. De ez a férfizokogás olyan mélyről zsúfolt panasz volt, úgy benne volt az anyamell kétségbeesett kérése és olyan tragikusan szép volt, hogy az elítelt test most mégis valami lélek-félét visszhangzott rá. Kis szíromkezeivel lágyan simogatta a férfi erős fürtjeit s hangjában sebre hajló jó kis hugoska volt:

— Bálint, Bálint, ne sírj, édes Bálint.

A hatalmas ember térdeire ültette ezt a csillogó ember-pelyhet. Hosszu dédelgetéssel, mintha gyermekének, panaszosan, mintha anyjának szólna, mondta:

— Szegény kis csókra nyílt virág, ma legyen lelked, ma legyen szived. Édes kis halálos virágom, ma szeress, ma sajnálj, ma legyen irgalom a csózkodban. Nem bírom tovább, nincs többé hinni valóm, nincs senkim és már a győzelem is undorít. Mindent bepiszkoltak, megrontották az élet minden ízét. Minden gazdagságom lidércnyomás lett, minden erőm csak halált idéz.

Egy hosszú, beheggesztő, elzsongító szép órát töltöttek együtt. A csúf ölelésekre ítelt fiatal test ma mégis lélektávlattal mélyült s szemei is egészen új, egészen más szemek vol-

tak. Talán ez a gyermek virág most erre a pillanatra nyílt teljes kelyhére, talán csak ez a hozzá hajtott roppant élet nagy hívása tudta felidézni minden lehető szépségét. És talán ha majd jönnek az irtózatossá elvégezők, csak ezt a két szemet tarthatja maga elé mint mentő háritást: irgalom, könyörület, ezzel a két szemmel néztem egyszer férfit.

Egyszer aztán, nagy sajnálkozással, mintha érezné, hogy egyetlenszer felmerült legszebb önmagától búcsuzik, a kis lány az időhöz ébredt:

— Sietnem kell haza. Várnak, vendégeink vannak. Kisérj el hazáig.

Mikor már majdnem a Rendeky kertnél voltak, látták, hogy Czegléd György zordbusan jön ki onnan. A kis lányba vissza-lobbant a férfi-ölő halálos-csóku lázadó angyal. Elszélesedő szemekkel, sajtóságos ágyékacagással mondta:

— Nézd, te, az a ronda Czegléd. Úgy gyűlölöm és mégis ide tolakodik, pedig megmondtam neki. Tudod mit, ölelj és csókolj meg, hogy pukkadjon.

Egyet köhintett, hogy a fiatalember szemét odahúzza. Akkor a Bálint nyakába ugrott. A művészek most édes volt a bosszu. Felemelte Ildikót, majd a testébe rontotta testét. Mikor letette, odakiáltott Czeglédnek, aki kerülő úton akart elsompolyogni:

— Hova futsz, Gyurka öcsém, még csak nem is köszönsz a menyasszonyodnak.

Czegléd már udvariasan köszönt. De a szeméből tizenkét, lánggal kergetett bika döfte ki szarvait. Ildikó széles szemtelenséggel kacagott a fiu arcába:

— Maga, Gyuri, most olyan, mint egy temet-

kezési intézet. — Aztán macskás dörzsölődéssel tette hozzá:

— Ha tudná, milyen szép délutánt töltöttem a világ legnagyobb művészeivel.

Köszönt a két férfinak, belebbent a kertbe. De azok alig tettek két lépést, vérbe csiklandó hangja utánuk jött:

— Gyuri! Gyuri!

— Parancsoljon, Ildikó, — kapott a hang után a fiatalember, mint egy porba-dobott harcsa.

— Kár, hogy maga verseket ír.

Az utolsó szó már hosszufürtű kacagásba nyult el s a lány eltűnt a bokrok közt. Bálint nagy legényesen nyujtózkodott egyet:

— Milyen szép nyári délután van, Gyurka öcsém.

A fiatalember sötét volt mint egy tintás üveg és minden csúfsága feljött az arcára. Ha ki tudta volna késsel ontani ezt a mosolygó diadalt a művész szemeiből! De azért udvarias-simán kérdezte:

— Milyen szobron dolgozik most, Bálint bátyám?

Bálint hetyke könnyelműséggel felelt:

— Nem dolgozom én semmiféle szobron. Azaz, csak élő szobrokon, néha.

Huncut, diadalmas mosolygással tette döfössé az utolsó mondatot. A fiatalember egy halálos-megfojtót nyelt. Bálint kedélyesen mondta:

— Gyere, fiacskám, igyunk meg egy pohár sört. Ugyis rég nem beszélgettünk együtt.

Felsétáltak a Busuló Juhászhoz a Gellért-hegyre. Leültek szembe a Kelenföldnek elnyuló síksággal s a vigyázó Sashegygyel. Fák és dolgok már hosszú árnyékokat terítettek.

A fiatalember mohón itta ki az első pohár sört. Bálint újat rendelt s meleg atyáskodással mondta:

— Neked is már jó volna a jövőre gondolnod, fiam. A sok ifjusági szereplés, elnökösködés, szónoklás csak megjárja egy darabig. De tapsokból nem lehet megélni.

A fiatalember hátra rántotta fejét, mint a kutya, ha égő szentet közelítenek feléje. Majdnem fehérre izzította a düh, de nagyon tisztességes öcsémuramosan felelt:

— Összel leteszem az utolsó vizsgámat. Különben is, nagy összeköttetésem vannak. Honnan jöttél most, bátyám, Ildikóval?

Bálint könnyedén legyintett:

— Csak innen közlel. Igaz, mi van az enyedi házatokkal?

— El kellett adnunk, nehogy elvegyék a románok. Pedig így a pénzből nem sok jut egy testvérnek. Nem a bátyám műtermét volt meg nézni Ildikó?

— Valami aféle. Hanem, tudod, én is gondolkodom, ne költözzem-é végleg falura. A sümegi kis házba.

— Meg fogja únni bátyám. Ki kísérte el oda Ildikót?

— Kell is annak kíséret — kacagott Bálint —, ismerte ő jól az utat. Nem szándékozol külföldön tanulmányutat tenni?

— Csak nem egyedül volt Ildikó bátyámnál?

Bálint megint nevetett:

— Ej Gyurka, te nem a kérdésekre felelsz.

A fiatalember vére felduzzadt a fejébe, kivastagodott ajkából majd kiszökkent a vér. Mert minden szó most nehéz hazugság volt a szájában. Feltáguló szemei csak azt látták, azt az idegébe, vérebe rontott jelenetet, amint az

Ildikó meztelen testét testéhez gyűri ez a ropant ember. Ez a látomás úgy átégette a fiatalember testét, hogy szeretett volna felordítani, vagy egy üveget odavágni a Bálint fejéhez. De mikor őt símaságra, szavak alatt dőfésre, alázatos gyűlöletre nevelték.

Mohón ivott. Az ital mind jobban meglátzott rajta. Bálint könnyű vacsorát rendelt s borra fordította az ivást. Az utolsó falatoknál Czeglédy már össze-visszabeszélt házasságról, Ildikóról, öngyikosságról, ideális szerelemről. Nyálas, kuncogó megvert kutya lett. Sírva borult az asztalra, mintha népdalban lett volna:

— Bálint bátyám, Bálint bátyám, az isten áldja meg, ne vegye el tőlem Ildikót. Megölöm magamat, becsületesemre, megölöm magamat.

Bálint mosolyogva nézett a levegőbe:

— Ne félj, ne félj, öcsikém, visszaadom majd neked. Minek tartanék meg én egy ilyen nyefle kis lányt? De most jó lesz haza menni.

Fizetett. Aztán megrázta a két öklére búsuló fiatalembert:

— Gyere, öreg, mindjárt éjszaka lesz.

Az felkelt, de visszaesett, mint egy ázott tuskó. Egészen agyag-részeg volt. A nagy gerjedelemben ivott szokatlanul sok ital kiöntötte belőle a mindennapi nagy erővel magába fegyelmezett ügyes, okos józan lelket. Keserves, panaszos szavak nyálaztak ki belőle s újból és újból fel akart kelni. Bálint bedomborította mellét az estébe:

— Gyere, fiacskám, huszonhatéves fiatal fiacskám. Gyere, csak nem te vagy a gyengébb, te, a fiatal? Látod, fiatal fiacskám, én, a negyvenen tuljáró, én, a Bálint bátyád, báátyáád, elvettem a szeretődöt és akkor veszem el, amikor akarom. Most pedig a borban győz-

telek le. Nézd, rajtam a nyoma sem látszik. Ki a legény, édes öregem? Szervusz, aludj, kedves kis fiatalom.

A korcsmárosnak odaszólott, hogy vigyázzon a fiura. Az különben már végignyult a padon és aludta a bánatát. Bálint egy pár lépést lefelé tett, hogy hazamenjen. De az augusztusi este megfogta, visszatérítette. Legényesen, füttyörészve ment fel a Citadella mellett, a hegy déli oldalán. Egyszer csak, alig ötven lépés után, a fütty leszakadt ajakáról, lábai megálltak. Egy szakadással, mint magas bércek köde, nagy álmoság gomolyogta körül. Az a pihés, áthatlan mély álmoság, mely gyermekkorá estéin lepte meg, ha egész napon a mezőket futotta. Lefeküdt a fűre és — gondolat, kép, érzés nélkül — abban a pillanatban mélyen elaludt.

Összerázkódott az éjszaka hűvösségétől. Csodálatos derült üresség volt benne. Mintha a teremtés első éjszakáján homálylana feléje az ismeretlen világ. Mintha az édesanya fájdalmas testétől kezdve minden ima, minden csók, minden merés és minden fájdalom: az egész volt világ kihullott volna belőle. Felült. Az elmélyült éjszakában csodálkoztak a tágra nyílt csillagok. Percek teltek el, amíg megint tudta, hogy hol van. — Jaj, igaz, Boór Bálint vagyok, — mondta csendesen. És ez a megismerés szomorú és jóleső volt, mint egy visszaemlékezett gyermeksírás. Megnézte óráját. Éjfél elmúlt.

Felállott. Kinyújtózott, hogy leverje magáról a hűvösséget. Eszeágában sem volt, hogy hazamenjen. Valami megérett titok, valami neki szánt izenet — hívás, jóslat? — rejtőzött

az éjszakában. Lassu léptekkel megindult a hegy legmagasabb pontja, a keletre néző sziklák felé.

Az a hely, ahol aludt, alig volt nyolcvan lépésre a szikláktól. És mégis olyan hosszú volt az út, és mégis olyan lassan haladt előre. Minden lépése olyan tudatba sajgóan óvatos volt, mintha ez volna az a lépés, mely megold valamit, mely odaállít a végső formula elé, mely megmondja az életet: a szenvedések értelmét és a jövőt. Felriadott életén mind jobban feszültek a húrok s mint egy roppant hegedűt vitte magát az éjszaka kezei elé. Talán a barna homályban már ott van a nyirettyű s a végzeti kéz, melyek most el fogják játszani rajta a dalt, amiért van, mely a teljes Boór Bálint, minden ereje és sejtése és amelyből mindig csak egy részt tudott megláttatni. Az égen, mint felgyújtott vetés égő kalászhai, pernyétlen fellobogással pattantak szét a hulló csillagok.

Végre odaért a sziklákhöz: semmi, semmi. Csak alvó város, csak végtelen tér, csak éjszaka. Húvös szél bújt ki az éjszaka szoknyája alul. Megbántotta a dolgokat és meglúdbőrözte lelkét. Felajzott, egész testén át-sajgó lelkét.

Leült a legmagasabb sziklára, az alvó várossal szemben. Aratták, aratták a tüzes kalászokat az égen. De ő most nem látta az eget, nem a várost: a világnak nem volt domborodása, hangja, illata számára. Mélység nélkül rajzolt lapos diszlet volt a világ: Mintha az eddigi világot minden alakjával és mozdulásával ő teremtette volna ki magából. És most a megúnt látomás visszaszürkült volna semmivé.

Hányszor ült ő már ezen a sziklán. Mint húszéves gyermek, friss titánja az elbocsátó falunak, mikor először próbálta az anyagot átparancsolni, hogy mondja a világ álmait: hányszor jött ide. Jött csak azért, hogy hegyet másszon, hogy megfeszülő izmaiban, feldomborodó mellében érezze az erő vad borát. Hogy sziklákat lásson s bennük gígászi lelke bújt alakjait. Hogy végtelen térrel bővüljön, hogy álmait itt építse fel a rohanó város fölé. Hányszor nézte szerelmes szemmel ezt a várost, ezt a gyönyörű mostohát, mely úgy ül a Duna két partján, mint a népek ékes királynéja. És ölébe hív mindenkit, aki akar, aki mer, a gondolat és a fény keresőit. Ahol még a bűn is csak az alkotás fekete forgácsa, ahol a betegség is csak a jövő felé rohanás láza. Itt tette egész életre eljegyző egyetlen nagy esküjét: hogy mérhetetlen erejével úgy meglöki faját az élet, az alkotás, a szépség és a gondolat felé, hogy az az emberi barázda élére kerüljön. Oh, hogyha ebben a beölelő városban fog megtörténni a külön lélekre morzsolts néptöredékek nagy kézfogása a magyar gondolat, a magyar alkotás nagy egységében! Hányszor menekült ide a mostoha élet bezárt marka elől, éhesen, bizonytalanul az éjjel fekvőhelyéről. És királyi dús kincsekkel rakta meg a jövő szekerét. Oh örült faj, mely őt így el tudta pazarolni! Öngyikos beteg faj, mely nem akart az ő erejében feltámadni!

Most már élete óriási fekete kehely volt, tele a halál keserűségével. Oh, milyen egyedül ült ott az alvó város, az elfeküdt ország fölött, a végtelen éjszakában. Fenn egy duhaj isten tivornyázó nagy göggel dobta szét

drágaságait. Húlltak, húlltak a lobogó ékeségek az úr fekete hallgatásába.

Itt van most: hadakat verő erőkkal, itt élete dús nyarával, ezer aratásra zsúfolt terméssel. És szét kell tipornia magában a nyarat, mint hiábavaló tüzet, meg kell fojtania szívét, hagyni szétrohadni a kalászokat. Minek teremjen, minek teremjen? Ilyen élettel a siralomházba született.

Felrázta öklét az éjszakába. A fájdalom kovácsa csavarta egész test-lelkét, mint egy átizzított vasrudat. Mérhetetlen seb volt az éjszakában, vérző száj, melyen ott dermedt egy roppant kiáltás: segítség! segítség! Oh, ha szétterjengve az úrben, mint elintéző zivatar támadhatna fel s villámmal és zúzó özönnel tehetne végső törvényt a mocsárba sülyedt ország fölött. Ha nem lehet itt többé emberül és magyarul élni: pusztuljon temetővé az apró rablók világa. Legyen itt egy óriási sír, emléke egy halni húlló népnek.

— Nagyságos úr, nagyságos úr, — esdekelt halk kéréssel egy hang.

Összerázkódott. Mint aki fél, hogy fájdalma meztelenségében látja meg valaki. Szétnézett. Nem látott senkit. — Hát már hallucinálok is? — mondta, mint egy magára néző orvos.

— Nagyságos úr, — könnyörgött a hang, most már egészen közel hozzá.

Felugrott. És most már húzta valami a szemét, mint végzetes szemek a beteg alvót. Lábánál, kimagasodva a mélységből, egy fej látszott. Csak egy fej. Oh, hányszor fakadt fel ez a fej életébe, mint a legmélyebb seb. Hányszor nézett ezzel a két nagy megverő sötét szemmel önmaga életére, hogy jobban meglássa a tragédiáját. Hányszor ízlelte éle-

tét ezzel a széles keserű szájjal, hogy jobban érezzék minden elrendeltetett fájdalmom. — Képzeli, képzeli, — remegett benne a józan ember. De azért kitört ajkán a kiáltás:

— Ady Endre!

— Nagyságos úr, ne féljen, jó ember vagyok, — csitított és rimázkodott a fej.

A hangban olyan földhöz, kenyérhez kötött nyomoruság kuncogott, hogy visszajózanította Bálintot a göggyéhez. Kidomborította testét az éjszakába: — Én félek? — kérdezte malomkő-emelő hangon. De már a szájalom tette lágyabbá:

— Mit akar? Mit keres itt éjfél idején.

A fej mellett egy csonka: három ujj, de ügyes kéz jelent meg. Megkapaszkodott a sziklán s felhúzta a testet. Az írtózat, panaszos, vádló testet, melyen az egyik kar teljesen hiányzott, egyik láb pedig orsóalakú fatuskóba végződött. A rongyos alak meztelensége itt is, ott is kisírt a fekete cafatok alúl, melle és nyaka pedig teljesen csupasz volt. És ami a legcsodálatosabb volt s beleütött Bálintba, mint egy tűzvészre rázott harang: ez az éjszakából kimerülő alak, széles vállaival, bika nyakával, hatalmas sötét fejével, nagy, halált néző lobogó szemeivel, szájának fájdalmas szélességével ijesztően hasonlított a Vér és Arany költőjéhez. Mint ha a szenvedés mitológiájának ikrei lettek volna, elküldve két különböző útra. Bálintnak minden élete a szemébe tólt. Végzetes tapadással nézte, sírta, magára sebezte ezt az alakot. A homlokát kiverte a verejték. Visszaült a sziklára s a végzetre döbönt élet hangján kérdezte:

— Mit akar, hogy kerül ide?

A nyomorék háromujju kezében száraz, hántott-kérgű bot volt, azzal tette szilárdabbá magát. Nagy fekete szemei időtlen panasszal áradtak Bálint felé. Íjedten könyörgött:

— Csak rendőrt ne hívjon a nagyságos úr, nem akarok én semmi rosszat. Itt háltam egy mélyedésben. Aztán, ahogy a nagyságos úr jött, felébredtem. És amint láttam, hogy olyan szomoruan ül a kövön, gondoltam, hogy a jó isten küldte. Tegnap dél óta nem volt egy falat kenyér a számban s gondoltam, hogy a nagyságos urat is bántja valami és meg fog könyörülni az én bajomon. Ha csak egy félkiló kenyérré való pénzem volna. De ha kellemetlen a nagyságos úrnak, tovább megyek. Nem vagyok én rossz ember, nem voltam én soha senkinek a terhére.

Minden szó súlyos fekete rög volt és koporsót döngetett a Bálint lelkében. Kérdezte:

— Hogy hívják?

— Ijjas Nagy Ferenc vagyok instálom.

— Hogy jutott ilyen nyomoruságba?

— Hát a háboru, nagyságos uram, meg a sok minden, ami utána jött. Nem csak én vagyok így.

Bálint csak most jutott a gondolkodás nyugodtságába vissza. Eddig az az íjedt érzése volt, hogy talán mégis egy rég lappangó vízióban saját végzetével beszél. Szeliden szólt:

— Üljön le előbb, úgy jobban elbeszélgethetünk.

Az ember nagy tisztességadással a Bálint lábaihoz ült. Meglevő térdén keresztül fektette botját. Bálint mondta:

— Mondja el részletesen, mi volt a háború

előtt, hol élt, hogy jutott ebbe az állapotba. Hátha segíthetünk valamit magán.

Az ember vont egyet a vállán, mint aki nem nagy érdekességet lát a mondanivalóján:

— Nem sok elmesélni való van azon instálom. Mások is jártak így, mégpedig sokan. Én siroki ember vagyok, Heves megyébe való, ottan élt minden nemzetségem. Én bekerültem a szilvási gazdaságba, a Graffheiden grófékhöz. Feleséget is onnan vettem. Rendes ember voltam. Akkora darab erdőt őriztem a grófnak, hogy egy napig sem lehetett bejárni. És soha semmi sem fordult elő, a gróf is sokszor megdicsért. Mert azelőtt nagyon lopták a vadat, most pedig egy fia őz sem hibázott. Kemény legény voltam én, nagyságos úr, ha most nem is látszik rajtam.

A szerencsétlen úgy ülve is kihúzta magát. És így még panaszlóbb volt a letépett kar, a csonka láb. A három ujj megpödörte a félre hervadt bajuszt. Bálint hallgatott. Az ember egy percig mintha szót várt volna. Valami életet hitető szót. Ilyenfélét: — Meglátszik még most is magán. — De Bálint nem tudott szóba mozdulni. Az ember folytatta:

Aztán kiütött a háboru. A gróf úr azt mondta, hogy felmentet. De csak nem ülhettem otthon a feleségem szoknyája mellett, mikor a többi harcolt. Aztán meg fúrt is a szerbek disznósága, hogy azt a szegény főherceget úgy elemésztették a feleségével együtt. Pedig két családom is volt: az egyik már nevendék leány, tizenhároméves elmúlt, a másik egy hatéves pulya kis fiu. Aztán csak elmentem én is. Az orosz fronton, ott csak aféle majális volt a háboru. Hanem mikor a Doberdóra vittek, az már csúnya mulatság volt. Sokszor még

most sem tudok attól aludni, amit ott láttam. Ottmaradt az egyik kezem, meg ennek két ujja, ni.

Megmutatta csonka kezét. Kacagott, de ez talán csak szokásmód volt nála:

— Éppen akkor kerültem ki a kórházból, mikor a front szétzavarodott. Hát egy csomón felkerekedtünk és úgy gyalogszerrel jöttünk haza. Mert ott azt mondták, hogy eljövünk a határig, ott aztán megvetjük a lábunkat és nem engedjük az országot. Aztán én gondoltam, hogy én is csak jó lehetek valamire. Mert ezzel az én három ujju kezemmel, ha célba veszek valakit, az nem tesz több cukrot a kávéjába.

Botját, mint egy puskát csodálatos ügyességgel szorította hónalja alá, úgy hogy keze tartotta is a bot végét, de egy ujja ott volt a képzelt ravaszon. Odairányította az éjszaka egy pontjára, félszemét behunyta. Egy pillanatig így célozta ez az emberroncs vak puskájával az éjszakát. Aztán ledobta a botot maga mellé. Lemondóan sóhajtott:

— Aztán, mikor megérkeztünk, csak jöttek a pesti urak és elkezdtek beszélni. Azt mondták, dobjunk el minden fegyvert, mert az an tant megígérte, hogy akkor nem bántja az országot. Hát mi eldobtunk mindent. Aztán én hazamentem a Fónagy Istvánnal, aki a szomszéd Visnyóra való volt.

Itt nagyot nyelt a csonka ember, mintha keserű lé löccsent volna a torkára:

— Ami a háboruban volt, az még csak meglett volna, mert azért háboru. De a nemjója csak otthon jött. Közben már írta a feleségem a kórházba, hogy a kis pulyánk meghalt, elvitte a spanyol. Hát amint hazaérkezem, csak

néz a feleségem, néz a leányom, olyanná serdült, mint egy őszi barack. Csak más ember voltam én nekik a félkarommal meg a csonka kezemmel. Akármit tettem, rosszul volt, akárhol álltam, az útkon voltam. Nem volt más nevem, mint: te csonka, te félemler, te madáríjesztő. Aztán nem igen szerettem a mozgásukat, meg az intéző két úrfia is sokat járkált felénk. Egyszer rá is szóltam az egyikre. Aztán két nap múlva jön az intéző úr és azt mondja: — Nézze, Nagy Ferenc, nem való maga többé erre az állásra. Hanem legyen, én jó ember vagyok, szánalomból meghagyom. De ha csak félkezével szolgálja az uraságot, félfizetés jár. Majd a fiam elhozza az új szerződést. — Én mondtam neki: De Boysch úr, én ezzel a háromujju kezemmel éppen úgy megörzöm az erdőt, mint eddig. Aztán a Boysch úr azt mondta: — Menjen hát a grófhoz, mondja meg neki. — El is mentem. Hát alig lát meg a gróf, nagy mérgelesen nekem ugrik: — Hát te is forradalmat akarsz, te semmirekellő, te is el akarod rabolni az urak pénzét! — És hogy majd így meg úgy ad ő nekem forradalmat.

Az ember arcán nagy nyugtalanság ömlött el. Botját megint kezébe vette s kaparta vele a földet:

— Hát ez megvolt. Nem is volt már nekem otthonom, nagyságos úr, és sokszor kíváncskoztam ki a Doberdóra. Lehet, hogy én is türelmetlen voltam, az ilyen nyomorék embernek fájósabb a tyúkszeme, meg a nagy igazságtalanság is bántott. De az bizonyos, hogy a feleségem s a lányom sem voltak semmi szívvvel hozzám. Még az ételt is úgy dobták oda nekem, mint a kutyának.

Nagyot nyelt. Elhallgatott. Botjával megverte a földet. Folytatta:

— Egyszer aztán éppen a kerülésből jöttem vissza, mert ezekben a zivataros időkben kellett ám járni az erdőt, hogy baj ne essék, hát csak üresen találok a házat. Futok ide, futok oda, csak szemembe kacagnak mindenütt: — Ni, csonka szalad ép után. — Aztán csak megtudtam, hogy a feleségem elment a cseh erdőszel valami dunántúli faluba, a lányomat pedig Pesten látták az intéző fiával.

Megint elhallgatott. Szemei szomorú vizsgálódással néztek befelé. Nagy megjuhászodással mondta:

— Az embernek igazságosnak kell lenni, ha fáj is. Feleségem, a szerencsétlen, még fiatal volt, gyermek volt, mikor hozzám jött. Két kar csak jobban ölel, mint egy. A lányomat pedig a feleségem nevelte. Az, szegény, még úgy sem hibás.

Ránézett Bálintra, mintha szókarót várna a véleménye mellé. Az hallgatott.

— Aztán beütött a fene kommunizmus, vagy hogy hívják. Csak elterjed a hír, hogy jönnek a csehek meg a románok, még azt a darabka országot is el akarják foglalni. Aztán pesti urak jöttek le sorozni a vörös hadseregbe. Nekem már úgysem volt élet az élet, gondolom, legalább az ország vegye hasznát. Mikor jelentkeztem, úgy kacagtak az urak, hogy majd megpukkadtak. De addig erősködtem, amíg csak bevettek. Azután még nagy derendációval mutogattak, hogy lám, még csonkán is védem a proletár hazát. El is vertük egy párszor az ellenséget, de nekem egy lábammal kevesebb lett, mert lapulni nem tudtam.

Nem is akartak felszedni a földről, azt mondták, ezért már kár a fáradság. Én csak annyit kértem, hogy öljenek meg. De egy fiatalember mégis csak megszánt és bevittek a kassai kórházba. Az orvos urak is azt mondták, hogy ördögöm van, úgy lehet engem nyesni, faragni, mint a fát, s hamarosan ki is dobtak, amint magamtól mozdulni tudtam. Hová menjek, mit tegyek? Azt tudtam, hogy az uradalomba nem vesznek vissza, de mégis csak Szilváásra mentem. Nagyon megszerettem azt a helyet, minden állatot ismerek ott az erdőben, meg a kis pulyám is ott lett földdé. Estére érkeztem oda. Bekopogtatok egy ismerős csőszházba és szállást kérek az éjszakára. Hát csak hűmögnek, csak izéznek, de megengedték, hogy a félszerben lepihenjek. Reggel éktelen lármára ébredtek, hogy majd bedűl a félszer. Hát a Boysch intéző hadnagy fia jön egy fiatal tisztféle úrral, akit Sauer grófnak hívtak, meg egy csomó tiszt és katona utánuk. Nekem rontanak: így kommunista, úgy kommunista, és úgy rugdostak, hogy azt hittem, most már mindennek vége. Nem is bántam én egy kukkot sem, hadd verjenek agyon. Mikor aztán csupa, de csupa vér voltam, elvittek egy másik csőszházba. Volt ott még egy csomó összevert ember egymásra hajítva, hogy betegség volt nézni őket. A magam sebeit nem is éreztem, de majd megvett a hideg a szegény Fónagy komámért, akinek a fél arcáról lenyúzták a bőrt, pedig négy családja volt. Elkezdtek ott vallatni bennünket: így Kun Béla, úgy Számuely, piff, puff, rugdostak, pofoztak. A Sauer gróf égő szemet tett a tenyerembe és úgy kacagott: — Na, kutya, most örvendj, hogy

nincs másik kezéd, mert az is sülne. — Én mind csak nem szóltam. De amikor a fiatal Boysch hadnagy is megrugott, engem is megszállt a nemjő: Rugsz, ugy-e, kurvafia, de a háboru alatt az anyád szoknyája alatt bujtál. Én ott hagytam a fél lábam azért, hogy te aztán megrughass a te lábaddal. — Erre aztán a Pauler főgépész ugy hasba rugott, hogy elvesztettem az eszméletemet.

Ott voltunk bezárva egy nagy csomón az ólban. Szánalom volt nézni azt a sok szegény összezúzott paraszti embert. Én voltam a legboldogabb közöttük, mert nekem nem volt mit vesztenem. Aztán Egerbe vittek bennünket. Ott voltam vagy hat hétig a tömlőben, amig végre bíró elé állítottak. Meg kell adni, igen tudományos, művelt ember volt a Brechtenberg bíró úr. Igen, igen szépen beszélt a kommunizmusról és hogy nekünk, paraszti embereknek, mik a kötelességeink. Csuda volt hallgatni. Aztán elítéltek két évre. Most meg itt vagyok. Munkát ezzel a sanyaru testtel sehol sem kapok. Ha segítségért folyamodom, mindenki azt firtatja: mi voltam, hol voltam, nem voltam kommunista? Néha koldulok, ha nem lát más ember. Mert ha észreveszik, bezárnak vagy eltoloncolnak és ilyenkor egy pár pofon is kijár. Nagyon, nagyon szeretném látni még egyszer Sirokot. De csak nem mehetek így haza. Az atyámfiai meghalnának szegyenükben, hogy ilyen rongyember a rokonuk.

Bálint megszólalt:

— És a felesége, a leánya?

— Ki tudja, hol vannak szegények. Hírüket sem hallottam azóta. Még jó, hogy ilyen tépetten nem vagyok a nyakukon.

Egy pár percig hallgattak. Az ember

megint megszólalt. Mintha legmélyebb húrjai rezdültek volna meg:

— Még csak megjárná minden. Ha éhezik az embergyermek, hát éhezik, azért született. Csak egy szál cigaretta volna néha.

Bálint hallgatott. Az emberi lélek legvégső határán volt, mikor képtelen szóval, képpel, sírással megmondani az életet. Mikor csak egy megoldás volna: összeszorított öklökkel, meztelen testtel nekirohanni a világnak, törni, tépni, rombolni, ahol éri s az összezúzott véres csonkkal üvöltve vágódni el, mint irtózat, vérbe íjesztő tiltakozás. Milyen egyazonos az ő sorsa ezzel a megcsonkított paraszttal. Mindketten arra születtek, hogy népek termő fájává legyenek és ez az elemésztő végzetük. Hiszen ő még irtózatossabban nyomorék: megbénítva minden jószágában, megtörve alkotó akaratóban, megfojtva minden erejében. Oh, a megvert Boór Bálint meztelensége siralmasabb, mint ezé a szerencsétlené. Szemei halálos meredéssel néztek a paraszt csodálatosan emlékeztető arcára. Micsoda elvégezés hozta össze az éjszakában a magyar tragédia két egysorsú ikreit: a parasztot és a géniuszt, két bűnbakját a magyar halálnak? Hát ezért kellett ide tévednie Európába a napsugaras fajnak? Így kellett ezer éven át megfizetni egy Magyarországot, ahol az odabotlott, odacsörtetett apró idegen zabálók államot, jogrendet, kereszténységet dőzsöltek? A magyar termett, adott, védett — robotolt, vérzett, éhendöglött ezer éven át.

A csonka ember némán, félő leselkedéssel nézett a roppant ember fekete ízzásába. És egyszerű lelke vakon megtapogatta, hogy

abban most nagy zivatar szárnyai verdesnek. Felkelt. Majdnem sajnálkozó hangon mondta:

— Bocsánatot kérek, nagyságos úr, ha alkalmatlan voltam. Talán tovább is állok.

Bálint felszökött. Kivette pénztárcáját és cigaretta-dobozát. Belegyömöszölte az ember nyomorék markába:

— Fogja, fogja, — és előretoluló hatalmas állkapcán görcsökben rándult a visszafojtott sírás.

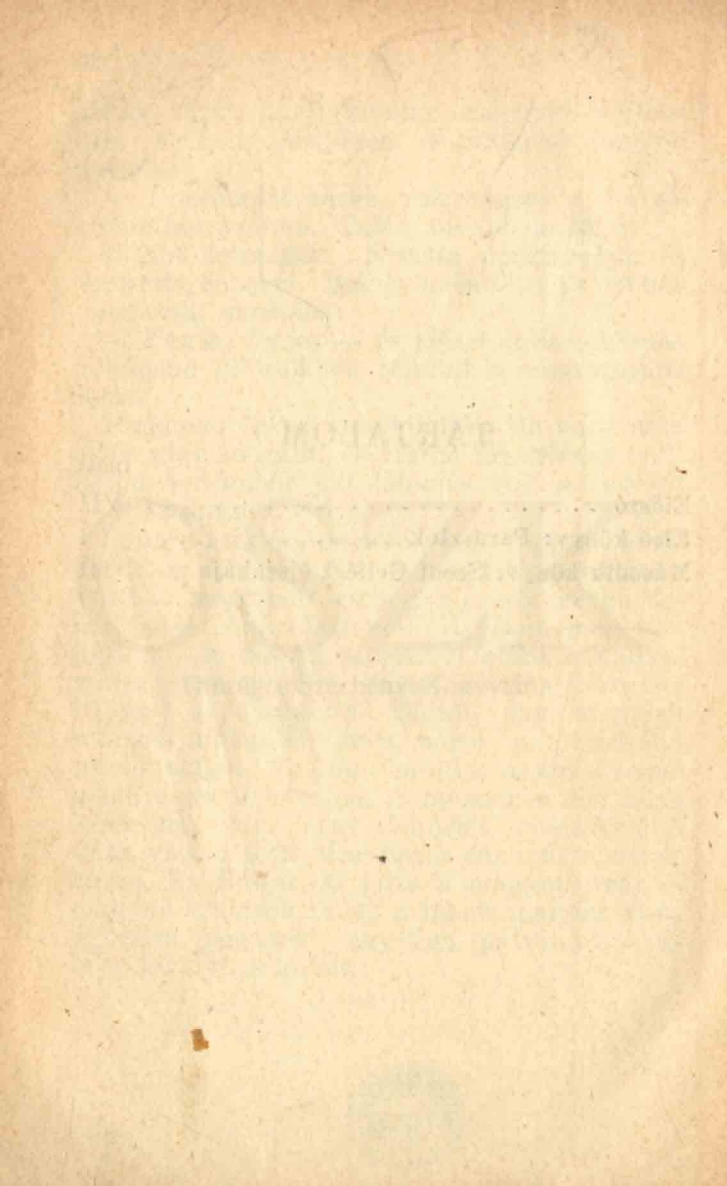
Majdnem futva indult lefelé. De vagy száz lépés után megállt. — Hátha képzelődés volt, hátha belsőmből jött látomás volt az egész? — Visszanézett.

Fenn a sziklán, az alvó város roppant álma fölött, a lobogó tejút finom fény-párájában állott a megtépett ember. Hántott kérgű fehér botja hóna alatt volt. Kezében még tartotta a két tárcát, szemeivel előre bámulva, mintha valamit nem értene, mintha kérdezne valamit az éjszakától. Bálint, egy végtelen zokogás hidegétől rázva, nézte az éjszakába nyúló alakot. És íme: mintha annak szemei megüregesedtek volna. A nyomorék élet húsa lehervadt. Már csak fehérült csontok álló váza volt a test. Már botja suhanásra emelt kasza. És Bálint ott látta a magyar nyár, a magyar aratások fölött a tépett magyar nyáj egyetlen pásztorát, egyetlen pátrónusát: az öreg királyt, a halált.

TARTALOM

	Oldal
Előszó	VII
Első könyv: Parasztok	1
Második könyv: Szent Gellért éjszakája . . .	141

OSZK

OSZAK

